This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

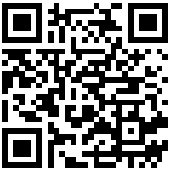

Österreichische Nationalbibliothek
+Z227596505

Digitized by Google

Digitized by Google

Dr. Konrada Martina

biskupa paderbornskoga

KATOLIČKA VĚROUKA

za

viša učilišta

ponajprije

za više gimnazije i realke.

Pèrvi obćeniti dio.

U ZAGREBU.

Tiskom i troškom Dragutina Albrechta.

1863.

76016-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

Sadèržaj.

	Strana
Uvod	
§. 1. Pojam o věri u obće	1
§. 2. Věra naravna i objavljena	2
§. 3. Potreba i ćena věre	2
§. 4. Znanost věre, naročito objavljene	4
§. 5. Koja je ćena objavljenoj znanosti věre	5
§. 6. Izvori znanosti objavljene věre	6
§. 7. Razděljenje znanosti objavljene věre	6
Pèrvi iliti obći dio.	
§. 8. Razděljenje.	8
Pěrvi glavni odsěk.	
Nauk o predkèrstjanskoj objavi i njenoj božanstvenosti.	
Poglavje pèrvo.	
Nauk o objavi u obće.	
§. 9. Pojam objave božje	9
§. 10. Potreba vèrhunaravne božanske objave	10
§. 11. Vèrhunaravna objava božanska je moguća	12
§. 12. Znaci sbiljà prave vèrhunaravne božanske objave	13
§. 13. Odnošaj objave napram razumu i znanosti ljudskoj	14
§. 14. Razděljenje božanske objave	15
§. 15. Dokaznica objave	16
Poglavje drugo.	
Praobjava.	
§. 16. Pentateuk	17
§. 17. Stvaranje světa	18
§. 18. Šestodnevno dělo	19
§. 19. Kako je Adam stvoren	21
§. 20. Kako je Eva stvorena	22
§. 21. Raj zemaljski	23
§. 22. Utemeljenje věre u raju zemaljskom; zapověd božja	24
§. 23. Pad čověka	25
§. 24. Sud božji i kazan	26
§. 25. Pomilovanje božje i obećanje spasitelja	28
§. 26. Praevangjelje s obzira na uredbu spasenja u starom zavětu	29
§. 27. Abel i Kain	30
§. 28. Kako grěh Kainovacah gospoduje, a milost u Setovacah svoje poběde slavi	31
§. 29. Izopačenost sve to veća	33
§. 30. Obći potop	33
§. 31. Blagoslov Noemov i obnovljeno mesijansko obećanje	36
§. 32. Kula babilonska i razpèršenje roda čověčanskoga	38
§. 33. Postanak poganstva	39

Digitized by Google

Strana

Poglavje tretje.
Patriarkalna objava.

§. 34. Zvanje Abrahamovo 40
§. 35. Usposobljuje se Abraham, da bude otcem novoga Bogu posvetjenoga puka 41
§. 36. Blagoslov Abrahamu i obnovljeno mesijansko obećanje . . . 42
§. 37. Melkisedek i njegova žèrtva 43
§. 38. Žèrtvovanje Isaka 44
§. 39. Obrezanje 45
§. 40. Ukazanja angjeoska (Angelofanije) u povèsti o Abrahamu i njegovu potomstvu 46
§. 41. Isak baštini blagoslov mesijanski 48
§. 42. Kako se je Jakob rodio, právo pèrvorodstva i otčev blagoslov dobio 49
§. 43. Nebeske lèstve i obnova obećanja mesijanskoga 50
§. 44. Otajstvena borba Jakobova 52
§. 45. Zadnji dani Jakobovi i sin mu Josip 54
§. 46. Jakob blagoslivlje sinove i prenosi obećanje na Judu 55

Poglavje četvèrto.
Mojsijina objava.

§. 47. Uvod 57
§. 48. Mojsija ubi jednog Egiptjana 58
§. 49. Zvanje Mosijino i čudno za njega prikazanje 58
§. 50. Čudesa Mojsijina u deset egipatskih nevoljah 60
§. 51. Prividna čudesa, što su jih egipatski vračari suprotstavili pravim čudesom Mojsijinim 61
§. 52. Naredjenje Pasche iliti vazma 63
§. 53. Stup od oblaka i ognja 64
§. 54. Prolaz kroz cèrveno more 65
§. 55. Daljna čudesa do zakonodavstva na Sinaju 67

Poglavje peto.
Mojsijino zakonodavstvo.

§. 56. Osobite okolnosti zakonodavstva na Sinaju uzporedjene sa zakonodavstvom novoga zavèta 70
§. 57. Kako se je objavio Bog kod zakonodavstva staroga zavèta . . 71
§. 58. Prednost deset zapovèdih božjih vidi se u raznih izvanjskih znacih i okolnostih 72
§. 59. Njutèrnje ustrojstvo deset zapovèdih božjih 72
§. 60. Naredjenje deset zapovèdih božjih 74
§. 61. U deset zapovèdih božjih sadèržaju se svi zakoni staroga zavèta . 74
§. 62. Razdèljenje obrednoga zakona 75
§. 63. Njutèrnji razlozi obrednoga zakona 76
§. 64. Dvè vèrsti njutèrnjih razlogah obrednoga zakona 77
§. 65. Kako se odnose obredni zakoni st. z. prama obrednim poganskim . 77
§. 66. Obredni zakoni kao prilike budućih kèrstjanskih otajstvah . . . 78
§. 67. Množtvo i različnost obredah staroga zavèta 79

Poglavje šesto.
O pojedinih čestih obrednoga zakona, i to:
I. O onih obredih, koji se odnose na žèrtve.

§. 68. Božje uredjenje Mojsijine žèrtve 80
§. 69. Materija žèrtve 81
§. 70. Glavne vèrsti žèrtve 83

Digitized by Google

Strana

§. 71. Žèrtve prema svojoj cěni, o uživanju žèrtvah i městu njihova prikazivanja 83
§. 72. Žèrtve sve sažgane 84
§. 73. Mirovne žèrtve (σωτήρια) 85
§. 74. Žèrtve za grěh 86

II. Svetinje (sacra).

§. 75. Obći razlozi zakonom, koji se tiču svetinjah 86
§. 76. Sveti šator i hram 87
§. 77. Jedan sveti šator, jedan hram 87
§. 78. Razredjenje svetišta u više odělah 87
§. 79. Kovčeg zavěta 88
§. 80. Svete sprave u svetištu (sanctum) 90
§. 81. Svete sprave u predvorju (atrium) 91
§. 82. Posvetba sv. šatora i sv. spravah 92
§. 83. Svetkovanje blagdanah 92

III. Svetotajstva (sacramenta) u st. z.

§. 84. 93
§. 85. Posvetba svetjenikah 94
§. 86. Blagovanje vazmenoga jaganjca 95
§. 87. Prikazivanje žèrtvah, blagovanje izloženih kruhah i mesa žèrtvovanoga 95
§. 88. Pranje i čistjenje 96
§. 89. Veliki pomirni dan i grěšni jarac (hircus emissarius) 97

IV. Sveti običaji (observantiae).

§. 90. Sveti običaji tičući se stranom svetjenikah, stranom puka . . . 97
§. 91. Pregled cěloga Mojsijina zakona 99
§. 92. Někoji dogadjaji u savezu sa Mojsijinim zakonodavstvom . . . 102
§. 93. Proročanstvo Mojsijino o mesiji 105
§. 94. Smèrt Mojsijina 106

Poglavje sedmo.

Kako se je uzdèržala i razširila Mojsijeva věra.

I. Kako je Bog dalje čudom upravljao pověst izabranoga naroda.

§. 95. Pověstničke knjige staroga zavěta 107

II. Proročtvo, i to: A. O proročtvu u obće.

§. 96. Bitnost proročanstva 110
§. 97. Pravi i krivi proroci 112
§. 98. Čudesa prorokah 113
§. 99. Vèrsti i način proročkoga znanja 114
§. 100. Stupnji proročkoga znanja 115
§. 101. Razni stupnji proročanstva, glede na napredak vremena . . . 116

Knjige prorokah.

I. Knjige proročke u užem smislu.

§. 102. Izaija 118
§. 103. Jeremija 120
§. 104. Ezechiel 121
§. 105. Daniel 122
§. 106. Dvanaest manjih prorokah 124

II. Poučne.

§. 107. Psalmi 128
§. 108. Knjige kralja Salomuna 132
§. 109. Knjiga Job 134
§. 110. Knjiga mudrosti 135
§. 111. Knjiga cèrkovnjaka 136
§. 112. Konačna opazka svetih knjigah 136

Digitized by Google

Strana

Poglavje osmo.

Dokazi za božanstvenost predkèrstjanske u starom zavětu zadèržane objave.

I. Izvanjska iliti pověstnička istinitost krjigah st. z.

§. 113. Razjasnjenje 137

Istovětnost knjigah st. z.

§. 114. Istovětnost Pentateuka 138
§. 115. Istovětnost ostalih knjigah staroga zavěta 139

Neizkvarenost knjigah staroga zavěta.

§. 116. Neizkvarenost Pentateuka 140
§. 117. Neizkvarenost knjigah starogo zavěta 142

Věrodostojnost knjigah staroga zavěta.

§. 118. Věrodostojnost Mojsijina 142
§. 119. Věrodostojnost spisateljah ostalih knjigah staroga zavěta . . . 143

II. Božanstvenost objave sadèržane u knjigah st. z.

§. 120. 145
§. 121. Pregled i prelaz kèrstjanskoj objavi 147

Religiozno-ćudoredno stanje čověčanstva neposredno prije Isukèrsta.

§. 122. Kod poganah 147
§. 123. Kod Židovah 150

Drugi glavni odsěk.

Nauk o kèrstjanskoj objavi i njenoj božanstvenosti.

Poglavje pèrvo.

O knjigah novoga zavěta, kao izpravi kèrstjanske objave.

§. 124. Razděljenje 153

A. Pověstničke knjige novoga zavěta.

§. 125. Četiri evangjelja u obće 153
§. 126. Evangjelje sv. Mateja 154
§. 127. Evangjelje sv. Marka 155
§. 128. Evangjelje sv. Luke 155
§. 129. Evangjelje sv. Ivana 156
§. 130. Děla apoštolska (actus iliti acta apostolorum) 158

B. Poučne knjige n. z. — I. Listovi sv. Pavla.

§. 131. Sveti Pavao i njegovi listi u obće 159
§. 132. List na Rimljane 160
§. 133. Pèrvi list na Korintjane 162
§. 134. Drugi list na Korintjane 163
§. 135. List na Galatjane 164
§. 136. List na Efežane 165
§. 137. List na Filipljane 165
§. 138. List na Kolossance 166
§. 139. Pèrvi list na Tessalonce 167
§. 140. Drugi list na Tessalonce 168
§. 141. Pèrvi list na Timotea 169
§. 142. Drugi list na Timotea 169
§. 143. List na Tita 170
§. 144. List na Filemona 170
§. 145. List na Židove 171

Digitized by Google

Strana

2. Katolički listovi.

§. 146. List Jakobov 172
§. 147. Oba lista sv. Petra 173
§. 148. Tri lista sv. Ivana 173
§. 149. List sv. Jude 174
§. 150. 3. Proročka knjiga novoga zavěta, očitovanje sv. Ivana . . . 174

Poglavje drugo.

Pověstnička istinitost knjigah n. z.

1. Istovětnost.

§. 151. Njutèrnji dokazi za istovětnost knjigah novoga zavěta . . . 175
§. 152. Izvanjski dokazi za istovětnost knjigah novoga zavěta . . . 176
§. 153. 2. Neizopačenost knjigah novoga zavěta 177
§. 154. 3. Věrodostojnost spisateljah novoga zavěta 178

Poglavje tretje.

Božanstvenost kèrstjanske objave.

I. Nauk Isukèrstov.

§. 155. Isukèrstov nauk věre 180
§. 156. Isukèrstov nauk čudoredja 181
§. 157. Osobiti način poučavanja Isukèrstova 184
§. 158. Nauk se Isukèrstov najprije Židovom navěšta 185
§. 159. Ustmeno navěštanje nauka Isukèrstova 186
§. 160. II. Život Isukèrstov 186

Čudesa novoga zavěta.

§. 161. 1. Čudesa, što su na Isukèrstu načinjena 188
2. Čudesa, što ih je Isukèrst sám tvorio 190
§. 162. Isukèrstovo tvorenje čudesah u obće 190
§. 163. Svèrha, u koju je Isukèrst tvorio čudesa 191
§. 164. Koliko dokazuju čudesa Isukèrstova 193
§. 165. Različne vèrsti čudesah, što ih je Isukèrst tvorio 195

IV. Proročanstva, što su o Isukèrstu rečena, ili što ih je on sàm prorekao.

§. 166. 1. O Isukèrstu rečena i u njem izpunjena proročanstva . . . 196
§. 167. 2. Proročanstva, što ih je prorekao sàm Isukèrst 198

V. Razširenje, obstanak i dělovanje kèrstjanske věre.

§. 168. Razširenje kèrstjanske věre 200
§. 169. Obstanak kèrstjanske věre 204
§. 170. Čudoredni i družtveni učini kèrstjanske věre 205
§. 171. Poslědak 208
§. 172. Kèrstjanska objava, kao objava savèršena, opredělјena za sve narode i vremena 209

Tretji glavni odsěk.

Nauk o božanstvenosti cèrkve katoličke.

§. 173. Razdělba i pregled 211

Poglavje pèrvo.

Utemeljenje, uredba i znakovi prave cèrkve.

§. 174. I. Utemeljenje cèrkve kao vidljive, jedne i svedjer trajuće obćine svih vèrnikah 212
II. Božanstvena uredba i ustrojstvo cèrkve

Digitized by Google

Strana

§. 175. Razredjenje cèrkve 213
§. 176. 1. Isukèrst je svoju cèrkvu razdèlio u naučajuću i slušajuću; osnovao je naime u njoj učiteljstvo, koje je apoštolom i njihovim pravim naslědnikom predao 214
§. 177. 2. Isukèrst je članove svoje cèrkve razdèlio u sveštenike i světovnjake, ustanovio je naime osobitu (spoljašnu) sveštensku čast, koju je opet predao apoštolom i zakonitim njihovim naslědnikom . 216
§. 178. 3. Isukèrst si je cèrkvu razdèlio u glavarsku i podložnu; osnovao je naime u njoj duhovno glavarstvo, koje je takodjer apošlolom i i zakonitim njihovim naslědnikom predao 217
§. 179. 4. Isukèrst je u cèrkvi svojoj ustanovio pèrvenstvo (primat), koje je predao sv. Petru i njegovim zakonitim naslědnikom 219
§. 180. III. Znakovi prave cèrkve Isukèrstove 223

Poglavje drugo.

§. 181. Rimo-katolička cèrkva prava cèrkva Isukèrstova 226
§. 182. Rimo-katolička cèrkva jedino spasonosna 229

Poglavje tretje.

Odredba i zadaća (rimo-katoličke) cèrkve i njena božanstvena sposobnost, da izvèršava tu zadaću.

§. 183. I. Rimo-katolička cèrkva naměstnica Isukèrstova u trovèrstnoj časti njegovoj 231
II. Božanstvena usposobljenost cèrkve, da vèrši svoju zadaću
§. 184. Cèrkvi poděljena osobito vèrhunaravna pomoć 232

Nepogrěšivo učiteljstvo u cèrkvi.

I. Nepogrěšivo učiteljstvo za dobe apoštolske.

§. 185. Nepogrěšivo navěštanje spasonosnoga nauka kèrstjanskoga po apoštolih pismom i predavanjem 233
§. 186. a. Sveti spisovi novoga zavěta 234
§. 187. b. Predavanje 235
§. 188. Nastavak. Znakovi pravoga božanstvenoga predavanja 239
§. 189. Nastavak. Sveti otci kao svědoci predavanja 240

II, Nepogrěšivo učiteljstvo u cèrkvi u vrěme izza apoštolah.

§. 190. Nužda nepogrěšivoga učiteljstva 241
§. 191. Na kom je nepogrěšivo učiteljstvo 243
§. 192. Predmeti, na koje se proteže nepogrěšivo učiteljstvo cèrkveno . 244
§. 193. Način, kako cèrkva nepogrěšivo svoje učiteljstvo izvèršava . . 245

Dodatak.

Cèrkvena věroizpovědanja (symbola).

I. Apoštolsko věroizpovědanje 248
II. Nicaejsko „ 248
III. Nicaejno-konstantinopolitansko věroizpovědanje 248
IV. Tridentinsko „ 249
V. Athanasijansko „ 250
VI. Věroizpovědanje četvèrte sědnice Lateranske 250

Digitized by Google

U v o d.

Uvod u znanost krstjansko-katoličke věre govori o pojmu, zadaći i ěni ove znanosti, o njezinih izvorih i razdělbi: s toga tko hoće da razvije pojam znanosti věre, treba da se ponajprije obazre na pojam věre. Otuda

§. 1.

Pojam o věri u obće.

Latinska rěč religio (věra), po svom korenu, označuje vez čověka s Bogom, i rabi se u dvostrukom smislu: objektivnom naime i subjektivnom.

U objektivnom razuměvaju se svi nauci i uredbe, koje se tiču našega odnošaja napram Bogu, u koliko si ih vendar mislimo same za sebe.

U tom se smislu n. p. veli: věra me uči ovu ili onu krěpost, nalaže mi věžbati se u ovom ili onom.

U subjektivnom razuměvaju se takodjer isti nauci i uredbe, u koliko si ih čověk prisvoji, dakle u koliko prione uz te nauke i uredbe te prema njim misli i žive; rěčju, razuměva se bogoljubna ćut i proiztičuće iz nje nutarnje i vanjsko vladanje. Pa u tom smislu kažemo: ovaj ima věru, ili ovoga su radi věre proganjali.

Cicero (de nat. deo II. 28.) izvadja rěč religio (věra) od relegere: qui omnia, quae ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarent, et tanquam relegerent, sunt dicti religiosi, e relegendo; Laktancij pako sasvim jednostavno i naravno od religare: hac conditione gignimur ut generanti nos Deo justa et debita obsequia praebeamus, hunc solum noverimus, hunc sequamur. Hoc vinculo pietatis obstricti Deo religati sumus, unde ipsa religio nomen accepit, non, ut Cicero interpretatus est, a relegendo.

Digitized by Google

§. 2.

Věra naravna i objavljena.

Već samim světlom razuma možemo saznati da Bog jest, a uz to i gděkoje istine věre, a naročito razna svojstva i savèršenstva božja.

Isto nas tako uči razum već i sam něke dužnosti toli glede nutarnjega i vanjskoga bogoštovja, koli glede nas samih i našega iskèrnjega. Jer Bog, koji je nas stvorio, usadi nam u srce naravni ćudoredni zakon i moć savěst zvanu, koja nas toga zakona u pojedinih slučajevih sětja, te ga na razne sgode i odnošaje našega života uporavlja. S toga i drži sv. pismo, da čověk već sam od sebe věruje da Bog jest; te veli: da se, koji Boga nespoznaju, ili ga kao Boga neslave, nemogu nikako izpričati. [1]) —

Skup svega toga, što od naravi spoznajemo o Bogu i božjih stvarih, i što uvidjamo o dužnostih štovati Boga, zove se *naravnom věrom*, uzamši tu rěč u objektivnom smislu. Medjutim ova naravna věra nije nipošto dovoljna, pa niti bi onda bila, kad bi sada, ili ikad bila na světu, ko što nije, čista i prosta od kojekakvih čověčanskih bludnjah. Dapače da dodje čovek do prave savèršene věre, treba mu božanske objave, a ona nas i sbilja zapade. Sadèržaj svih naukah i uredabah, tičućih se našega odnošaja pram Bogu, koje nam je Bog objavio, zove se věra objavljena za razliku od naravne. Savèršena pako objavljena věra jest kèrstjanska, koja se drugčije kèrstjansko-katolička ili samo katolička zove, u koliko joj je cèrkva Isukèrstova čuvaricom i nepogrěšivom posrednicom.

§. 3.

Potreba i cěna věre.

1. Čověk je stvoren za Boga, a věra, koja nas ima s njime vezati, nije mu možda slučajno izvana došla, nego se duboko osniva na ustroju njegove bitnosti. Mi naime sastojimo iz tělesne i duševne naravi. Onu jednaku sa životinjom imademo; ona se samo dèrži

---

1) Sravni Rim 1, 19, 20.: Jer što je moći znati o Bogu znaju, budući im to Bog objavio; jer od postanka světa poznaje se i vidi u stvorenih stvarih njegovo nevidivo bitje, naime njegova věčna snaga i božanstvenost, tako da se nikako nemogu izpričati.

Digitized by Google

predmetah najbližih oko nas, koji postaju i nestaju, traži samo sadanje razkošje, i kloni se sadanje boli, nemareć kakve će ju boli u buduće stići; i ta je nižji dio našega bitja. Duh je, koji čověka tekar čověkom čini; a njegove najvišje i najplemenitije potrebe može jedino věra namiriti.

Jer a) čověk ima u svom razumu moć upoznati istinu, i ujedno ćuti, da mu je ova od potrebe. Prije svega rado bi znao, odakle je, kamo će, odakle i čemu stvari oko njega? Pa kao što mu se neda ovoga pitanja otresti, isto si ga tako nemože rěšiti. Jer istina je samo u Bogu, te ju samo u njem čověk naći može. Cěli svět sa svojimi prerazličnimi pojavi i silami bio bi bez Boga zagonetka čověku; a on sam sebi baš najveća.

b) Čověk ima u svojoj slobodnoj volji ćudorednu moć i ćudorednu potrebu; to se glasno odjekuje u savěsti našoj. Nerazložna bitja slěpo se i na silu dèrže tvèrdoga zakona naravi: *moraš;* iz duše pako čověčje ori se glas: tako valja, tako *ima* biti. Pa uzrujale se sve požude putene naravi proti tomu glasu i podigle sve sile zemaljske, glas taj nepopusti ni za dlaku, pače nas strašno proklinje kano samopovèržnike, ako ga neslušamo, i ono što bismo *imali, nećemo* da činimo.

Pa kad bi ovaj zakon, koji takovim zapovědajućim glasom proizlazi iz naše savěsti, samo bio tvèrd zakon, a ne glas višje osobne volje, zakon najvećega svetoga zakonodavca, zašto da onda bude putenu čověku prečji od onoga zakona, koji je u udih njegovih? pa odkle drugud dobivamo snagu da svladamo taj zakon, koji je u našoj puti t. j. požudu naše pokvarene putenosti, i da plemenito zatajiv same sebe podamo se zakonu duha, kojino glasno iz savěsti sbori, ako ne iz věre u Boga našega budućega sudca?

c) Čověk ćuti potrebu prave sreće, za kojom jedino gine sèrce njegovo. Istina, svět mu pruža dosta razkošja, ali kako brzo došlo tako prošlo. Nu čověku se hoće stalne sreće, dobra uztrajnoga, pa dotlje nemiruje dokle ga nadje; a neće ga naći dokle ga nepotraži u Boga poput Augustina vapećega: „Bože! Ti nas stvori za sebe, i srce nam nemiruje dok se u tebi neumiri.“

2. Ovu stranku u nas, koja spomenute potrebe pobudjuje, valja smatrati ujedno takovom, koja nam daje pravu cěnu. Stranka dakle našega bitja, kojoj najviše treba, ujedno je i najdragocěnija.

Digitized by Google

Po tom što čověka bitno razlikuje od ostalih zemaljskih stvorovah, te ga u istinu odlikuje i vazda će ga odlikovati, upravo je njegova sposobnost za věru. Tko nehaje za věru, taj niti za vlastito svoje dostojanstvo nehaje; i tko ju prezire, nevrědi da se čovękom zove.

3. Ova se potreba věre izvedena iz bitja ljudskoga potvèrdjuje takodjer izkustvom. Uzeli mi u pověstnici najstarije narode, to ga nenadjosmo, koji nebi věrovao u Boga i žèrtvujući ga slavio. Već Plutarh piše: možeš se naměriti na gradove bez zidinah, bez sgradah, bez učilištah, bez porabe novca, bez poznavanja pisma, ali naroda bez Boga, bez molitve, bez prisege, bogoštovnih obredah i žèrtvah nevidje jošte nitko. Pa tako i Cicero „neima naroda tako glupa, tako divljega, koj nebi znao, da treba Boga, ma i neznao kakova?“

Tu ćemo istinu naći i kod onih narodah, za koje stari nisu znali, nego se istom u novije vrieme brodari na nje naměrili. Nijedan od njih, bio kako mu drago surov, nije bio bez nabožnih pomislih i ćuvstvah.

§. 4.

Znanost vjere, naročito objavljene.

Znanost je věre, ko što i sama věra, ili naravna, ili objavljena. Obe su sbilja znanosti toli sadèržajem, koli oblikom. Što se tiče sadèržaja, zahtěva se, da nam podadu pravo znanje, dakle da se osnivaju na čvèrstu temelju i stupaju sigurnom stazom. Što se tiče oblika, treba, da svoje nauke čim jasnije, i skladnim sustavnim redom (systematičkim) predlažu. Ovdje se neobaziremo na znanost naravne věre, no objavljene. U toj se pako znanosti ono, što rekosmo, njekim načinom više iziskuje, nego li u drugoj kojoj mu drago; ali se i može više u istinu zateći. Neobhodno se zahtěva, da joj je sadèržaj istinit, jer je čověku do toga stalo, da mu bude upravo u božjih stvarih čim sigurnije i točnije znanje; to pako s druge strane, moći je tu najboljma postići, budući se ova znanost osniva na božjoj objavi, koja je tako istinita kao Bog sam. A isto se tako glede oblika ove znanosti pravedno traži, da bude razprava što jasnija, te sustavno uredjena; jer što se tiče jasnosti, znamo, da tamno i zamèršeno znanje vjere obično više škodi, nego li hasni; a što se tiče skladnoga sustavnoga reda, istine kèrstjanske věre nisu

Digitized by Google

jedna od druge razkidane ili razkomadane, već su dapače svezane kao karike čvèrsta lanca, tako da jedna drugu dèrži i razjašnjuje; s toga ih je moći samo tada točno pojmiti, kada ih čovèk ukupno shvati.

§. 5.

Koja je cěna objavljenoj znanosti věre?

Ako ćeš cěnu kojoj znanosti opreděliti, gledaj, kolike joj je vrednosti *predmet,* i kolikom se *sěgurnostju* o njem pouča. Pa ćeš pronaći, da u obojem pogledu ide znanost věre, i to naročito, objavljene, prvo město.

1. Predmet joj je najuzvišeniji, koji se igda pomisliti može; jer radi o Bogu, a Bog je tako velik, da se što većega od njega ni misliti neda! Pa ako nam, kao što veli njeki slavni cèrkveni otac, više do toga stoji, da goleme stvari poněšto poznamo, nego li male kako mu drago obsežno; od kolike li neće biti cěne ona znanost, koja nam o najvećem i najuzvišenijem predmetu obširno i sěgurno znanje podaje? Čim Boga spoznam ujedno sam spoznao uzrok i zadnju svèrhu svih stvarih, budući sve što je izvan Boga ima njemu zahvaliti svoj početak i uzdèržavanje, i, kao što sve od njega dolazi, tako sve u njem nalazi zadnji svoj cilj. Usuprot je svako znanje, ma se kako mu drago sjajnim ruhom oděvalo i lěpim imenom krstilo, ako ga neprati znanje Boga, ipak samo polovično i povèršno. Doista će uvěk stojati ona mudra rěč: povèršno znanje odvratja od Boga, a duboko vodi k Bogu. K Bogu vodi znanost jezikah, jer je sam Bog čověku neposredno podělio taj lěpi dar. K Bogu vodi pravo znanje pověstnice, jer je znanje pověstnice vazda jednostručno, ako se neobazire na Boga, budući su Bogu u ruci sve sgode i nesgode na světu, te ih privadja k svèrhi, koju si je sam od věka naznačio. To valja glede znanosti prirode i njezinih zakonah, jer ona kao znanost tumači samo pobližje uzroke pojavah, e najposlě dodje uvěk do něke točke, odkud nemože dalje, jer joj va sve nedokučivo, pa tu joj jedino može priskočiti věra u Boga, storitelja, gospodara naravi i zadnji uzrok svih njezinih pojavah, silh i zakonah. I tako svaka i nesětna znanost najposlě okončava se Bogu; jer istina, koja je jedina svèrha svih znanostih, kraljica je nebesah, i proizlče iz vrutka svake istine, koja je sam

Digitized by Google

Bog. Otud se razumije, zašto su svi duboko umstvujući muževi, koji su sbilja znanosti razprostranili i obogatili, bili iz dna sèrca pobožni i tako živili.

2. Glede sigurnosti znanja, koliku nam znanost objavljene věre o svom predmetu podaje, valja takodjer reći, da i u tom kano kraljica svim drugim znanostim prednjači, u koliko se samo, što ovdje uzimamo, svoga izvora, božje objave, dèrži. Jer sěgurnost svega našega ostaloga znanja, osniva se ipak na naravnom světlu našega razuma, koji se može prevariti; gdě usuprot Bog, početnik objave, niti može prevariti, niti prevaren biti; jer neba će i zemlje nestati, ali njegova rěč ostati.

§. 6.

Izvori znanosti objavljene věre.

Izvor znanosti objavljene věre je sama božja objava. Izvori pako poznanju božje objave jesu sv. pismo i ustmeno predavanje, štono ga, kako ćemo kašnje viditi, cèrkva neizkvareno čuva, i nepogrěšivo tumači. — Čim se věrnije dèrži ova znanost věre svojih izvorah, čim bolje pazi na glas cèrkve, tim se sigurnije uklanja pogibelji, da nepogrěši.

§. 7.

Razdělenje znanosti objavljene věre.

Věra, kojoj je svèrha, da nas s Bogom spoji, dade se oživotvoriti u čověku jedino medjusobnim dělovanjem Boga i čověka. Da věra uspě, mora Bog dělovati, a čověk s Bogom sudělovati. Bog objavlja, a čověk mora věrujuć prigèrliti tu objavu božju. Bog daje čověku zakon, a čověk ima slušati taj glas zakona božjega; Bog nas svojom milostju k sebi privlači, a mi se moramo odazvati glasu ote milosti; Bog naredjuje razna spasonosna sredstva, a mi treba, da ih štujemo i za svoje spasenje rabimo. Po tom se ciel znanost objavljene věre, i to savěršeno objavljene, iliti kèrstjansko-katoličke věre, dade razděliti na dva glavna děla, od kojih pèrvi govori o onom, što je Bog učinio, što čini i što će činiti, da u nas věru zasadi uzdèrži i usavèrši; a drugi uči, što ima čověk od svoje strane u tu svèrhu raditi ili kako mu valja s Bogom sudělovati. Pèrvi glavni dio, u kojem se ujedno govori o naravi i svojtvih

Digitized by Google

božjih, zove se katolička věrouka; a drugi zove se katolička ćudoredba (moral). Svaki ovaj glavni dio děli se opet u više razdělah. Naročito katolička *věrouka,* o kojoj ćemo najprije govoriti, najshodnije děli se u obćenitu i posebnu. Obćenita dokazuje, da je katolička věra od Boga potekla; posebna pako razlaže pojedine istine, koje se sadèržavaju u katoličkoj věri.

Isto se tako dade i katolička ćudoredba razděliti na obćenitu i posebnu.

Digitized by Google

Katolička věrouka ù obće.

§. 8.

Razdělenje.

Pod věrom katoličkom razuměva se věra kèrstjanska kao što nam ju razlaže cèrkva katolička. Dokazujuć da je věra katolička od Boga, imamo dvojaku zadaću.

1. Dokazati, da je kèrstjanska objava, na kojoj se věra kèrstjanska, kao na svom temelju osniva, božanska, i

2. Da je cèrkva katolička, koja nas upoznava s věrom kèrstjanskom, prava od Isukèrsta utemeljena cèrkva, te s toga jedino pravi božanski spasonosni zavod. Kèrstjanska pako objava oslanja se na predkèrstjansku, buduć nije došla iznenada i bez priprave, nego se pokazuje kao skrajna zaglavna karika onoga čudnovatoga lanca vèrhunaravnih poukah i uredabah, koji se niže odkako je čovèk stvoren kroz sva stolětja. Pa budući da se objava kèrstjanska oslanja historički na predkèrstjansku, zato se ni neda dobro razuměti kèrstjanska objava bez predkèrstjanske; a ona razjašnjuje ovu obratno. Otuda slědi, da prije nauka o objavi kèrstjanskoj ide nauk o predkèrstjanskoj, te da se doslědno razpada sav obćeniti dio katoličke věrouke na tri slědeća glavna odsèka:

1. Nauk o predkèrstjanskoj objavi i da je od Boga.

2. Nauk o kèrstjanskoj objavi i ona da je od Boga.

3. Nauk o katoličkoj cèrkvi, da je jedina prava cèrkva Isukèrstova.

Digitized by Google

Pèrvi glavni odsĕk.

Glava pèrva.

§. 9.

Pojam objave božje.

Pod objavom u širjem smislu razuměvamo svaku obznanu istinah; a u užjem smislu, kao što ovdě uzimljemo, razuměvamo obznanu istinah věre, kojoj je sam Bog početnik.

Po tom je dakle gospodin Bog ne samo početnik nego predmet i svèrha objave i u toj nas objavi poučava o sebi samom, o svom bivstvu, o svojih svojstvih i savèršenstvih, o svom nutarnjem životu, o tajnah svojih, odlukah i naměrah, o volji svojoj te o načinu, kojim ga imamo štovati. U tom nas je poučio g. Bog stranom naravnim, stranom vèrhunaravnim putem.

1. Poučio nas je g. Bog naravnim putem i to izvanjskim naravnim putem i unutarnjim naravnim putem. Bog se je objavio vanjskim naravnim putem, „jer što je moći znati o Bogu, znaju, buduć im to Bog objavio; jer od postanka světa poznaje se i vidi u stvorenih stvarih njegovo nevidivo bitje, naime njegova věčna snaga i božanstvenost tako, da se nikako nemogu izpričati.“ (Rim. 1., 19., 20.). U tom je smislu dakle sva narav objava božja i to objava *dělom,* (u tvoru) to jest pouka, kojom nas Bog po svih dělih upoznaje sa sobom samim, sa svojimi svojstvi i savèršenstvi. Promatrajući stvorene iz ničesa stvari zaključujemo na neizměrnu njegovu moć; gledajući posvuda u naravi strogi red i točnost, na njegovu bezkrajnu mudrost; razabirajući lěpotu stvorovah zaključujemo koliko je više lěp stvoritelj; i promatrajući napokon ljubeznjivu skèrbljivost, kojom se brine za uzdèržavanje svojih stvorovah, na neizrečenu njegovu dobrotu. Nu Bog nam se je izvan toga objavio naravnim nutarnjim putem, jer nas je obdario naravnim světlom razuma a u svěst našu upisao onaj zakon, polag kojega moremo spoznati njegovu volju i zaključiti na vlastitu svetost njegova bitja.

Digitized by Google

* Svi ljudi, kaže sv, pismo jesu prazni, koji god nepoznaju Boga, koji iz vidivih dobarah neponjaju Onoga, koji jest, i nepoznaju tvorca iz njegovih dělah, nego ili vatru ili větar ili nagli zrak, ili krug zvězdah, ili velike vode, ili sunce i měsec za gospodare světa i bogove dèrže. Ako su mogli takove stvari, zanešeni njihovom lěpotom, za bogove dèržati, to bi imali ipak uviděti da im je gospodar jošte lěpši: jer je sve to stvoritelj ljepote načinio. Ako su se pako u čudu našli sa sile i dělovanja otih stvarih, to bi imali ipak odatle spoznati da je onaj jošte silniji, koji ih je stvorio. Jer gledeć, kolika je lěpota stvorovah dade se doslědno na njihova stvoritelja zaključiti: knj. mudr. 13, 1 itd.

U tom pogledu govori sv. Pavao (Rim. 2, 14. 15.): Jer ako pogani, neimajući zakona od naravi ono čine, što je po zakonu, to su si oni, neimajuć takova zakona sami zakon; te pokazuju, da je čin zakona u sèrca im zapisan, pošto im njihova svěst o tom svědoči, i misli se medjusobno tuže ili izpričavaju.

2. Bog nam se objavio vèrhunaravnim načinom stranom po vèrhunaravnih dělih, a stranom po vèrhunaravnoj obuci u govoru. I ta se vèrhunaravna objava za razliku od naravne zove objava u najužjem smislu, ili naprosto objava tako, da kada se govori samo o objavi bez pobližnjega dodatka, vazda se ima razuměti vèrhunaravna božanska objava.

Piše bo apoštol u listu na Ebreje: Višeputah i na više načinah govoraše někoć Bog po prorocih otcem; na poslědku govoraše nam on ovih danah po sinu, kojega postavi baštinikom svega, po kom je i svět stvorio. — (Hebr. 1, 1. 2.)

§. 10.

Potreba vèrhunaravne božanske objave.

Vèrhunaravna je božanska objava neobhodno potrebita čověku, i to za sva vremena i okolnosti; jer čověk nemože polučiti svoje zadnje svèrhe i cilja bez vèrhunaravne věre; a ove neima bez vèrhunaravne objave.

1. Vèrhunaravna božanska objava biaše neobhodno potrebita pèrvomu čověku i prije nego je sagrěšio i to:

a) U pèrvom čověku premda je imao naravnu objavu, nije se mogla sama po sebi razviti naravna věra bez vèrhunaravne objave; jer da se naravna věra u njem razvije, trebalo mu je protumačiti objavu naravnu nutarnju i vanjsku, da ju razumije. — Tko bi mogao pèrvoga čověka tim upoznati, tko u njem dremajuće sile probuditi i navesti ga, da učinak stvarajuće i uzdèržavajuće dělatnosti božje potraži u svom vlastitom sèrcu ili u prirodi, koja

Digitized by Google

ga okružuje? Nutarnja duševna narav čověka razvit će se samo onda, ako ju odgojitelj izvana pobudjuje, a pèrvomu čověku nije mogla vanjska nerazumna priroda biti město odgojiteljice; sama nepoznavajući Boga, nemogaše niti čověka naučiti, da Boga traži i spozna.

b) Ali recimo, da bi se bila mogla naravna věra u pèrvom čověku razviti i bez vèrhunaravne božanske objave, to nebi ipak ta naravna věra zanj dostatna bila; jer zadnja svèrha čověka nije naravna, nego vèrhunaravna, — vèrhunaravno blaženstvo; a tu svèrhu vèrhunaravnoga blaženstva nemogaše on kao ni sredstva k njoj vodeća pronaći naravnim světlom razuma ili pako naravnom objavom, nego ga je imao u tom Bog podučiti načinom vèrhunaravnim. —

2. Nu i poslě treba čověku vèrhunaravne božanske objave.

a) Istina, da za čověka kašnje t. j. čověka u pověstnici, koga odgojiše njemu slični, navedeni pod 1. a) razlog o potrebi vèrhunaravne objave nestoji, jer se u njem mogla razviti naravna věra odgojivanjem, obukom i bez vèrhunaravne ohjave; pa upravo toga čověka u pověstnici ima sv. pismo na misli, kada kaže, da se čověk nemože izpričati, ako nespozna Boga iz dělah njegovih.

Nu ipak s druge strane biaše po pèrvom čověku i njegovom grěhu naravno světlo uma u čověku oslabilo, i volja mu se pokvarila tako, da u stvarih tičućih se věre mogaše svakim korakom zabluditi. —

b) Navedeni pod 1. b) razlog valja, kao što je valjao za pèrvoga čověka i za sve ljude svih vremenah. — Ima mnogo istinah věre, što ih zovemo otajstvi, i nemožemo spoznat samim naravnim světlom svoga razuma, a ipak je posve potrebito, da ih spoznamo, ako hoćemo da postignemo za što smo odredjeni, n. p. da je Bog troj u osobah, zatim uputjenje sina božjega i slične tomu istine.

c) Pali čověk trebaše odkupljenja, te vèrhunaravna objava, koja mu izza grěha u dio pade, biaše mu neobhodno potrebna u koliko mu je naime odkupljenje stranom pripravljala, stranom i sbilja izvela.

3. I pověstnica potvèrdjuje sve, što smo do sada o potrebi objave napomenuli.

Digitized by Google

Kao što je prava věra vèrhunaravnom objavom odmah s početka čovjeku u raju usadjena bila, tako se je i kašnje na zemlji njom samo nepovrědjeno uzčuvala i dovela do savèršenosti. — Sv. nam pismo odmah od početka pripověda, kako je Bog sa stvorenim na svoju sliku čověkom obćio i svojom mu objavom razvio duševne i religiozne sile. A poslje vidimo, da su ljudi samo ondje u Boga vjerovali i štovali ga, gdě im se je sám objavio, i pravi im način bogoštovja naznačio: to vidimo u Setitah, koji su u pravěku Boga štovali pobožno, s kojimi nas upoznaje sv. pismo, vidimo poslje u patriarkah, u čitavoga naroda židovskoga i najposlje u puka kèrstjanskoga. Usuprot pako u onih ljudih, plemenah i narodah, koji su ostavili objavu, vidjamo, da su na razni način izopačeni i nagèrdjeni isti oni religiozni pojmovi i nazori, štono ih iz objave dobiše. — A njihovi religiozni običaji skroz su obezčastili dostojanstvo naravi čověčje; s toga vidjamo u njih gdě se žèrtvenici ljudskom kèrvi puše, gdě umèrle ljude obožavaju, gdě bezživotnim i nerazumnim stvorovom, kano ti suncu, měsecu, bilju, životinjam i što je najpogèrdnije, istim opačinam izkazuju čast, koja samoga Boga ide! Pak medju ovimi narodi, koji su si to sve tako praznověrno predstavljali, te Boga na tako nevrědan način častili, nahodimo i takove, koji su u znanostih i umjetnostih začudo naobraženi bili i daleko dopèrli. I u ovih drugčije tako naobraženih narodah bilo je pojedinacah, koji su iz petnih žilah nastojali, da pronadju istinu, i izprave krive religiozne pojmove i nazore. Pa i ovi, kao što Sokrat u Gèrkah i Cicero u Rimljanah, biahu u svojih religioznih nazorih obsěnjeni mnogimi bludnjami; o mnogih istinah za čovjeka vèrlo važnih dvojahu, a o mnogih drugih samo su iz daleka něšta nagadjali. Pa sada pitamo, koliko se je svět okoristio i valjanimi plodovi njihova uma? Rědki bijahu doista, koji se povedoše za njihovim iztraživanjem, rědki udariše njihovom stazom. — Najizvěrstnije njihove misli i najplemenitija duševna im nastojanja nisu ni malo prodèrla u světinu, radi čega sam Plato kaže, da je mučno naći stvoritelja i otca ovoga svemira, i opet, da se nadje, nemoguće ga je dovoljno objavit svim ljudem.

§. 11.

Vèrhunaravna objava božanska je moguća.

Potrebi ljudskoj za vèrhunaravnom objavom da se je *moglo* doskočiti, to će reći, da je vèrhunaravna objava *moguća,* o tom takodjer nitko pametan podvojiti nemože.

1. Ta vèrhunaravna objava bila je moguća, kako od strani Boga, kao podělitelja, tako od strani čověka, kao primitelja. — Moguća je bila od strani božje iliti Bog ju mogaše poděliti, pošto je on ravno tako gospodar vanjske prirode, kao i duhovah. — Bog je gospodar vanjske prirode, i kao takav mogao je izvanrednim načinom na nju dělovati, te se po njoj ljudem objaviti, budući njega nevežu zakoni, polag kojih ju uredi. — Ujedno je on gospo-

Digitized by Google

dar duhovah, i kao takav mogaše on na duhove neposredno dělovati unutarnjim nadahnutjem, te im ne samo nova spoznanja priobćiti, nego ih i o tom osĕgurati, da je on objavio ta spoznanja.

Ako more Bog govoriti s čovĕkom po naravi, umu i savĕsti, zašto nebi mogao to isto učiniti i vèrhunarvnim načinom; pa ako čovĕk čovĕka more poučiti i naputiti, ludo bi bilo reći, da Bog te snage neima.

2. Nu ta objava vèrhunaravna moguća je i od strane čovĕka, koji ju zadobiti i primiti ima; jer ako jedan čovĕk drugoga može poučiti, te tako u njem pospĕšiti religiozno spoznanje, to će tim sigurnije moći Bog neposrĕdnom svojom poukom. — Čovĕk je dakle vèrstan primiti i razuměti objavu svojim razumom, koji premda grĕhom potamnjen, ipak zato nije nipošto uništen.

§. 12.

Znaci sbilja prave vèrhunaravne božanske objave.

Ali da čovĕk kakovu vèrhunaravnu objavu božju upozna, da je ***sbilja prava*** objava, te ju kano takovu s vĕrom prime, treba joj takovih znakovah, s kojih će se o tom razumno osvedočit moći. A ti se znaci dĕle na *negativne* i *positivne.*

1. Negativni znaci vrhunaravne božanske objave sastoje se u tom, da se niti u njezinu nauku, niti u pèrvobitnom načinu njezina navĕštanja nenalazi, što bi za Boga nedostojno bilo.

Već nam i sam razum poznaje Boga kao sveto bitje; s toga kad bi tobožnja objava sadèržavala u sebi nauk, koji je u opréci sa svĕtostju božjom, koji dĕla u sebi zločesta i naravnim zakonom zabranjena (laž, nenavist, obezčastjenje imena božjega itd.) dopustja, ili obratno u sebi dobra i naravnim zakonom naložena, (bogočastje, zahvalnost pram dobročiniteljem itd.) zabranjuje i prepovĕda, to doista nebi mogli priznati, da je takova objava od Boga; jer si Bog sam protusloviti nemože. Ako usuprot objava u sebi ima otajstvenih naukah, koji neprotuslove umu, nego samo njegove granice nadilaze, tada što takova nije nipošto proti njezinoj božanstvenosti, pače to se slaže upravo s jedne strane sa zadaćom vrhunaravne objave.

2. Pozitivni znaci vèrhunaravne objave sastoje se u ugledu i svetosti njezinih naukah, u primĕrenosti ovih prema potrebam ljudskim, u dostojanstvu njezina pèrvoga navĕstitelja (poslanika božjega), u počinjenih čudesih i izrečenih proročanstvih, koja dotičnu objavu potvèrdjuju, u čudnovatom načinu, kojim se razgranjuje i uzdèržava, i napokon u ćudorednih učincih, štono ih proizvede u pravih svojih slĕdbenicih. —

Digitized by Google

Imade li objava sbilja takovih znakovah, t. j. tvori li njezin n. p. navěstitelj čudesa za dokaz, da je poslanik božji, ili je objavljeni nauk razprostèrt i sačuvan takovim načinom, koji se neda iztumačiti pukimi naravnimi uzroci, onda nitko pametan nemože dvojiti o božanstvenosti objave, jer bi ludo bilo misliti, da si Bog može protusloviti ili laž braniti, ili pripomoći, da se čudesi obsčne ljudi u jednoj od najvažnijih njihovih stvarih.

3. Ove znakove, kako ćemo viděti, imade sbilja objava i staroga zavěta i kèrstjanska; a da čovèk uzvěruje takovoj objavi, to nije samo prema razumu, nego isti razum to upravo nalaže; jer bi bio grěh, da čovèk ili nedèrži za vrědno proučiti objavu, koja mu obećaje, da će ga izvěstiti o stvarih tako važnih i na věkovito njegovo odredjenje spadajućih, ili da proučivši i pronašavši u njoj znakovah njene božanstvenosti ipak uz nju nepristane.

Sasvim tim netreba misliti, da se može uzvjerovati objavi toli glede facta objave, koli glede sadèržaja bez milosti božje; s toga imamo moliti Boga za milost věre i zajedno ukloniti po mogućnosti zapréke, koje većinom radja izopačeno sèrce. Pa premda smo dužni, i to strogo dužni vjerovati objavi božanskoj, ipak nas na to neprisiluje nikakova sila, kao što ni na dobro dělo; pače oboje visi o našoj slobodnoj volji, čemu joj je opet tréba milosti božje.

§. 13.

Odnošaj objave napram razumu i znanosti ljudskoj.

1. Vèrhunaravna objava božja neizključuje porabe razuma, nego ju pače predpolaže, i njom se sveudilj pomaže.

a) Objava predpolaže u čovjeku već u napréd něke religiozne pojmove i spoznanja, (koja bogoslovi praeambula ad fidem nazivlju) napose naravno spoznanje, da Bog jest; jer ako mi je znati, da se Bog objavlja i meni govori, valjalo mi je prije spoznati, da jest; do spoznanja pako toga, da Bog jest, može čovèk doći pravom porabom svoga razuma.

b) Objave nebi mogli primiti niti vjerovati bez porabe našega uma; jer veli sv. Augustin (epist 120 ad Consent,): mi nebi mogli vjerovati, da neimamo razumne duše.

c) Isto tako služi razum, da objavu božansku, koja je ljudem u njihovu jeziku priobćena, razumijemo i raztumačimo te proti mudrolijam neprijateljah istine obranimo.

Objavljena věra nije doduše věra iz razuma, ali je ipak prema razumu.

d) Napokon razumna narav neteži samo za tim, da objavljenu istinu věruje, nego u koliko je to ovdje na zemlji moguće, da i duhom u nju pronikne, te ju shvati, (sravni réči sv, Anselma: neque enim quaero intelligere, ut credam; sed credo, ut intelligam); s toga ima ovdě razum za svoje dělovanje široko polje, koje neće nikada moći izměriti makar se kako napinjao i trudio.

Digitized by Google

Odtud se vidi, da je isto tako naopako razum prezirati ili manje cěniti, košto ni nevalja previše ga dizati i cěniti, i da neima nerazložnijega prigovora, do li reći, da je objavom dostojanstvo razuma sniženo. Pače kao što nikada bolje nerabim svoje volje, nego podloživ ju volji božjoj, isto se tako i razum tada digne do svoga najvećega dostojanstva, kada prione uz objavu t. j, uz izrěke najvišjega razuma, štono je Bog sam, te se tako dovije jasnijega, podpunijega i sigurnijega spoznanja istinah, jer da istinu spoznamo zato samo dan nam je razum.

2. Što više, sve ostale ljudske znanosti, u koliko su istinita njihova spoznanja, sasvim se slažu s božjom objavom; budući svaka istina od Boga, nije moguće, da jedna drugoj protuslovi. — Pa ni nejma ljudskoj znanosti višje slave, nego služiti božjoj znanosti.

Svagdě, gdě su ljudi htjeli, da znanosti ljudske n. p. prirodne znanosti budu u protuslovju s objavom, pronašlo se je, da je uspěh otih ljudskih znanostih bio kriv, ili su ljudi nauk objave krivo razuměli (sravni n. p. niže §. o dělu od šest danah).

§. 14.

Razdělenje božanske objave.

1. Bog je u istinu, kao što već napomenusmo, iz ljubavi svoje i premudrosti zadovoljio potrěbi ljudskoj glede vèrhunaravne objave; on se je čověku objavio. — Objavio mu se je odmah s početka u raju, a i poslě često putah. — Jer „više putah — veli Apoštol, i na više načinah govoraše někoć Bog po prorocih Otcem, na poslědku govoraše nam on ovih danah po sinu, koga postavi baštinikom svega, po kom je i svět stvorio“ (Hebr. 1, 1, 2). — Ove su pako razne objave sve medjusobno u uzkom odnošaju, potojna se uvěk osniva na prijašnjoj, pa na ovoj sve dalje gradi; svekolike su pako postupice pripravljale poslědnju i podpunu objavu, koju je sám Isukèrst navěstio; s toga se obično děle božanske objave u kèrstjansku kao poslědnju podpunu i u predkèrstjanske. — Ove se opet děle prama raznoj dobi: u praobjavu patriarkalnu i Mojsijinu.

2. Ponajglavniju razliku medju objavom predkèrstjanskom kao nepodpunom i kèrstjanskom kao podpunom prave

a) *pasrednici.* Predkèrstjansku su objavu navěštali samo sluge i poslanici božji, a kèrstjansku sam Isukèrst sin božji. —

b) *Sbor ljudih, kojim* je dana. Predkèrstjanska objava dana je samo pojedinim ljudem, pojedinim obiteljim, ili jednomu samo narodu; kèrstjanska pako svim ljudem i narodom na zemlji.

Digitized by Google

C) *Vrěme njezina (objave) trajanja.* — Predkèrstjanska je objava glede onih naukah i zakonah, koji nisu primljeni u kèrstjansku objavu, trajala samo privremeno, najme do Isukèrsta, a kèrstjanska objava nasuprot valja kako za sve narode tako za sva vremena, te će trajati do konca světa.

d) *Sadèržaj objavljenih istinah.* — U predkèrstjanskoj je objavi stranom jošte nepodpun, a stranom jošte većma skrovan nauk spašenja; a u kèrstjanskoj je nepodpuno popunjeno a skrovno odkriveno.

e) *Napokon različit odnošaj prama odkupljenju.* — Predkèrstjanska je objava prema odkupljenju priprava; a u kèrstjanskoj objavi i po njoj jest odkupljenje uživotvoreno.

Predkèrstjanska se objava zove obično objavom staroga zavěta, a kèrstjanska novoga zavěta; a to s toga, što su ove božanske objave ujedno sadèržavale ugovor, što ga Bog sklopi s čovèkom, obećanja božja s jedne, i zamjenita obećanja ljudska s druge strane. — Budući je taj ugovor izmedju Boga i čověka potvèrdjen žèrtvom života Isukèrstova, odtud se i tumači rěč zavět ili zakon, jer gèrčka rěč διαθηκη znači savez i zapis, ravno našemu zavět i zakon.

§. 15.

Dokaznica objave.

Dokaznica objave nalazi se u sv. pismu, koje ipak popunjuje ustmeno predavanje a bez pogrěške tumači nepogrěšiva cèrkva.

Cělo sv. pismo, ta sbirka knjigah pisanih nadahnutjem duha sv. i priznanih od cèrkve, děli se na dvoje, na stari zavět i novi. Stari zavět, koji u sebi sadèržava nauk i pověst predkèrstjanske objave, nalazi se po izjavi sv. cèrkvenoga sbora Tridentinskoga (sěd. IV.) u 45 knjigah. — Ove se po poglavnom sadèržaju děle u knjige pověstničke, proročke i poučne.

a) Pověstničke jesu: Pet knjigah Mojsinih zvane Pentateuch, knjiga Jozuc, Sudacah, Rut, 4 knjige kraljevah, od kojih se pèrve 2 zovu Samuelove, 2 knjige lětopisah zvane Paralipomenon, knjige Esdre, Nehemije, Tobije, Judite i Estere, onda 2 knjige Makabeah.

b) Poučne jesu: Knjiga Job, psalmi, poslovice, propovědnik (Ecclesiastes), pěsma nad pěsme (Canticum Canticorum), knjiga mudrosti i Isus Sirak (Ecclesiasticus).

c) Napokon proročke jesu: 4 veća proroka: Izaia, Jeremija sa Baruchom, Ezekiel i Daniel, te 12 manjih: Osea, Joël, Amos, Abdija, Jona, Mikea, Nahum, Habakuk, Sophonia, Aggej, Zakaria i Malakija.

Digitized by Google

2. Věrodostojnost svetih knjigah, te doslědno historička istinitost svega onoga, što se u njih nalazi, dade se okrom toga, što nepogrěšivi ugled cèrkve zato jamči, znanstvenimi razlozi strogo dokazati, strožje nego li i koja druga knjiga stare dobe, nu o tom će se kasnije na shodnom městu napose rěč povesti.

a) Izvorno je većina ovih knjigah spisana jezikom ebrejskim, (knjige Esdre i Daniela od čęsti su spisane jezikom kaldejskim); gèrčki su napisane, ili bar tako do nas došle knjige: Baruka, Tobije, Judite, Siraha, 2 knjige Makabeah, jedan dio knjige Estere (10 zaglavnih redakah u 10 poglavjah i 6 slědećih poglavjah iste knjige), pęsma 3. mladićah u ognęnoj peći u knjizi Daniela, te oba stražnja poglavja ove knjige sadèržavajuće pověst o bogoljubnoj Suzani, o Kumiru Belu i zmaju babilonskom. — Ovi pojedini odlomci kao i cěle knjige gèrčki spisane, ili gèrčki do nas došavše, zovu se deuterokanoničke, jerbo ih nęima u pèrvom imeniku (kanonu) palestinskih židovah, no su nam isto tako věrodostojne, te istoga ugleda božanskoga, kao i tako zvane protokanoničke knjige.

b) Najvažnija dva prevoda staroga zavěta jesu Alexandrinsko-gèrčki prevod (Septuaginta ili točnije Septuaginta duo) i latinska vulgata. Prevod gèrčko-Alexandrinski, koji su započeli u Egiptu pod Ptolomeom Philadephom, a dovèršili oko srědine tretjega stolětja pred Isusom, bio je od velike važnosti, i na glasu kod židovah i kèrstjanah, jer se u novom zavětu iz njega navodi, i jer su ga gèrčki oci cèrkveni pèrvih věkovah često rabili. Budući je polag starijih věstih stvoren taj prevod od 72 prevoditelja, prozvali su ga napręko sedamdeset. (Septuaginta LXX.) Latinsku vulgatu priredio je po nalogu pape Damasa sv. Jerolim (g. 391 — 405), a sv. cèrkveni sbor Tridentinski proglasio ju je authentičnom.

Poglavje drugo.

Praobjava.

§. 16.

Pentateuch.

Već smo gore razdělili predkèrstjansku objavu prama raznoj dobi u praobjavu, patrijarkalnu i Mojsijinu objavu. Praobjava sadèržaje sve one vèrhunaravne pouke i uredbe, kojimi je Bog s obzira religioznoga odgojivao i vodio čověčanstvo od postanka do one dobe, kadno se ljudi razidjoše u različite krajeve i strane světa. Pentateuch jest izvor, odkud doznajemo ne samo praobjavu, nego i objavu patrijarkalnu i Mojsijinu; o praobjavi i patrijarkalnoj ob-

Digitized by Google

javi piše pèrva knjiga zvana Genesis, a o Mojsijinoj četiri ostale knjige: Exodus, Leviticus, Numeri i Deuteronomium. —

Pèrva se knjiga zove Genesis, jer pripovèda o postanku svèta, i je medju svimi knjigami sv. pisma najstarija. Ova knjiga se razpada na dvoje. Pèrvi odsèk od poglavja 1 do 11 govori o stvaranju, o zemaljskom raju, o sagrèšenju, o kazni grèha; zatim o povèsti potomakah Adamovih do Noëma, o potopu i o potomcih Noëmovih do Abrahama. Drugi odsèk o trojici praotacah puka židovskoga do smèrti Josipove u Egiptu.

Exodus druga knjiga pripovèda one dogadjaje, kako su tlačeni bili potomci Abrahamovi i kako su čudnovato izvedeni iz Egipta, i odatle nosi knjiga svoje ime. Nadalje pripovèda, kako su Izraelci prošli kroz pustinju i na Sinaju primili božje zapovèdi sa svimi dogodjaji, koji su se oko toga sbili. Napokon opisuje ustroj šatora svetoga, koji se ima smatrati središtem bogoslužja židovskoga.

Knjiga Leviticus sadèržaje sbirku različitih gradjanskih i religioznih zakonah, koji su povèreni bili osobito kolènu Levinu, od kojega se ta knjiga tako i zove. Zakoni u toj knjizi, tiču se osobito žèrtvah kako se imadu prikazivati, kako rediti obitelj Aronova u svetjenike, zatim tiču se zakonito čistoće i nečistoće, ženitbe, blagdanah, svetišta i svetih spravah, zavètah, desetine i sličnih stvarih.

Knjiga se Numeri zove zato tako, što počima, kako su se Izraelci pripravljali dignuti tabor i kako bijaše puk prebrojen i pregledan. Zatim govori, kako su i sbilja dignuli tabor, kako su se medju se zavadili po nemirih i bunah, kako su izaslali dvanaest uhodah, kako im je Bog naznačio kaznu, da se imadu vratiti te po petrejskoj Arabii tako dugo okolo prebijati, dok nepomru svi, kojim je na izlazku iz Egipta bilo prèko 20 godinah; zatim kako su dalje bludili po pustinji, dok su došli k iztočnoj obali Jordana. Medju ote dogodjaje upleteni su gdègdè zakoni i naredbe, kako su ih okolnosti upravo zahtèvale.

Knjiga Deuteronomium napominje s nova dani već od prije zakon, te nuka Izraelce, da ga izpunjavaju, obećajuć i grozeć im se. Pod jedno označujuć točnije prijašnje zakone pridaje nèkoje nove. Prema koncu ote knjige čita se, kako je Mojsija svoju službu položio; kako je učinio zadnje naredbe; kako se je sèrdčano sa svimi oprostio, kako uzvišeni blagoslov proreko i najposlè na brègu Nebo na prema Jerigu preminuo.

Zadnje poglavje u ovoj knjizi, koje opisuje konac života Mojsijina, napisao je po mnènju sv. Jerolima Esdra.

§. 17.

Stvaranje svèta.

1. Grèh i sve to veća izopačenost ljudih učini, da je u čovèka spoznanje pravoga Boga kao stvoritelja i gospodara svih stva-

Digitized by Google

rih, što ga je on pèrvomu čovèku sobćio, tečajem vremena potamnilo, i kod većine ljudih (po prilici u vrème gradnje kule babilonske) sasvim izčeznulo. Pače i ono malo Semovih potomakah, koji su najdulje ostali kod pèrvobitne vère, okuži se za vrème sužanjstva egipatskoga neznabožtvom, te uzme obožavati narav, i nerazlikovati stvoritelja od stvorah.

Glavna bludnja krive poganske vère stoji uprav u tom, što su ljudi poměšali stvoritelja sa stvorom i Boga sa světom uzporedili, a temeljna se istina prave vère osniva na razlici izmedju stvoritelja i stvora te na věri u Boga kano stvoritelja svih stvarih i kao bitje, koje u premudrosti i svemogućtvu svojem upravlja světom. Najshodnije biaše, da se ova temeljna istina na čelo svoj objavi stavi; i zato sv. pismo stavlja svim svojim ostalim poukam na čelo nauk i pověst kako sve stvari stvori Bog.

2. U toj nauci i povésti o stvaranju svèta, koja glede vrednosti i važnosti sve nadilazi, što su o tom najslavniji mudraci stare dobe kazivali, valja dvoje razlikovati: pèrvo stvaranje početnih pratvarih svèta (creatio prima), i daljnu tvorbu i ustrojbu svèta (creatio secunda). Kako je pratvar stvorena, pokazuju one rěći: „U početku stvori Bog nebo i zemlju. Ali zemlja biaše pusta i prazna, tmina biaše nad bezdnom i duh božji lebdijaše nad vodami.“ (1, Mos. 1, 1—2).

Rěč „na početku“, razumij vremena, hoće da izključi poganski pomišljaj o vèkovitosti vremena, ili svèta; reči nebo i zemlja hoće da označe ukupnost angjelah, koji su ipak odmah podpuno stvoreni bili, i tělesni svèt, koji nije namah podpuno stvoren bio, nego se nalazio u někom neurednom i pomèršenom stanju, kao što to označuju one rěči, zemlja bijaše pusta i prazna. Ove rěči pobijaju i onu bludnju, kao da je Bog možda svèt samo sastavio i ustrojio, a ne ujedno stvorio ili iz ničesa načinio; jer ta bludnja bijaše upravo tim najbolje oprovèrgnuta, što se je napose pripovědalo o pèrvom stvaranju krute još i neuredjene tvari, napose pako o uredjenju te tvari, i da je jednomu i drugomu neposredno sám Bog izrečen početnikom.

Kako se je dalje svèt uredio i ustrojio, pripověda slědeća pověst o šestodnevnom dělu.

§. 18.

Šestodnevno dělo (Hexaëmeon).

Pošto se je pèrvimi rěčmi, koje slove o postanku svèta, izreklo, kako je Bog stvorio početne pratvari svèta, slědeća zatim pověst

Digitized by Google

o šestodnevnom dělu govori o daljnjoj tvorbi i ustrojbi stvorene iz ničesa stvari.

Nesili nas sv. pismo misliti, da je iza pèrvoga stvorenja odmah slědila i dalnja tvorba, pače, kako nam isto sveto pismo predstavlja, moremo ravno tako uzeti, da je izmedju obojega znatan dio vremena protekao. Pa ovo sv. izvěstje o šestodnevnom dělu nesměra onda onamo, da razvadja tvorbu i ustrojbu světa u obće, već spominje napose tvorbu i ustrojbu zemlje i svega što k njoj spada; ostala pako nebeska tělesa u toliko samo spominje, u koliko se odnose na zemlju; rečju, nepiše nam upravo razvitak světa (kosmogoniju), nego razvitak zemlje (Geogoniju). Kadgod nam sv. pismo što javlja ili nas poučava, vazda směra na spasenje naše. Za to spasenje pako netreba znati, kako su po svemogućnosti božjoj sastavljena i ustrojena ostala nebeska tělesa, tim manje, što je već i glede toga u koliko zanima našu religioznost zadovoljeno, saznav kako je sve iz ničesa stvoreno; usuprot treba se s religioznoga obzira pobrinuti, da saznademo, kako je stvorena zemlja, koju nam je za stanovište dana, kao město našega poslovanja i priprave za věčno naše odredjenje.

Tko ovako pojmi sv. izvěstje o stvaranju, lasno će uvidéti, da nevaljaju stanoviti prigovori někih nevěrnih prirodoslovacah. Svi bo njihovi prigovori osnivaju se na tom, što krivo predpostavljaju, da se ovdě piše o razvitku světa (kosmogoniji).

Makar su i zvězdoznanci uzeli, da stavnici mnogo više vremena obstoje, nego li se uzimlje da obstoji zemlja, to bi ipak na to oslanjajući se prigovor u najgorjem slučaju samo onda valjao, da se u četvèrtom danu govori o postanku sunca, měseca i zvězdah, gdě nam usuprot nesmeta izvěstje u dělu četvèrtoga dana uzeti, da su ove zvězde već više věkovah prije obstajale i da se ovdě (četvèrti dan) piše samo o novom odnošaju ovih nebeskih tělesah napram zemlji; jer, da uzmognu te zvězde zemlju razsvětliti, trebalo je, da se može to světla primati. Barem neće nijedna znanost moći upravo oprovèrgnuti, da je zemlja mogla to světlo primati tekar u ono doba, koje se u sv. pismu zove četvèrti dan, i da su doslědno od onda sunce, měsec i zvězde svojom světlost pobudjujućom silom na zemlju upliv imale, te danom i noću na zemlji zavladale.

2. Konačna naměra s koje se opisuje stvaranje u šest danah, jest ta, da spoznamo Boga kao svemogućega, premudroga, dobrostivoga i (od drage volje) stvoritelja i gospodara svih stvarih.

Da je premudar stvoritelj kaže red i lěpota svih stvarih, i redovita postupnost, kojom ih je proizveo. Tako najprije razvija se světlo, zatim se luči pruživa židčina od kapljive, onda kapljiva od krutih tělesah, zatim se riesi svod nebeski suncem, měsecom i zvězdami, onda se oživljuje voda ribami, napokon oživi zemlja travom, biljem i cvětjem, raznom životinjom i najposlje čověkom.

Digitized by Google

Isto se tako pokazuje Bog kao p r e d o b r i stvoritelj; jer svako je dělo, koje proizvede, u sebi dobro, i sva děla ukupno uzeta dobra su, pače vèrlo dobra, i buduć da se jedno na drugo proteže, te jedno s drugim u savezu stoji, to jim medjusobni taj odnošaj i spoj pruža novu dobrotu, dvostruko su dobra. Ova pako njihova dobrota i lěpota nagověšta jošte mnogo veću dobrotu i lěpotu onoga, koji jih tako dobro i lěpo stvori. —

Napokon šestodnevno dělo proslavljuje Boga kao bezuvětno slobodnoga stvoritelja svih stvarih, jer premda je mogao svojom svemogućnostju sve u jedan čas stvoriti, urediti i uresiti, ipak, da pokaže svoju najveću slobodu u stvaranju obustavlja, bi reć, dělovanje svoje mogućnosti te dovèršuje svè lěpo postupice. Zatim, što je ustrojavajući i uredjujući zemlju razstavio učinke od njihovih naravnih uzrokah; što je stvorio světlo prije velikih nebeskih tělesah, u koje je světlost sakupio, ili bar prije nego li su ova světila stala světiti na zemlju; što je učinio, da niknu iz zemlje trave, i bilje prije, nego li što se zrnce (zemlji) ukazalo, koje sada ove biline těra iz zemlje: to nam tim bělodano pokaza, da sve stvari i prauzroci njihovi, vise o volji božjoj; pa prem je Bog naredio, da se priroda dèrži stanovitih zakonah, sam se ipak samo u toliko njih dèrži, u koliko mu je volja, buduć si je zadèržao najvišju vlast, da, kad mu je drago, razstavi opet učinke od naravnih uzrokah, te da proizvede izvanredna děla, štono jih zovemo čudesa.

§. 19.

Kako je Adam stvoren.

1. Šestodnevno dělo zaključuje se stvorenjem čověka.

Bog je čověka stvorio šesti dan, dakle stvorio ga je isti dan, kad ga je i odkupio. Tělo mu načini od zemlje, odkuda mu i ime Adam (t. j. zemljan), dušu mu je pako udahnuo. Kao što su tělo i duša različitim načinom proizvedeni, tako su i u sebi bitno različne te strane, iz kojih čověk sastoji. Tělo je čověčje od zemlje načinjeno, i zato je něšta materialna, duša nasuprot nije proizvedena iz nikakove zemaljske, tělesne tvari, nego ju Bog neposredno čověku poděli; radi toga nemože se reći, da je duša něšto zemaljskoga ili tělesnoga, već samo něšto netělesnoga, duhovnoga, pa je zato već po naravi svojoj neumèrla. S toga sv. pismo gledc različitoga načina, kojim su ove obe česti ljudske proizvedene kaže, da se ima tělo obratiti u zemlju, iz koje je načinjeno, duša pako vratiti k Bogu, koji ju dade (Eccl. 12. 7).

Digitized by Google

2. Stvoriv Bog čověka nije samo s njim dovèršio, nego jedino okrunio svoje stvaranje na zemlji.

Jer a) čověk, kao što veli sv. Gregur Nisenski, dodje na svět tek onda, kada je ovaj sa svim potrebitim providjen i urešen bio, upravo onako, kako uvadjaju kralja u ukrašenu zanj svečanu dvoranu.

b) Takodjer sv. pismo imenuje čověka naročito gospodarom svih zemaljskih stvorovah, budući da jih ima rabiti za svoju svèrhu i nad njimi vladati (1. Mos. 1, 28.).

c) U istoj nam točki naznačuje sv. pismo uzvišenu prednost čověka pred inimi stvorovi ove zemlje tim, što nam opisuje, da čověk nije proizveden kao drugi stvorovi zapovědajućom rěči božjom, već tako, da Bog sam sa sobom, otac naime s ostalom dvojicom božanskih osobah rekao bih věća (faciamus); što će toliko reći, da je Bog u čověku htio učiniti něko savèršenije bitje, koje bi moglo samo se světovati i razmišljati. Osobito nam pako u oči udara ta prednost čověčja u tom, što je, stvoren na priliku božju umom obdaren i slobodnom voljom.

§. 20.

Kako je Eva stvorena.

Pověst, polag koje Bog stvori Evu iz rebra usnuloga Adama (1. Mos. 2, 21 itd.), ima se ne samo p o s l o v u razuměvati, nego i u v i š j e m d u h o v n o m s m i s l u.

1. Pověst tu treba najprije po slovu razuměvati. Sv. pismo stranom naročito uči, stranom predpostavlja (děla ap. 17, 26; Kor. 11, 8. itd.), da je Eva doista iz Adama načinjena. Pa ako je Bog Adamu odmah s početka ono rebro, iz kojega je Eva postala, samo u tu svèrhu stvorio, da otuda bude prva žena, to se onda, kako opaža angjeoski učitelj sv. Toma, nemože reći, niti da je ono rebro bilo suvišno, a niti to, da je Adam izgubiv ga postao osakatjen.

2. Nu tu pověst valja uzeti i u višjem duhovnom s m i s l u. Iz svega se vidi, da je Eva načinjena, kad je Adam bio u uzhitjenju, (jer tako tumače sv. otci tvèrdi san, koji spopade Adama, — [LXX prevadjaju dotičnu ebrejsku rěč upravo gèrčkom ἔκστασις, kojom se staro predavanje věrno označuje]), kao što je i Adam u tom uzhitjenju vèrhunaravnom objavom doista spoznao tajnu, koja je bila u tom činu, zaključiv odtuda na jedinstvo i nerazrěšnost ženitbenu. (1. Mos. 2, 23 itd. Math. 19, 4. Eph. 5, 30 itd.). Uzamši u obzir ovaj viši duhovni smisao, važno je to, što je Eva upravo iz rebra Adamova, tim bo se označuje uzki družtveni vez izmedju muža i žene.

Digitized by Google

Sv. Toma (naime primětjuje, da neima žena nad mužem gospodovati, pa s toga nije postala iz njegove glave, a niti bi imao muž okrutno gospodovati nad ženom, pa s toga nije postala iz njegovih noguh; nego bi imala biti mužu věrna drugarica i pobočnica, a to se označuje tim, što je postala iz rebra njegova. (Thom. 2. 2. qu. 164. art. 2.). Izvan toga što se tim dogodjajem otajstveno označuje sv. ženitbi odnošaj, označuje se ujedno njime ako ga uzmemo u duhovnom smislu, budući postanak cèrkve — nove Eve — od Isusa — novoga Adama. Pa i s ovoga gledišta važno je, što je Eva postala iz rebra spavajućega Adama, jer upravo je tako iztekla cèrkva iz probodenih rebarah spavajućega t. j. umirućega Isukèrsta, odkuda proteče krv i voda. (Sravni. August. in Sent. (Sent. 32.): Dormit Adam, ut fiat Eva, moritur Christus, ut fiat Ecclesia. Dormiente Adam fit Eva de latere; mortuo Christo perforatur latus, ut super effluant sacramenta, quibus formetur ecclesia.)

§. 21.

Raj zemaljski.

1. Čim bi stvoren Adam, stavi ga Bog u raj zemaljski.

Skrovan razlog, zašto nije Adam odmah u raju stvoren, nego tek onda unj směstjen, kada već bijaše stvoren, navadjaju sv. otci taj, što je raj mogao za prilično stanovište služiti samo čovčku u pèrvotnom stanju nevinosti. Ta nevinost pako, kako dalje opažuju, nije bila čovčku svojina po naravi, nego većma vèrhunaravan dar milosti božje. Pa da se nebi naravi, nego milosti božjoj pripisala, zato bijaše pèrvi čovčk stvoren izvan raja, a onda stopèrv unj prenešen. Što je pako Eva u raju stvorena, to se neima pripisati tobože njezinu većemu dostojanstvu nego dostojanstvu onoga, iz koga je postala, kao što bi se bili i Adamovi sinovi rodili u raju, da nebude Adam radi grèha iz njega protèran.

2. U ostalom raj bijaše upravo zamaljsko město, nipošto pako duhovno. To neuče samo jednodušno sv. otci, nego nam to tvèrdi i strogo historični značaj onoga poglavja, koje govori o raju zemaljskom.

Tu se čita, kako je Bog raj zemaljski posadio pram iztoku (1. Mos. 2, 8.), kako je u njem ponaraslo razno dèrvetje, kako ga je natapao potok dèleći se u četiri traka, kojim su i imena navedena. Kako bijaše dopušteno pèrvomu čovčku jesti sa svega dèrvetja izuzamši s jednoga; kako je Eva, zavedena po zmiji, pogledala na plod zabranjene voćke, kako joj taj ugodio, te od njega jela itd. Iz ovoga su města praroditelji sagrěšivši protjerani a kerubini s plamtećim mačem na ulaz postavljeni. Ovo sve nemožemo uzeti u smislu allegoričkom, van da silom izvèrnemo pravi smisao rěčih.

3. Nu kako s jedne strane tvèrdimo, da je bio raj zemaljski veoma udobno město, gdě su pèrvi ljudi, prama inim svojim sretnim odnošajem, spokojno i sretno stanovali, tako se s druge strane

Digitized by Google

neda naprečac izključiti allegorički smisao, buduć je raj zemaljski negledeć druge pojmove u prenešenom smislu, i sbilja slika raja nebeskoga, pa s toga se rěčju raj kadgod označuje u sv. pismu město nebeskoga blaženstva. (Očit. 2, 7.). U trećem značenju kod Luke 27., 43. uzima se rěč raj za tako zvani prednji pakao (sinus Abrahae). U ostalom se misli, da je raj obstojao do obćega potopa.)

§. 22.

Utemeljenje věre u raju zem.; zapověd božja.

1. Bog je, kako nam to kazuje sv. pismo věru utemeljio odmah u raju. On stade s čověkom stvorenim na svoju priliku t. j. obdarenim umom, slobodnom voljom, te ukrašenim posvetjujućom milostju, obćiti s početka usèrdno i zaměnito. On mu se pokaza stvoriteljem i gospodarom njegovim i svih stvarih, on ga upozna s njegovim uzvišenim-odredjenjem, poče mu razvijati duševne moći, uredi ženitbu kao temelj svega družtva ljudskoga i dade mu napokon pozitivnu zapověd.

2. Ovom zapovědju zabrani Bog pèrvomu čověku jesti s dèrveta poznanja dobra i zla. Jer reče Bog: „Sa svakoga dèrveta u vèrtu možeš jesti; ali s dèrveta poznanja dobra i zla nejedi, jer, koji dan uzjedeš s njega, smèrtju ćeš umrěti.“ (1. Mos. 2., 16. 17.)

To dèrvo, prozvalo se je dèrvo spoznanja dobra i zla, budi radi poslědicah proizvedenih u čov ku kada ga se je okusio, jer je tim naime na svoju nesreću izkustvom spoznao razliku izmedju dobra i zla; budi što je možda Bog tomu dèrvetu podao něku vèrhunaravnu moć, da čověka ubavěsti o dobru i zlu, nalik na onu moć, koju je Bog podělio svetotajstvom.

3. Dvostruka bijaše svèrha toj zapovědi. Prvo imao je čověk kroza to spoznati, da je podanik božji i da izpuniv tu zapověd činom posvědoči, da je Bogu podvèržen; jer premda je bio slobodan, ipak nebijaše njegova sloboda neobuzdanost ili neodvisnost od Boga, buduć kao stvor podložen sa svom snagom těla i duše Bogu, stvoritelju svomu, i svoju slobodu zato samo imao, da dragovoljnom ljubavlju priznade i činom pokaže svoju naravnu podvèrženost. Drugo imao si je čověk, izpuniv tu zapověd, pribaviti blaženstvo. Jer jedino sam Bog blažen je po svojoj naravi, razumni pako stvorovi treba da si blaženstvo zasluže, kada je i onako bolje po nje zasluženo blaženstvo nego li nezasluženo.

Digitized by Google

4. Zapověd bijaše veoma lahka, i to lahka po sebi, jer je prepovědala jesti samo čověku s jednoga dèrveta, a na volju mu ostavila sve ostalo voće; pa onda bijaše napose lahka pèrvomu čověku proizašlomu istom iz ruke božje i bogato obdarenomu milostju njegovom, te nije jošte poznavao niti požude, niti bludnje, niti neznanstva ili slabosti. Pa i zato bijaše zapovied lahka, da čověk spoznav nad sobom gospodara. ujedno spozna, kako je taj gospodar veoma dobrostiv i kako je jaram njegove odvisnosti veoma lahak, koji mu Bog jedino iz ljubavi nametnu.

§. 23.

Pàd čověka.

1. Nu premda bijaše ta zapověd i u sebi i naročito pèrvomu čověku lahka, ipak ju je prekèršio zmijom zaveden.

Zmija, o kojoj pripověda sv. pismo, da je čověka navela, te je prestupio zapověd božju, jest prava zmija, a nipošto kakova utvora od zmije, budući sv. pismo upravo veli, da zmija bijaše najlukavija medju svimi životinjami; medjutim s druge strane nije ona sasma po sebi čověka zavela — jer u zmije, znamo, neima razuma, niti može govoriti, a niti bijaše u svoj vidivoj naravi prije grěha išta, što bi bilo zlo ili se protivilo Bogu — nego s njom se je vrag poslužio, da može kroz nju govoriti, o kojem svagdě kaže sv. pismo, da je upravo on zaveo pèrvoga čovčka i radi toga ga nazivlje starom zmijom i velikim zmajem. (očit. 12, 9.; 20, 2.; 2. kor. 11, 3.). Ovaj od Boga odpali duh, hoteć čověka zavesti, poslužio se je někim vanjskim vidivim orudjem, jer, dok je čověk bio nevin, dotle ga nemogaše vrag napastovati u duši njegovoj, već samo izvana nanj dělovati. — Takovo orudje izabra si vrag iz životinjstva, budući je ovo izmedju svih zemaljskih bitjah bilo čověku najbliže. Pa izmedju mnogih tih životinjah dopusti mu Bog, da se zmijom posluži, jer zmija bijaše „najlukavija medju svimi životinjami, tako da je čověka upravo ta naravna lukavština zmijina morala ponukati, neka bi osobito oprezan i pozoran bio, te tako tim laglje samu napast svladao. Što pako Eva, budući nju kao slabiju stranku, našega roda napao napastnik, nije zazirala od zmije, navode cèrkveni otci uzrok taj, što se pèrvi cověk sam dèržao gospodarom životinjstva, a niti nije slutio, da ima u prirodi šta škodljiva, pogubna, od čega se čověk jedino zazire.

2. Kao što bijaše orudje lukavo, isto je tako bila i čitava zamama lukava.

Ponajprije valja u obzir uzeti, što je zmija zavodnica izpèrva iz tiha i kao iz daleka samo pokazivala svoje opake namère. Jer nezapočima svoga posla tim, da neposredno i na prosto zaněče zapověd božju, a niti se s početka služi golimi bogopsovnimi rěčmi, kojimi bi čistu ćud ljudsku porazila i od sebe odbila; nego se s početka pretvara, bi reć želi, da ju čověk izvěsti i pouči o zapovědi

Digitized by Google

i razlozih njenih, govoreć: „Ta zašto vam je Bog zabranio jesti sa svakoga dèrveta u raju? Tekar poslě, kada se je žena u pobliži razgovor s njom upustila i na grěh se sklonom pokazala, a zmija doslědno već sigurna bila, da će pobědu odèržati, izvede smělo ono, što bješe rek bi plaho počela, i tek tada zaněče upravo ono, što je Bog bio tvèrdio, veleć: „Ne, nećete smèrtju umrěti!“

3. Eva je zapověd božju prestupila u sèrcu već prije, nego što je jela od prepovědanoga dèrveta, te zapověd božju izvanjskim načinom prestupila, jer se je već za razgovora sa zmijom odvratila oholo od Boga, držeć odvišè do sebe, budući da i sv. pismo tvèrdi, da je oholost bila početak njezinu grěhu.

Već tim što se je u obće pustila u razgovor sa zmijom i što nije odmah onaj nesretni „zašto“ od sebe odbila, kao što je Isus jednostavno i odlučno napast vražju odbio, sagrěšila je proti Bogu. Čim joj se je pako jedanput grěh podkrao u sèrce, već je zimji lahko bilo odvratiti ju sasvim od Boga. Sada je ona sa neprestanim vanjskim nagovaranjem spojila i nutarnju ponuku tako, da je grěh u čověku sasvim mah preuzeo. Zmija reče! „Ako od toga dèrveta jeli budete, nećete umrěti, i tim zavede Evu na grěh d v o j b e i n e v ě r e; ona veli: bit ćete kao Bog, i tim većma diže u njoj oholost; ona kaže: spoznat ćete dobro i zlo, a tim učěpljuje u njoj n e u r e d n u z n a l i č n o s t i krivu pohlepu za znanjem; ona kaže: Bog zna, da će vam se, koji god dan od dèrveta uzjedete, otvoriti oči, i tim pobudjuje u njoj upravo nepověrenje proti Bogu kao biću, koje tobož zavidi čověku i prěči mu sreću, te tako prijašnju ljubav pram Bogu obratja u gadnu m é r ž n j u, a tim se zadušiše u njoj redomice sve religiozne kreposti. — I kako je žena, odpadši od Boga, bi reć, sama na svoju osobu spala, tako sada već i u nižih stvorovih traži sreću, koju more čověk samo u Bogu naći. „Žena“ — čita se — „vidje, da bijaše plod dobar za jelo te liep i ugodan za oko.“ Jer dočim s dopadnostju promatra zabranjeni plod, i ono nalazi lěpo, što je Bog prepovědio i prem je Bog prepovědio, pojavlja se u njoj n e u r e d n a p u t e n o s t, koja se zasiti tada, kada se je Eva u istinu okusila zabranjenoga ploda a tim je grěh gotov bio, izvana i iznutra.

4. Čim je zmija postigla opaku svu naměru kod Eve, ostavlja njojzi, da Adama zavede, što joj i odmah podje za rukom.

„Žena, kako čitamo, uze od ploda, te dade svojemu mužu, koji je takodjer jeo.“ (1. Mos. 3, 6).

§. 24.

Sud božji i kazan.

Tim je načinom dakle zlo, pojaviv se do sada samo kod odpalih angjelah, prodèrlo i u rod ljudski. Pa eto odmah se ukazaše i grozne njegove poslědice, jer izza grěha praroditeljah idjaše namah sud božji i kazan.

Digitized by Google

1. Mnogo znače one uvodne rěči sv. pisma, kojimi se sud božji započima, da su se naime Adam i Eva čuvši glas Boga, gospodina, koji je za hlada po podne hodao po vèrtu, sakrili mu izpred lica usred dèrvetja (1. Mos. 3, 8.). One rěči, za hlada po podne, kadno je gospod hodao po vèrtu, uzimlju sv. otci u duhovnom smislu. Podnevna naime vrućina jest slika gnjeva i kazneće pravednosti božje, hlad pako slika njegova ublažujućega milosèrdja. Po tom je smisao rěčih ovaj: Bog nehtěde proti grěšnim ljudem upotrebiti svu svoju strogu pravednost, nego spoji s pravednostju ujedno i milosèrdje. Pa u istinu vidi se milosèrdje božje u tom, što je Bog grěšnoga čověka još saslušao, premda ga mogaše kao pale angjele odmah baciti u pakao.

Nu čověk grěšni neznajuć jošte okoristiti se tom dobrotom i milosèrdjem, sakriva se, jer ga ukorava savěst, a srameć se gledati sama sebe, još manje mogaše gledati Boga, pa s toga traži da izběgne oku njegovu.

2. Red, kojim biva sud božji, upravo je obratan prama onomu, kojim se grěh dogodio. Taj pad počima kód zmije, nastavlja se u ženi a dočima u Adamu. Sud usuprot počima kod Adama, koji bijaše pun mudrosti i milosti, kod kojega se doslědno pokazala podpuna neposlušnost i nezahvalnost i komu je najpèrvo i neposredno zapověd dana bila; nakon njega prelazi sud na Evu, a napokon na zmiju. Kao što Bog redom sluša i sudi, tako se pali ljudi redom izpričavaju, pa město da počinjeni zločin s Bogom izravnaju, sve većma izdavaju svoju oholost i neskrušenost. Jer město da se sami drage volje obtuže i ponizno svoju pogrešku priznadu baca krivnju Adam na Evu, a Eva na zmiju.

3. Poslědice i kazne grěha, koje postigoše praroditelje, bile su prama veličini i težini grěha. Pèrvi bo praroditelji izgubiše usléd grěha svu sreću i padoše u najveću bědu. Izgubiše svu sreću, jer se lišiše milosti posvetjujuće a š njom svih dobarah i prednostih, kojimi se u stanju pèrvotne nevinosti odlikovahu, a padoše u najveću bědu t. j. u zlo, koje bijaše priměreno naravi lišenoj milosti božje, kako glede duše, tako glede těla.

U grěhu prestupa pervih ljudih nahodimo šest grěhah, kojim odgovara šest različitih kaznih, štono jih je sv. pismo dosta jasno naznačilo.

Digitized by Google

a) Grěh pèrvoga čovèka bijaše n e p o s l u š n o s t i pobuna proti Bogu, pa stoga se za kazan diže pùt njegova proti duhu, t. j. neposlušnost bi kažnjena putenostju;

b) njegov grěh bijaše s l a s t o h l e p j e, pa zato je kažnjen trudom i težkoćom;

c) njegov grěh bijaše g r a b e ž, jer je segnuo svojom rukom za tudjom, njemu zabranjenom stvarju, pa stoga su mu za kaznu uzeta dojakošnja dobra, te je podvèržen g l a d u, ž e d j i, v r u ć i n i i z i m i.

d) njegov grěh bijaše n e v ě r a, a radi toga je kažnjen s m è r t j u, koje nije věrovao;

e) njegov grěh bijaše n e z a h v a l n o s t, a tomu primèrena kazan t r u l o s t;

f) napokon bijaše grěh njegov o h o l o s t i u z n o s i t o s t i zato bijaše za kazan p r o t ě r a n.

§. 25.

Pomilovanje božje i obećanje spasitelja.
(Praevangjelje).

1. Već u prijašnjem §. rekosmo, da je g. Bog, prem je grěh praroditeljah tako kaznio, ipak reć bi ublažio svoju kazneću pravednost svojim milosèrdjem, a to već tim očitovao, što nije grěšne praroditelje našega roda odmah bez ikakva ufanja rinuo u věčno prokletstvo.

Tako jer pèrvim ljudem na različiti načim pokazao, kako se za nje sveudilj otčinski stara, dočim je medju ostalim zaoděvao njihovu golotu (1. Mos. 1, 21) (I gospodin Bog načinio je Adamu i ženi njegovoj haljine i obukao jih), pače i dokaz svoje ljubavi očituje i u istih nevoljah, koje za kazan na nje pošilja, jer su sve ove nevolje istina gorke, ali spasonosne za kaznjenika. Zemlja prokleta radi njihova grěha; odivljale životinje, neslušajuće više zapovědi ljudske, borba s počeli; svaka nepovoljnost, svaka težkoća, očekivanje smèrti, koja jih je strahom i užasom napunjivala gledajuć njezinu studenu i ukočenu sliku na truplih mèrtve životinje i sve, što su vidili moglo jih je samo sětjati, na ono veliko zlo; koje u sebi zadèržaje grěh, te ih po tom jače nukati, da se kaju i pokoru čine.

2. Osobito je pako g. Bog svoje milosèrdje napram pèrvomu čovèku pokazao obećav mu spasitelja. To obećanje vidi se iz one osude i kazni, koju naměni zmiji rekav: Buduć da si to učinila, prokleta bila medju svom životinjom i zvěradju zemlje; potèrbuške ćeš plaziti i zemlju ćeš jesti za svega života svoga. Neprijateljstvo ću zametnuti medju tobom i ženom, medju tvojim sěmenom i njezinim sěmenom, ona će ti glavu satèrti, a ti ćeš zasědati peti njenoj. (1. Mos. 3, 14, 15.).

Onaj pèrvi dio osude, uslěd koje ima zmija potèrbuške plaziti i jesti zemlju, znači duboko poniženje i sramotu, koja ima postići zavodnika radi zavedenja. Duh

Digitized by Google

se je nečisti nadao, da će čověka zavedši ugled njekakov i gospodstvo nad njim steći, te medju ljudmi samostalno kraljestvo osnovati; a to je čini se i postigao: nu u istinu taj mu je ponos imao pribaviti jošte veće poniženje, prikor i sramotu. Ali jošte su utěšnije i uznosnije za čověka rěči božje u drugom dělu veleć: nepriateljstvo zametnuti i. t. d. Jer tu je izrečeno, da će se opet razkinuti onaj vez, štono ga čověk sa vragom sklopi, da će se prijateljstvo izverći u nepriateljstvo, te usljed toga poroditi medju obojicom neprekidna borba, koja će napokon sasma sharati moć vražju, i u kojoj vrag pokraj svega svoga napora, da škodi čověku, neće u ničem moći uspěti. Nu nije samo ondje u obće obećano, da će sěme ženino obderžati pobědu, nego je tu rodu čověčanskomu naročito obećana stanovita osoba, koja će mu biti vodjom proti vragu i njegovu moć skěršiti. Obećano mu je, da će doći spasitelj, jer pod ženinim sěmenom, što bi imalo zmiji satèrti glavu, treba razuměvati Isukèrsta, blagoslovljen plod one žene, koju pozdravi sv. Elizabeta: ti si blagoslovljena medju ženami i blagoslovljen plod utrobe tvoje. Radi toga zovu sv. otci cělo ovo navěštjenje p r a e v a n g j e l j e (protoevangelium) t. j. pervom radostnom věsti.

3. Da je Adam to obećanje i sbilja tako razumio i věrovao, dade se odanle zaključiti, što je usljed toga ime svoje žene Ischah, kan da rečeš m u ž i c a, zaměnio važnim imenom Eva t. j. mati svih živućih. Jer po grěhu postavši materom mrtvih, postade usljed ovoga obećanja sbilja mati živih, predstavljajuć nam Mariju, ovu novu i pravu Evu.

§. 26.

Praevangjelje s obzira na uredbu spasenja u starom zavětu.

Buduć pèrvi ljudi podpadši grěhu i njegovim kaznam preněli isti grěh i kazan na sve svoje potomke: zato nebijaše palomu čověčanstvu nigdě drugdě spasa, van u blagoslovljenom sěmenu žene, štono ga gospod, osudivši zmiju, obeća i s kojim mu ujedno obreče pobědu nad zmijom. S toga je ovo pèrvo obećanje spasitelja, koje se toliko putah poslě obnavlja, nalik zlatnoj žici, kojom htěde Bog spojiti paloga čověka opet sa sobom i koja se čudnovato preplitje kroz pověstnicu i věrozakon u starom zavětu. Ova žica spaja sve čine, nauke i uredbe u starom zavětu stranom medju sobom, stranom ih opet reda u lěpu cělost. Jer kao što ovo obećanje spasitelja potvèrdjuje njihovu istinost i povlast, isto se tako po njem sve razjasnjuju. Svi su pravednici staroga zavěta bi reć nikli iz ovoga obećanja; jer kao što nas, koji poslě Isusa živimo, opravdava živa věra u Isukèrsta, tako one, koji pred Isusom življahu, opravdavaše jedina nada u Isukèrsta, ta pako nada sa strane čo-

Digitized by Google

věka mogla se osloniti samo na božje obećanje, kao što se i naša věra samo na objavu božjih istinah osloniti može. U tom smislu mogu se kao prvi plod toga obećanja smatrati isti pèrvi praroditelji čovečanstva, jer ih ufanje u obećanoga im spasitelja ohrabrilo, te su za života čineći pokoru, radili o svom spasu i pravedni razstavili se s dušom.

§. 27.

Abel i Kain.

Oba ova sina naših praroditeljah predstavljaju nam borbu izmedju dobra i zla, kao što praevangjelje navěsti: pravedni Abel zastupa blagoslovljeno sěme ženino, a njegova pravednost pokazuje nam moć rajskoga obećanja; Kain usuport zastupa sěme zmijino, a njegova nepravednost, nenavist i mèržnja, predočuje nam gospodovanje grěha, koji prodje na potomke Adamove. Razlika njihove nutarnjosti izadje na vidělo pri žèrtvi. Abel prikazav Bogu žèrtvu, pokaza požèrtovnu volju, te věrovno, Bogu pokorno sérdce. Kainova nasuport žèrtva bijaše samo něšto vanjskoga, izlična, pa s toga nenadje cěne kod Boga. Poslědica različite njihove nutèrnje ćudi vidja se i u tom, što Abel svoju žèrtvu odabire osobitom brižljivostju; on izabire najme najpèrvlje pèrvence od životinjah, a izmedju pèrvenacah izabire za žèrtvu opet ono, što je najbolje i najizvèrstnije, naime salo; a Kain ni neodabire, već žèrtvuje, što mu pod ruku dodje.

Sv. pismo napominjuć ovdje pervi put žèrtvu govori o njoj već kao poznatoj stvari. Žèrtva (vanjska) naime jest običaj religiozni, koji se osniva već na naravnom zakonu. Jer kao što razum zahtěva, da častimo Boga i da mu se podvèrgnemo, tako isto zahtěva, da tu svoju nutarnju čast i pobožnost pram Bogu izjavimo, i buduć čověk ujedno i tělesno bitje, da ju izjavimo osětljivimi znaci doprinoseć naime vanjske darove, kojimi se Bog priznava i časti kano najviši gospodar svih stvarih. I upravo u tom se sastoji bitnost žèrtve. S česa neima dvojbe, da je već Adam u pèrvobitnom svom stanju u raju zem. Bogu žèrtvah prikazivao, ili barem da bude nadalje ostao u stanju nevinosti, bio bi žèrtvovao Bogu poklombenu, pa zahvalnu i molbenu žèrtvu. Poslě grěha pako nastade žèrtvi jošte ta svèrha, da bude p o m i r o v n o m, i u tom smislu značila je već u najpèrvo doba onu pravu pomirovinu, koju Isukrt prinese, i koja se u kasnije vrěme jošte jasnije ukazala u naroda žudijskoga službom Aronovih potomakah. Žèrtve posle grěha naredio je naročito Bog kao pomirne, akoprem se to nigdě u sv. pismu nespominje, jer sam Bog može naznačiti uvěte, pod kojimi se ima grěšnik s Bogom pomiriti, a puki razum nemože nam tu biti pravilom.

Digitized by Google

2. Prizor medju Kainom i Abelom tim se svèršuje, što je Kain ubio Abela, a u tom upravo vidimo, kako je Abel sve više nalik Isukèrstu, Kain pako vragu, što no je ubojica ljudski od početka.

§. 28.

Kako grèh gospoduje u Kainovacah a u Setovacah milost svoje pobède slavi.

Borbe medju sěmenom zmijinim i ženinim, koja tako strašno medju Kainom i Abelom započe, neprekidno se nastavlja u daljnoj pověsti roda čověčanskoga. Cělom pověstju provlače se dvě niti, jedna grěha, koja se počima prestupkom Adamovim, druga milosti, koja niče iz obećanja božjega. Vidivi zastupnici zmijini u pèrvo doba světa vidimo da su Kainovci t. j. sinovi bratoubojice Kaina; slika pako blagoslovljenoga sěmena ženina jesu Setovci t. j. sinovi Seta, kojega Bog pèrvim praroditeljem město Abela izza njegove prerane smèrti darovao bješe. Sv. pismo dobro označuje bitje i značaj obiuh kolěnah, nazivljuć sinove pèrvoga kolěna, sinovi ljudskimi t. j. čovjeka odpaloga od Boga i u sebi izopačenoga, sinove potonjenoga pako kolěna, sinovi božjimi. Ako nam sv. pismo i na kratko o tom govori, ipak se vidi nutèrnja ćud jednoga i drugoga kolěna.

1. Prvo, što se tiče Kainovacah, opaziti treba, da je njihov praroditelj Kain, čijim su tragom pošli, tako malo mario, što ga je Bog od sebe odbacio, da je počeo graditi gradove, a tim kao što vrlo dobro opaža sv. Augustin (Civ. Dei XV, 1.), pokazao se gradjaninom zemaljske varoši usuport Abelu, koji kao stranac na zemlji nezidje si varoši zemaljske, buduć gradjanin varoši božje. — S toga i sve potomke Kainove vidimo, kako ljube i promiču život zemaljski, tako utemeljuju načine življenja i izumljuju umětnosti, koje prem se mogu dobro upotrěbiti, ipak su često palomu čověka sredstvom grěšenja. „Jabel", veli sv. pismo, „jest otac pastirah i onih, koji živu u šatorih t. j. on nije u obće ustanovio život pastirski, jer je već Abel bio pastirom, već je od njega divlje, neobuzdano, razbojničko življenje pastirah skitalacah (Nomadah); „Jubal" otac cindrićah i harfašah" t. j. on je iznašao glasbene strojeve, koji prem mogu rabiti za bogoslužje ipak čestje izkvarenoj čuvstvenosti služe za grěh.

„Tubalkain pèrvi kovač stvarih od měda i želěza iznašao je ubitačno ratno oružje. U Lameku se pako ukazuje ponajbolje pravac Kainovacah, jer se u njem skroz pojavljuju oba temeljna počela grěšna, putenost naime i oběst. Razuzdanom putenostju gazi pèrvobitnu uredbu božju, uzimljuć si dvě žene, a ujedno si ubojstvom okalja ruke poput Kaina, kojega pèrkosom i oholostju nadkriljuje, što svědoči njegova osvětoljubiva pěsma (I. Mos. 4, 23.): „Vi žene La-

Digitized by Google

mekove poslušajte moj glas i pazite na moje reči: ubio sam čověka sebi za ranu, mlada čověka sebi za nevolju.“ Tim se stvar neměnja, uzeli mi, da je ubio dva čověka muža naime i mladića, ili samo jednoga, mužkarca po spolu, a mladića po dobi.

2. Iz pokoljenja Setovacah napominje sv. pismo osobito trojicu: Enosa, Henoka i Lameka, kojih pravednu i Bogu ugodnu ćud značajno opisuje s malo redakah.

a) O Enosu (već ime mu: čověk u svojoj slabosti, pokazuje poniznu i nabožnu ćud otca, koji ga tako nazva) kaže se, da je počeo zazivati ime božje. (I. Mos. 4, 26). Pod otim zazivanjem imena božjega pako trěba razuměvati javno bogoštovje, uredbu javnoga bogoslužja i javno navěstjanje božjih istinah, budući su već Set, Abel i Adam osebice ime božje nazivali. Da to valja tako uzeti, tvèrdi i ebrejski izvornik, gdje se kaže: za ono věme (za Enosa) započelo je zazivanje Boga, jer taj izraz znači, da ih je više udioničtvovalo kod zazivanja imena božjega.

b) O Henoku veli se: da je s Bogom hodao [1]) i da ga je Bog k sebi uzeo. [2])

1. Izraz onaj: hodati s Bogom, kojim se sv. pismo o Henoku dvaput služi, sětja na usèrdno ono i rajsko obćenje čověka s Bogom, te znači, da je Henok osobito pobožan bio, čemu je, kao što to u oči namah pada, sasvim protivno, bezbožno, oholo i pèrkosno vladanje Kainovacah. Nu Henok je jošte i kao prorok javno zastupao stvar božju, što se jasno vidi iz lista sv. Jude apoštola (list Jud. 14, 15), koji veli o Henoku, da je pokvarenomu světu navěštao skori sud božji.

2. Pod izrazom! Bog ga uze k sebi, razuměva se ovdje samo to, da ga je Bog čudnovatim načinom dignuo sa zemlje, premda nije umro; jer akoprem se ovi i slični izrazi u sv. pismu rabe i za smèrt, to je ipak stalno, da izraz: „dignuti sa zemlje“ znači uzeti čověka s ovoga světa, premda ga nesnadje smèrt. Da pako ona rěč na ovom městu to znači, zato nam jamči stranom ugled sv. pisma, budući sv. Pavao u listu na židove (Hebr. 11, 5.) naročito kaže: „Henok je uzet ni nevideći smèrti“; kao što su to jednodušno věrovali i sv. otci; stranom potvèrdjuju to nutèrnji razlozi; jer, kad bi i Henok podpao smèrti, zašto je onda rěč „smèrt“, štono se u tom rodopisu kod svih bez razlike rabi (navodi se pako uprav hotomice, da se tim gospodstvo smèrti kao obćeniti zakon samatrati ima), baš kod njega izostavljena i rěčju „uzeti“ zaměnjena? Što se taj izraz nenadano měnja, neda se drugčije tumačiti, nego da različiti izrazi različno se pojmiti imadu. Najvažnije je pako to, kada bi rěči: „Gospod ga uze k sebi“, značile isto što „on ga po smèrti uze k sebi“, tada bi to bilo očito istorěčje (tautologia). On (Henok) veli se, nepokaza se više t. j. u smislu protivnikah umro je, jer ga je gospod (po smèrti) k sebi uzeo, dakle: on je umro, jer je umro. Napokon, dočim Bog Henoka k sebi uzimlje, očito ga htěde tim nagraditi radi njegova bogoljubna življenja (on hodjaše s Bogom i radi toga uze ga Bog k sebi); kakvom bi pako nagradom bila rana smèrt Henoku, gdě su ljudi staroga zavěta dug život dèržali za najveću blagodat?!

Isti pako čin, polag kojega je Henok uzet sa zemlje neizkusiv smèrti, stranom nas sětja, kako bi svi ljudi, da su ostali u pèrvobitnom stanju svome, bili dignuti sa zemlje, niti bi znali za smèrt, stranom znači da ćemo smèrt u buduće nadvladati, a zajedno skèršiti gospodstvo onoga, koji je silnik smèrti. I radi toga je Henok izraženija slika blagoslovljenoga sěmena ženina.

c) Rěči, što ih sv. pismo o Lameku spominje, veoma mnogo znače. Veli naime, da si je sina nazvao Noemom govoreći: „Ovaj će nas těšiti u trudu i

Digitized by Google

poslu rukuh naših na zemlji, koju je Gospod prokleo.“ Kao što se u ovih rěčih izražava čuvstvo běde ljudske, koja se uzimlje kao kazan za grěh, tako se izražava i želja i uzdarje u odkupljenje, osnivajuć se na obećanju učinjenom u raju zemaljskom.

Pa tako nuz pleme oběstno, što se od Boga odvratilo, a zemaljštinu prigèrlilo, vidjamo povorku muževah punih věre, Bogom oduševljenih i njemu odanih, koji su živi svědoci, kako je možno obećanje učinjeno u raju nebeskom.

§. 29.

Izopačenost sve to veća.

1. Prem je pako u čověčanstvu do sada bilo jošte dobro sa zlim u ravnověsju, ipak opažamo, kako tečajem vremena ono toliko nazaduje, u koliko ovo napreduje. Izopačenost je pako rasla osobito tim, što su se sinovi božji (Setovi) ženili sa kćermi ljudskimi (Kainovacah) (Mos. 6, 1, 2); jer je odtuda odmah slědilo, da je ćudoredna gnjilost ženska okužila te otrovala ono, što još preostà boljih Setovacah.

2. Ženitbenom svezom medju Setovci i Kainovci (tom nesretnom slikom budućih měšovitih ženitbah) ne samo da je izopačenost širom (ekstensivno) mah preotimala, nego je ta jošte i u sebi (intensivno) rasla, buduć sv. pismo spominje, da su se iz ove ženitbe radjali gorostasi (nefilim).

„Bilo je pako“, veli sv. pismo, „u ono vrěme gorostasah na zemlji“ (odkako su se naime děca božja poměšala s děcom ljudskom, te sinove rodili). Jer pod gorostasi razuměvaju se takovi ljudi, koji kao što su se odlikovali tělesnom snagom, tako su i u razuzdanosti daleko dotjerali, i s toga služe za primjer skroz putene i oběstne ćudi, nalik nebobornim Titanom, kojim je skrojilo bajoslovje stas i ćud poput gorostasah u sv. pismu.

Nu čim se zlo razširilo i u sebi ojačalo tako, da se činilo: eto sad će osujetjeno biti rajsko obećanje i zmija, umèsto skrajnoga poraza, steći podpunu pobědu nad sěmenom ženinim, tim znamenitije u oči pada, što Bog, da uzdèrži ono obećanje upravo sada opet neposrědno pokaza svoju moć kaznom, opetavano grěhu prěponu stavljajuć.

§. 30.

Obći potop.

1. Prije nego li će ipak Bog ovu skrajnu kazan poslati na pokvareni rod ljudski, izcèrpi bi reć sve vrelo svoje dobrote i milosèrdja;

Digitized by Google

jer premda mogaše namah rod ljudski za tili čas uništiti, ipak mu prije još stavlja rok od sto i dvadeset godinah za pokoru. „Neima ostati“, reče, „duh moj za uvěk u čověku, jer je puten, i dani su mu odkrojeni na sto dvadeset godinah.“ (1. Mos. 6, 3.). Da se pod onih sto dvadeset godinah ima razuměvati samo rok za pokoru stavljen ljudem, dok nenahrupi potop, nipošto pako, da je onim vremenom opredèljen broj godinah, koje bi imao pojedini čověk doživěti, kao da nebi mogao pojedinac u buduć preživěti i sto dvadeset godinah, vidi se bělodano otuda, što su mnogi patriarke poslě živući u istinu prekoračili dobu od sto i dvadeset godinah (sravni I. Mos. 11).

Buduć da se mora uzeti, da je Bog one rěči kazao najprije Noemu, neka ih objavi ostalim svojim suvremenikom, s toga nam se Noe ukazuje kao opunovlastjeni po Bogu prorok i propovědnik pokore, u čem ga po svoj prilici njegov děd Matusalem i otac mu Lamek podupirahu. Ova pako ustmena njegova propověd imala je biti od veće važnosti s toga, što je ujedno gradio ladju, a tu bijaše doista živa propověd. Nu ostade bez uspěha. „Ljudi su jeli i pili, ženili se i udavali do onoga dana, kadno je Noe stupio u ladju, te potop nadošao i sve udavio (Luk. 17, 27).“

*2. Pošto je ostao svaki nagovor na pokoru bezuspěšan i isti skrajnji rok od sedam danah, štono ga Bog jošte najposlě dopita ljudem, iztekao, a oni se njim neokoristiše (I. Mos. 7, 4), ovèrši Gospodin kaznenu osudu, kojom se bijaše zagrozio, te obćim potopom utamani čitav rod ljudski izuzamši Noema i najbližju porodicu njegovu. Zaradi čověka propade pako i sva životinja, okrom onih, što ih je Noe na božju zapověd primio u ladju, da se sačuvaju vèrsti životinjah. Napokon nam biblička pověstnica jasno pokazuje, da je taj potop bio obćenit, jer se protego po svoj zemlji i zato razorio sve, što je na njoj bilo.

*2 Kada se sveti voda za kèrštenje, tada moli cèrkva: Deus, qui nocentis mundi crimina per aquas abluens regenerationis speciem in ipsa diluvii effusione signasti, ut unius ejusdempue elementi mysterio et finis esset et origo virtutis. (Vet liturg. Romana ed. Muratori II. pag. 63).

3. Zatrěvši pako Bog potopom stari grěšni svět, na novo ujedno zajamči, da će se jednoć izpuniti rajsko obećanje, te ga neće slabost i izopačenost ljudska osujetiti. Jer potopom nebijaše zemlja samo utopljena, već i obnovljena, te spasenje po Isukèrstu označeno. Taj se pojam osniva i na sv. pismu (I. Petr. 3, 21. gdje potop dolazi za znamenje kèrsta), i na pomislih i liturgičnih

Digitized by Google

molitvah cèrkve. Kao što je Noemova ladja po sudu sv. otacah znamenovala cèrkvu, tako Noe Isukèrsta.

S ovoga gledišta spominju sv. otci medju ostalim to: kako je ona ladja bila jedino utočište; kako je iz dèrva načinjena bila, da znamenuje križno dèrvo; kako je bilo u njoj čistih i nečistih životinjah; kako je sastojala iz različitih spratovah i trèmovah, kako se je unilazilo samo sa strane, i kako nalik tomu ulaz u cèrkvu otvoren je svim samo kroz onu stranu, koja bješe sulicom probodena, i iz koje je protekla kèrv i voda; kako se svi, koji su u ladji bili jedino radi pravednoga Noema izbaviše i kako je tekar u Isusu sasvim izpunjeno sve, što je Noe znamenovao. (sv. Augustin na različitih městih osobito contr. Faust. XII, 14. Civ. Dei XV, 26, 27. Origen. hom. II. in Gen.).

4. Dočim je pako već Bog u istoj kazni potopa nuz kazneću svoju pravednost ujedno i svoju dobrotu i milosèrdje pokazao, to nam ipak osobito u oči pada milosèrdje njegovo odmah iza potopa. Milosèrdje ukaza Bog primiv povoljno žèrtvu, koju mu Noe, taj novi praotac roda čověčanskoga, prikaza poslě potopa u ime čitavoga roda ljudskoga (I. Mos. 8, 20); zatim blagosloviv na novo rod ljudski (I. Mos. 9, 1.), ko što kod stvaranja, izlivši ujedno taj blagoslov na životinju (I. Mos. 8, 17.); nadalje izručiv na novo čověku gospodstvo nad životinjami, koje mu bijaše prirodjeno, nu grěhom izgubljeno,* da se njimi slobodno služi i hrani;** zatim ustanoviv kèrvni sud, kojim je osiguran život ljudski i kojim se svaki nasèrtaj nanj smatra ujedno nasèrtajem proti veličanstvu Boga, na kojega kip je čověk stvoren; napokon ukaza dobrotu i milosèrdje sklopiv nov savez s novim praotcem roda čověčanskoga, k čemu kao vidiv dokaz postavlja dúgu.***

* Istina odsele je imao čověk silom vladati nad životinjom sasvim protivno onomu, kako bijaše u raju zemaljskom, gdě su mu se životinje voljno podvèrgavale i reć bi naravnim nagonom priznavale ga za svojega kralja i gospodara; s toga se kaže: strah vaš i trepet neka bude nad svom životinjom zemlje (terror vester ac tremor sit super cuncta animantia terrae. I. Mos. 9, 2).

** 1. Mos. 9, 3, 4. Prije potopa bila je hrana čověku doznačena iz bilinstva (srv. 1. Mos. 2, 16), budi zato možda, što mu je upravo zabrajeno bilo jesti meso, budi što su se barem bogoljubni i pomni častitelji božji sami uzdèržavali upravo takovih jestvinah. Od životinjah zabranjuje se samo kèrv jesti (excepto, quod carnem cum sanguine non comedetis), koju zabranu, kao što je poznato i apostoli (djela apost. 15, 29) ponoviše; a razlog tomu bijaše (sanguinem enim etc.): kako bi se ponajprije predusrětilo prolěvanju kèrvi ljudske. Moglo se je medjutim zabranom tom kazati i na drugu zabranu, koja imaše jošte doći, da se naime nejede kèrv od žèrtvah, kô u poganah. Jer prepověd, nejesti od kèrvi žertvovane živine, ima osim napomenutih razlogah jošte i jedan otajstveni. Buduć naime da ljudi u starom světu u obće věro-

Digitized by Google

vahu, da kèrv žèrtvah grěhe odapire, i tko od žèrtve jede, da se i očisti; s toga je tom zabranom, nejesti od kèrvi žèrtvovane živine, najuspěšnije doskočeno ovoj predsudi, kao da se sbilja praštaju grěsi žèrtvami st. zavěta.

*** Netreba to tako uzeti, kao da se je dúga stopèrv sad poslě potopa pojavila na nebu, tà mogla je već prije biti, samo što je odsele opredělјena bila za novi znak saveza. Premda je i věrojatno, da se nije prije niti pojavila bila, jer se može uzeti, da je bilo nebo prije potopa sasvim vedro i da je zemlju samo rosa něšto više natapala. U ostalom otci su dúgu uzamši ju za znak saveza, različitim načinom otajstveno tumačili. Čas uzimlju ju za znak milosèrdja božjega, kao što je i sv. Ivan u tajnoj svojoj objavi vidio, gdě je dúga prěstol božji zaokružila, čas im znači zakon evangjeoski, koji poput nje samo mir i milost navěšta, čas opet kèrštenje Isusovo, koje ima po vodi i vatri biti, čas napokon, da mimoidjem ostala tumačenja, isto utělovljeno slovo božje, jer kao što biva dúga, kad sunčani traci prosinu kroz oblak, tako bude Isukèrst, kad slovo božje zasja u pùti.

§. 31.

Blagoslov Noemov i obnovljeno mesiansko obećanje.

Naskoro se opet i na obnovljenoj zemlji vidi, kako se pobijaju blagoslovljeno sěme ženino, i zmijino sěme. Već u Kamu, sinu Noemovu, dolazi grěh opet na vidělo, i ukazuje se tu u slici putene požude i bezsramnosti, koje mu u sèrcu udušuju najsvetije čuvstvo dětinjega straha, dočim se usuprot u Semu i Jafetu prikazuje krěpost u svetoj čistoći, stidljivosti i dětinjem strahu.* Probudiv se dakle Noe trězan iza sna kao novi praotac pokolěnja čověčanskoga, navěšta pun duha božjega proročanskim slovom blagoslov i prokletstvo svojim potomkom.

„Proklet", reče, „Kanaan, bio rob robski bratji svojoj." Zatim veli: „Blagoslovljen Gospod Bog Semov; bio mu Kanaan slugom" (I. Mos. 9, 25—27.); „razprostro Bog Jafeta i stanovao u šatorih Semovih; bio mu Kanaan slugom." Kao što se naime ovimi rěčmi Kamu za njegov sramotni čin navěšta u potomcih robstvo za kazan (kletva bo ovdě samo proročki navěšta buduće kazni),** tako se nasuprot obećaje Semu i Jafetu takodjer u potomstvu nagrada za izkazanu krěpost. Sem sretan za krěpost svoju uživaše u potomstvu posve osobitu ljubav božju i providnost, a najpače premilostno obćenje s Bogom, jer takov blagoslov izrazuju rěči: Blagoslovljen Gospod Bog Semov. (Noe naime vidi već unapřed u duhu sreću potomakah Semovih, pa s toga udari u hvalu božju). Jer, kada sv. pismo kaže: Bog je Bog Abrahamu, to onda stranom znači, da je Abraham Boga pravo spoznao i slavio, stranom, da je Bog Abrahama osobito ljubio i zanj se brinuo, te s njim u osobitom usèrdnom obćenju bio. Budući pako da takovo usèrdno i premilostivo obćenje božje s potomci Semovimi, kao što je ovdě izraženo, jedino može imati svoj početak u Isukèrstu, posredniku medju Bogom i čověkom, to se ovim sv. slovom upravljenim na Sema ponavlja rajsko obećanje blagoslovljenoga

Digitized by Google

sěmena ženina, a ujedno se točnije naznačuje, jer se navodi pleme (Semovo), iz kojega će sěme proizići.

Blagoslov, koi zapade Jafeta, dvostruk je. Veli se pèrvo: Razprostro Bog Jafeta (dilatet deus Jafet) [1]), t. j. neka bi Bog blagoslovio potomstvom obilnim i prostirućim se po svoj zemlji, (a to proročanstvo uprav se rěč po rěč izpunilo, buduć se Jafetovci, kako dokazuje pověstnica [2]), razširili ne samo po čitavoj Evropi, nego i po većem dělu Azie), a drugo rěčmi: „stanovao u šatorih Semovih", obeća mu se blagoslov sěmena ženina, koje će proizaći iz Semova potomstva. Buduć da se rěči: „Jafet stanovao u šatorih Semovih" *** po bibličkom načinu govora tako tumače: da će Jafet dionikom biti dobarah Semovih, to se pod timi Semovimi dobri, od kojih Jafet imaše dobiti čest, nemogu razuměvati nego samo duhovna dobra, ona naime, što běhu Semu malo prje obećana, to jest: dobra věre i cèrkve po Isusu ustanovljene, tako, da se ovdě Jafetovcem proriče, kako će jednoć primljeni biti u kuću božju, u cèrkvu Isukèrstovu. [3])

Ako se sve u kratko uzme, što je do sada rečeno, tad vidimo, da je Noe svojim proročanstvom obnovio pèrvobitno rajsko obećanje, Semu ga privlastio, no i Jafetu osigurao dio blagoslova mesianskoga.

Što se tiče toga, da lise to proročanstvo izpunilo, dokazuje pověstnica pišuć, da je Isukèrst iz židovskoga naroda, od Semovacah, proizišao, a od poganskih narodah da su upravo Jafetovci četimice prelazili na věru kèrstjansku; usuprot pako Kamovci, prem nisu posve izuzeti od blagoslova Mesijina, ipak reć bi uvěk sve do sada stenju pod prokletstvom praroditeljskim, i od njih je malo stupilo u cèrkvu Isukèrstovu.

* Noe se nije opio hotimice, pa mu se s toga to nemože ni u grěh upisati,

** Kanaan se ovdě proklinje za sve slične mu potomke Kamove, jer kazan Kamova imaše se baš na njegovu potomstvu ovèršiti u podpunoj měri. Kam je kažnjen u svom potomstvu; jer su njegovi potomci někim načinom dio od njega; nu nisu ipak ovi kažnjeni kao nedužni, nego što su se upleli u krivnju svoga praotca, i pošli njegovim tragom.

*** Ako něki tumačitelji u zadnjem stavku: „i stanovao u šatorih Semovih" (et habitet in tentoriis Sem) razuměvaju Boga, a ne Jafeta, tako, da se tim nastavlja i točnije označuje izražen u predidućih rěčih blagoslov, da će naime Bog medju Semovci stanovati, poput onoga, što se u novom zakonu kaže: „rěč postade tělom i prebiva medju nami (verbum caro factum est et habitavit in nobis); to se nimalo neměnja mesianski karakter ovoga proročanstva. Medjutim kad bi se i sbilja ovako uzelo, bilo bi poněšto nespretno, što napominjuć Jafeta prelazi govor na Sema, a sada izvan toga uzalud bi se opetovale rěči „Kam sluga njegov" (Et Chanaan servus ejus), koje se neposredno dodavaju i koje bi se morale na Sema a ne Jafeta protezati.

---

[1]) Sličnorěčje u dotičnih rěčih hebrejskih Japht Elohim le Jephet upravo je hotomice izraženo.

[2]) Flav. Jos. Antiqu. I. 6.

[3]) Ovu izreku shvatjaju upravo tako i sv. otci. Sravni medju ostalimi svetog Augustina contr. faust. XII. 24. Hoc prorsus, hoc pronuntiabatur cum diceretur: latificet Deus Japhet et habitet in tentoriis Sem, id est in ecclesiis, quas filii prophetarum, apostoli, construxerunt.

Digitized by Google

§. 32.

Kula babilonska i raspèršenje roda čovèčanskoga.

Grèh, koji no se u Kamu u putenoj požudi i bezsramnosti očitovao, narasao je u njegovih potomcih, kada stadoše graditi kulu babilonsku *), u toliko, da se je već obratio u dèrzovitu oběst proti Bogu; a da je to njihovo poduzetje bilo u istinu oběstno dělo, označuju i sami, poduzimljuć ga, da bude spomenik njihovoj veličini i imenu. ** Sada Bog, da nenadvlada zlo, na novo děluje čudnim načinom, te im razbi oholo poduzetje poměšav im jezike, a ta kazan bijaše isto tako pravedna kao i spasonosna. Bijaše pravedna jer — rěč je sv. Augustina — kao što nije mario čověk, da razumije Boga i da posluhne njegove zapovědi, tako je pravo bilo, da njega drugi nerazumiju, te mu tako neovèrše zapovědi. [1])

Bijaše povèrh toga i spasonosna, buduć se izza poměšanja jezikah (a da je to istina, potvèrdjuje isto ime grada Babel) rod čověčanski razišao, što se u ovih okolnostih ima sretnim dogadjajem smatrati; jer, kao što je želěti, da se ljudi upravo duševnim načinom sjedine, na što i sva objava božja směra, tako je opet pogubno i prenesrećno svako puko puteno druženje, iz kojega izviru većinom sve opačine. Pravo sjedinjenje ljudih jest plod duha svetoga, onoga duha, kojega je Isukèrst, taj sjedinitelj svih narodah čevěčanstva opet pribavio, a simbol tomu sjediněnju jest onaj čudnovati dar jezikah, koji se dadè na pèrvi blagdan duhovah, te stoji naproti rečenomn poměšanju jezikah. (Greg. hom. 30 in Evang.).

* Polag někoga staroga predavanja, koje nam sačuva Josip Flavio, i uz koje i sv. Augustin pristaje, gradili su kulu babilonsku oko 170. godine poslě potopa osobito sinovi Kamovi, u čem je prednjačio i sve rukovodio Nimrod. (Civit. Dei XVI, 4.) („I rekoše: „ajde da si sagradimo grad i kulu, kojoj će vèrhunac dosizati do neba i proslavimo si ime prije nego se razidjemo na sve krajeve").

** I. Mos. 11, 4. Et dixerunt, venite faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad coelum et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras. Po svědočanstvu Josipa Flavia imali su poduzetnici te gradnje i tu naměru, da se ograde proti pogibelji novoga potopa, hoteć tako reć bi pèrkositi Bogu, kô što u bajci nebobornih Titanih, koja očevidno nije no pretvor ove pověsti o gradji kule babilonske. Sv. Augustin navodi napokon i to, da je Nimrod bio kanio tu kulu upotrěbiti za tvèrdju svoga samosilja. (c. Civ. Dei XVI, 4, ut esset arx suae tirannidis et impietatis).

---

[1]) Dei lib. XVI, 4. Quoniam dominatio imperantis in lingua est, ibi damnata est superbia, ut non intelligeretur jubens homini, qui noluit intelligere, ut obediret Deo jubenti.

Digitized by Google

§, 33.

Postanak poganstva.

Istina s obzira postojećih okolnostih bilo je potrebito, da su se ljudi razišli, nu ipak je s druge strane otuda slědilo, da se je poganstvo, imajuće već odavno klicu svoju u čověčanstvu odpalom od Boga, sada uprav u svoj cělosti pojavilo. Jer ljudi su većinom zaboravili bili, da proizlaze od jednog obćenitog praroditelja, i ustmeno predavanje praobjave, budući lišeno svoga čvèrstoga temelja, izvratjalo se je prema odmetnutoj ćudi ljudskoj od Boga te ginulo sve više, dok napokon nije od nje ostalo samo njekoliko, pa i to krivo razumljenih čestih. Nu budući, da od druge strane něki tajni naravni nagon nuka čověka, da prizna i časti něko više bitje, koje nada svim gospoduje, to je već time položen temelj na kojem se je razširilo poganstvo. I o tom progovoriti ćemo něšto.

Čim je čověk jedanput svojom izvratjenom voljom došao s Bogom u podpuno protuslovje, koje se u palom čověčanstvu pomalo razvijalo, to je bila naravna stvar, da je poznanje Boga bivalo sve tamnije, pa, budući mu volja odpala od Boga, odpao je i razum. Premda je pako čověk tim načinom kako voljom, tako razumom posvema izgubio bio Boga, nemogaše ipak posve biti bez njega, jer mu je urodjena potreba njekoga višega bitja. S toga izgubiv pravoga Boga, tražio si je druga bitja, koja je ozvao pravim i jedinim imenom božjim, i štovao ih poput Boga. Město jednoga pravoga Boga stvorio si je on bogove; jer sve, što nije pravi Bog, jest ograničeno, nesavèršeno, konačno, te s toga nemore zadovoljiti sèrcu ljudskomu, štono ćuti neizměrne potrebe, pa zato ono, što mu jedno božanstvo nepruža, mora tražiti kod drugoga. Pa ove bogove tvorio si čověk polag svoje ćudi i opaka sèrca, jer gdě je čověku sèrce, ondě mu je i blago, t. j. on si je tvorio bogove u tělesnom světu, budući odpao od vèrhunaravnoga i nevidivoga Boga, podao se sasvim vidivomu ovomu světu stvorovah tako, da je čast dužnu stvoritelju izkazivao najpre stvorovom, zatim svojim krivim požudam. Tako se je izleglo poganstvo ili krivobožtvo sa svojimi kletimi bludnjami. To isto navodi sv. pismo (srv. gl. 12 i 13 knj. mudr.) i sv. otci, imenito sv. Athanasij, koji o tom jasno i lěpo govori.

Digitized by Google

Ovaj sv. naučitelj cèrkve u spisu svom adversus gentes cap. 8 veli: „Duša nebijaše zadovoljna, što je zloću pronašla, nego je sve po malo sve uz to veće zlo prijanjala. Jer se je naučila poznavati različite požude, zaboravljala je stvari božje, nahodila jedino veselje u tělesnoj strasti, u onom što osjetila razdražuje i što je prividno, te mnila, da neima ničesa više osim vidivih stvarih i da je ono dobro, što je zemaljsko, što je tělesno. Zaboravivši, da je slika dobroga Boga i odvrativ se od njega, nepromatraše više svojom vlastitom snagom Boga λογοςα, na kojega priliku bi stvorena. Nalazeći se pako izvan sebe nezna, šta će, van si sama izmišlja, sama tvori ono, što nije. Jer metežom putenih požudah zaslanja ogledalo, koje u sebi ima, i u kojem jedino sliku otčevu viditi more, te tako negleda, ko što bi gledati imala.

Svašta ju priteže, te nevidi još nego tělesni svět. Preuzeta putenom požudom, i smućena kojekakvimi utvorami, sama si izmišljava Boga u zemaljštini, kojega je u sebi zaboravila; ime božje naděva tělesnomu světu, te slavi samo ono, što joj se svidi i što je primèreno (njezinu stališu). Ovako se je iz zle misli porodilo krivobožtvo. Tako si ljudi umisliše zlo, koga nije bilo, pa si skovaše bogove, kojih nije. Kao kada bi tko nespaziv luči u ponoru mislio, da je ni neima, a samo ono, što vidi, za pravo i stalno dèržao. I tako ljudi odvrativ se od Boga i podavši se svojim mislim izkazivahu čast, koja Boga ide, nebu, suncu i měsecu. Kada im misli postadoše sve to tamnije, tada su i počela stvarih (vodu, oganj i. t. d.) dèržali za bogove; kao što oni, koji na zemlji upanu u kakav jaz, kao što se cèrvi u kalu valjaju, upravo tako bijaše i s čověkom; iste ljudske osobe, tako živuće, kao i umèrle, uvèrstjivali su u broj bogovah. Dapače obožavali su puteno razkošje, kao Aphroditu. Napokon svoje vladare i njihove sinove, budi iz straha od njihova samosilja, budi iz počitanja napram bogovom, stavili su medju bogove, kao n. p. Krečani Zevsa, Misirani Osirisa, i kao što su u novije još vrěme častila Antinousa, bojeći se Hadriana, prem su dobro znali, da je samomu cesaru bio slugom bludnosti.“

Poglavje tretje.

Objava patrijarkalna.

§. 34.

Zvanje Abrahamovo.

Pošto je tako pověst odpaloga od Boga čověčanstva i dotle doprla, učini Gospod, pozvavši Abrahama, da se i u pověsti spasenja začne nizati nova povorka. Abraham, potomak Semov, iz čijega je porěkla imalo proizići sěme ženino, oděli se na rěč božju i městom od svojih, koji jur bětu upali u poganstvo, te odè u nov

Digitized by Google

kraj, njemu ravno stran, al koj imaše biti njegovu kolěnu jednoć domovinom, te naravnom podlogom vèrhunaravnoj sgradi milosti, kojoj je stup bio Abraham. Bog je njega i njegove potomke oddělio od ostaloga izkvarenoga čověčanstva, no to samo s višjega razloga, niti ne za uvěke. Sv. pismo najme prije nego što govori o zvanju Abrahamovu, neposredno navodi ne samo imenik narodah, koji služi spomenikom, da su svi puci s početka jedno bili i zajedno spadali te da su potekli od jednoga praroditelja, nego se sa oddělјenjem i zvanjem Abrahamovim podjedno spaja i obećanje, da će po njem biti blagoslovljeni svi narodi medjusobno; s toga ona želja farizejska, da se od drugih odděle, nije plod pravoga židovstva, već samo njegova nagèrdjena i osakatjena prilika.

§. 35.

Usposobljuje se Abraham, da bude otcem novoga Bogu posvetjenoga puka.

Bog odděli Abrahama od naroda sebi nevěrna, da postane praotcem novoga, Bogu posvetjenoga puka, koji bi imao světliti kao světlo sred tmine poganstva. „Seli se, reče mu Bog, iz svoga zavičaja, iz svoje rodbine i iz kuće otčeve, te ajde u zemlju, koju ću ti pokazati. Učinit ću te otcem velikoga naroda, blagoslovit ću te, i proslavit ime tvoje, i ti ćeš biti blagoslovljen.« (I. Mos. 12, 1—2).

Da bude pako sposoban za svoje zvanje, morao je biti uzorom onih krepostih, s kojimi čověk zaista godi Bogu, a osobito imala se izraziti u njem tvèrda i neuzkolebiva věra te stalna pokornost napram Bogu, jer se na ovih krepostih osnivaju sve ostale. Pa u istinu, ako prodjemo sav njegov život, vidit ćemo, kako ga stranom Bog kuša u toj kreposti i kako se sam u njoj věžba, stranom pako kako ga u to ime opetovano nagradjuje. Ta odmah u početku, kadno ga pozva, upravo ga živo izkušava u věri i pokornosti. Valja mu zatajiti kèrv i rod, čim mu se nalaže, da razkine naravske sveze te otidje iz svojega zavičaja i od rodbine svoje, a s druge strane trěba, da se bezuvětno i reć bi slěpo dade voditi i ravnati od Boga, čim je iz svoje otačbine pozvan u zemlju, njemu još neznanu, no koju mu Gospod stopèrv pokazati obećaje. Nu diviti se valja tomu, kako se Abraham pokazuje u toj kušnji.

Digitized by Google

On se prosto i na pèrvi mah pokorava, s presměrnom oddanostju i někim svetim ravnodušjem u toliko, da se je već pèrvim ovim korakom pokazao sposobnim, da postane otcem vsih věrnih.

§. 36.

Blagoslov Abrahamu i obnova obećanja mesianskoga.

Pozivajući Bog Abrahama u isti mah dvostruk mu blagoslov obriče, zemaljski naime i duhovni. Zemaljski blagoslov obrečen mu je rěčmi: faciam te in gentem magnam, „učinit ću od tebe velik narod“, da će se naime u veliko razploditi potomstvo njegovo; duhovni pako blagoslov nagověštaju rěči: in te benedicetur universae cognationes terrae, „po tebi će se blagosloviti sva plemena zemlje.“ Ove rěči, koje se poslě Abrahamu točnije opetuju još dvaput (kano ti I. Mos. 18, 18.), gdě se město rěč plemena (cognationes), upotrebljava rěč narodi (nationes), i I. Mos. 22, 18, gdě se město neizvěstnoga „po tebi“ rabi izvěstno po tvojem sěmenu (in semine tuo), uzimlju se u ustmenom predavanju židovskom i kèrstjanskom tako, da je po njih izraženo obećanje mesije, obećanje naime, da će Abraham postati praotcem mesijinim i po njem otcem svih věrnih. Taj smisao potvèrdjuju i nutèrnji razlozi i authentično tumačenje novoga zakona.

Taj smisao podupiraju nutèrnji razlozi, jer se neda pomisliti, kako bi se mogao po Abrahamu to jest po njegovu sěmenu na sva plemena zemlje razprostèrti drugi blagoslov, nego duhovni t. j, blagoslov odkupljenja. *

Da se ovo město ima tumačiti o mesiji, tvèrdi i novi zakon na authentični način, jer sv. Pav. (Gal. 3, 16.) naročito kaže, da je sàm Isukèrst i nitko drugi, ono sěme Abrahamovo, po kojem imadu biti blagoslovljeni svi narodi. Rajsko obećanje o blagoslovljenom sěmenu ženinom ponavlja se po ovom navěštenju Abrahamu, i ujedno se pobliže označuje, da će to sěme ženino proizići iz kolěna Abrahamova. Ovdě valja još i to opaziti, da se u rajskom obećanju spasonosno dělovanje sěmena ženina više negativno opisuje, u koliko će naime rušiti kraljestvo vražje, dočim se u obećanju Abrahamu danom ujedno i positivno označuje, u koliko će najme biti blagoslovljeno pokolenje čověčansko t. j. opet sdruženo s Bogom, odkud upravo izvire svaki pravi bogoslov; pa tako se i u tom vidi něki napredak. A da je i Abraham po višem nadahnutju shvatio smisao toga obećanja, radi kojega bi u sv. pismu nazvan praroditeljem Isukèrstovim te otcem svih věrnih, rekao bi čověk već unapřed, buduć usèrdno i prijateljski obćio s

*) Poznato je, da su židovi izčekivali mesiju kao potomka Abrahamova, čega radi i sv. Matej rodopis Isusov od Abrahama izvodi.

Digitized by Google

Bogom (ta Bog je tomu izabranomu svomu ljubimcu odkrio i takovih tajnah, koje bijahu glede na njegovu osobu od prividno malene važnosti [1]). To pako sudimo takodjer odtud, što bi nazvan otcem svih věrnikah, jer věra, kako no ju sv. pismo iziskuje, stavlja za uvět, da pravo razumijemo tajnu, koju imamo věrovati, a napokon potvèrdjuje to i sam spasitelj očevidno s obzirom na obećanje Abrahamu dano, govoreći: „Abraham se je radovao, da će viděti dan moj; vidio ga je i obveselio se.“ (Iv. 8, 56.).

* I to je golema težkoća za one, koji bi rečeno město rado razuměti u smislu nemesianskom; kojoj se lje neukloniše prevedši rěči hebrejskoga izvornika ovako: „tobom ili tvojim sěmenom blagoslivljat će se svi narodi“; što bi značilo: „sreća tvojih potomakah tolika će biti i služiti poslovicom, kojom će se narodi zemlje pozdravljati veleć: sretan bio kao Abraham. Jer se tomu, kao što već někoji stariji tumačitelji dobro opaziše, protivi i sama slovnica, budući značenje forme niphal nibreku koja se upotrebljava u I. Mos. 12, 3, i u I. Mos. 18, 18, tèrpno, a nipošto povratno, kano forme Hitphael. Srv. Cornel. a lapide ka I. Mos. 12, 3.

§. 37.

Melkisedek i njegova žèrtva.

Kao što je Abrahamu u gore navedenom obećanju navěšten Kristus rěčmi, tako mu je sada ukazan iz daleka u slici, i to u takovoj, koja predstavlja njegovo uzvišeno i věčno svetjeništvo. Vratjajući se naime Abraham slavodobitno iz bitke, u koju se iz ljubavi prama svomu bratiću upustio bijaše, izidje mu na susrět Melkisedek „svetjenik Boga velikoga“, te prikaza kruh i vino, blagoslovi Abrahama, a ovaj odstupiv Melkisedeku desetinu, priznade njegovo svetjeničko dostojanstvo. Melkisedek dakle u svojoj osobi imadjaše Abrahamu predstavljati onoga, po kom je usléd učinjenoga obećanja trebalo, da budu blagoslovljeni svi narodi; žèrtva pako po Melkisedeku prinešena imadjaše biti slikom nekèrvne žèrtve, koju je Isus u oči svoje muke ustanovio, i koja treba da se sveudilj ponavlja do svèršetka světa.

Što se tiče osobe Melkisedekove, valja znati, da je Krista predstavljao dvostrukim svojim dostojanstvom, što znamenuje takodjer ime njegovo. Melkisedek znači kralja pravice; a kralj je od Salema t. j. kralj mira (ps. 109, 4. — žid. 7, 1. i. t. d.); ujedno je svetjenik, nu ne po porodu, radi čega mu se rodoslovje niti nenapominje [2]), van po neposrědnoj odredbi božjoj i to svetjenik do věka [3]), veći od Abrahama, kojega blagoslivlje i od koga desetinu dobiva (žid. 7, 6. 7).

---

[1]) Srv. 1. Mos. 18, 17 i. t. d., gdě Bog Abrahamu kao priatelju i uzdaniku očituje odluku glede Sodome i Gomorrhe.

[2]) Žid. 7, 3. sine patre, sine matre, sine genealogia. (Bez otca, bez majke, bez rodoslovja).

[3]) Žid. 7, 3. neque initium dierum, neque finem vitae habens (neimajući ni početka danah ni konca života).

Digitized by Google

Ali i žèrtva, koju prikaza Melkisedek, naime kruh i vino, slika je žèrtve Kristove pod istimi prilikami. Jer žèrtvu kruha i vina * nahodimo jedinu jedincatu u cèlom starom zavètu, ** i zato sačinjava nèšto osobita u svetjeničtvu Melkisedekovu. Pače to je od veće važnosti, nego što nije Melkisedek uljem vidivo za svetjenika pomazan i svetjeničtvo po porodu baštinio, jer glede obojega toga jednak je Abelu, Jobu i drugim.

Uzmemo li pako, da Melkisedek ovom svojom žèrtvom, koju u ime zahvalnosti nekèrvnim načinom prikazà, nepredstavlja Isukèrsta, to mu nebi upravo glede na glavno svojstvo svetjeničko slikom bio. Izvan toga težko bi se dalo raztumačiti, zašto sv. pismo na znamenovanje njegova svetjeničtva toliku važnost postavlja; gdènu usuprot, kad shvatiš, kako cèrkva shvatja, neima ništa jasnijega, jer naredjenje žèrtve pod prilikom kruha i vina sačinjava bitan dio svega dèlovanja Kristova u toliko, da bi nam isto tako čudno bilo, kada bi u starom zavètu manjkala slika toj žèrtvi, kao što nam je od velika značenja, što je takova u istinu predstavljena.

* Da je Melkisedek zbilja kruh i vino žèrtvovao, svèdoči stranom hebrejski izraz, koj se tu i drugdje rabi za prikazanje žèrtve (hocî = protulit, srv. knj. sudacah 6, 18. 19), stranom neposredno dometnuti razlog: „jer bijaše svetjenik Boga velikoga“, buduć da drugčije takovu razlogu nebi ovdje bilo nikakova mèsta.

** Kruh i vino rabili su doduše prigodom žèrtvah levitičkoga bogoslužja, jer su oboje svakdanjoj jutèrnjoj i večernjoj žèrtvi dodavali (IV. Mos. 28.), nu kruh i vino kao samostalnu žèrtvu nenalazimo drugčije nigdje.

§. 38.

Žèrtvovanje Isaka.

Kao što Bog Abrahama, miloga si ljubimca i pouzdanika, udostoja, da nekèrvnu žèrtvu željno izgledana spasitelja svieta, kao što prije napomenusmo, u slici iz daleka ugleda; tako mu je opet u slici predstavio kèrvnu žèrtvu Kristovu, samo što je on sàm tu predstavu izvesti imao. Bog mu naime naloži, da vlastitom rukom ubije svoga ljubeznoga sina, kojega mu Bog u zalog osobite ljubavi svoje najprije obećao a poslje i poklonio. „Uzmi“, reče mu Bog, „jedinca sina svoga Isaka, koga toliko miluješ i pojdi s njim u zemlju ukazanja, pa ćeš ga ondè spaliti za žèrtvu i to na onoj gori, koju ću ti pokazati.“ (I. Mos. 22, 2.). Svaka rèč zapovèdi ove, kao što to punim pravom nèki stari tumačitelj lèpo opaža, bijaše nož u sèrce otčevo: U z m i, ne možebit jagnje ili drugo živinče za zaklanje, nego s i n a; i to jedinca, jer da si imao više sinovah (obećanja), laglje bi bio pregorèo tu žèrtvu; nu ja zahtèvam od tebe, da mi žèrtvuješ svoga jedinoga sina. K o g a t o l i k o l j u-

Digitized by Google

biš, veli se nadalje, i pravom ljubiš, jer ti je čudnovato poklonjen, jer bijaše blage i ljubežljive ćudi, te poručanstvo u njem za sve tvoje nade. Uzmi sina svoga Izaka t. j. smêh, koj ti svojim imenom narav svoju pokazuje, koj će ti biti na otčinsku radost i milinu a doskora postati ne Izak, nego Abel, Benjamin, što znači sin tuge i boli. Pa takova sina imaš mi žèrtvovati, t. j. imaš ga sam prikazati, imaš ga vlastitima rukama žèrtvovati, i još k tomu spaliti za žèrtvu, tako, da nepreostane od njega ni jedne čestice, na kojoj bi se tvoje spominjanje nasladjivati moglo. (Sravni. Cornel. a lap. glede I. Mos. 22, 2.). Koliko to noževah rinutih u sérce Abrahamu! Pa nuto ljubav njegova pram Bogu pregoréla svaku bol i on se divnom veličinom duše sprema na posao, da izpuni nalog božji.

Nalog božji, uslêd koga bi žèrtvovan Isak směraše istina na to, da Abrahama prokuša, i da se pokaže, kakovi je. Ali izvan toga bila je svèrha toj zapovêdi dublja i tajnija; jer zašto bi drugčije Bog upravo ovu vèrst kušanja odabrao bio i to u takovo doba, u koje je slêpi i nesretni fanatizam pogane roditelje dotjerao bio, da su protunaravnim načinom žèrtvovanja vlastitu dêcu na zaklanje davali? U ostalom se jasno vidi, kako je žèrtvovanje Izaka, „jedinca sina“, po naredbi božjoj naredjeno nalik kèrvnoj žèrtvi Kristovoj na križu; pače mêsto „Moria“, koje bê za žèrtvovanje odabrano, isto je, na kom se i Isus žèrtvovao.

Kada je dakle, kao što to na ovom mêstu svi sv. otci shvatjaju, Abrahamu, otcu vêrnih, u živoj slici pokazano bilo, da će njegov blagoslovljeni potomak kèrvnim načinom život svoj žèrtvovati, tada se ona izreka spasiteljeva: Abraham se radovao, da ugleda moj dan i gledao ga je (Iv. 8, 56.), ima protezati ne samo u obće na obećanje Abrahamu učinjeno, nego osobito i upravo na ovaj tajni čin njegov. A ovako napokon i ime „Moria“ (Bog gleda — I. Mos. 22, 14 — t. j. po tumačenju sv. Augustina: on se dade meni viděti), naděnuto mêstu, koje odabra za žèrtvovanje svoga sina, ima veće značenje.

§. 39.

Obrezanje.

U vrême medju ove predstave u slici i kèrvne i nekèrvne žèrtve Kristove pada obrezanje kao znak ugovorenoga medju Bogom i Abrahamom saveza. Bog se naime prikaza Abrahamu, ponovi prijašnja svoja obećanja, naděnù mu novo ime (mêsto pèrvašnjega imena Abram, što znači uzvišeni otac, zove se odsele Abraham, t. j. otac velike množine) i sklopì s njim podpuni savez, te u znak ovoga naredi obrezanje veleć: „To je savez, koji treba da uzdèržite medju menom i tobom i tvojim sêmenom nakon tebe,

Digitized by Google

neka bude u vas sve mužko obrezano; vi imate obrezati pùt na zalupi svojoj, neka bude u znak saveza medju menom i vami.“ (I. Mos. 17, 10. 11.). Potvèrdiv dakle Bog ovim savezom sa svoje strane sva obećanja, štono ih prije Abrahamu učinio bijaše, a osobito ono veliko o mesiji, zahtěva od strane Abrahama i njegova potomstva, da prigèrle kreposti věre i poslušnosti, a vanjski znak saveza, obrezanje, imao je značiti, da otu věru svečano izpovědaju, te dužnosti iz bogoštovne poslušnosti proizličuće na se uzimlju.

Čim je pako obrezanje u gornjem smislu imalo svèrhu svoju, dade se lahko protumačiti, zašto su ga otci i naučitelji cèrkve dèržali za sredstvo, kojim se u starom zavětu grěh iztočni uništuje, naravno ne tako, kano da bi dělovalo milost opravdajuću, koju sv. kèrštenje poděljuje, jer sv. kèrštenje kao svetotajstvo tvori u nas milost; nego se uništuje grěh iztočni jedino věrom, koja je prigodom toga čina pram budućem odkupitelju i svetotajstvu kèrštenja izražena bila, a na moć toga svetotajstva rek bi nagadjalo se je već tada. S toga, uzamši u obzir znamenovanje obrezanja, moglo se je reći, da je, kao što kod I. Mos. 17, 13 čitamo, naredjeno bilo za věčna vremena; jer i sbilja nastavljeno je obrezanje, ako ne u znaku, a to u stvari, jer Kristus, kraj i svèrha zakona, nije obrezanje poput drugih bogoslužnih obredah staroga zavěta morda samo dokinuo, nego ga i u positivnom smislu izpunio. A baš su bile i najmudrije naměre, da je upravo obrezanje u gornjem smislu izabrano za znak saveza, jer

1. budući znak saveza, kao što opazismo, nadoměštivao sredstvo, kojim da se ljudi očiste od grěha iztočnoga, taj pako grěh ubitačno dělovao upravo na spolno odnošenje, s toga bijaše sasvim u redu, da ovaj znak saveza bude utišten baš onomu udu těla, koje bi najvećma izvèrženo razorivoj sili grěha.

2. Ovaj znak saveza, kojim se štovatelji pravoga Boga od krivobožacah i izvana razlikovahu, činom ih je ujedno učio, da se od njih i iznutra u obće razlikuju, zatajivši svoj puteni nagon i dèržeći u čistoći tělo i dušu.

3. Onim udom těla, komu je obrezanje kao znak saveza utišteno, najpèrvlje je čověk osětio grěh neposlušnosti (I. Mos. 3, 7.), pa zato bijaše priměreno, da je najpèrvo na tom udu těla znak poslušnosti primio.

4. Trebalo je ujedno, da se ovim saveznim znakom sveudilj jamči potomstvu Abrahamovu božje obećanje prigodom saveza učinjeno, t. j. obećanje, da po sěmenu Abrahamovu imadu biti blagoslovljeni svi puci na zemlji. To obećanje pako tim je sigurnije zajamčeno, što je već znak njegov utišten bio reć bi pùti sinovah Abrahamovih. U ovom smislu slažu se cèrkveni otci i učitelji, kada povedu rěč o tom, da li bijaše izabrani za savez znak priměren ili ne.

§. 40.

Ukazanja angjeoska (angelofanije) u pověsti o Abrahamu i njegovu potomstvu.

U pověsti o Abrahamu i izabranom njegovom potomstvu nahodimo mnoga ukazanja angjeoska, za koja možemo kazati, da

Digitized by Google

poněšto predkazuju uputjenje sina božjega u tvoru t. j. moglo bi se reći, da su praefiguracije uputjenja njegova. Da nam stvar s toga gledišta jasnija bude, valja razlučiti ukazanja angjeoska, u kojih se angjeli ukazuju kano angjeli, od onih, u kojih osobu božju zastupaju. Angjeli se ukazuju kano takovi, kada su od Boga kao poslanici kamo odaslani, ili im je što od Boga naloženo, da štogod ljudem sobće. Tako se n. p. ukaza arkangjeo Rafael, staromu i mladomu Tobiji [1]), Gabriel, Danielu [2]), a poslje Zakariji i B. D. Mariji [3]). I gděgod u sv. pismu novoga zavěta dolazi, da su se angjeli u čověčjoj slici ukazali, to su se ukazali kano angjeli, a nipošto kano Bog.

Odkako je Bog čověkom postao, vidivo se među světom pokazao i upravo s čověčanskom naravi uzišao na nebesa, od onda nije trebalo više, da angjeli u ljudskoj slici zastupaju osobu božansku, jer kao što sv. Toma [4]) opazuje, ukazanja angjelah město osobe božje, koja se dogodiše pred upùtjenjem Kristovim, bijahu kano něka proročanstva u tvoru i slike upùtjenja božjega. U tom smislu govore sv. otci (Hilarij): sin božji štovan bijaše od Abrahama, i borio se s Jakobom, da probudi u njem věru u buduće svoje upùtjenje.

Onda su angjeli ukazavši se zastupali osobu božansku, kada su govorili rěči božje, takove, koje nisu istinite, van kad ih uzmeš kan da ih izreče Bog sám.

Kada n. p. angjeo ukazav se Mojsiji, govori: „Ja sam gospod Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske“ (II. Moj. 20, 2), te rěči nije mogao sam u svoje ime izustiti, nego samo u ime osobe božje, nebuduć on (angjeo) Gospod Bog, koji zvede Mojsiju iz Egipta. Nu i ovdě si kako opažuju sv. otci nesmijemo predstaviti, kao da je Bog takove rěči neposrědno sam izustio, već su ih angjeli poprimiv tělo ljudsko izgovarali, i to kao glasnici božji. Tim dakako nebijaše istina povrědjena, jer, kao što primetjuje sveti Augustin, kada glasnik oglasuje izreku sudčevu, neveli se, glasnik je tako kazao, nego sudac [5]).

U ostalom moramo opaziti, da angjeli ukazujuć se komu ili u ime božje s njim govoreć označivahu sad izvěstnu, sad opet neizvěstnu osobu božju. Tako se n. p. nenapominje izvěstno nijedna osoba božja, kada se Abrahamu kaže: „Seli se iz svoje zemlje“ [6]), jer su i ove rěči božje, kao i sve objave u starom zavětu, posredno angjeli navěstili; kao što sveti otci na temelju svetoga pisma tvrde. Drugom prigodom napominje se uprav izvěstno koja osoba božja, tako o s o b a o t c a u rěčih, što ih angjeo upravlja na Mojsiju: „Ja sam gospod Bog tvoj, koj sam te izveo iz zemlje egipatske“ [7]), na ovo bo město protežu se rěči kod proroka Ozeje [8]), koje se u novom zavětu navode kao rěči Otčeve pram Isukèrstu. „Iz Egipta pozvao sam si sina.“ [9]) Prema tomu imadu se razuměti i one rěči, kojimi Bog zapověda Abrahamu, da žèrtvuje sina svoga; jer tom se je zapovědju imala označiti volja otčeva, kojom htěde svoga sina rad nas žèrtvovati. O s o b u s i n a označuju rěči, koje reče Mosiji angjeo: „Ja sam vidio tlačenje

[1]) Tob. 12. — [2]) Dan. 8, 16. — [3]) Luk. 1. — [4]) I. q, LI. art. 2. — [5]) De trinit. III. cap. ult. — [6]) I. Mos. 12, 3. — [7]) II. 20, 4. — [8]) Osea 11, 1. — [9]) Math. 2, 15.

Digitized by Google

svoga puka u Egiptu, te sam sišao, daga izbavim“ [1]); jer ove rěči otajstveno uzete znamenuju u smislu proročkom, kako će naime sin božji nčkoć s neba sići, da izbavi rod ljudski. Osoba duha svetoga, kao što to većina svetih otacah tvèrdi, označena je onim oblakom i ognjem, od kojih je pèrvanji danju, a potojni noću u slici stupa vodio puk izraelski iz Egipta i kroz pustinju, jer su im učinci nalik onim, koji se pripisuju duhu svetomu. Napokon ima jedno ukazanje angjelah, u kojem se razlikuju sve tri osobe božje, naime ona tri putnika, koja je Abraham počastio, gdě je to znamenito, da je jedan izmedju njih trojice osobito odlikovan, s njim se Abraham napose razgovara, izkazuje mu osobitu čast, te ga nazivlje gospodinom (Jehova), s toga i veli cèrkva: tres vidit et unum adoravit (tri je viděo, a jednomu se klanjao) [2]). Kao što sveti otci tumače, nebijahu ona tri putnika drugo, van tri angjela u podobi ljudskoj. S početka ih nije Abraham spoznao, da su angjeli; pače dèržao ih je za obične ljude: on im priugotovi gostbu, izkaza im čast onakovu, kakovu na iztoku običava svět izkazivati odličnijim ljudem, naime pade ničice pred njimi na zemlju, kao što se čita kod I. Mos. 18, 2. (Adoravit in terram: tu je tako zvana čast dulije prama časti latrije, koja samomu Bogu pripada). Nu za malo ga njihov sjaj, njihov govor, njihovo veličanstvo i drugi znaci, kao i nutarnje nadahnutje, obsvědočiše, da nisu to obični ljudi, već angjeli: poslanici božji, i da je osobito srednji, koji govoraše kano Bog, koj u ime božje pretijaše Sodomi propastju, zastupnik božji, pa zato ovoga nagovori imenom Jehova, kojim se Bog odlikuje, ovoga moli za Sodomu, te mu u obće izkazuje čast, kakova Boga ide, čast latrije.

§. 41.

Isaak baštini blagoslov mesijanski.

Najlěpša i najdragocěnija baština svetih patriarkah, naime obećanje Abrahamu dano, predje na Isaaka, sina obećanja. Gospod mu ju ponovio i potvèrdio svečano, ukazav mu se govoreći: „Hoću, da dèržim svoju prisegu, kojom se Abrahamu, otcu tvomu, obvezah, i pomnožit ću tvoje sěme poput zvězdah na nebu i dat ću potomkom tvojim, sve ove krajeve, a u sěmenu tvom bit će blagoslovljeni svi narodi zemlje.“ (I. Mos. 26, 3—4). Ovim obećanjem dobi Isaak dvostruki blagoslov, vremeniti naime: jer će mu potomstvo biti mnogobrojno, te posěsti onu zemlju; duhovni: jer će se po sěmenu njegovu — po mesiji — blagoslov božji izliti na sve narode po široku svietu. Da se on blagoslovu vremenitomu jur više primako, vidi se od ovoga dvojega: Jedno iz zapovědi da prigodom nastaloga glada nepolazi u Misir, nego kod kuće da ostane u zemlji Kanaan. (I. Mos. 26, 2.); drugo odtuda, što je po svědočanstvu sv. pisma Isaak u zemlji Kanaan sijao, i stostruki plod dobivao. Oboje ovo dokazuje, da se je Isaak u obećanoj zemlji postojanije nastanio, nego li otac mu Abraham. U ostalom udario je Isaak sasvim stazom otca

[1]) I. Mos. 3. 7.—7.
[2]) Dominica Quinquagesimae R. R. Lect. II.

Digitized by Google

svoga, što medju ostalim pokazuje reć bi inače neznatna okolnost, da je najradje boravio na onih mĕstih, na kojih je otac njegov ostavio za uspomenu trag izza sebe [1]). Napokon oduševljavala je Izaka ista živa věra i strah božji, slične su ga sgode i nesgode snalazile [2]).

§. 42.

Kako se je Jakob rodio, pravo pèrvorodstva i otčev blagoslov dobio.

Već prije nego li se Jakob rodio, saznala je mati njegova Rebeka po objavi božjoj, da će se on sa svojim bratom Ezavom boriti, i da će, prem po naravi ovomu kano pèrvorodjencu podčinjen, ipak glede milosti nad njim uzvišen biti. U čem pako ovo uzvišenje i prednost Jakobova sastoji, vidi se iz slědećega. Jakob ima zadobiti pèrvorodjenstvo i s njim skopčana dobra. Najsjajnije *pako* dobro pèrvorodstva bilo je odlikovanje, što je sin dobivao osobiti blagoslov otčev i što je nanj prenešeno dostojanstvo, da bude vlastnikom obećanja mesijanskoga. Bog dakako, koj je tu odluku imao od věka, mogaše Jakoba obdariti i naravnim pravom pèrvorodstva; nu on htěde, da se upravo vidi bělodano, kako ono sa pèrvorodstvom spojeno odlikovanje nedolazi od naravi, nego od milosti, kako je puki dar dobrote božje, a u tom smislu tumači i Apoštol ovaj dogadjaj. (Rimlj. 9, 13.).*

Način, kojim Jakob pospěšuje tu odluku, rekão bi na pèrvi mah, da je lukav, nu te sumnje nestaje, uzmemo li kao što treba, da je Rebeka, koja ga je osobito ljubila, a ljubila bez dvojbe zato, što je po objavi božjoj znala za njegovu prednost, i sama mu očitovala odluku božju. Jer ako ovo stoji, to si Jakob neprisvaja tudje pravo pèrvorodstva u tako lahku cĕnu, kao što je papula od leće; on nekupuje toga prava, nego se samo služi prilikom, koja mu se pruža, naime gladom Ezavovim, da osvoji pravo, koje ga ide. (I. Mos. 25, 29.) itd. A zatim stoji takodjer, da si je Ezav, koj neznadjaše o onoj odluci božjoj, pogèrdno zametavajući pèrvorodstvo, što ga u putenoj svojoj pohotnosti běše za ništetnu

[1]) Veli se u sv. pismu (I. Mos. 26, 18.), da je opet odkopao one kladence, koje dadè otac njegov kopati, te im naděnuo ista imena, koja i Abraham.

[2]) Sravnimo medju ostalimi I. Mos. 26, 1. i I. Mos. 12, 10. (Glad i neplodnost njegove žene. I. Mos. 25, 21.), I. Mos. 26, 7. sa Mos. 12, 11. (pogibelj, u kojoj se nalazi, da mu bude žena oskvèrnjena, a on sam smaknut; nu pèrvu pogibelj odvrati svojim posrědovanjem Bog, komu bijaše on, košto někoč Abraham u sličnoj sgodi čistoću svoje žene izručio. Drugoj izběže kao i Abraham rěčmi dvoznačnimi (locutione aequivoca), što bijaše ovdě dopušteno, pače ga je tako Bog sam naputio, kako misli sv. Augustin.

Digitized by Google

zemaljsku cčnu prodao, veoma okrivio dušu grěhom svetoprodaje u podpunom smislu ; jer za vremenitu cčnu prodaje pravo, s kojim je spojeno duhovno dostojanstvo (svetjeničko) i duhovno dobro (posebni blagoslov), radi čega nazivlje ga Apoštol (Žid. 12, 16.) poganim profanus (βέβηλος).

S istoga gledišta valja prosuditi onaj čin Jakobov, kojim si je stekao blagoslov otčev (I. Mos. 27.). — Premda se katolički tumači svetoga pisma neslažu, kako će taj čin okèrstiti ; il će ga prozvati lažju, ili pako samo figuralnim govorom ? ** ipak svi vele, da nije bio smèrtni grěh ; budući Jakob od Boga dobio pravo na blagoslov otčev, koj bijaše inače samo poslědak prava pèrvorodjenčeva, te s toga nije povrědio prava Ezavova. Nu, uzmimo, da su rěči Jakobove lažljive, te doslědno u sebi něšto grěšne, nesmijemo ipak tvèrditi, da se ima njemu u grěh upisati, pošto i on i mati mu s neodstraniva neznanja mišljahu, da je u takovih okolnostih lagati dopušteno, kao što se uzima i o někojih sveticah, koje, da nebudu oskvèrnjene, u vatru skočiše (Apollonia), da im to radi neodstraniva neznanja nebijaše grěh.

* Za ono doba proizticala su iz pèrvorodjenstva četiri osobita prava: 1) Pèrvorodjenik bijaše u někom smislu glavar svoje bratje, koja su to osobitim štovanjem priznavala; jer je někim načinom udioničtvovao u dostojanstvu otčevu, koje ga je po otčevoj smèrti i zapalo (I. Mos. 27, 29.). 2) Kad se je dělila baština, dobro, dobio je vazda dvostruk dio (V. 21, 17.). 3) Poslě potopa bijaše pèrvorodjenac ujedno svetjenik u porodici, radi toga su u zakonu Mojsijinu město pèrvorodjenih izabrani levite za svetjenstvo (IV. Mos. 3, 12.). Napokon 4) Blagoslovio ga je umirajući otac osobitim blagoslovom, i ovaj je za ono vrěme sadèržavao u sebi i mesijanski blagoslov (I. Mos. 27, 4.).

** Origen, Cassijan i Ivan zlatousti dèrže, da je Jakob sbilja lagao, nu primetjuju, da je kadikad slobodno lagati, pa tako da bijaše Jakobu u ovom slučaju. Augustin, napрěko osudjujuć svaku laž, uzima rěči Jakobove u prenešenom smislu, tako, da se Jakob Ezavom nazivlje, ne kao da je Ezav, nego što mu pèrvorodjenstvo pripada. U sličnom smislu nazvan je Ivan kèrstitelj Ilijom. Otajstvo bijaše, veli on, a ne laž. (Mysterium erat, non mendacium).

§. 43.

Nebeske lěstve i obnova obećanja mesijanskoga.

Da je Bog potvèrdio blagoslov, kojim je Izak Jakoba blagoslovio, posvědoči naskoro isto tako znamenitim kao čudnovatim prikazanjem, tako zvanimi nebeskimi lěstvami. Jakob naime, bojeć se, da mu se brat Ezav neosveti, poběže od kuće i prenoći pod vedrim nebom, uzam kamen za uzglavje. U snu ugleda lěstve, koje su od zemlje do neba dosizale, i po kojih su angjeli gore dole hodali, a na vèrhu stajaše Bog, koj mu ponovi podpuno obećanje, dano već prije Abrahamu i Izaku i svoju osobitu zaštitu. (I. Mos. 28, 12. i t. d.). Ovaj dogadjaj dakle, kao što je rečeno, isto je tako čudnovat, kao što je znamenit.

Digitized by Google

1. Znamenito je svakako, što se Jakobu ovo vidjenjeukazalo upravo onda, kad je běžao pred Ezavom, čemu bijaše povod onaj otčinski blagoslov. Dakle radi blagoslova poběže, a u běgu ukaza mu se Bog. To ga morade ubavěstiti o božjoj naměri, te osěgurati, da, ma kakove se god zaprěke stavljale božjoj odluci, koja ga izabrà, ona ipak da se ničim neće moći osujetiti. Tako ga to vidjenje što više utěši, umiri, obodri i okrěpi.

2. Onamo směra takodjer osobiti način, kojim to vidjenje biva i obećanje božje, koje ga slědom slědi. Jakob naime vidjě u snu, (dakle ne tělesnima, nego duševnima očima), lěstve, koje od zemlje do neba dosižu [1]), i tom prigodom ujedno obnavlja mu se obećanje dvostrukoga blagoslova. Jedan je vremeniti, usléd koga će u buduće posědovati zemlju Kanaan, pomnožiti se njegovo potomstvo i on se sretno vratiti iz prognanstva u zemlju obećanu. Drugi je blagoslov duhovni, naime mesijanski; vidjenje tih lěstavah, spojeno s dvostrukim obećanjem, ima za Jakoba dvoje značenje, obćenito i posebno. Obćenito mu predstavlja zaštitu božju, koja će ga čuvati u svakoj nevolji i pogibelji, i pomoć, koju mu Bog s neba na zemlju pošilja po angjelih. Usuprot posebno značenje toga vidjenja predočuje mu sám duhovni iliti mesijanski blagoslov, to jest prekinuto po grěhu sjedinjenje medju nebom i zemljom, medju Bogom i čověkom, kao što je to uputjenjem sina božjega u *istinu* izvedeno. Taj smisao potvèrdi sam spasitelj, kadno, imajuć na misli ovo vidjenje Nathanaelu reče: „Zaista, zaista, velim vam, vidit ćete nebesa otvorena, i angjele božje uzilazeće i silazeće nad sinom čověčjim.“ (Ivan. 1, 51.). Po tom dakle one tajne lěstve znače Isukèrsta, kojim su nebesa sa zemljom spojena, po kom mi od Boga dolazimo, i bez koga nitko nemože k otcu. Pače i to nije bez značenja, što je Jakob vidio, da angjeli po lěstvah gore i dole hodaju, jer angjeli donesoše s neba věst uputjenja sina božjega, kao što opet někoč sa zemlje na nebo donosiše uzdahe i vruće molitve onih pobožnih ljudih u starom zavětu, koji su molili za spasitelja světa. S toga punim pravom kaže jedan od cèrkvenih otacah, da je uputjenje sina božjega takovo dělo, na kojem su reć bi sva stolětja radila, kojim su se ljudi svih vremenah zabavljali i radi koga su po angjelih s Bogom ugovarali, dok nije napokon u čistoj utrobi preblažene děvice dovèršeno [1]).

Rěči obećanja, skopčane s ovim čudnovatim vidjenjem, koliko su mesijanske, nisu drugo van obnovljeno obećanje, štono bijaše već Abrahamu i Izaku navěšteno, samo što je ovdě točnije opredělјeno. Dočim se naime u I. Mos. 12, 3. Abrahamu kaže: „po tebi neka budu blagoslovljena sva plemena zemlje“, isto tako u I. Mos. 18, 18, gdě je samo rěč: „plemena“ točnije označena sa „narodi“ i u I. Mos. 22, 18, gdě se izraz „po tebi“ točnije opredělјuje sa: „po tvom sěmenu“, kako je to i u obećanju Izaku ponovljeno; ovdě se usuprot veli: „po tebi i po tvom sěmenu bit će blagoslovljeni svi narodi na zemlji.“ P o t e b i naime, kao praotcu Mesije, te u dalnjem smislu, p o t v o m s č m e n u, naime po Mesiji samom, te neposredno: p o n j e m b i t ć e b l a g o s l o v l j e n i, t. j. po njem bit će obsipani svimi nebeskimi dobri, te obdareni milostju pravde i svetosti svi oni, koji unj věruju i njega slušaju.

Iz onih rěčih Jakobovih, koje, probudiv se iz sna, reče: „Vere Dominus est in loco isto et ego nesciebam. Pavensque, quam terribilis est, inquit, locus

[1]) Ovo naime vidjenje nebijaše v i s i o s e n s u a l i s, nego v i s i o i n t e l l e c t u a l i s.

[2]) Chrysol. sermo. III. de Annuntiatione.

Digitized by Google

iste: non est hic aliud, nisi domus Dei, et porta coeli. (Zaista gospodin jest na ovom městu, a ja nisam znao. I bojeći se, kako je strašno, reče, město ovo: nije drugo ovdě, van kuća božja, i vrata nebeska), (I. Mos. 28, 16—17,) jasno se vidi, da je věrovao obećanju božjemu.

§. 44.

Otajstvena borba Jakobova.

Kao što je gospod Jakobu, běžećemu pred Ezavom, dao bio veliko obećanje, tako mu opet, vratjajućemu se u zemlju Kanaan, pruža nov zalog, da će se izpuniti to obećanje. Na svom je bĕgu vidio kako angjeli uzlazahu i silazahu po lěstvah nebeskih, a sada na povratku ukazuju mu se čitave čete angjelah, da mu predstave obećanu zaštitu božju, i da ga zdrava natrag dovedu u zemlju Kanaan.* Čudnovata pako u tom pogledu jest ona otajstvena borba, koja se je tom prigodom medju Jakobom i jednim angjelom zametnula. Pošto se najme u I. Mos. 28, dalje pripověda, kako Jakob utěšen po angjelu, koj mu se běše ukazao, poslà poslanike k bratu Ezavu i kako ga strah obuze, čuvši da mu brat s mnogobrojnom četom u susret ide, kako se vruće Bogu moljaše, da ga izbavi iz velike opasnosti, i kako napèrvo odaslà sluge s darovi za Ezava, da ga udobrovolji, te kako bližnji rod prevede preko potoka Jaboka, kaže dalje sveto pismo: „On (Jakob) zaostade sam i gle! čověk něki hèrvaše se s njim do zore; i kada vidě taj čověk, da mu nemože ništa, dotakne se tetive na njegovu bedru, i ta se namah osušila. I on mu progovori: „Pusti me, jer zora je stala pucati"; a on odgovori: „Nepuštam te, dok me neblagosloviš." Tad ga zapita: „Kako ti je ime?" — on odvrati: „Jakob." Na to onaj reče: „Nipošto nećeš se zvati Jakob, nego Izrael, jer ako si ti tako jak bio proti Bogu, koli većma moći ćeš nadjačati ljude?" (I. Mos. 32, 24.).

S obzira na otajstveni smisao te borbe, valja znati:

1. Da čověk, koj se je s Jakobom borio, bijaše angjeo, i to dobri. To se jasno vidi kod Oseja (12, 3.) gdě se poimence taj čověk angjelom nazivlje. Ako se ista osoba u redku 30. „Bogom" nazivlje, (ili Gospodin = Elohim), to s toga biva, što je taj angjeo Boga zastupao, kao što se u sličnih prigodah s istoga razloga, angjeli nazivlju Bogom (vicerex = rex). Pa budući da ukazanja angjeoska koja u starom zavětu istoga Boga zastupaju, kad koju drugu osobu neoznačuju, predstavljaju sina božjega, te su budućega njegova uputjenja kano něka slika, zato sv. otci kažu, da je onaj čověk predstavljao sina božjega, premda ni zato netaje, da je ono bio angjeo.

Digitized by Google

2. Borba medju angjelom i Jakobom nebijaše prividna, nego prava, jer opis njezin u sv. pismu izključuje o tom svaku dvojbu. Jakob moli angjela, da ga neostavi; angjeo boravi čitavu noć kod njega; angjeo dotakne rukom tetivu na njegovu bedru, da se namah osušila. To sve dokazuje, da bijaše prava borba, a ne prividna.

3. Opisana borba ima otajstven smisao, koji se vidi stranom iz odgovora, što ga angjeo dade Jakobu, upitav se prije za njegovo ime: „Nequaquam Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel, quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praevalebis? „Nipošto nećeš se zvati Jakob" itd. (kano gore); stranom iz historičkih okolnostih. Jakob naime u veliku strahu, sve je svoje jade izkazao u gorućoj molitvi ** Bogu, pa priredio sva naravna sredstva, da se izbavi. Pa ovaj čas, o kojem je visio udes svega njegova života, u kom se imadjaše ili razbiti sve ufanje na prijašnja, njemu učinjena obećanja, ili na novo ujamčiti, morade nov pravac dati životu njegovu, česa radi mu se ovdě i novo ime naděnu. Tu je dakle trebalo, da Bog s nova posreduje, da se na novo objavi, kako bi se Jakob ne samo za svoju osobu i svoje vrěme, no i za sve svoje potomstvo, te svu budućnost, podpunoma umirio; pa takova nova objava u tvoru bijaše ona čudnovata borba. Angjeo božji pušta, da ga nadjača Jakob, osigurajući ga kroza to sasvim, da će ga tim manje nadjačati ljudska koja vlast, te da veće nijedna, ma kako velika zapréka, osujetiti neće obećanja, što je zadobio. Dapače sám onaj obećani blagoslov predočuje mu se u slici angjeoskoj, da mu bude jamstvo sám za sebe, kô što je Isukèrst u milosti, jamstvom Isukèrsta u slavi. Da je nadalje Jakob tu borbu pojmio s višega gledišta, te u angjelu spoznao naměstnika blagoslovljenoga sěmena ženina, vidi se stranom odtuda, što mu je tom prigodom pridano ime Israel, to jest bogoborac, i što je město, gdě mu se je ukazao, nazvao Phanuel, t. j. Bog mi se je ukazao; stranom pako odtuda, sto je prosio angjela, da ga blagoslovi; jer ta prošnja nebi bila uměstna, kad nebi Jakob děržao angjela u istinu za naměstnika blagodatnika, budući da angjeo kao takov nemože sam blagosloviti, nego samo posredovno, město Boga. Napokon neda se dvojiti, da je svèrha te otajstvene borbe glede Jakoba postignuta bila, da je on po njoj ćudoredno i religiozno ojačao, i da se naročito věra njegova podpuno usavèršila.

4. Znamenito je i to, što angjeo božji, davši se Jakobu nadjačiti, tetivu njegova bedra dotaknu, koja se osuši. Odtuda se je imao naučiti Jakob, da se odèržanom pobědom oběstno neponese; kao što Apoštol, premda uznešen u tretje nebo, ćutjaše u sebi ostan puteni, od koga ni na svoju molbu, da ga Bog oslobodi, ipak prost neostà, da se tako uz onu slabost krěpost njegova usavèrši, i da toga nepripiše svojoj snazi, nego milosti božjoj; tako isto imao je Jakob usred svoje poběde poćutiti slabost, da se s poběde neponese, nego većma osvědočen bude, kako dragocěno blago milostih božjih, koje mu sada ujamčene běhu, nosi u lomnoj posudi těla svoga. Ujedno pokvareno mu je bedro, sědište rodne snage, opominjuć poput obrezavanja, ne samo Jakoba, nego i pleme njegovo, da trapi tělo, napose pako da kroti i suzbija putene požude.

* I. Mos. 32, 1. 2. (Jakob takodjer ode putem, kojim běše udario i dodjoše mu u susret angjeli božji, koje ugledav reče: Ovo je tabor božji i nazva

Digitized by Google

ono město Machanaim t. j. tabor). Jacob quoque abiit itinere, quo coeperat fueruntque ei obviam Angeli Dei; quos cum vidisset, ait: „Castra Dei sunt haec, et appellavit nomen loci illius Machanaim i. e. castra. Budući hebrejsko „Machanaim“ stoji u dvobroju (dualu), te označuje dva tabora, s toga je najpriličnije, da su se Jakobu dvě medjusobno razdružene čete angjelah ukazale, u jednoj je spoznao one, koji su ga dosele štitili i do granicah kanaanskih dopratili, a u drugoj one, koji će ga zdrava i čitava k otcu dovesti i proti Ezavu obraniti. Mněnje starijih tumačiteljah sv. pisma, da je potonju četu angjelah predvodio arkangjel Mihalj, věrojatno je stoga' što je sv. Mihalj Jakobovim potomkom, narodu israelskom u obće, bio angjelom čuvarom.

** Ova molitva Jakobova jest sbilja uzor od molitve. Jakob najprije izriče hvalu i štovanje pram Bogu (Bože otca moga Abrahama) „Deus patris mei Abraham“, zatim spominje ga na obećanje njegovo. (Gospodine, koji si mi rekao, vrati se). „Domine, qui dixisti mihi, revertere“, on se ponizi do cèrne zemlje i dèrži se nevrědnim božjih blagodatih: (Manji sam od svih smilovanjah tvojih). „Minor sum cunctis miserationibus“, sěća se zatim primljenih dobročinstvah i zahvaljuje za nje; (Sa palicom svojom prešao sam ovaj Jordan, a sad se vratjam s dvěma četama) „in baculo meo transivi Jordanem istum, et nunc cum duabus turmis regredior“; nakon toga izjavljuje svoju prošnju: (Izbavi me iz rukuh brata moga Ezava) „erue me de manu fratris mei Esau“; te napokon moli ne samo za sebe, nego i za druge: (Da ne ubije majke sa sinovi) „ne forte percutiat matrem cum filiis.“

§. 45.

Zadnji dani Jakobovi i sin mu Josip.

1. Život Jakobov, pun proměnah, u kojem se strah i ufanje, radost i žalost, kušnje i blagoslovi božji sve jedno uz drugo redaju, i često na čudnovat način medjusobno preplitju, najznamenitiji biva pod njegove zadnje dane, poimence u izměni tuge i veselja, koje poćuti starac radi sina Josipa, dok mu napokon pověstnica nepredje sasvim u pověstnicu Josipovu. Čudnovata sudbina ovoga sina njegova, koju je očevidno tako ravnala něka viša ruka, bijaše potrebita, da se patriarkalno obećanje bliže primakne svojoj svèrsi. Ove sgode i nesgode dovedoše porodicu Jakobovu u Egipat, gdě je narasla mnogobrojnim narodom, te se za buduće zvanje svoje pripravila.

2. Premda je Josip, kao što se odavle vidi, važna osoba u povorci dogadjajah sv. pisma, glavna ipak nije. Njega je najlěpša sreća zapala tim, što bijaše tělesni branitelj odabrane porodice — potomstva Abrahamovoga, i slika onoga, kojega je imala sjajnija sudbina postići, da bude hraniteljem i odgojiteljem samu Isukèrstu. On nije, kao što tri ostali patrijarke, duhovni korenjak, duhovni

Digitized by Google

praotac svoga naroda, jer nebijaše udostojen novimi objavami, niti ga zapade blagoslov mesijanski. Premda je dakle povĕst njegova dragostna, i prem je tako ugodno i obširno izpisana, ipak nije no samo prijatna episoda u povĕsti Jakobovoj, koja na svèrsi sa smèrtju Jakobovom, opet se u neobičnom sjaju pokazuje, te se tako sama sobom okanča.

§. 46.

Jakob blagoslivlje sinove, i prenosi obećanje na Judu.

Poslĕdna zadaća Jakobova bijaše, da dragocĕno dobro odabrane porodice, baštinu obećanja, kao što bijaše na njega prenešena, sam na jednoga od svojih sinovah prenese. Izpuni ju, blagosloviv pred smèrtju svoje sinove, i proročanskim duhom pokazav kano u svetoj kakovoj oporuci budući udes plemenah, koja će iz njih proizaći. Cĕli je govor uzvišen i dostojanstven, i reć bi svaka *mu je* rĕč sveta. Nu taj je govor jošte veličanstveniji, kada dodje red na Judu. Proti pèrvorodjencu svomu Rubenu, Simonu i Leviu, koji za njim slĕde, izražuje se otac kano strog sudac radi opačinah, s kojih postaše nevrĕdni, da budu odlikovani baštinom obećanja mesijanskoga, koja jih je po naravnom redu pèrvorodjenstva ići imala. Ruben bijaše rodoskvèrnim činom okaljao bračnu postelj otčevu (I. Mos. 35, 22.); a Simeon i Levi okèrvaviše si grozovitom osvetom ruke u kèrvi Sikjemitanah [1]), pa s toga je pèrvorodjenstvo s obzira na svoju uzvišeniju, ali duhovnu stranu [2]), prenešeno na Judu, koj bijaše u redu četvèrti sin. Jer premda i on nebijaše bez pogreške, to je ipak u odlučnom času jednoč pokazao plemenitu, veledušnu i samozatajnu ljubav, te izbavio porodicu Israelovu [3]).

Obrativ se otac pram Judi, stane ga ovako blagoslivljati: „Juda, tebe će hvaliti tvoja bratja;“ htjede najme reći, izpuniti će se, što je tvoja mati, nadĕnuv ti ime Juda (Juda = hvala čast) prorekla bila, sluteći tvoje odredjenje. Zatim navodi razlog, rad česa će ga bratja hvaliti; „ruka ti za vratom neprijateljah tvojih, i sinovi otca tvoga poklonit će ti se.“ „Ovimi rĕčmi označuje se buduća vlast vladarska, koja će zapasti Judu. Ova vlast, kojoj će

[1]) Sravni I. Mos. 34.
[2]) Vrĕmenita stran (tĕlesna) pèrvorodjenstva, dvostruka baština vremenita, prelazi na Josipa, kano vremenoga odhranitelja.
[3]) I. Mos. 44, 16—34.

Digitized by Google

se pokloniti isti neprijatelji, predočuje se nadalje u slici lava, koja se u sv. pismu češtje rabi za znak vladanja. „Lavić jest Juda; na plěn se dižeš sinko moj! Na počinak si leže, kano lav i kano lavica. Tko da te razdraži?“ — Za lava se uzimlju različita imena, da pojam o sili i vlasti vladaočevoj većma u oči padne; tako napose nazvan je Juda lavićem, to će reći, da on već sada u sebi krije svu budućnost plemena, koje će iz njega proizići; lavicom se usuprot nazivlje, što ova, dojeć si mlade, triput je ljutja od lava, pa napokon, kada se uzme obćenito ime „lav“, ovaj se predstavlja u svoj svojoj snazi i jakosti. Da pako strahovita sila Judina većma u oči padne, predočuje se lav u takovu položaju, u kakovu mu se nije směti nikako približiti, pošto je naime plěn ugrabio, kraj koga leže, te svakomu pogubom prieti, koj bi se njemu približio. Nu još točnije opredělјuje Jakob Judinu prednost ovimi rěčmi: Neće se uzeti žezlo od Jude i vodja od koléna njegova, dok nedodje, koj se poslat ima, i koga će izgledati narodi: „Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus est; et ipse erit expectatio gentium [1].“

Ove rěči imadu se dvojako uzeti:

1. Da će vlast biti i ostati uz kolěno Judino dotlé, dok nedodje Mesija, i
2. da će se očekivani Mesija roditi iz njegova koléna.

Pèrvo je u ovih rěčih sasvim otvoreno kazano; jer žezlo je znak gospodovanja (septuaginta razjasnjuju taj tropus i prevode uprav: vladalac οὐκ ἐκλείψει ἀρχων), i da o tom nebude nikakove sumnje, dodaje se pravi izraz: „vodja iz koléna njegova“, dux de femore ejus.

Drugo je nasuprot něšto skrovnije u onih rěčih izraženo; jer Jakob, neobećav nijednomu od svojih sinovah do Judi, Krista, taj najodličniji i prekrasni blagoslov, a poděliv ipak svakomu od ostalih posebni blagoslov, uklupno time izrazuje, da će Kèrst poteći iz Judina plemena i ote su rěči razuměvali tako i stariji žudijski i kèrstjanski tumačitelji, pače i samo sv. pismo [2].

Pa sbilja u koliko je čudnovato to obećanje, što ga Jakob sinu svomu Judi na samèrti navěsti, u toliko se sjajno u pověstnici izpunilo. Ova nam je svědokom, s jedne strane kako je pleme Judino imalo vazda prednost pred ostalimi, kako je s Davidom došlo do vladanja, kako je u njegovu području bio glavni grad Jerusolim i hram, ta svetinja ukupnoga naroda; kako je po povratku iz

[1]) I. Mos. 49, 10.

[2]) Sravni Žid. 7, 14. Manifestum, quod ex Juda ortus sit Dominus noster. (Očito je, da je iz Jude proizašao naš Gospodin). — Nadalje sv. pismo u knjig. očit. 5, 5. Sveti Ivan nazivlje Mesiju odnosno na našu gornju izreku: „slavodobitnim lavom iz koléna Judina.

Digitized by Google

sužanjstva svemu puku ime dalo, i kako su isti Makabejci, prem iz drugoga plemena proiztekli, ipak ovomu plemenu reć bi ucĕpljeni bili i nĕko doba u ime njegovo vladali (čega radi bijahu i sami nazvani Jude); a s druge strane svĕdoči nam, kako je željno izgledani spasitelj svĕta upravo u ono doba doša, koje uslĕd onoga obećanja bijaše u davnoj davnini naznačeno, naime kada je vladanje plemenu Judinu oteto, te od Rimljanah inostrancu Irudu silimice predano bilo.

Poglavje četvèrto.

Mojsijina objava.

§. 47.

U v o d.

Mojsijina objava razlikuje se od pèrvašnjih, što se proteže na više ljudstva, zatim po sadèržaju i obsegu istinah, što jih navĕstja. Pèrvašnje objave davale bi se naime samo pojedinim otmenijim ljudem, ponajviše pako glavam porodicah i njihovoj obitelji, te bi navĕstjale samo poněke roligiozne i ćudoredne istine; Mojsijina pako objava tiče sa cĕloga naroda i sačinjava podpuni sustav božanskih naukah i zapovĕdih.

1. Narod pako, koga se ova objava tiče, isti je onaj, što je potekao iz koléna Abrahamova i odrasao u tudjoj zemlji — u Egiptu. Josipovom srećom i nesrećom doseli se u ovu zemlju, te — njemu za volju — bude gostoljubivo dočekan, no kašnje dopade ljute bĕde i nevolje za nekoga kralja, koj već nije mario za dobročinstva Josipova. Iz nenavisti egipatske izleže se malo po malo očita i prava mèržnja, a iz mèržnje nemilo sužanjstvo, dok najposlĕ nedokončaše tlačitelji, da ovaj rod sasvim utamane. Kano što pak svako zlo služiti mora božjoj providnosti, da ova promakne svoje uzvišene odluke: tako urodi i ova nevolja dvostrukom koristju za pleme Abrahamovo, akoprem ga je poput težkoga jarma gnjela. S jedne strane naime čuvala ga je od krivobožtva ovih okrutnikah i tlačiteljah, a s druge poticala je i krĕpila u njem uspomenu božjih obećanjah, te čim je za onda bila ljutja bĕda, tim se je očevidnije i sjajnije ukazalo čudo kašnjeg oslobodjenja. Kao sredstvo za ovo oslobodjenje odabra si Bog Mojsiju, sina

Digitized by Google

Amramova i Jokabetina, iz kolěna Levina, komu je u tu svèrhu čudnovato život sačuvao.

2. Mojsijina objava sačinjavaše podpuni sustav božanskih naukah i zapovědih, kako već gore napomenusmo, u opreci pram pèrvašnjim objavam. Stožer pako, oko koga su se svi ovi nauci i zapovědi vèrtile, jest upravo Mojsijin zakon. Mojsija se naime u svetom pismu zove navlastito zakonodavcem, a ono, što je po naredbi božjoj osnovao, zove se u kratko zakon, jer je upravo zakon temelj i jezgra čeloga ovoga uredjenja. Prije pako, nego li predjemo na sam zakon, valja nam razložiti nčkoje čine i dogadjaje, koji nas pripravljaju na sam zakon, ili ga se bar pobližje tiču.

§. 48.

Mojsija ubi jednog Egiptjana.

Mojsija se odhranio doduše u dvoru Faraonovu u Egipatskoj mudrosti za varavu sreću ovoga světa, ali kako pripověda sveto pismo [1]), čenio je većma tugu radi běde svoga naroda, nego li razkošje grěšno, te smotriv jednoć, gdě mu něki Egiptjan suplemenika mèrcvari, skoči, te ubije Egiptjana do smèrti iz osvete. Izza toga poběgne Mojsija bèrže u pustinju [2]), te je ovo ubojstvo u savezu sa njegovim zvanjem u pustinji. Što se pako tiče ovoga čina u sebi, to ga sveti otci i cèrkveni tumači sv. pisma različito pojme, te doslědno i s ćudorednoga gledišta različito sude. Někoji ga neizpričavaju posve, a naročito sv. Augustin ne [3]), tobož sve ako i je iz nčke gorljivosti potekao, ipak ova gorljivost nebijaše razborita ni smotrena, kako bi valjalo. Drugi pako (Ambrozij, Toma Akvinski), smatraju ga kao dělo iskèrnje ljubavi na obranu potlačena zemljaka i neupisuju mu ga ni najmanje u grěh, pa ovaj smisao slaže se posve i s rěčmi sv. Stěpana, kojim kori židove u dělih apoštolskih [4]).

§. 49.

Zvanje Mojsijino i čudno za njega prikazanje.

Pasuć Mojsija u pustinji stado tasta si Jethra, svetjenika u Madianu, primi zvanje i nalog od Boga, da oslobodi svoj puk iz

[1]) Žid. 11, 24—27. — [2]) II. Mos. 2, 11. slědd. — [3]) Contr. Faust. lib. 22, c. 70. — [4]) Děl. apošt. 7, 24. „I kada bi smotrio (Mojsija), gdě nčki (od zemljakah mu) s nepravde tèrpi, osveti se i poděli pravdu onomu, koj je nedužan tèrpio, smaknuv Egiptjana.

Digitized by Google

sužanjstva egipatskoga. Na bèrdu Horeb ukaza mu se naime Bog u plamenu iz srědine jednoga tèrnjaka, i on vidě, da tèrnjak gori, ali nedogorì, pa kada bi mu se ovdě izdao za Boga njegovih otacah i odkrio, da je odlučio osloboditi puk izraelski, posla ga, da kao njegovo orudje izvede ovo oslobodjenje.

Što se pako tiče ovoga čudnovatoga ukazanja po sebi, to se

1. Onaj, koj se ukaza Mojsiji i s njim govoraše, zove doduše upravo Bog ili Gospod [1]), te kada bi ga Mojsija upitao: kako mu je ime, odgovri sam o sebi: da je Bog Jehova, Bog Abrahamov, Izakov i Jakobov, rčču, izdade se Mojsiji za samoga Boga. No temeljito je mněnje onih svetih otacah [2]), koji uče, da se Mojsiji nije ukazao neposredno sam Bog, nego samo posredno po angjelu, što i sam sveti Stěpan tvèrdi, govoreć proti židovom naročito, da je bio angjeo, što se je ukazao Mojsiji u pustinji u plamenu gorućega tèrnjaka; te što se u obće može uzeti, oslanjajuć se na svete cèrkvene naučitelje, da su kod svih ukazanjah božjih u starom zavětu posredovali angjeli, kao što je i sam zakon na Sinaju, po angjelih predan [3]).

Što se pako ovaj, koj se je ukazao Mojsiji, upravo Bogom nazivlje i što si nametje takove vlastitosti, koje samoga Boga idu, tomu je jedini uzrok, da je ovaj angjeo, koj se ukazao, zastupao gospodina Boga, budući ga Bog poslao, nadahnuo mu, što da govori, te i sam krozanj govorio. Naročito zastupao je ovaj angjeo drugu osobu u božanstvu, Boga Sina, kao što se jasno vidi iz rěčih [4]): „Ja sam sišao, da oslobodim puk izraelski“, dočim je oslobodjenje puka izraelskoga iz Egipta, znamenovalo odkupljenje čeloga ljudskoga roda po Isukèrstu. *

2. Ovaj pako angjeo, koj se je ukazao Mojsiji, te Sina božjega zastupao, neukaza mu se, kao što inače kadikad angjeli, u čověčjoj spodobi, nego mu se predstavi u plamenu od ognja i po glasu iz gorućega tèrnjaka. Što se pako tiče napose objave u plamenu od ognja, valja zapamtiti ponajprije, da što ovdě sveto pismo ognjem zove, nebijaše možda samo něšta nalika ognju, nego bijaše i sbilja pravi oganj, inače bi bio prevaren Mojsija, koj ga je dèržao za pravi oganj; što se nemože dopustiti, jer objava nikada nesměra, da koga prevari, pače niti posredno laži nepromiče; pa niti nebi bilo pravo čudo, da je tèrnjak gorio, a neizgorio, kao što to sv. pismo očito tvèrdi, — dapače upravo bi čudo bilo, da je tèrnjak izgorio (od prividna ognja). — A što se je angjeo, ili Bog po angjelu, ukazao u gorućem tèrnjaku imade i tomu razlog. Kaogod naime što se puk izraelski, kako bi oslobodjen iz sužanjstva egipatskoga, prispodablja s voćkom, što je Bog usadio [5]), a u novom zavětu sa smokvenicom; to je ovdě nalik na tèrnjak, radi svoga čemernoga udesa. Žar ovoga tèrnjaka predstavlja mu težku tugu i nevolju, koje se čestje u sv. pismu nazivlju ognjem; što pako neizgori tèrnjak, zna-

[1]) U izvorniku zove se II. Mos. 3, 2.: Angjeo gospodinji, a zatim u r. 4. opet Jehova. — [2]) Srav. osobito Jerolim (in epist. ad Gal. lib. I. c. 3) i Gèrg, vel: (praef. in lib. Job. cap. 1.). — [3]) Galat. 3, 19. — [4]) II. Mos. 3, 8. — [5]) II. Mos. 15, 17.

Digitized by Google

menuje, da će Bog Izraelce sred svih tugah i nevoljah čitave sačuvati, kaogod što ona tri mladića usrĕd razpaljene peći. Uza ove mogu i drugi allegorički smisli stâti glede ovoga ukazanja: o uputjenju Sina božjega, o neoskvèrnutoj čistoći majke božje itd. Navlastito pako ovaj zadnji smisao prigèrlila je sama cèrkva, kako se vidi iz poznate cèrkvene antifone: Rubum, quem viderat Moyses, incombustum, conservatam agnovimus tuam laudabilem virginitatem, sancta Dei genitrix. (Tèrnjak, koj je vidio Mojsija nesažežen, sačuvano upoznasmo tvoje slavno dĕvojačtvo, sveta Bogorodice).

* Stariji katolički tumači sv. pisma [1]) dèržali su, da je ovaj angjeo, koj se je ukazao Mojsiji, bio arkangjeo Mihalj. Ovo njihovo mnĕnje preotelo je mah, jedno s toga, što je arkangjeo Mihalj nĕkoć bio branitelj sinagoge, kao što je sada branitelj cèrkve; a drugo, što se angjeo ovdĕ Mojsiji nije ukazao kao kakovu sukromnomu i prostomu čovĕku, nego kao budućem osloboditelju i vodji puka izraelskoga. Što pako još napose ovdĕ napomenuti valja, isti praangjeo Mihalj (jer se sigurno on razumĕva pod princeps exercitus Domini Jos. 5, 17.) ukaza se poslĕ i Josuji, kada je vodio puk u obećanu zemlju; pa i to očevidno podupire ovo mnĕnje.

§. 50.

Čudesa Mojsijina u deset egipatskih nevoljah.

Deset tako zvanih egipatskih nevoljah, imadu se smatrati za deset čudesah na zapovĕd Mojsije i Arona, te směraju mudro tamo, da pokažu Egiptjanom očevidno, na koliko moć božja nadilazi njihove krive bogove i vračarije, te ujedno i u njih pobude što silniji utisak na tĕlu.

1. Voda u Nilu pretvori se u kèrv (voda se nije samo na oko ukazala cèrvenom kao kèrv, nego se je i sbilja u kèrv preobratila). Ova nevolja sĕćala je Egiptjane, kako su oni podavili židovske dĕčake u Nilu [2]), pobijala jih je, što su se upravo na Nil najviše ponosili [3]), pa napokon ćutili su s toga i tĕlesnu kazan, jerbo u Egiptu nebijaše vode do Nila, koja bi se piti dala.

2. Žabe polegoše se u Nilu, zaokupiše zemlju te bijahu takodjer na pokoru.

3. Komarci (jer pod sciniphes razumĕvaju se dosadne mušice, koje su na nos i na ušesa vèrvile u tĕlo), izlegoše se iz zemlje, te tako sada stradahu Egiptjani sa plodnih svojih njivah, kao pèrvi i drugi put s Nila.

4. Muhe (tako zvane pasje; LXX ih zovu κυνομυια) dodijaše i izjedoše Egiptjane.

5. Marva jim izginu, a to jih se još većma kosnu, dočim udari na život. Tako isto rastle su i slĕdeće kazni:

6. Čiri od nabreknutih kozjačah.

---

[1]) Sravn. Cornelius a Lapide na ovom městu. — [2]) Knj. mudr. 11, 7.—8. — [3]) Ezek. 29, 3. 9.

Digitized by Google

7. Strašna tuča.
8. Skakavci.
9. Tmina i napokon
10. Smèrt pèrvorodstva svakoga.

Buduć da ovo deset nevoljah egipatskih predstavlja muke paklene, kako sude sveti otci, to su Egiptjani kažnjeni od svih stvorovah, na svem imetku i na svih svojih ćutilih. Od svih stvorovah kažnjeni su Egiptjani: od zemlje, vode, tuče, kèrvi, od živinah, od sunca i zvězdah (koje su za njih potamnule), od ljudih (Mojsije i Arona), napokon i od angjelah, koji su služili kod ovih čudesah [1]). Na svem imetku; s ovih nevoljah propao jim je žitak na polju; izginula jim marva, pomèrli jim pèrvorodjenci, onemoglo tělo. Na svih ćutilih: na oči navali jim gusta tmina i kojekakove strašne utvore; uši su jim brědile od težke gèrmljavine i tuče, gèrlo jim je gorilo od ljute žedje, smrad od kojekakvoga skota udarao jim je nemilo u nos, po tělu poskakaše jim čirevi i kraste, komarci pako i muhe izgrizoše jim kožu, maštu pako zaokupiše jim svakojake sablasti.

§. 51.

Prividna čudesa, što su jih egipatski vračari suprotstavili pravim čudesom Mojsijinim.

Neizměrnoj božjoj moći, koja se je tako očevidno ukazala u egipatskih nevoljah, suprotstavi Farao moć krivih bogovah, varke njihovih službenikah i orudja — egipatske vračare [2]). Sve ako su děla ovih nesretnikah i priličila čudnovatim dělom Mojsije i Arona, (dvaput ponavlja se u svetom pismu; da su ovi vračari něšta slična proizveli poput Mojsije i Arona [3]), ipak nisu bila prava ni podpuna čudesa, nego samo sěna od čuda.

Buduć naime da se pod pravim čudom razuměva takovo dělo, koje se proizvede proti običnom redu na světu, te nadilazi prirodne sile; a s druge opet strane toli zli koli dobri angjeli na svět spadaju: to slědi, da angjeli sami po sebi nisu kadri pravih čudesah tvoriti. Što mogu vragovi ili zli angjeli učiniti, nisu prava čudesa, nego děla, koja su nalik na čudesa, te jih sveto pisma nazivlje signa, mira, prodigia.

Ova děla, što su nalik na čudesa, mogu se na tri načina proizvesti; naime

1. Da se ljudem zamažu oči, predstavljajuć jim takove spodobe

---

[1]) Sravn. ps. 77, 49. misit in eos iram .....et immissiones per angelos malos. (posla na nje sèrčbu; .... i napusti na nje zle angjele). Pod ovimi pako angeli mali (angjeli zli), nerazuměvaju se zli angjeli, nego dobri, koji se samo zato zovu angeli mali, što su, ovèršujuć božju osudu, Egiptjanom nahudili.

[2]) Uslěd někoga starinskoga predavanja, kao što potvèrdjuje i II. Tim. 3, 8. bila su dva najglavnija izmedju ovih vračarah: Jannes i Mambres.

[3]) II. Mos. 7, 11. (gdě je govor, kako se je pretvorila palica u zmiju) i II. Mos. 7, 22. (kako se je pretvorila voda u kèrv).

Digitized by Google

od takovih predmetah (utvore phantasmata), o čem sv. Augustin u svojoj civitas ib. 18. c. 18. više primĕrah navodi.

2. Da se bèrže bolje zaměni jedan predmet s drugim, tako, da se čini, da je tobož něšta nova pred očima stvoreno, a ono je samo s drugim zaměnjeno. Tako se nalaze u neznabožkih pěsnicih kojekakove pripovĕsti, da su se ljudi pretvarili u živine ili druge udobe. I ovi su ljudem oči mazali, ne kao da bi što na novo stvorili, česa nije prije bilo, nego su samo dèržali ljudi, da je něsta nova postalo ili stvoreno, a niti je postalo ni stvoreno, nego je već drugdě postojalo.

3. Da se više različitih sastojinah, koje već obstoje, tako směša, da něšta nova izadje, ili neobična, ili da izadje doduše něšta poznata i obična, ali neobičnim i nepoznatim načinom (a to jim je moguće, što su se upoznali potanje s vlastitostmi i silami prirodnih stvarih) tako, da bi rekao, da su proizveli něšto praeter rerum naturam, što je u sebi učinjeno secundum rerum naturam.

Na jedan od ova tri načina tvorili su egipatski vračari kao službenici vražji i njihova orudja, ona děla, nalik na čudesa, što su suprotstavljali pravim čudesom Mojsijinim.

Pa sve ako su ova vražja děla kadikad tako nalik na prava čudesa, da bi se čověk lahko prevariti mogao, imadu ipak někoje biljege, po kojih se mogu lahko razlučiti, ako se samo strožije na oko uzmu. Jerbo

1. Ova děla, što ih vragovi tvore nalik na čudesa, bude i potiču samo znaličnost kod ljudih i směraju samo, da se ljudi u čudu nadju ili hude čověku na duši ili na tělu, — upravo dakle protivno nego li prava čudesa.

2. Većinom pako imade i takovih okolnostih, odkud se dade lahko na himbu zaključiti. Tako bi n. p. Mojsija, sluga božji (II. Mos. pp. 7. i 8.), prije navěstio, što je naumio raditi, a egipatski vračari nesmědoše. Zatim mogao bi Mojsija i suzbiti nevolje, što su Egiptjane snašle, kaogod što jih je napustio, pa ni to nedadě se vračom. Vračari su višeput koješta kušali, ali jim nehtěde za rukom ići (buduć zapeše već kod tretjeg čuda Mojsijina), gděno usuprot Mojsija sve štogod poče, sretno i doče. Napokon Mojsiji je trebalo samo ruku pružiti, da se pojavi čudo, a egipatski su vračari zaklinjali i tajnu umĕću rabili.

Što se pako tiče pitanja, da li su bile prave zmije, što su vračari dovabili, ili što se veli, da su jim se palice u zmije pretvorile, ili su samo utvore nalik na zmije, kojimi su světini oči zamazali, zatim da li je bila prava kèrv i prave žabe, što su jih izvračali, ili samo gola prevara i lukavština, može se uzeti jedno i drugo, da i neškodi svetoj věri; pa i sv. otci dèrže jedni ovako, a drugi onako, a sama cèrkva u tom obziru nije ništa odlučila. Vendar pèrvo mněnje, uz koje pristaje i sv. Augustin, potvèrdjuje se zamašno različitimi nutarnjimi razlozi.

Ovo se mněnje osniva osobito na slědecih razlozih.

1. Pod imenom zmijah dolaze takodjer vračarske zmije u sv. pismu, kao što Mojsije i Arona.

2. Aronova zmija proždrè vračarske zmije, a to se je i sbilja dogodilo, jer Mojsija svojimi čudesi nije naměravao nikomu očiuh zalĕpit.

Napokon smijemo zaključiti, da bi Mojsija vračarsku varku odkrio, te jih

Digitized by Google

osramotio, da nisu bile prave zmije. Ako li su bile prave zmije, neda se već dvojiti, odkud su postale. Jer kada jih niti vračari nisu mogli iz ništa stvoriti, a niti jim se palice u zmije pretvoriti, nije druga, nego morali su jih vračari od drugud dobaviti, bèrže bolje ukloniti palice i na mèsto njih zmije pometati, tako, da se je onim, koji se nerazumiju u vračariju, pričinilo, da su vračari, poput Arona, svoje palice pretvorili u zmije, a k otomu veli sv. pismo sámo; da su vračari s l i č n o radili Aronu. — Što rekosmo o zmijah, valja dakako i o žabah i kèrvi.

U ostalom pripustio je Bog u svojoj mudroj odluci, da vračari, u opreci sa čudesi Mojsijinimi, proizvedu ovakove pojave, slične čudesom. Navlastito pokazalo se je ovako, po mnènju svetih otacah:

1. Što može učiniti vračarija, te tako se čověku valja kloniti njezine prevare.

2. Usuprot ovoj vračarskoj umèći, ukaza se tim jasnije i silnije moć božja.

3. Mojsija se tim više izkaza poslanikom božjim. Jer svladav vračare, nisu mogli i njega dèržati za vračara, nego, što više, za pobèditelja vračarah, te doslèdno za pravoga, Bogom poslanoga proroka.

4. Ujedno pojaviše se ova dèla nalik na čudesa, da se vidi, hoće li puk izraelski ostati stalan u věri, kao što jih je napokon

5. i zato Bog pripustio, neka se vidi, da se bezbožnjaci sveudilj opiru pobožnjakom i da vrag uvèk gleda uz kraljestvo božje sagraditi sebi kraljestvo, te uz čudesa božja imade i on svoja lukava; kao što sveudilj suprotstavlja i pravim prorokom i svetjenikom svoje krive proroke i lažljive svetjenike.

§. 52.

Naredjenje pasche iliti vazma.

Odmah izza desete nevolje, kada su pomèrli pèrvorodjenci po Egiptu, naredjena je pascha [1]). Povod tomu bijaše ponajprije to, da se bude puk izraelski sveudilj zahvalno sètjao, što ga je Bog čudnovato sačuvao od ove nevolje, te oslobodio sužanjstva egipatskoga [2]). Pa i raznovèrstni obredi, što je Bog propisao za ovu svetčanost, navlastito kako je valjalo priredit vazmenoga jaganjca i blagovat: opasat se, obut, palicu u ruku, hitro, s kruhom u prosto (bez kvasa), s gorkom povèrtelju itd. sètjali su puk izraelski na ovo čudnovato oslobodjenje, koje mu je otvorilo put do samostalnosti i sreće.

Ovo je doduše pèrva svèrha, u koju je naredjena vazmena svetčanost, ali uza to imala je takodjer uzvišenje, proročansko znamenovanje; imala je, kao što skoro svi obredi staroga zavèta, rek bi dva obraza, jedan obèrnula je na prošlost i sadašnjost, a drugi

[1]) Rěč pascha, pravo rekuć prelaz (transitus, ὑπέρβασις), znači više koješta u svetom pismu, kadikad se uzima za svetkovinu pascha, kadikad se uzima za vazmenoga jaganjca, t. j. jaganjca za žèrtvu, što su ovaj dan žèrtvovali i blagovali.

[2]) Kako je naredjeno sravn. II. Mos. 12.

Digitized by Google

na budućnost. Znamenovala je naime ujedno kèrstjanski uzkèrs; pravi bo i podpuni uzkèrsni jaganjac jest sam Isukèrst, njegova kèrv spasila je čověčanstvo od sužanjstva, koje je težje bilo od egipatskoga.

Da je vazmena svetčanost takodjer nčšta znamenovala, naročito se spominje u sv. pismu [1]), pa ako uzmemo stvar u sebi, šta može biti doslědnije, nego da takova svetčanost, koja se zanima sa najvažnijim, najvećim i najčudnovatijim dogadjajem u pověstnici kojega naroda, ujedno se slavi s obzirom na poslědnje odredjenje istoga naroda? Svetčanost dakle vazmena skapčala je ćudnovatom svezom početak i svèršetak ovoga naroda — ono, što ga je samostalnim učinilo, s onim, za što je samostalnost stekao. Isukèrst bo je cilj svemu zakonu, a tako i cilj cělomu puku izraelskomu, — cěli ovaj puk bio je na světu samo radi Isukèrsta, koga je rek bi svakim korakom navěštao, da će doći, te mu je cěla pověstnica, kako veli něki cèrkveni naučitelj, samo veliko sustavno proročanstvo. Ako li s ovoga višega, proročanskoga gledišta smatramo propisane obrede i običaje za ovu svetčanost, divit ćemo se njihovoj važnosti. Što nebijaše slobodno jaganjcu kostih slomiti [2]), što bijaše jaganjac ujedno žèrtva i čast, što su inače kod žèrtvah uvěk svetjenici kao odličniji prisustvovali, a blagujuć vazmenoga jaganjca cěli puk udioničtvovao, što se je moralo kod drugih žèrtvah bar tušta na žèrtveniku sažeći, a od vazmenoga jaganjca trebalo sve potrošiti, glavu, noge i crěva, buduć da od pravoga vazmenoga jaganjca, Isukèrsta, valja sve blagovati, kako pišu sveti otci, ne samo glavu i nutarnje česti, što znači njegovo božanstvo i uzvišenost, nego i noge, to će reći, što se pokazuje na njem prosto i nemoćno, njegovu muku, žalost, kèrvavi znoj, samèrt, zatim, što je bila ova žèrtva i čast, prava savezničkа žèrtva i čast, koje se nesměde okusiti, tko nije obrezan i čist; što je kèrv ove žèrtve bila zalog božje obrane, skèrbi, milosti i milosèrdja, kada su si jednoć Izraelci poškropili njome gornji i dolnji prag na vratih: sve ovo potanko bijaše živa slika, koja je svakoga sětjala na ono, što je predstavljala. Dà, isti kruh u prosto i gorka povèrtelj, s kojima se je zalagao vazmeni jaganjac, cěli položaj těla, cěla oprava dok se je blagovalo — i ova su nčšto značila. Gorka povèrtelj predstavljala je s jedne strane čemerno egipatsko sužanjstvo, a s druge gorku bol radi grěha, svetu odurnost nad izpraznim razkošjem na světu, rěčju svetu pokoru, i skrušenje, kojim valja, da pravověrnik pristupi na svetu pričest; kruh u prosto predstavlja čistoću duše, kojom ju valja primiti i blagovati; a što su stojeć i opravljeni blagovali, kao da će na put, opominje pravověrne, da se sveudilj sětjaju, a navlastito kada blaguju ovu nebesku hranu, da su putnici i tudjini na ovom světu, te da se opašu nebeskom ćudi, koja prezire svět.

§. 53.

Stup od oblaka i ognja.

Čudnovato izvede Bog puk izraelski iz Egipta. Pa i kasnije pridèrža si vèrhovno upravljanje nad njim. Na znamenje ovoga

[1]) Sravn. Iv. 19, 36.; I. Korint. 5, 7. — [2]) Sravn. Iv. 19. 36.

Digitized by Google

vèrhovnoga upravljanja i rukovodjenja, služio je onaj čudnovati stup, što je Izraelce na putu sveudilj pratio, světleć u zraku, te obdan ukazivao se kao oblak, a obnoć oganj [1]). Ovoga stupa niti je větar pomicao, niti ikoja prirodna sila, nego angjeo, koj je u njem bio, gibao ga i ravnao, kao što očevidno svědoče slědeće rěči II. Mojs. 14, 19. „Dižè se angjeo božji, koj je išao pred vojskom izraelskom, te ode izza njih, a s njim ode i stup od oblaka s preda i stade za ledja [2]).“ A i drugo, što je o njem zabilježeno u svetom pismu, pokazuje, da je bio taj stup pravo čudo, tako, da niti traga neima nikakovomu naravskomu pojavu.

Poimence ovamo spada:

1) Što je ovaj stup vodio puk izraelski četèrdeset godinah, odkako se je izselio iz Egipta, dok nije posèo obećane zemlje; 2) što bi sad na miru stajao, a sad se opet kretao, te kad bi se on maknuo, micala bi se i utaborena četa, zatim kada bi se on smirio, ili kašnje, kada je sveti šator razapet, nad kovčegom se spustio, smirila bi se i četa; 3) što se je obdan ukazivao kao stup od oblaka, da odbija žegu sunčanu, a obnoć kao stup od ognja, da razsvětli tabor i to pravilno svaki dan i svaku noć; 4) što je Bog u njem svoju prisutnost i slavu (kašnje Schechinah zvanu) osobito očitovao i kadikad iz njega svoju volju objavio; 5) što je s jedne strane štitio i branio puk izraelski, a s druge hudio Egiptjanom i upropastjivao ih. Dočim su se naime u njem světlost i tmina redale, prema potrebočam svakdanjim puka izraelskoga — světlost naime obnoć, a tmina obdan — ukaza se, kada je vojska egipatska puku izraelskomu izza ledjah došla, da udari nanj, světlost i tmina u isti mah, tako, da se je světlost okrenula prama Izraelcem, a tmina proti vojski egipatskoj, te nemogaše neprijatelj ništa nahuditi puku izraelskomu, koj medjutim mirno prevali more. [3])

Sveti otci, sravnjivajuć više městah po svetom pismu [4]), čini jim se, da ovaj stup od ognja i oblaka znamenuje buduće dogadjaje, a navlastito čudnovate vlastitosti i děla Isukèrstova, koj je světlost svoga božanstva ogèrnuo oblakom svoga čověčanstva, te sam o sebi veli: da je pùt, istina i život.

§. 54.

Prolaz kroz cèrveno more.

Ob ovom prolazu pripověda se potanko II. Mos. 14, 21, sld.

Kada bi Mojsija pružio ruku, pripověda se ondě, ukinu Gospodin more jakim, silnim, žestokim větrom, koj je duvao cělu noć, osuši ga i razstavi se voda.

Tada prodjoše sinovi Izraelevi posrěd suhoga mora; jerbo se voda iztubočala poput zida s lěva i desna.

[1]) Sravn. II. Mos. 13, 21.; zatim IV. Mos. 14, 14. II. Esdr. 9, 19. I. Kor. 10, 1. — [2]) II. Mos. 13, 21, — [3]) II. Mos. 14, 20. — [4]) I. Kor. 10. 1—4.

Digitized by Google

A Egiptjani u potjeri za njimi, umakoše izza njih, konjanici Faraonovi, vitezovi i kolija u pô mora.

I reče Gospodin Mojsiji: Pruži ruku nad more, da se opet salije voda na Egiptjane, na koliju njihovu i konjanike.

Pa kada bi Mojsija pružio ruku nad more, salilo se je zorom kako je i bilo, a kada bi Egiptjani bĕžali, susrĕtne jih voda i Gospodin ih potopi u pô mora.

Zatim vrati se voda i poplavi koliju i konjanike cĕle vojske Faraonove, što su jih pratili i zašli u more: te neosta nijedna živa duša od njih.

Ali sinovi Izraelevi prodjoše srĕd suhoga mora, a voda jim bila kao zid s lĕva i desna.

1. Da je ovaj prolaz kroz more, čudo, vidi se jasno iz svetoga pisma; jer tkogod bi to tajio ili za naravski pojav dĕržao, vidlo bi mu se, da zakučasto tumači, nespretno i protivno sv. pismu.

Jer ako sve uzmemo, da je ondĕ (blizu današnjega Sueza) gdĕ su Egiptjani potonuli, kadikad jaka oseka, pače, ako i dopustimo, što ipak ni najmanje nije sigurno, da je upravo za ovoga prolaza bila oseka; vendar ni odovuda nedade se ovaj prolaz dovoljno protumačiti, a uza to očevidno vrĕdja se još sveudilj i smisao svetoga pisma. Jer ako su Izraelci samo uslĕd oseke suhom nogom prošli, kako se može reći, da se je voda kao kakav zid izstubočala s jedne i druge strane, pa tako stajala? Osim toga oslanja se više drugih mĕstah u svetom pismu na ovo čudo, a kadikad napominje se očito [1]).

2. Niti vĕtar, što je duvao, kako pripoviĕda sv. pismo, nebijaše naravan, nego čudnovat.

Što se pako tiče onoga, što je slĕdilo izza ovoga „jakoga i žestokoga vĕtra“, može se uzeti ili sa sv. Basilijem, da se je izza njega i razstalo more i osušilo, ili se može uzeti, što se takodjer slaže sa smislom svetoga pisma, da nije vĕtar razstavio mora, nego nevidljivi angjeo, kada je Mojsija ošinuo šibom po moru, te se razbilo na dvĕ strane i izpravilo poput zida, da uzmognu Izraelci po srĕdini proći; vĕtar pako da je samo konačno ostušio more na dnu, kuda su Izraelci prolazili.

Stari su pripovĕdali, da se je more razpuklo na dvanaest mĕstah, te da je svih dvanaest plemenah [2]) uzpored prĕšlo. Ovo mnĕnje čita se i u dĕlih cĕrkvenoga spisatelja Origena, ali je nesigurno.

3. Ovo je čudo oslobodilo s jedne strane puk izraelski, a s druge skončalo vojsku egipatsku. Kaogod što je Farao zavĕršio svoju zloću, udariv u potjeri za pukom izraelskim tja u razstavljeno more, tako ga upravo sada snadje i sudjena kazan božja.

4. Kaogod što je golemo ovo čudo, tako je golema i znamenita takodjer i svĕrha, u koju se je dogodilo. Iz naroda, koj se oslobodio

[1]) Sravn. Jos. 2, 10; 4, 24. — Izaij. 51, 10; 63, 11. i drugdĕ.
[2]) Izraelcah, koji su prelazili, bilo je do tri milijuna.

Digitized by Google

ovim čudom, imao se je rodit obećani Spasitelj světa. Zatim kao što je svaki važniji dogadjaj u pověstnici odabranoga naroda ujedno predstavljao i navěštao koje to otajstvo kèrstjanske cèrkve, tako je bio i ovaj čudnovati prolaz kroz cèrveno more, slika sv. kèrsta, po kom, poput Izraelacah někoć kroz cèrveno more, prelazimo na novi život [1]).

S čudnovatim prolazom Izraelacah kroz cèrveno more, može se doduše uzporediti čudnovati prolaz preko Jordana u kasnije doba. Vendar more se je razstavilo, kada je Mojsija udario šibom, a voda u Jordanu ustavila se je, kada je stigao kovčeg; kada su Izraelci udarili na cèrveno more, digla se je voda stubočice s jedne i druge strane, a u Jordanu prestala je samo s gornje strane voda teći, a niže je oticala u mèrtvo more kao i prije.

§. 55.

Nadalje o čudesih do zakona na Sinaju.

Sva ostala čudesa, što jih je Bog na puku izraelskom tvorio u pustinji do zakona na Sinaju, imala su stranom tu svèrhu, da se narod pomalo odgojiva, o s v ě s t j u j e i zrěli; stranom pako da p r e d s t a v l j a j u buduće dogadjaje, a uza to pružala su puku pomoć u nuždi. Imala su svèrhu, da se narod pomalo odgojiva, jer je trebalo, da bude puk Izrael Bogu věran i oddan, te tako sposoban, primiti od Boga zakon; imala su svèrhu, da predstavljaju buduće dogadjaje, buduć jih Bog odredio, da navěštaju uzvišenije kèrstjanske istine i otajstva, te reć bi pèrstom pokazuju na budući podpuni spasonosni sustav. Ovamo se osobito broji, čudo, što su se hranili

m a n o m,

odtuda tako prozvanom, što je puk, ugledav ju, stao vikati manhu [2]) (t. j. što je to ?). Da je ovo mana bila čudo (od koje je puk u pustinji tako dugo živio); a ne samo prosta i obična, kao što i dan danas pada po sinajskom poluotoku [3]), vidi se kako iz drugih okolnostih, tako navlastito iz propisah, što jih Bog glede ove hrane dao. Svaki ovaj propis ima po jedno čudo za se.

[1]) Kor. 10, 1. sld. Patres nostri in Moyse baptizati sunt in nube et in mari. (Otcevi su naši u Mojsiji kèrstjeni u oblaku i u moru). Osobito lěpo ob otajstvenom odnošenju čudnovatoga ovoga prolaza prama svetom kèrstu piše Gèrgur Nisenski u životu Mojsijinu.

[2]) II. Mos. 16, 15.

[3]) Někakva medljika (medena rosica), što nalik na zèrnje, pada lětom po listju i granju na tèrnjacih.

Digitized by Google

1. Svi Izraelci brali su dan na dan toliko, koliko jim bijaše od potrebe, na svakoga po gomor, to će reći dotlě, dok su mislili, da će jim bit pun gomor. Zato su jedni više brali, a drugi manje; misleći jedni, da nisu još gomora nabrali, a drugi, da su odviše, sve ako sbilja i nisu.

Ovaj propis ima čudo za se i to:

a) što je kroz četèrdeset godinah padala tolika sila mane, da su se mogla nadovoljiti tri milijuna ljudih, a kao što pripovědaju věrodostojni svědoci, nabere se po cělom sinajskom poluotoku, kada su upravo najplodnije godine, jedva šest centih naravske mane, a za lošijih godinah jedva i dva centa.

b) Akoprèm su jedni više nabrali, a drugi manje; zatekoše vendar svi, kada su kući došli pa stali měriti, jednaku měru, jerbo se samo u tom smislu mogu uzeti rěči svetoga pisma: „Tko je više nabrao, nije imao više, tko je manje nabrao, nije imao manje, nego je svaki nabrao, koliko je mogao pojesti“ [1]) (t. j. koliko je trebao, da bude sit). Cèrkveni tumači sv. pisma zaključuju odovud, da je nčki angjeo odasipao, ako bi tko odviše nabrao, pa prisipao, ako bi tko premalo.

Što je pako Bog jednaku měru propisao, razlažu sveti otci ovako: pèrvo, da se doskoči škèrtosti i lakomosti; drugo: da se sětjaju věrnici, da je Bog svakomu ostavio, koliko mu je od potrèbe da živi, sve ako si i nemože toliko zaslužiti: te napokon, da se u slici predstavi, da svi blagujemo istoga Isukèrsta, istu nebesku hranu, ovdě u svetotajstvu, a na drugom světu u slavi nebeskoj.

2. Što se tiče drugoga propisa glede mane, zabranjuje se štogod za sutra spraviti. I ova zabrana šiba škèrtost i lakomost, u obće neurednu i izpraznu brigu za vrèmeniti živež.

Ovaj drugi propis ima uza se drugo čudo, što se je mana pokvarila i strunula, kada bi ju tkogod za sutra spravio. Ova je poslědica pako bila čudo, jerbo mana nebi sama po sebi tako bèrzo strunula, kao što i sbilja nije strunula preko subote.

3. Zapovědjeno je, da svaki bere manu prije, nego li ograne sunce; to je poticalo Izraelce, da su rano ustajali i marljivo brali.

Uz ovaj tretji propis stajalo je čudo, da se je otopila mana, ako bi ju sunće zateklo na polju, gděno bi kod kuće tako skrutnula, da se nije dala stopiti niti na ognju, nego ju je trebalo stući.

4. Četvèrti propis nalagao je, da se u oči subote dvaput toliko nabere, koliko obično: gomor za dan u oči subote, gomor za subotu. Ovaj propis imao je puk opominjati što većma, da mu valja subotu dostojno slaviti.

Ovaj četvèrti propis ima četvèrto čudo uza se, da je u oči subote svaki put još toliko mane palo, koliko obično, te je svaki kod kuće dva gomora naměrio.

5. Peti je propis glasio, da se spravi mana na věkovitu uspomenu, što se je puk čudom hranio u pustinji, te ju je Bog uslěd ovoga propisa toliko stotinah godinah sačuvao čitavu i nepokvarenu. Kada je pako bila mana tako čudnovata hrana, to je morala Izraelcem isto tako krěpiti věru i religiozno ufanje, kao što jim je uzdèržavala život těla, a to joj i bijaše upravo najbližja svèrha. Ujedno

[1]) II. Mos. 16, 18.

Digitized by Google

dèrži se mana u svetom pismu (sravn. osobito rěči, kojimi obećaje Isus, da će narediti sv. pričest, Ivan. 6, 49. 50) za sliku svete pričesti, a tako tumače i svotci i cèrkva.

Ovo znamenovanje mane osniva se pako na slědećih razlozih:

a) Ovo jelo pripravio je čudom sam Bog, zato se i zove u svetom pismu: angjeoski kruh ili angjeoska hrana [1]); a to zato, kako sude cèrkveni tumači svpisma, što ga je Bog dao po angjelih pripraviti iz drugih sostojinah, koje su već prije bile na světu; akoprem se može dopustiti, da se i radi svoje slasti mirisa i lěpote tako nazivlje [2]).

b) Mana je imala u sebi něku skrovnu slast [3]).

c) Ipak ju samo věrni, pokorni Izraelac sladko jeo, koj je smetnuo s pameti egipatske lonce s mesom, te prost bio od putenih požudah; usuprot gadila se je nepokornomu i putenomu razkošnjaku.

d) Ne samo da su o njoj živili Izraelci u pustinji, nego ih je i krěpila u ratu proti neprijateljem, jer dočim je prije sam Bog za njih vojevao, borili su se sada, kada su manu blagovali, sretno proti Amaleku.

U svih ovih točkah pokazano je, kako je nalika ova hrana na svetu pričest.

Kao što je Bog doskočio gladu svoga puka u pustinji, tako mu zasiti i žedju

vodom izvirućom iz pećine,

koja je isto tako bila vèrhunaravno pîlo, kao što bjiaše mana vèrhunaravno jelo. Pa kao što mana, tako i ova voda pokazuje proročanstveno na Isukèrsta. Kao što je iz pećine potekla voda, kada je Mojsija po njoj udario palicom, tako je i iz Isukérsta, kada su ga na križ udarili, potekla voda, koja se sléva u život věčni; on je prava pećina, iz koje izviru krěposti i milosti u pustinji ovoga života, koje nas podupiru na putu u věčnu nebesku domovinu.

Od čudesah, kojimi se je Bog pokazao puku izraelskomu u pustinji, kao svemogući zaštitnik i učitelj, nepomenut valja još napose:

čudnovatu pobědu, što ju je odèržao nad svojimi neprijatelji Amalekitjani.

Puk izraelski borio se je doduše i sam u ovoj bitci; pa tako je i trebalo, kada je već bio slobodan i samostalan narod, — a blagujuć čudnovatu manu, stekao si je i potrebite jakosti; no

[1]) Knjig. mudrost. 16, 20.
[2]) S toga i u knj. mudr. 19, 20. upravo Ambrosia.
[3]) „Omne delectamentum in se habentem“ (svu slast u sebi imajuć), piše se u knj. mudr. 16, 20.

Digitized by Google

sdruge strane bilo je od potrebe, da se ujedno i ovdě osvědoči puk, da je sam Bog odlučio sreću ovoga rata. Dok je dakle Josua bitku zametnuo, pope se Mojsija s Aronom i Hurom na jedan brežuljak uzam „palicu božju“, i poběda je visila, kako je Mojsija ruke dèržao u vis. Jer „dokle bi Mojsija“ piše se, „ruke u vis dèržao, pobědi Izrael, a kada bi jih malko spustio, ote mah Amalek [1]).“ Dèržeć ruke u vis, pokazuje se vanjski nutarnja molitva. A što su Aron i Hur podupirali Mojsiji ruke, znamenuje, da je krepčija molitva, kada jih se više skupa Bogu moli, kao što se vidi iz rěčih spasiteljevih: „Kada se saberu dva ili tri u ime moje, ja sam medju njimi.“ — Odovuda se posve pravo zaključuje, da je poběda nad Amalekitjani molitvom stečena, te s toga da je puki dar božji.

Osim toga nesmije se takodjer s pameti svèrći, da je Mojsija ponesao sobom „palicu božju“ na brěg. Ova bo palica zove se zato palica božja, što je s njom bilo skopčano obećanje; pa ako se nadamo, da će nam Bog molitvu uslišati, moramo prije znati, da nam je obećao za što ga molimo. S toga se je takodjer Mojsija na kamen naslonuo, kako piše sveto pismo, pa ovaj kamen predstavljao je upravo obećanje božje, koje je tvèrdo kao živac kamen, na kojem se mora osnivati naše ufanje, kada se Bogu molimo.

Poglavje peto.

Mojsijino zakonodavstvo.

§. 56.

Posebne okolnosti zakonodavstva na Sinaju, uzporediv jih sa zakonodavstvom novoga zavěta.

Pověstnica napominje četiri okolnosti, kada je Bog dao deset zapovědih, na kojih se je osnivalo zakonodavstvo staroga zavěta. Ove su okolnosti znamenite, ako se sravne sa zakonodavstvom novoga zavěta [2]).

Zakonodavstvo staroga zavěta navěšteno je 1) za strašnom gèrmljavinom i zvekom trubaljah; 2) cěli brěg plamtio je i pušio

[1]) II. Mos. 17, 11. — [2]) II. 20.—31.

Digitized by Google

se; 3) Bog napisa deset zapovědih na dvě kamenite ploče; 4) Rěči zakona navěštene su na glas, te jih je slušao sav puk.

Ove četiri okolnosti ponavljaju se takodjer u zakonodavstvu novoga zavěta, na petdesetnicu (duhove), kada je Duh sveti sišao. I zakonodavstvo novoga zavěta na petdesetnicu, (kao što je poznato, slavili su židovi na petdesetnicu uspomenu zakonodavstva na Sinaju), počelo je sa silnim šumom, ali ovo nebijaše šum od grmljavine ili zveka od trublje, nego bijaše šum nalik silnu větru, i ovdě vidi se oganj, ali nebijaše dima, već oganj, od kojega se čist plamen na glave apoštolom spustio; pa ovaj oganj prodre jim do dna duše, budući ovo izvanjsko ukazanje bilo samo znamenje někoga otajnoga nutarnjega dělovanja. Tako je zakon novoga zavěta upisan u omekšano srdce, a ne u mrtvi kamen. Napokon čuo se i ovdě glas, ali takav, koj se je neizměrno umnožio. Město što je Bog na Sinaju govorio samo jedan jezik i to jednomu puku, govorio je, proglasujuć evangjeoski zakon, koj sve narode veže u jedinost, tako, da su se u jednom govoru razumělĭ svi jezici, svaki narod svoj materinski.

§. 57.

Način, kojim se je Bog objavio u starom zavětu, davajuć zakon.

1. Veli se doduše u svetom pismu: da je Bog, davajuć zakon, govorio s Mojsijom licem u lice [1]), kao kakav prijatelj s prijateljem; ali odovud jošte neslědi, da je Mojsija u někoj uznešenosti gledao upravo bitje božje očima svojega duha, nezastèrto ikakovom stvornom spodobom. Paće, pravo zaključuju sveti otci (Grgur Nazianzenski, Jerolim, Ivan zlatousti, Ciril i drugi), da se rěči facie ad faciem (licem u lice) neimaju ovdě u istom smislu uzeti kao što Korint. 13, 12., gdě se dakako uzimaju za gledanje lica božjega — u opreci sa videre per speculum in aenigmate — (viděti kroz ogledalo u zagonetki), nego se imaju uzeti za savèršeniji stupanj objave, što je Mojsiji glede na druge proroke u dio pala, jer se Bog drugim prorokom nije objavio u tako jasnoj i bistroj slici, niti je tako prijatno s njimi govorio, kao sa Mojsijom [2]). Ovo mněnje oslanja se takodjer na ono město u sv. pismu, gdě Mojsija želju očituje, da Boga u oči (de facie) vidi, pa mu se veli i da može samo odtraga Boga viděti, jer nitko živ nemože Boga gledati [3]).

[1]) II. Mos. 33, 11. V. Mos. 34, 10.
[2]) Thom. I. 2. 9. 98. piše: per visionem faciei intelligitur quaedam eminens contemplatio et familiaris, infra essentiae divinae visionem. (Po gledanju lica razuměva se něko uzvišeno i prijazno motrenje, no ne tako saveršno, kao gledanje sućtva božanskoga).
[3]) II. Mos. 33, 23.

Digitized by Google

2. Uslěd toga niti istoga zakona na Sinaju nije upravo neposredno sam Bog dao, nego su i ovdě posrědovali angjeli, kao što svědoči sveto pismo očito na više městah [1]); pače odovud dokazuje sv. Pavao, da je novi zavět nad starim, tvèrdeć, da je Bog u starom zakonu govorio po angjelih, a u novom po svom rodjenom Sinu [2]).

§. 58.

Deset zapovědih božjih odlikuje se vanjskimi znaci i okolnostmi.

1. Isto sveto pismo odlikuje deset zapovědih božjih nad sve druge zakone, nazivljuć jih navlastito „deset rěčih.“

2. Deset se zapovědih odlikuje nad sve druge Mojsijine zakone, po posebnom načinu, kako jih je Bog predao; buduć da jih je Bog (po angjelih) proglasio cělomu puku, a druge je zapovědi navěštao puku po Mojsiji, dakle posredno.

3. Deset zapovědih božjih čuvale su se takodjer osobitim načinom, buduć da su pobilježene bile na dvě kamenite ploče (ploče svědočanstva zvane), što jih je napisao sam Bog svojim pèrstom, kao što spominje sveto pismo. [3])

No što se tako dvostruko odlikuje deset zapovědih božjih, uzam u obzir toli kako su proglašene, koli kako su čuvane, tomu je uzrok, polag mněnja angjeoskoga naučitelja, sv. Tome [4]) isti njihov sadèržaj. U deset zapovědih božjih dolaze naime navlastito takovi zakoni, što jih čověk po sebi samom od Boga ima. Ovamo pako spadaju takovi zakoni, kojim se čověk, čim iole razmišljati stane, lahko domisliti može, iz sveobćih načelah, ili takovi, na koje će odmah doći, čim mu Bog ulije věru; usuprot neima napose u deset zapovědih, niti takovih obćih načelah, kojih čověk nikada neće s pameti smetnuti (n. p. da nikomu ništa na žao nečini), niti takovih zakonah, o kojih bi čověk morao dugo mozgati, dok bi si jih izveo iz obćih načelah razuma, te koje Bog, po nauci mudracah prostomu puku dostavlja. Ove dvě poslědnje vèrsti zakonah sadèržaju se samo neupravno i uklopno (indirecte, implicite) u deset zapovědih božjih. Pèrvašnji se naime sadèržaju kao načela u svojih zaključcih, a poslědnji obratno, kao zaključci u svojih načelih.

§. 59.

Nutarnji ustroj deset zapovědih božjih.

Deset je zapovědih božjih dano, da se uredi odnošenje ljudsko glede na družtvo, kako živi pod Bogom. Prama toj svèrsi imade

[1]) Žid. 2, 2.; Galat. 3, 19.; Děl. apošt. 7, 53. — [2]) Sravn. Žid. 1. — [3]) II. Mos. 31, 18.; 32, 15.; V. Mos. 9, 10. — [4]) Summa I. 2, 9. 100 art. 3.

Digitized by Google

u deset zapovědih takodjer dvostrukih zakonah: takovih, koji se tiču odnošenja čověka napram samomu Bogu, i takovih, koji propisuju čověku, kako se ima ponašati, prama drugim ljudem, koji su opet kao i on podčinjeni Bogu.

Vèrhovnomu poglavici u kakvoj občini pripada pako troje: 1) věrnost, 2) štovanje, 3) služba. Věrnost pako prama gospodaru iliti poglavici ukazuje se tim, da mu se čast čuva, te da se neprenaša na drugoga, pa tamo směra pèrva zapověd: „Neimaj tudjih bogovah uz mene.“ Štovanje prama poglavici iliti gospodaru nedopuštja, da se usudimo uvrěditi ga, pa tamo směra druga zapověd: „Neuzmi uzalud imena Gospodina Boga svoga.“ Služba ide gospodara, da mu se nadoknade dobročinstva, što jih ukazuje podložnikom i tamo směra tretja zapověd: „Spomeni se, da svetiš subotu.“ Kaogod što su sve svetkovine (sve tako zvane solemnitat-s) u starom zavětu propisane, da se slave božja dobročinstva: prošla, ili buduća, predstavljena u slici; tako je isto naredjena subota, da se slave obća dobročinstva božja, pèrvo i poslědnje; a ne na uspomenu kakvoga posebnoga (posebna bo dobročinstva slavila su se u posebnih svetkovinah, kao n. p. oslobodjenje iz Egipta, no ove svetkovine nisu uzete u deset zapovědih božjih upravo zato, što su bile posebne). Najobćenija pako blagodat božja, na kojoj se sve druge ili osnivaju ili bar na nju směraju, jest stvaranje světa i počinak u Bogu: sadanji počinak u milosti i budući u slavi božjoj.

Kako se pako imadu ponašati članovi občine jedan prama drugom, treba dvojako opreděljiti, glede na dvojako odnošenje, posebno i obće, glede na posebno odnošenje prama onim, prama kojim imamo posebne dužnosti, kojim smo se zadužili i na to protože se četvèrta zapověd: „Poštuj otca i mater.“ Što se pako obćega odnošenja tiče napram svim, bit će nam u redu ponašanje, ako nehudimo bližnjemu niti mišlju, niti govorom, niti činom. Činom može se nahuditi bližnjemu, što glede njegova vlastitoga života, a to zabranjuje peta zapověd: „Neubi“, što glede ženitbeno mu pridružene osobe, a to zabranjuje šesta zapověd: „Nečini preljubstva.“ Nahuditi bližnjemu rěčmi zabranjuje osma zapověd: „Nereci kriva svědočanstva“; napokon nahuditi bližnjemu mišlju, ili željom zabranjuje deveta i deseta zapověd (non concupisces [nepoželi] etc.). Poželěti pako zabranjuje se samo s obzirom na šestu i sedmu zapověd, ne pako glede pete i osme, jerbo se putena slast i blago može poželěti radi samih sebe, pa zato se glede ovoga dvojga zabranjuje ne samo vanjsko dělo, nego i požuda za njimi; usuprot neće nitko nikoga ubiti niti ogovarati, ako se nenada odtuda kakvoj koristi, jerbo je ovo u sebi mèrzko i odurno; pa zato nebijaše od potrěbe, da se glede ovih grěhah i želja zabrani.

Ako polag ovoga razredjenja na grěšne misli, rěči i čine razlikujemo i pèrve tri zapovědi, to zabranjuje pèrva dělа („neizrezuj si kipa“), druga rěči („neizgovaraj izprazno imena božjega“), tretja prepisuje kako imamo dèržati sèrdce, dočim ova zapověd, u koliko zaseča u čudoredje, nalažuć da svetimo subotu, zapověda ujedno, da si izpokojimo sèrdce u Bogu. Ili možemo uzeti sa sv. Augustinom: Slušajuć pèrvu zapověd božju, slavimo jedinost pèrvoga i vèrhovnoga izvora, slušajuć drugu slavimo božansku istinu, dakle drugu božansku osobu, a slušajuć tretju zapověd slavimo božansku dobrotu,

Digitized by Google

dakle tretju osobu presv. Trojstva, koja nas posvetjuje, te u kojoj počivamo, kao u svom poslědnjem cilju. Dužnost sama sebe ljubiti, nespominje se naročito u deset zapovědih božjih, a nebijaše ni od potrebe, buduć da se ova zapověd nije tako strašno grěhom zatèrla, kao što dužnost ljubiti Boga i bližnjega, pa drugo, ljubeć čověk Boga, ljubi i sama sebe [1]).

§. 60.

Poredanje deset zapovědih božjih, gledeć kako ide jedna za drugom.

Pojedine zapovědi idu jedna za drugom, kako je koja znamenitija i važnija, tako, da su one prednje, proti kojim se ljutje grěši; jerbo deset zapovědi božje govore o takovih stvarih, koje čověk odmah dokučiti i razuměti može. Ali će čověk očevidno tim lakše što razuměti, čim je veći grěh i zdravomu se razumu protivi, ako obratno radi.

a) Pravo je dakle, što idu napèrvo zapovědi, koje prepisuju čověku, kako se ima vladati prama Bogu, jerbo ako je Bog cilj čověčjega života i družtva, to je ponajprije od potrebe, da bude čověk kako valja u redu sa svojim ciljem. U toj pako struci pèrvo je, da bude čověk věran i podložan Bogu, te da se nedruži sa njegovimi neprijatelji, drugo, da mu izkazuje dužno štovanje, tretje, da mu valjano služi. Veća bo je krivnja u ratu, ako se vojnik iznevěri svomu poglavici i u dogovor se upusti sa neprijateljem, nego li, ako se samo nepristojno ponaša prama svomu vojvodi, pa i to je opet gorje, nego li, ako pogrěši štogod u službi.

b) Uzam u obzir zapovědi, koje prepisuju kako se valja dèržati čověku prama svomu bližnjemu, očito veća je grěhota i protivi se razumu, ako se neuredno ponaša prama onim, kojim je više dužan; pa zato izmedju ovih zapovědih pèrva je, da štujemo roditelje. Ostale zapovědi idu takodjer redom jedna za drugom, no vendar su one prednje, proti kojim se težje grěši; veći bo je grěh i više se protivi razumu, kada tko sgrěši dělom, nego li rěčju, pa opet težje grěši tko rěčmi, nego li misli. Pa takodjer izmedju dělah, veći je grěh, ako tko koga ubije, jerbo otme život čověku, koj je već rodjen na světu; nego li, preljubstvo, kojim se pomèrsi sreća čověka, koj će se istom roditi na svět. Preljubstvo je pako opet veći grěh od kradje, koja otimlje čověku samo vanjska dobra [2]).

§. 61.

Deset zapovědi božje jezgra su svih zakonah u starom zavětu.

Deset zapovědi božje nisu samo jezgra ćudorednoga nauka u starom zavětu (ponajglavnije istine věre uključuju se takodjer u

[1]) Sravn. Thom. Summ. 1. 2. qu. 100. art. 5.
[2]) Thom. Summ. 1. 2. qu. 100. art. 6.

Digitized by Google

deset zapovědih božjih: da je Bog jedan, da mu se ništo nemože uzporediti, nit ga u liku predstaviti, da je Bog stvorio svět i čověka na svoju sliku i priliku itd.); nego na njih se osnivaju takodjer obredni i sudbeni zakoni.

Jerbo svi obredni zakoni staroga zavěta, tičuć se službe božje i propisujuć joj uvěte i sprave, opredělјuju samo točnije i razvijaju potanje pèrve tri zapovědi božje, koje se tiču odnošenja našega prama Bogu; a sudbeni zakoni staroga zavěta opredělјuju i razvijaju opet drugih sedam zapovědih, koje ravnaju odnošenje jednoga čověka prama drugom.

O obrednih zakonih govorit će još napose niže

§. 62.

Kako se dèle obredni zakoni.

Obredni zakoni u starom zavětu mogu se razděliti na četiri strane: na žèrtve (sacrificia), svetotajstva (sacramenta), svete stvari (sacra) i svete običaje (observantiae); buduć, da se ove četir vèrsti u istom svetom pismu općim imenom zovu caeremoniae [1]) (obredi).

Ovo razdělenje nije bez razloga složeno, nego se osniva bitno na samih obredih. Obredi najme propisuju, kako se ima dèržati služba božja. A ovdě se može opet razabrati: 1) služba božja sama za se; 2) osobe, koje čine službu i 3) sprave i orudja, kojih treba 'kod službe. Služba božja sama za se sastoji se napose iz žèrtvah, što se neposredno Bogu prikazuju na slavu. Sprave pako i orudje za službu božju, kao što je šator, žèrtvenik i sveto posudje itd. zovu se općim imenom svete stvari (sacra). S obzirom na osobe, koje su činile službu božju, dade se opet dvoje razlikovati 1) posvetjenje za službu božju, kad se někim načinom cěli narod svetio, a napose svetjenici, kao službenici božji u užjem smislu. Dotični propisi i običaji zovu se jednim imenom svetotajstva (sacramenta). 2) Cělo ponašanje, kojim su se odlikovali posvetjenici božji te se iznimali od onih, koji neštovahu Boga, zatim dotične naredbe glede jela, oprave itd., zovu se sveti običaji (observantiae). Ovi se nezovu sacra, jer nestojahu u neposrednom odnošenju napram službi božjoj, kao n. p. šator i sprave, nego bijahu samo něke doslědne uredbe za službu božju, u koliko su puk bolje usposobljivale za službu božju [2]).

[1]) Glede sacrificia sravn. IV. Mos. 15, 24.; glede sacramenta (osobito s obzirom na otajstveno posvetjenje Arona) sravn. III. 7, 35; glede sacra (sveto posudje za službu božju, šator itd.) sravn. II. Mos. 38, 21. i napokon glede observantiae (propisi, kako se inače imade vladati puk štujuć Boga) svavn. III. kralj. 9, 6.

[2]) Thom. Summ. I. 9, 102. art. 4.

Digitized by Google

§. 63.

Nutarnji razlozi obrednim zakonom.

Svete obrede u starom zavětu nije samo zato Bog propisao, da pokaže, da je vèrhovni gospodar nad pukom izraelskim, nego imade i nutarnjih razlogah za njihovu valjanost i shodnost.

a) Samo sv. pismo svědoči, da su svi zakoni, štogod jih ima, dakle i obredni, — pravedni, istiniti i opravdani sami sabom [1]).

b) Nemože se uzeti, da je premudri Bog štogod naredio iz puke samovolje; a to bi i sbilja bilo, kad bi dopustili, da ima zakonah bez ikakva razloga. Jerbo kada pametan čověk neizdaje zakona, ako mu neima prije razloga, kako bi se smělo uzeti, da je Bog dao?!

c) Obredni su zakoni u opréci sa neznabožkimi obredi. A znade se, da su neznabožki obredi, bili prava ἐθελοθρησκεία — ništetna, gola, samovoljna, nerazložna, od lažljivoga duha izmišljena služba, dà, tim su se upravo odlikovali krivobožki obredi [2]); kako bi jim se dakle moglo doskočiti isto tako samovoljnim i nerazložnim bogoslužjem?

Na prigovor, kao da se u novom zavětu samo kèrstjanskoj věri pripisuje razložno bogosužje [3]) odgovoriše već sveti naučitelji cèrkve [4]), da će ti se obredi staroga zavěta činiti samo onda nerazložni, ako jih smatraš same u sebi (obsolutno), jer sami po sebi neimaju nikakove vrědnosti, te zato se samo u ovom smislu može o njih reći, da nisu dobri, kao što jih zove prorok Ezekiel [5]) i mogu se protustaviti obredom novoga zavěta, koji sami po sebi imadu nutarnju valjanost, buduć osnovani na věri i ljubavi; usuprot pako ako ih odnosno (relativno) smatraš, dobivaju nutarnju cěnu od svèrhe, kojoj su služili. Isto tako ništetan je prigovor: da se tobož za shodnost mnogih obredah neda naći nikakov nutarnji razlog.

Jerbo 1) stavimo li i sbilja, da se takovu razlogu neda u trag ući, to se odtuda nipošto neda zaključiti, da jim niti neima razloga.

2) Nutarnjim razlogom obrednih propisah može se u trag ući, no samo někim podčinjenim, uzgrednim naredbam ne, ali ovdě se valja pozvati na ugled božji, kao jedini razlog, odkuda se sve tumači.

Što se pako svakoj i nesětnoj uzgrednoj naredbi nedade razlog naći, dolazi samo po sebi, buduć da su ove naredbe pozitivne. Da bi se mogao razlog dati svakomu i nesětnomu obredu, to bi se ovi propisi bolje zvali ćudoredni (moralni), nego li obredni (ceremonialni), jerbo svaki pozitivni zakon donaša sa sobom, da se što to osniva jedino na ugledu ili prostoj volji zakonodavca, navlastito pako uzgredne naredbe. Zato neda se reći, zašto treba u ovom ili onom slučaju upravo ovna žèrtvovati, a na jagnje; a to s toga, što nije doduše p r o p i s: da se žèrtvuje, skroz pozitivan, ali je pozitivna n a r e d b a glede posebnih okolnostih žèrtve. Da je Bog u istom slučaju město ovna propisao jagnje, porodilo bi se isto pitanje, a i ovdě nebi se dalo inače odgovoriti, nego: Božja je volja. Svakako se je morala

---

[1]) Ps. 18, 9. 10.

[2]) Arnob. adv. gentes lib. VIII.

[3]) Sravn. Rimlj. 12. 1. Rationabile obsequium vestrum (razborita pokornost vaša), zatim I. Petr. 2, 2. rationabile sine dolo lac concupiscite (razborito bez himbe mlěko [nauk] tražite).

[4]) Thom. Summa I. 2, 9, 102 art 1.

[5]) Ezek. 20, 25.

Digitized by Google

životinja opredĕliti za žèrtvu u dotičnom slučaju; no bila koja mu drago, moglo bi se sveudilj pitati: zašto upravo ova životinja, a ne ona? Isto valja i glede drugih okolnostih, zašto se propisuje upravo sedmero jagnjićah za žèrtvu, a ne osmero; jer kada bi bilo mĕsto sedmero propisano osmero, moglo bi se dalje pitati: zašto mĕsto osmero nije devetero, dvadesetero? itd.

§. 64.

Dvostruki nutarnji razlozi obrednim propisom.

Nutarnji se razlozi obrednim propisom izvadjaju jedino iz njihove glavne svèrhe. Glavna je pako svèrha obrednim zakonom dvovèrstna [1]). Propisi naime obredni tiču se stranom ondašnje dobe staroga zavĕta, stranom pako slikaju buduću kèrstjansku dobu; kao što se takodjer rĕči prorokove, polag mnĕnja sv. Jerolima, tako protežu na ondašnju dobu, da ujedno služe kao slika za buduću. Odovud slĕdi, da se takodjer nutarnji razlozi obrednim propisom dadu stegnuti na ove dvĕ vèrsti. Imade jih

1. takovih, koji se tiču ondašnje službe božje i ovi se zovu razlozi p o slovu (rationes litterales), smĕrali oni, *a)* da se sačuva narod od krivobožkog bogoslužja, ili *b)* da slavi mnogovèrstne blagodati božje, ili *c)* da mu se u sèrdce usadi ćut, uzvišenoga veličanstva božjega, ili napokon *d)* da pokažu, kakovom dušom valjalo je štovati za onda pravoga Boga.

2. Takovih, koji su imali slikati buduća otajstva i ovi se razlozi zovu o t a j s t v e n i (rationes mysticae sive figurales), smĕrali oni na samoga Isukèrsta i kèrstjansku cèrkvu (allegorični), ili na ćudoredje kèrstjanskoga puka (moralni), ili se odnosili na buduću slavu, u koliko nas Isukèrst k njoj privadja (anagogični). Glede obredah u starom zavĕtu, da su prĕčili krivobožtvo i slikali buduća otajstva odkupljenja, valjat će nižje još napose govorit.

§. 65.

Obredi staroga zavĕta naprama krivobožkim obredom.

1. Da su obredni propisi staroga zavĕta i za to služili, da se prepreči krivobožko bogoslužje, vidi se jasno iz Ezekiela pogl. 20.

[1]) Thom. I. 2, 9. 102. art. 2.

Digitized by Google

Bog sètja ovdě Izraelce na kumirstvo Egiptjansko, kojim su se i sami oskvèrnuli, živuć u Egiptu. Zatim sètja jih s jedne strane na ćudoredne zakone, koje jim dade, kada su se Egipta oprostili, a s druge, kako je jogunasti puk ove zakone gazio te propao na novo u krivoboštvo egiptjansko, napokon primětje, da jim je dao nevaljane naredbe (praecepta non bona), koje ih neće spasiti. Da je Bog dao nevaljane naredbe (praecepta non bona) Izraelcem zato, da jim skèrši tvèrdokornost te jih sačuva od egiptjanskoga krivoboštva, vidi se jasno na pomenutom městu iz saveza; a da se pod ovimi nevaljanimi zakoni (praecepta non bona) razuměvaju obredni žakoni, pokazuje najprije opréka, u kojoj stoje ovi zakoni napram pèrvašnjim, o kojih se veli: „da život daju"; drugo pako jednoglasno slažu se u tom i sveti otci, koji ovo město isto tako tumače [1]).

2. Ako li se gděgdě čini, da su bogoslužni obredi staroga zavěta slični starinskim krivobožkim obredom, to nedolazi nipošto odtuda, kao da jih je tobož Bog — zakonodavac radi někakove srodnosti iz krivobožkih obredah prenesao i Izraelcem prikrojio, koji su ovim obredom već bili privikli te jih htio tako kakogod smiriti i sigurnije odvratiti od krivoboštva.

Tomu se mněnju protivi:

a) Što Bog toliko putah spominje u svetom pismu, da traži, da ga Izraelci posve drugčije slave, nego li su krivobožci slavili svoje bogove, navlastito Egiptjani [2]).

b) S otim se mněnjem neslaže podnipošto naměra božja, da Mojsijin zakon poput čvèrsta i neoboriva zida luči Izraelce od krivobožacah [3]); jerbo netjera Belzebuba Belzebubom.

c) Obredi staroga zavěta ujedno su predstavljali otajstva kèrstjanske věre i kèrstjanskoga bogoslužja; kako se dakle može uzeti, da je Bog takove slike toli svetih otajstvah iz tako proklete i gadne tvornice uzajmio?

Pomenuta srodnost i naličnost medju gděkojimi židovskimi i kvrivobožkimi obredi dade se pače samo tako protumačiti, da su někoji obredi za službu božju (obrezovanje, žèrtve itd.), što iz pèrvobitne objave, što iz objave patriarkalne, prešli, kao baština od starine, krivobožcem, makar i osakatjeni.

§. 66.

Obredi staroga zavěta kao slike budućih kèrstjanskih otajstvah.

1. Da su obredi staroga zavěta ujedno naredjeni, da slikaju otajstva našega odkupljenja ili kèrstjanskoga bogoštovja, vidi se jasno iz samih izrekah svetoga pisma.*)

---

[1]) Justin, Augustin, Ciril Aleks. Zlatoustn. i. d.

[2]) III. Mos. 18, 2. sl.; V. Mos. 12, 30. sl.

[3]) Efež. 2, 14. gdě se veli o Isukèrstu: Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum et medium parietem maceriae solvens, inimicitias in carne sua. (On bo je mir naš, koj je obodvoje sjedinio, razoriv granični zid, neprijateljstva u tělu svojem).

Digitized by Google

*) Sravn. Kološ. 2, 16. Nemo vos judicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi aut neomeniae aut sabbatorum, quae sunt u m b r a f u t u r o r u m. (Neka vas nitko neosudjuje glede jela ili pitja, glede blagdana ili mladjaka měseca ili subote, što je sěna za buduće). Zatim Žid. 10, 1. umbram enim habens lex futurorum bonorum. (Sěnu ima zakon budućih dobarah). U obće provlači se ovakovo razmatranje obredah staroga zavěta poput zlatne žice po cělom listu na židove.

2. Obredi staroga zavěta donose već sami sobom, da moraju slikati novi.

Obredni propisi naime, kao što uči sveti angjeoski naučitelj, směraju na službu božju. Služba je pako božja dvostruka: nutarnja i vanjska. Čověk se sastoji iz duše i těla, pa zato valja, da obodvoje služi Bogu, tako, da ga duša slavi nutarnjim načinom, a tělo vanjskim.

Pa buduć da se tělo po duši na Boga odnosi, tako se opet vanjska služba božja odnosi na nutarnju. Nutarnja se služba božja sastoji upravo u tom, da se duša sjedini s Bogom, pametju i voljom. Glede različitih načinah, kako si duša pamet i volju s Bogom spaja, odnose se takodjer i směraju pojedini čini vanjskoga bogoslužja razločito na Boga. U budućem blaženstvu, gdě će čověčji um gledati božju istinu u sebi, sastojati će vanjska služba božja jedino u slavi božjoj, koja će neposredno teći iz nutarnjega spoznanja i ljubavi, niti će joj trebati ikakve vanjske slike ili kipa. U sadanjem životu pako neda nam se gledati božja istina u sebi, nego reć bi samo gděkoja iskra dopre nam do duše i to pod vidljivom spodobom, no ipak, manje više, polag različitoga stepena čověčjega znanja. U starom zavětu niti se je objavila božja istina u sebi, niti je otvoren bio put do nje, kao što piše apoštol žid. 9, 8. pa zato nebijaše dosta, da vanjska služba u starom zavětu predstavlja samo buduću istinu, koja će nam se očitovati u nebu, nego je morala ujedno predstavljati i Isukèrsta, koji nam otvara put, da dospijemo do one nebeske istine.

No u novom zavětu otvoren nam je već put, te ga netreba više predstavljati, kao da će se stopram otvoriti, nego je samo od potrebe, da nam se predstavlja istina buduće slave, na što i apoštol směra, gděno piše žid. 10, 1. umbram habet lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. (Sěnu imade zakon budućih dobarah, a ne istu sliku stvarih). Sěna bo je manje od slike, te uslěd ovih rěčih naliko je bogoslužje staroga zavěta na sěnu buduće slave, bogoslužje pako novoga zavěta na sliku.

Ako li bi tko prigovorio, da puk nije mogao razabrati onoga, što je predstavljalo budućnost u obrednih zakonih, valja mu odgovoriti: 1. Sve ako i nije prosti puk razumio, t. j. ako se nije uzvio do istinah, što su jih predstavljali obredi, razumili su jih ipak pametniji, pa i za ove trebalo se je pobrinuti. 2. Ako i nije razumio prosti puk što se predstavljalo, bijaše ipak bolje, da mu se božanska otajstva u kakvoj spodobi predoče, da jih bar uklopno spoznade, ovèršujuć ujedno na slavu božju obrede, koji su istine predstavljali, te tako služeć Bogu.

§, 67.

Množina i raznolikost obredah u starom zavětu.

Zašto je bilo toliko i tako raznolikih obredah u starom zavětu, moći je lahko zaključit iz predidućih paragrafah. Ovi mnogi

Digitized by Google

i raznoliki obredni zakoni bijahu naime ustanovljeni s jedne strane za takovo ljudstvo, koje je bilo sklono na zlo, a ponajviše na krivoboštvo; s druge pako strane za prave štovatelje božje. Pèrve je trebalo na uzdi dèržati ovakovimi propisi, da se sačuvaju od krivobožkih običajah; drugim je pako trebalo reć bi pritezati pamet za božanske istine, da jih razmatraju, kao takodjer i mnogovèrstna odnošenja budućega odkupljenja, a to se nije dalo izcèrpiti jednom jedinom spododom.

Ako li su ovi silni propisi bi reć svaki korak Izraelcem sapinjali, te povod dâli, da su jih često takodjer prekèršili, odtud se neda nipošto zaključiti, da je neshodno bilo ovoliko raznolikih zakonah, dočim, kao što veli něki sveti naučitelj cèrkve, pametan zakonodavac kadikad pripusti, da mu podanici prekèrše pomanje zakone, da se tako sačuvaju glavniji. Tako je pripustio i Bog kod židovah, da su lakše zakone obredne prekèršili kadikad (čemu je množina obredah, makar i neupravno povod dala), samo da jih sačuva mnogo većih grěhah krivoboštva i oholosti, koji bi se lahko medju njimi uvrěžili, da su podpuno ovèršivali sve propise, kako jih je zakon stavljao.

Poglavje šesto.

O pojedinih obredih staroga zavěta i to ponajprije:

I. O obredih, koji se tiču žèrtvah.

§. 68.

Mojsija je propisao žèrtve po božjem naredjenju.

1. Žèrtve, koje sačinjavaju najvažniji dio svih zakonah u starom zavětu, ne samo da je Bog židovom dopustio, nego jim je upravo strogo naložio[1]), jerbo rěči, gdě jim propisuje, da žèrtvuju, izrazuju očitu i prěku zapověd, obećaje jim se nagrada, ako budu zapovědi njegove obdèržavali, a prěti jim se kaznom, ako prekèrše zakone i obrede, medju kojimi su žèrtve najprečje. Pa već samo po sebi nesmije se uzeti, da je Bog ovaj najglavniji dio obredah u starom zavětu ostavio ljudem na volju, te kasnije

[1]) Sravn. III. Mos. pogl. 9.; II. Mos. pogl. 40 i drugd.

Digitized by Google

istom potvèrdio, što su oni glede toga od svoje volje ustanovili. Jerbo što Tertulian veli o molitvi: da nas naime sam Bog može naučiti, kako mu se valja moliti, može se tim većim pravom reći o žèrtvah.

2. Bog pako nije tražio žèrtvah za sebe, jerbo kao što proroci toliko putah vele, njemu takovih darovah netreba, nego jih je tražio radi ljudih, koji su jih prikazivali, a to ponajviše sa slědećih razlogah:

a) Trebalo je, da Izraelci pokažu svoju pokornost i podložnost prama Bogu, prikazujuć mu žèrtve, što jih je on odabrao i naredio.

b) Trebalo je, da se u Izraelcih čuva i potiče věra u pravednoga i milosèrdnoga Boga; a to je postignuto žèrtvami, buduć da su žèrtvovane životinje podnašale smèrt, što su ju zaslužili grěšni ljudi.

c) Žèrtvami priznavali su ljudi primljene blagodati od Boga. Jerbo onaj dio imetka, što su ga Bogu žèrtvovali, imaò bi barem glede njihove nakane zastupati sve, što su uživali, što su od Boga primali te doslědno i Bogu dužni bili.

d) Žèrtve su ujedno poticale i ufanje u Isukèrsta, koga su predstavljale, pače njimi se je sveudilj probudjivalo ovo ufanje, te u koliko su odgovarale ovomu odredjenju, doprinašale su takodjer, k opravdanju onih, koji su žèrtvovali.

e) Žèrtvami takodjer primicao se je, reć bi, puk k Bogu. Prikazujuć naime valjano žèrtvu Bogu i blagujuć sa žèrtvenika, ćutili su něko pouzdanje u sèrdcu prama Bogu i někim načinom činilo se, da blaguju s Bogom za istim stolom. Pa i sbilja je Bog kadikad pokazao svoju prisutnost osobitim načinom upravo za žèrtve, sipajuć n. p. vatru s neba, koja je, reć bi, na mèsto njega potrošila něšto žèrtve.

f) Napokon služile su žèrtve takodjer u tu svèrhu, da se Izraelci užje medjusobno spoje, te se dèrže samo za jednu porodicu, za jednu obitelj božju.

§. 69.

Što se je žèrtvovalo.

I. Za žèrtve rabile su se uslěd propisa od strane božje, sad žive, sad nežive stvari. Od živih stvarih ili životinjah slobodno je

Digitized by Google

bilo samo čiste odlučiti za žèrtvu i to samo ovo osam bagrah: ovce, koze, jarce, volove, goveda, golubove, vrabce i gèrlice [1]).

Razlozi za ovaj izbor stranom su po slovu (literalni), a stranom otajstveni.

1. Što se tiče pèrvih, tako zvanih razlogah po slovu, odlučene su ove životinje za žèrtvu, zato:

a) Što jih je lahko dobiti, dočim n. p. pomenutih pticah imade u izobilju u obećanoj zemlji.

b) Odabrane su u opréci sa krivoboštvom. Krivobožci su naime s jedne strane žèrtvovali svojim bogovom životinje svake bagre: Suncu konje; Davoru vuke; Priapu magarce; Diani kučke; Cereri svinje; Hekati pse; s druge pako strane obožavali su Egiptjani volove, ovce, jarce, ili su ih barem hranili kao svete živine na slavu svojih bogovah, niti jih nisu nikada rabili za žèrtve ili žèrtvenu gostbu.

c) Odabrane su, što su osobito shodne bile, uzdići sèrdce onih k Bogu, koji su ih žèrtvovali, a to s dviuh razlogah: ponajprije, što su većinom takove živine, kojimi se čovèk hrani; a drugo, što su jako čiste, a i same se čistom hranom uzdèržaju. Druge životinje ili su divje, te ih obično netreba čovèku; ili ako su pitome, to jim je hrana nečista, kao što je kèrme ili kokoš; Bogu pako valja samo čisto prikazati. Ribah si neodabra Bog za žèrtve, što, živuć u vodi, kako piše něki sveti cèrkveni naučitelj, dalje su čovèku od drugih živinah (a živine za žèrtvu treba někim načinom da zaměne čovčka), pa onda i zato ne, što odmah poginu, kada se iz vode izvađe, te se nebi mogle prikazivati u hramu poput drugih živinah.

2. Glede otajstvenih razlogah za ovaj izbor, valja napomenuti, da se ovimi žèrtvami dadu lahko predstaviti gdèkoja svojstva, krèposti i dèla Isukèrstova: vol mu je predstavljao jakost i napor; ovca nevinost; jarac spodobu grèšnika, u kojoj se je ukazao; gèrlica (par turturum) uzko sjedinjenje s Bogom; nejaka golubčad, krotkost [2]).

II. Slobodno bijaše samo podpuno zdravu, jaku i neosakatjenu životinju žèrtvovati. Tomu bijaše razlog, stranom, da se promiče štovanje prama Bogu; a stranom, da se izrazi otajstveni značaj žèrtvah: buduć da se nepristoji, da Isukèrsta, čistoga i nevinoga, predstavljaju sakate, nagèrdjene ili nezdrave životinje [3]).

III. Za nekèrvnu žèrtvu prikazivao se je ponajviše kruh, različito uměsen, vino, ulje, sol, tamjan; dakle takve-tvari, što se jedu (kruh), piju (vino), kojimi se začinja (ulje i sol), ili

[1]) III. Mos. 1, 2. 10. 14.; 14, 4. 5.
[2]) Tako Ciril, Beda, Toma Akvin i drugi.
[3]) Sravn. III. Mos. 22, 21. sl. V. Mos. 15, 21. Malak. 1, 8., gdè se na poslèdnjem městu kore svetjenici, što su prikazivali hromo, ćoravo itd.

Digitized by Google

l ě č i (tamjan). — Kruh je predstavljao tělo Isukèrstovo, kao što uči sv. Toma, vino kèrv, ulje milost, sol znanje, tamjan molitvu.

IV. Meda nebijaše slobodno pri nijednoj žèrtvi uzimati [1]), stranom, što su neznabožci obično uzimali med pri svojih žèrtvah; stranom pako, kao što uči sv. Toma, trebalo je, da oni, koji višnjemu Bogu žèrtvuju, putenu požudu u sebi zatiru.

§. 70.

Glavne vèrsti žèrtavah.

Žèrtve su imale trostruku svèrhu: 1. da se njimi Bog štuje i priznaje njegovo vèrhovno gospodstvo; 2. da se pomiri, kada se uvrědi grěhom; 3. da mu se zahvali na primljenih darovih i moli za buduće.

Prama ovoj trostrukoj svèrsi bijahu opet tri vèrsti od žèrtvah, naime: 1. u pèrvu svèrhu ž g a l i su svu žèrtvu (holocausta = sve sažeženo ὁλόκαυστον), da se prizna vèrhovno božje gospodstvo. 2. U drugu svèrhu služile su tako zvane ž è r t v e z a g r ě h (pro peccato). 3. Žèrtve u tretju svèrhu prozvali su m i r o v n e ž è r t v e (pacifica); jerbo se obično uzima mir za s r e ć u, za primljene ili buduće blagodati.

§. 71.

Žèrtve sravnjene po svojoj cěni; kako su žèrtve blagovali i gdě su ih prikazivali.

1. Glede cěne n a j o d l i č n i j e su žèrtve sve s a ž g a n e. Sasvim bijahu sažgane na slavu božju i njih se nije nitko okusio; zatim idu žèrtve z a g r ě h e, od ovih su blagovali samo svetjenici i to samo u predvorju (atrium), onaj dan, kad su prikazane; pa onda m i r o v n e ž è r t v e, od kojih se je takodjer jelo samo onaj dan, kad su prikazane, ali svuda po Jerusolimu. Na četvèrtom su městu mirovne žértve, što su jih prikazivali, da izpune svoj zavět, meso od ovih smělo se je jesti i slědeći dan.

Što su pako ove različite žèrtve glede svoje cěne jedna prama drugoj, u takovu razměrju, tomu je uzrok, što je čověk Bogu najviše obvezan, radi njegova vèrhovnoga gospodstva i veličanstva; zatim radi uvrěde i krivnje; pa onda za primljenje već blagodati i napokon za blagodati, kojim se istom nada.

[1]) III. Mos. 2, 11. sl.

Digitized by Google

2. Ako bi se tkogod tretji dan izza žèrtve okusio mesa žèrtvovanoga, bijaše žèrtva nevaljala i bez ikakve koristi [1]). Uzrok tomu zakonu bijaše, da nejedu samo oni, koji žèrtvuju od žèrtve, nego da uděle i siromakom.

3. Sve žèrtve morale su prikazane biti pri sv. šatoru, a to s toga, da se nadzira žèrtvovanje i da se prepréče krivobožki običaji, jer kako piše stari cèrkveni pisac Tatian, vragovi su reć bi (latrones divinitatis) Bogu — razbojnici, koji gledaju, da otmu Bogu žèrtve i one, koji žèrtvuju.

§. 72.

Žèrtve sve sažgane.

1. Uzmeš li napose pretresivat pojedine vèrsti rečenih žèrtavah, to je onaj, koj je prikazivao žganu žèrtvu, položio živinčetu ruku na glavu, da pokaže, stranom, da iz svoje ruke i vlasti predaje žèrtvu Bogu u ruke i oblast; stranom pako, da proklinje svoje grèhe, tovari jih reć bi na živinče te ga Bogu prikazuje mèsto sebe [2]). Budi da je žgana žèrtva prikazivana ponajprije, da se prizna vèrhovno gospodstvo božje, ipak je uzgredno takodjer prikazana, da se Bog pomiri radi grèha.

2. Svetjenici morali su kèrv od zaklane životinje Bogu prikazati, proliv ju širom oko žèrtvenika. Ovaj obred opominjao je onoga, koj je žèrtvovao, da kèrv životinje, zastupa njegovu kèrv; smèrt životinje, njegovu smèrt; što bi pravedni Bog mogao od njega tražiti radi grèha.

3. Svetjenik je životinju, pošto bi oderana, sasèkao na komade i ovi su sažgani na žèrtveniku svetim ognjem, koj je s neba spao bio na žèrtvenik, a svetjenici pazili su, da nikada neugasne. Što su životinju sadèrli, značilo je, da se pred Bogom neda ništa sakriti; a sveti oganj znamenovao je slavu božju, kojoj jednake neima.

---

[1]) III. Mos. 7, 18.
[2]) Sravn. Euzeb. u njegovoj demonst, Evang. pogl. 10 i Theodoret qu. 2. in Lev.

Digitized by Google

§. 73.

Mirovne žèrtve (σωτήρια).

1. Ove su žèrtve prikazivane, da se Bogu zahvali na primljenih blagodatih ili da se moli za buduće. Tretja vèrst mirovnih žèrtvah služila je, da se izvèrše dragovoljni zagovori. Ove zagovorne žèrtve starje su od Mojsijina zakona, jerbo odonud, što jih bi reć nehotice napominje (III. Mos. 3.), zaključuje se, da jih je dèržao za poznate već puku.

2. Za mirovne žèrtve rabili su se volovi, ovce, jagnjići ili koze (ženskoga ili mužkoga spola).

3. Razdělili su ih na tri děla:

a) Tustinu su na ognju spalili, a kèrv su izlili na slavu Bogu, u znak, da Bogu valja žèrtvovati požude, kojim služe kano kakovo orudje tustina, bubrezi, jetra.

b) Pèrsa i desno pleće dopalo je svetjeniku.

c) Ostalo meso, dobili su oni, koji su žèrtvovali i směli su ga blagovat sa ženom i dětcom u znak prijateljstva s Bogom (III. Mos. 22, 3. i 7.) Od žèrtavah za grěhe odlučili su jedan dio za Boga, jedan za svetjenika; a onomu, koj je žèrtvovao nije dopalo ništa, da se neuživa veselja od grěha; kod sasvim sažganih žèrtavah napokon pripalo je Bogu sve.

Što su ovako dělili žèrtve, služilo je u znak, da spas čověka dolazi od Boga, a da ga služhenici božji rukovode i promiču [1]). Zašto su pako dopala svetjeniku pèrsa i desno pleće, navadja jedan naučitelj cèrkve (Toma Akvin) dvostruki uzrok, jedan po slovu, a drugi otajstveni. Pèrvi uzrok ili po slovu, směrao je, da se izběgne vračariji, poznatoj pod imenom spatulamantia, budući da su pogani iz ovih komadah od mesa žèrtavah gatali budućnost; otajstveno pako predstavljala su pèrsa, koja kriju i čuvaju sèrdce, mudrost sèrdca, koja treba da rěsi svetjenika; a desno pleće predstavljalo mu je duhovnu moć i hrabrost.

Izraelci nesmedoše pod nipošto jesti kèrvi niti tustine [2]). Ova toli stroga zapověd směrala je:

a) Da se prepréči krivěbožtvo; jerbo su krivobožci jeli kerv i trošili tustinu od zaklanih i žèrtvovanih životinjah [3]).

b) Da jim se tim većma sgadi, te da jih groza popade nad prolitjem čověčje kèrvi; a glede zabranjene tustine, da se klone razkošja, oholosti i lakomosti.

c) Da jim se učépi strah božji. Kèrv je naime od potrebe za život, pa zato se i veli, da je duša u kèrvi; tustina pako predstavlja izobilje u hrani, pa

---

[1]) Thom. I. 2. qu. 102. art. 2.
[2]) III. Mos. 3, 16., 17.; 7, 26. V. Mos. 12, 16.; 15, 23. i drugd.
[3]) V. Mos. 32, 38.

Digitized by Google

zato upravo, da se pokaže, da nam život i sve dobro od Boga dolazi, prolivena bijaše krv na slavu božju, a tustina sažgana.

d) Napokon tim se je predstavljala prolivena krv Isukrstova i njegova silna ljubav, kojom se je prikazao Bogu za nas.

§. 74.

Žrtve za grih (hostiae pro peccato).

Bijaše jih više vrstih: 1. žrtva za grhe velikoga svetjenika, prikazano bi tele; 2. žrtve za grhe puka, opet tele; 3. žrtva za grhe vojvode, jarac; te napokon žrtva za grhe prostoga Izraelca, koza ili ovca.

Obredi pri žrtvi za grhe velikoga svetjenika ili cloga puka, bijahu ovi: Zaklano je zdravo tele na vratih pred sv. šatorom; od njegove krvi unese nšto svetjenik u sv. šator, poškropi sedam put zastor na svetištu i pomaza ugle na žrtvenika, gdš sa je tamjan kadio pri ulazu u svetište; ostalo proli na pragu od žrtvenika, gdš su žgali žrtve na ulazu u sv. šator. Tustinu, oba dva bubrega i kožicu, u kojoj su zamotana, sažgao je na žrtveniku za žgane žrtve, kao pri mirovnoj žrtvi. Kožu i s njom meso, glavu, noge i crva odnio je izvan tabora i sažgao ondš, gdš su obicavali smet sipati.

Ovaj obred bio je svetjeniku poput tihe molitve, kojom se je Bogu molio, da njegove ili puka grhe, ili kazni, što su jih grišći zavrdili, skupa sa zaklanim teletom bi rec iz tabora odpravi i skonca, da jih neupiše puku na dušu, a njemu da nebudu na propast i štetu. U otajstvenom smislu pako, predstavljao je ovaj obred, kao što piše apoštol Žid. 13, 11.—13. žrtvu i prikazanje Isusovo izvan grada.

Kada je žrtva prikazivana za vojvodu ili prostoga Izraelca, nebijaše sažgana izvan tabora, niti nije svetjenik nosio krvi u šator da poškropi zrtvenik, gdš se je tamjan kadio; a to je, kako uci jedan stari crkveni pisac (Teodoret), naredjeno na utšhu onim, koji su žrtvovali, da nisu izključeni više iz svetišta, čim se pokorom očiste.

II. Svetinje (sacra).

§. 75.

Obći razlozi zakonom, koji se tiču svetinjah.

Ovi razlozi bijahu dvostruki: 1. pojedini zakoni, što su se ticali svetinjah, usadjivali su puku u srdce strah pred Bogom i božanskimi stvarmi [1]); 2. obrazovali su unapred otajstva krstjanskog odkupljenja i krstjanske službe božje [2]).

[1]) III. Mos. 19, 30. — [2]) Žid. 8, 4. 5.

Digitized by Google

§. 76.

Sv. šator i hram.

Da se uzmogne pristojno slaviti služba božja, trebalo je najprije shodna města, čemu je s početka služio sv. šator, a poslě hram. Ovakova města za službu božju nije vendar trebalo Bogu, nego ljudem. Ili, kako govori sv. angjeoski naučitelj, nije stanovao u ovoj kući Bog, nego samo ime božje, to će reći: trebalo je tvoreć i sboreć ovdě promicati spoznanje i štovanje Boga, trebalo je, da se pobožnije i dostojnije Bogu moli, gděno sve na okolo potiče na pobožnost. Ujedno ovo uredjenje kuće božje služilo je kao slika kèrstjanskim otajstvom.

Što je kašnje za Salamuna sv. šator zaměnjen hramom, nije ništa bitnoga proměnjeno. Jerbo se sv. šator samo u tom razlikuje od hrama, što se je dao prenèsti s jednoga města na drugo, dočim se hram nije mogao krenuti s města; sv. šator bio je pokretan hram; a hram nepokretan sv. šator. Obadva pako slikala su i predstavljala dvostruki čověčji život; sv. šator, buduć pokretan — sadanji, pokretni, minući život: hram, buduć čvèrst i nepokretan — budući, sigurni, stalni život. Zato uzimaju takodjer sveti otci, da se tim predstavlja budući, mirni život, što se gradeć hram, kao što piše III. Kralj. 6, 7. nije čulo kladivca niti sěkire.

Drugi opet cèrkveni tumačitelji sv. pisma, dèrže, da je sv. šator predstavljao stari zakon, a hram novi, zato su samo židovi gradili sv. šator, a gradeć hram, pripomogli su jim takodjer krivobožci, poimence Tirci i Sidonci.

§. 77.

Jedan sv. šator, jedan hram.

Što bijaše propisan samo jedan sv. šator i jedan hram, tomu imade takodjer razlogah po slovu i otajstvenih. Po slovu su slědeći: 1. da se odvrati krivoboštvo, budući krivobožci svuda gradili hramove. 2. Da se tim čvèrstje ucěpi u sèrdce puku, da je samo jedan Bog. 3. Da se tim točnije uzmognu nadzirati žèrtve te se nepodkradu krivobožki običaji. 4. Da se predoči, da služba božja u starom zavětu nebijaše već sama po sebi Bogu ugodna, kao što u novom, kojega žèrtva sadèržaje ujedno duhovnu milost u sebi. Odovud se vidi, zašto je i za staroga zavěta već slobodno bilo podučavati u zakonih i prorocih i druge poslove obavljati, koji se tiču samo duhovne službe božje, takodjer i po drugih městih

Digitized by Google

izvan hrama, kao što su se i sbilja na nauk i molitvu sabirali po sabornicah (sinagogah).

Otajstveno pako predstavljao je ovaj propis jednu vojujuću i slavodobitnu cèrkvu.

§. 78.

Razredjenje svetišta u više oddèlah.

Što bijaše propisano, da se pregradi sv. šator i hram u više oddèlah, imade takodjer razlogah po slovu i otajstvenih. Ako uzmemo po slovu, to je zastor medju presvetištem i svetištem poticao religiozni strah u puku. Ako li uzmemo otajstveno, predstavljao je vanjski šator — svetište (sanctum), — u koj su ulazili svetjenici, da prikažu žèrtve, stari zavèt; nutarnji pako šator — presvetište (sanctum sanctorum), — predstavljao je buduću slavu ili novi zavèt, koj je reć bi početak buduće slave, kamo nas je uveo Isukèrst, što je takodjer predstavljao veliki svetjenik, ulazeć samo jedan put na godinu unutra. Zastor pako predstavljao je, da su duhovne žèrtve jošte zastèrte žèrtvami staroga zavèta. Ovaj zastor bijaše mnogovèrstnimi bojami nakitjen: bissom, koj je opominjao na čistoću těla; grimizom, koj je predstavljao muke, što jih podnašaju svetci radi Boga; dvostruko bojadisanim skerletom (coccus), u znak dvostruke ljubavi, prama Bogu i bližnjemu; zumbulom (hiacintom), koj je opominjao na razmatranje božanskih istinah, kojim se pravi bogoštovci sveudilj zanimaju. Napram staromu zavètu stojali su drugčije svetjenici, nego li puk. Puk je morao stâti u predvorju (atrium), jerbo se je dèržao tělesnih žerta vah, što su prikazivane u predvorju, usuprot svetjenici směli su stupiti u svetište, oni bo su imali osobito na jezgru žèrtavah obratiti svoju pozornost i raznovèrstna otajstva budućega odkupljena, česa dakako da nemogaše za onda još dokučiti prosti puk.

§. 78.

Kovčeg zavèta.

Propisi, koji se tiču kovčega zavèta, dadu se takodjer uzeti po slovu i otajstveno.

1. U kovčegu zavèta sahranjena bi: pèrvo uzelenila

Digitized by Google

se šiba Aronova, da se uzmogne na kraj stati svim kavgam, koje bi se poroditi mogle radi svetjeničtva Aronova, ujedno pako predstavljala je vèrhovno svetjeničtvo Isukèrstovo; drugo mana, kao živa uspomena na blagodati, što jih je Bog podělio puku u pustinji, predstavljajuć ujedno duhovnu manu, svetu pričest u kèrstjanskoj cèrkvi; tretje tablice zakona poticale su uspomenu na zapovědi božje i predstavljale uzvišeniji kèrstjanski zakon. Iz ovih dragocěnostih, koje bijahu sahranjene u kovčegu zakona, dade se prosuditi, kako ga je mogao odabrani puk štovati kao svoje najmilije i najsvetije blago, — kao svoj palladium. Sve naokolo bijaše mu pusto, kada je kovčeg pao neprijateljem Filistejom u šake. Heli pade mèrtav od straha, kada mu stiže ovaj tužni glas, tako isto i snaha mu, jedva jedvice progovoriv dvě tri rěči: nesta časti i slave u Izraelu, budući zarobljen kovčeg.

a. Kovčeg zavěta pokrivaše tako zvani kapporeth, t. j. jedna ploča od suhoga zlata, koja je bila upravo tako duga i široka, kao što kovčeg, LXX ju nazivlju ἱλαστήριον ἐπίθεμα ili na kratje ἱλαστήριον, a Vulg. propitiatorium, pomirni zaklopac [1]). Nad ovim kapporethom ili pomirnim zaklopcem opet dizala su se „s obě strane“ dva zlatna kerubina, koja su s njim nerazdruživo spojena bila, te koja su, bi reć, dèržala onu ploču. Gdě se opisuje spodoba ovoga kapporetha, dolazi takodjer jedno město, koje pobliže spominje, čemu je služio: „Tudě ću se“, govori Gospodin Mojsiji, „sastajati s tobom i razgovarati sa kapporetha, izmedju kerubinah, koji stoje izmed kovčega svědočanstva, kadgod ti budem što zapovědao glede sinovah Izraelovih.“ Usléd toga dakle predstavljao je kapporeth prěstolje Boga nazočnoga, bi reć otajstveno srědotočje, odkuda su izvirale božje naredbe, objave i milosti. Ova ploča zvaše se pomirni zaklopac, što su sve naredbe, objave i milosti, koje su odtud izvirale směrale na to, da se dokine grěh i čověk napokon s Bogom pomiri. No kaogod što nebijaše objava u starom zavětu podpuna ni savèršena, tako se nemogaše u njem niti grěh sasvim utamaniti, niti čověk pomiriti s Bogom, pače i u tom obziru pokazivao je stari zavět na novi, on bo je samo poticao nadu i želju za odkupljenjem; pa s toga se i ukazuje kapporeth, budući otajstveno srědište objave u starom zavětu, tobož kao vidljivi uzdah ovoga čeznutja i nade za pravim odkupljenjem po Isukèrstu, koj je ujedno i grěh skončao. Odovud se dadu takodjer izvesti i razlozi propisom, koji se tiču kapporetha. Budući naime ovaj pomirni zaklopac predstavljao, da je Bog blizu i prisutan ondě, bi reć da ondě stoluje, tim se je budilo u puku religiozno uzdanje; a opet s druge strane nebijaše sam Bog ondě predstavljen, nego samo njegova stolica, čim se je u sèrdcu poticalo strahopočitanje pred višnjim Bogom, koj se neda preslikati niti pod nipošto dokučiti; — pa upravo ovdě treba tražiti razlog po slovu svim propisom glede kapporetha. U otajstvenom pako smislu pred-

[1]) II. Mos. 25, 17. sll. Sravn. Žid. 9, 5. i Rimlj. 3, 25.

Digitized by Google

stavljao je pomirni zaklopac budućе odkupljenje, što ga je Isukèrst dovèršio, te je, kao što gore spomenusmo, služio tobož kao utčlovljeno čeznutje za ovim odkupljenjem.

b. Nad kapporethom bijahu smèšteni kerubini. Oni su predstavljali nebeske kerubine, te su upravo ovdě pristali, kao najplemenitiji stvorovi i najprikladniji zastupnici objave božje, gdě se je predstavljalo srědište božje objave, gdě je bila stolica slave božje.

Kerubini stoje prignute glave, směrno, jerbo se po njih i s njimi klanja svaki stvor pred višnjim Gospodinom, koj se ukazuje ovdě u svojoj neizrečenoj slavi i veličini nad světom. O t a j s t v e n o se pako znamenovanje ovih slikah dade protumačiti iz otajstvenoga znamenovanja kapporetha. Kada se naime znade, da kapporeth predstavlja utělovljenu želju puka Izraelskoga za odkupljenjem i pomirenjem s Bogom, to predstavljaju ove dvě slike, koje su upèrle lice u kapporeth, one nebeske duhove, što su se razmatrajući i čudeći, zadubili u otajstvo odkupljenja, te koji su odredjeni, da služe odkupitelju, kada se bude rodio na svět, kada bude napastovan, kada bude muku tèrpio, uskèrsnuo i uzišao na nebesa.

Što su se zatim ove dvě slike obèrnule jedna prama drugoj, to predstavlja svetu slogu medju nebeskimi duhovi, kao što sude sveti otci; pa zatim i s toga su uzete upravo dvě slike, da se stranom pokaže, da imade više takovih duhovah na nebu; stranom pako, da nebi čast i štovanje, što ide samo jedinoga, neizrečenoga Boga, kojom nesrećom prenesla na njih ili na druge stvorene duhove, što su jih oni predstavljali.

§. 80.

Svete sprave u svetištu (sanctum).

Od svetih spravah ležalo je u svetištu: 1) žèrtvenik, gdě se je žgao tamjan; 2) stol, gdě su bili izloženi krusi i 3) svećnjak od sedam parožakah.

Ove sprave pako bile su u uzkom odnošenju napram tima stvarima, što su čuvane u kovčegu zavěta, te su imale kao i ove znamenovanje po slovu i otajstveno. Žèrtvenik, gdě se je žgao tamjan, odgovaraše šibi Aronovoj; stol, gdě su bili izloženi krusi, mani; svećnjak sa sedam parožakah, tablicam zakona. Ove sprave u svetištu razlikovale su se od onih u kovčegu samo u toliko, u

Digitized by Google

koliko njihovo znamenovanje po slovu i otajstveno većma u oči udara, nego li pèrvašnjih — upravo kako je dolikovalo městu, gdě su se čuvale; budući su samo svetjenici směli ulaziti u svetište.

Kaogod što šiba Aronova, tako predstavlja i žèrtvenik, gdě se je žgao tamjan, no samo jasnije, svetjeničku službu; stol sa izloženimi krusi, predstavlja, kao i mana, uzvišeniji duhovni kruh. Što je uvěk izlagano po dvanajest kruhah, tomu je razlog po slovu, da imade dvanajest kolěnah, t. j. puk uzdèržavati svetjenike, jerbo jedino njim bijaše slobodno ove kruhe trošiti. Znamenovanje otajstveno bijaše, da se smiju samo oni primaći k stolu gospodnjemu, koji su svetjeničke ćudi, to će reći, koji su se i sbilja Bogu posvetili; anagogično znamenovanje napokon, da će se svetci jednoć zasititi gledajući lice božje — odtud i ime izloženi kruh (da jih svatko gleda), kao što glede toga pěva David: Pred licem tvojim zasitih se veseljem Gospodine (Ps. 15, 11.). Svećnjak sa sedam parožakah, odgovarao je tablicam zakona te je još jasnije predstavljao mudrost božju, nego li tablice i naměru zapovědih božjih, da se naime prosvětli puk; — otajstveno pako predstavljao je sama Isukèrsta, světlo světa. Sedam gorućih svećnjakah dolazi i u očitovanju sv. Ivana (5, 6.) i tumači se, da predstavljaju, „sedam duhovah", a ovo je, polag mněnja cèrkvenih tumačiteljah svetoga pisma, sedam darovah jednoga Duha svetoga, koj je izvor svake prosvěte.

§. 81.

Svete s prave u predvorju (atrium).

U predvorju, gdě se je slobodno puk zadèržavao, bio je žèrtvenik, gdě su se žgale žèrtve (altare holocaustorum), koj je saliven od měda, u opreci napram žèrtveniku, gdě se je žgao tamjan, koj je bio od zlata. Ova različitost kova, odgovaraše različitosti města. Predvorje stoji u razmèrju napram svetištu, kao što nižje prama višjemu, kao što prostije prama odličnijemu. — U ostalom sudara se znamenovanje po slovu i otajstveno žèrtvenika, gdě su se žgale žèrtve; sa znamenovanjem žèrtvenika, gdě se je žgao tamjan.

Obadva žèrtvenika predstavljala su Isukèrsta, kao što uči sveti angjeoski učitelj, jerbo po njem moramo sva dobra děla prikázivati Bogu, toli ona, kojimi svoje tělo krotimo, te jih bi reć prikazujemo na žèrtveniku, gdě se žgu žèrtve; koli ona, što jih prikazujemo savèršenijim duhom, višje naime duhovne želje, kao što se piše Žid. 13, 15.: Po njem dakle prikazujmo žèrtvu hvale t. j. plod ustnicah, koje slave njegovo ime.

Digitized by Google

§. 82.

Posvetba sv. šatora i sv. spravah.

Zakonu, koj je propisivao, kako se ima posvetiti šator i sprave, bijaše takodjer dvostruki razlog; pèrvo po slovu: ove stvari posvetjene su posebno službi božjoj, te su tako osobito počitanje budile u sèrdcu; drugo otajstveno: predstavljala je ova posvetba duhovno posvetjenje živoga stana, naime pravovèrnikah, iz kojih se gradi cèrkva Isukèrstova.

§. 83.

Svetkovanje blagdanah.

U starom zavětu valja razabrati sedam minućih blagdanah i j e d n u bi reć neprekidnu svečanost.

1. Sveudiljna, neprekidna svečanost slavila se je dan na dan žèrtvom u jutro i na večer, kada je žèrtvovano jagnje. Ova sveudiljna žèrtva predstavljala je stranom neprekidnu žèrtvu novoga zavěta, stranom věčnu slavu na drugom světu.

2. Od minućih svečanostih slavila se je jedna svakoga tjedna, blagdan subota, na uspomenu stvaranja světa. Ujedno predstavljala je duševni pokoj, što nam ga je stekao Isukèrst (Žid. 4.), kao takodjer věčni, nebeski počinak. Druga se je svečanost slavila svaki měsec, svečanost mladjaka měseca, na slavu i zahvalnost, što Bog svět uzdèržaje i ravna, jerbo kao što se měsec uredno měnja, tako se měnja cěli zemaljski svět; ujedno pako predstavljala je měna iliti mladi měsec nauk Isukèrstov, koj je svojim světlom prodrô po cělom světu.

Ovih dvijuh blagodatih božjih, što je naime Bog stvorio svět i njim upravlja, uživa se cěli čověčji rod, pa zato se je njihova svečanost čestje ponavljala.

Ostali blagdani slavili su se po jedan put na godinu i to na uspomenu posebnih blagodatih, što jih je Bog dělio samo židovskomu puku.

Vazam slavljen je pèrvoga měseca, na uspomenu, što jih je Bog oslobodio sužanjstva egipatskoga i predstavljao je kèrstjanski uzkèrs, to će reći, odkupljenje cěloga čověčanskoga roda po Isukèrstu.

Digitized by Google

Petdeset danah izza vazma slavili su petdesetnicu (pentekostes), na uspomenu zakonodavstva novoga zavěta, kada je sišao na zemlju Duh sveti.

Tri druga blagdana slavili su sedmoga měseca u godini, koj je bio u starom zavětu bi reć svečani godišnji měsec, kao što subota svečani dan u tjednu. Pèrvi dan ovoga sedmoga měseca, slavio se je blagdan t r u b a l j a h (što su vas božji dan trubili), na uspomenu što je Bog oslobodio Izaka, kada je Abraham, smotriv ovna, koj se bijaše zapleo u tèrnje, žèrtvovao ga na město svoga sina; na ovoga ovna sjećali su jih rogovi, u koje su puhali. Ujedno predstavljala je ova svečanost propověd apoštolah, apoštolsku trubljavinu.

Medjutim bila je ova svečanost něka vèrst poziva, da se priredjuju za budući blagdan, koj se je slavio deseti dan ovoga měseca; zvao se je pako b l a g d a n p o m i r e n j a. Ovaj blagdan pomirenja slavio se je vendar u tugi i žalosti, te bijaše jedini post, što je propisan po zakonu, na uspomenu, što se je Bog dobrostivo pomirio s pukom u pustinji, kada se je klanjao zlatnomu teletu i predstavljao je ujedno očistjenje od grěhah u kèrstjanstvu. Ovaj bijaše jedini dan, kada je veliki svetjenik unutar u svetište unišao upravo pred prestolje milosti, da najprije sebe oprosti grěhah kèrvju zaklane životinje, pa onda puk kèrvju žèrtvovanoga jarca.

Izza toga slavili su svetkovinu s ě n i c a h (festum scenopegiae), sedam danah, na uspomenu, što je Bog dobrovoljno čuvao i branio puk u pustinji, kadà je stanovao po čadorih ili sěnicah. Ujedno predstavljali su ovom svečanostju putovanje pravoga kèrstjanina po zemaljskom putu, gdě jim se valja sve više i više usavèršivati u kèrstjanskih krěpostih.

Zatim su osmi dan slavili tako zvani s b o r n i b l a g d a u (festum coetus ili collectae), gdě su pobirali od puka, što je trebalo za službu božju. Ovaj dan pako slavili su slogu puka i mir, što jim ga je darovao Bog u obećanoj zemlji; a predstavljao je ovaj dan jedinost i slogu svih narodah u kèrstjanskoj cèrkvi i sastanak svih pravih kèrstjanah u nebu, zato se takodjer zove ovaj blagdan u svetom pismu [1]) n a j s l a v n i j i (dies celeberrimus).

3. Uza ove svečane dane naredio je Bog takodjer svečane godine; navlastito pako g o d i n u s u b o t n i c u t. j. svaku sedmu godinu i s v e t o l ě t o, koje se je slavilo svake sedam put sedme godine. Počelo bi se pako sveto lěto na veliki pomirni dan, da se predstavi što veće i slavnije, sveto lěto, »ugodno lěto gospodnje«, što ga je Isukèrst [2]) navěstjao.

III. Svetotajstva (sacramenta) u starom zavětu.

§. 84.

Svetotajstva zvali su se u starom zavětu oni obredi, koji su služili, kada se je tko posvetjivao za službu božju, te se je kao

[1]) IV. Mos. 29, 35. [2]) Luk. 4, 18. 19.

Digitized by Google

službenik božji nad drugimi odlikovao. Za službu božju pako posvetjivao se je u širjem smislu cěli puk, u užjem pako svetjenici i levite, koji su bili osobiti sluge božji. Zato su se někoja svetotajstva staroga zavěta ticala cěloga puka, a někoja napose službenikah božjih. Glede na jedne i druge službenike božje — puk i sluge u užjem smislu, tražilo se je troje:

1. Najprije uvèrstio se je svaki medju sluge božje u obće, a to je glede svih obavljeno o b r e z o v a n j e m, bez koga nebi smio nitko udioničtvovati pri službi božjoj i obredih; glede slugah božjih napose iliti svetjenikah, trebalo je takodjer da se još osobitim načinom posvete (consecratio).

2. Valjalo je rabiti one stvari, koje su se ticale službe božje. Tako je trebalo od strane cěloga puka, da svaki obrezani i nitko drugi blaguje vazam (pascha), a od strane svetjenikah: da prikazuje žèrtvu, blaguje izloženi kruh i drugo koješta, što je predano svetjenikom na porabu.

3. Napokon trebalo je sve odstraniti, što je gděkoje prěčilo u službi božjoj ili posve smetalo, a to bijaše nečistoća. Glede toga propisano bijaše puku, da se někimi obredi čisti od nečistoće s vana, kako takodjer zakonitim obredom od grěha. Za svetjenike pako bijaše propisano, da si peru ruke i noge, a glavu da si strigu. Svikoliki pako obredi ovi imali su razloge: što po slovu, s obzirom na ondašnje vrěme i potrebe, što napokon otajstvene, da predstavljaju otajstva Isukèrstova.

To u kratko napomenuv, treba da progovorimo još o gděkojih otajstvih staroga zavěta napose.

§. 85.

Posvetba svetjenikah.

Što je bilo o b r e z o v a n j e za cěli puk, to je bila p o s v e t b a za svetjenike. Kako su se imali svetjenici posvetiti, propisao je Bog točno obred (II. Mos. 29.), a Mojsija ga je sam obavio III. Mos. 9. — Štogod se je pako kod posvetbe preduzimalo, predstavljalo je, da su svetjenici odličniji glede čistoće, krěposti i časti od prostoga puka.

Digitized by Google

Zato, kada su koga posvetjivali u svetjenika, bilo je pèrvo čistjenje, zatim posvetjenje u užjem smislu i onda su mu opredělili službu. Pri čistjenju bilo je u navadi pranje [1]) i žèrtve su prikazivane [2]). Koji su se posvetjivali položili bi ruke na žèrtvu, da pokažu, da su žèrtve za nje prikazivane i na mèsto njih. Veliki svetjenik i drugi svetjenici svetjeni su ovako, u kratko rekuć: a. Kada su se oprali, obukli su oděću, koja jim je dolikovala dostojanstvu. b. Veliki svetjenik pomazan je uljem na glavi, u znak, da s njega prelazi oblast pomazati i svetiti na druge, kaogod što curi ulje s glave dolè po tělu; pa s obzirom na ovaj obred pěva se u pěsmi 132. ovako: „sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron" (kao pomast na glavi, koja curi na bradu, bradu Aronovu). c. Svetjenikom pomazane su samo rukè, što su se ticale žèrtavah, kada su prikazivali. d. Kada su tom prigodom zaklali ovna, pomazali su jim kèrvju njegovom desnu ušnicu, u znak, da prikazujuć žèrtve, imadu se dèržati naredbah božjih, zatim desni palac na ruki i nogi, u znak, da se vladaju točno, pripravno i gorljivo, kada što prikazuju. e. Kèrvju od zaklanc žèrtve poškropljeni bijahu sami i oprava jim, na uspomenu one kèrvi jagnjeće, kada su se oprostili egipatskoga sužanjstva.

Kada je svetjenik svetjen, žèrtvovano je: 1. jagnje za grèhe, na uspomenu, što je Bog oprostio Aaronu grèhe; kada su salili tele. 2. Ovan je sažgan na uspomenu žèrtve Abrahamove, u koga se pokornost ima ugledati svetjenik. 3. Još jedan ovan (aries consecrationis), kao pomirna žèrtva, na uspomenu oslobodjenja iz Egipta. 4. Košara kruha, na uspomenu mane u pustinji.

Kako su se uvadjali svetjenici u svoju službu, pobilježeno je II. Mos. 29, 22.—24. Metali su jim na ruke tustinu od ovna, desno pleće, koru poškropljenu uljem itd., u znak, da primaju oblast, ove žèrtve prikazivati Bogu.

§. 86.

Blagovanje vazmenoga jaganjca.

Svetotajstvom staroga zavěta imade se pribrojiti takodjer vazam. Vazam blagovati bijaše jedino Izraelcem slobodno i to samo onim, koji su zakonito čisti bili. Vazam blagovali su kao pravu žèrtvu i tim je slavio puk svetu pričest. Ujedno predstavljaše ovaj vazam pravi vazam u novom zavětu; jerbo pravi je vazam sam Isukèrst.

§. 87.

Prikazivanje žèrtvah, blagovanje izloženih kruhah i mesa žèrtvovanoga.

Takodjer i ovo računa se medju svetotajstva staroga zavěta, te kao što su ova svetotajstva s jedne strane imala temelj u

[1]) Sravn. II. Mos. 29, 4. — [2]) Sravn. II. Mos. 29, 1.—3.

Digitized by Google

tadanjih običajih i potrebah, tako su opet s druge strane predstavljala žèrtvu Isukèrstovu i njegovo presveto tělo za hranu naše duše u svetoj pričesti.

Izloženi kruh blagovati smědoše svetjenici (III. Mos. 24, 9.; Matth. 12, 4.) i to samo u svetištu. Od ovoga i svakoga drugoga svetoga blagovanja bijaše svaki nečisti izključen, zato su se i svetjenici za svoje svete službe morali uzdèržavati od putenoga razkošja.

§. 88.

Pranje i čistjenje.

Da se odstrani spoljašnja i zakonom zabranjena nečistoća, koja je pačila službu božju, bijaše propisano pranje i čistjenje. Nečistoća bijaše stranom osobna, a stranom stvarna.

Medju nečiste osobe brojili su se, osim kojekakvih drugih n. p. ženah, koje su ležale u porodu, ili koji su se inače na tělu oskvèrnuli, jošte:

Gubavci, koji se nisu směli nikoga dotaknuti. Koji bi se pako oprostili gube, bijaše jim se težko očistiti, te se moradoše mnogim obredom podvèrći [1]).

Zatim oni, koji bi se dotaknuli mèrtvaca ili bi išli komu na spravod. Od ove nečistoće čistilo se je peruć se vodom, u koju su sasuli pepeo od cèrvene krave, što su ju žèrtvovali Bogu i sažgali. Bijaše propisano žèrtvovati cèrvenu kravu uzpèrkos praznovèrju egipatskomu, koje je branilo žèrtvovati krave, što su Isidi boginji bile posvetjene. Krava je morala biti cèrvena, te joj već ista boja predstavljala kèrv Isukèrstovu (komu je polag žid. 9, 13. ovakova krava bila slika). Ovamo se broje svi oni, koji su nečistoće dopali, dotaknuv se nečistih stvarih ili čeljadi, pa makar samo slučajno i nehotice.

Valja razlikovati nečistoću osobnu od nečistoće stvarne, jerbo su i stvari kadikad uslěd Mojsijine naredbe nečistimi proglašene. Postelje, pokrivači, kuće, pokućstvo i druge sprave za porabu ljudsku, proglašene su nečistimi, ako bi se dotaknule nečistih ljudih, gubavacah, mèrtvacah itd. te je ova nečistoća dalje prelazila s jednoga na drugoga.

Ovim zakonitim naredbam glede nečistoće bijaše više razlogah: da se dokine svaka prigoda krivoboštvu, da se usadi u sèrdce sveti strah i čast prama svetištu, da se uzdèrži sveudilj uspomena na Boga, da se predstavi gèrdoba grěha, te što jasnije predoči, kako je nalik grěh pošlici, kao što takodjer pogibelj grěšne prigode.

---

[1]) II. Mos. 14.

Digitized by Google

§. 89.

Veliki pomirni dan i grěšni jarac (hircus emissarius).

Obće pomirenje s Bogom slavio je puk na veliki pomirni dan sa dva jarca. Jednoga su zaklali i kao žèrtvu za grěh Bogu prikazali, na koga je kocka pala; drugoga pako, natovariv mu grěhe puka, odpremili su živa u pustinju (hircus emissarius). Odpremajuć jarca ovóga u pustinju, dolazilo jim je u glavu, da grěhu doliči pustinja, a ne zemlja, gdě ljudi žive, da je grěh povod pustoši i razdora, te da je vrědno, da se čověk posve razkèrsti s njime i od njega se razstane. Ujedno predstavljao je ovaj obred Isukèrsta, koj je kao jaganjac natovaren grěsi čověčanstva, izveden na polje izvan grada te umèrvši na križu, uništio naše grěhe.

IV. Sveti običaji (observantiae).

§. 90.

Sveti običaji tičući se stranom svetjenikah, stranom puka.

Puk izraelski bijaše posebno odabran za službu božju, a navlastito svetjenici. No kaogod što su s t v a r i, odredjene za službu božju u to ime někako odlikovane, tako bijaše od potrebe, da se i ponašanju izraelskoga puka, a osobito ponašanju svetjenikah něki odlični značaj dade, priměran svetoj službi. Židovska služba božja zatim predstavljala je kèrstjanska otajstva, pa zato imadu takodjer propisi, koji se tiču ponašanja židovskoga, Bogu posvetjenoga puka u obće, a svetjenikah, Bogu posvetjenih mužah, napose; dvostrukih razlogah: p o s l o v u, glede na službu božju za onda; a o t a j s t v e n i h, glede na život kèrstjanah.

I. P o s e b n i p r o p i s i g l e d e o b i č a j a h, k o j i s u s e t i c a l i s v e t j e n i k a h.

1. Svetjenikom bijaše slobodno uzeti samo děvojku za ženu, nipošto pako obezčastjenu ili koja se je svojim mužem razstala [1]). U smislu p o s l o v u izdan je ovaj zakon s obzirom na čast svetjeničku, u o t a j s t v e n o m pako predstavljao je ovaj zakon sdruženje Isukèrstovo s cèrkvom, kao děvicom i s onimi svetimi dušami, o kojih piše (II. Kor. 11, 2.) apoštol: „despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. (Ja bo vas zaručih, jednomu čověku, kao čistu děvicu, prikazati Isukèrstu).

2. Zakon je branio svetjenikom ići na spravod, izim samo bližnjoj rodbini; veliki svetjenik pako nesměde ni bližnjoj rodbini, pače niti rodjenomu otcu niti

[1]) III. Mos. 21, 7. — [2]) III. 21, 1—6.

Digitized by Google

materi. Zatim branio jim je zakon strići si kosu ili bradu ili rezati si u meso u znak žalosti nad pokojnimi.

Ovim zakonom služili su slědeći razlozi p o s l o v u:

a. Da se neoskvèrnu svetjenici, inače nebi mogli obavljati službe božje.

b. Da se svetjenička čast tim više štuje, budući da se uměd ove naredbe svetjenici i glede običajah razlikuju od prostoga puka.

c. Da se zatare νεκρολατρεία (obožavanje mèrtvacah), jerbo su se neznabožki svetjenici i vračari služili kadikad mèrtvimi tělesi u kojekakve praznověrne svèrhe.

Osim ovih razlogah po slovu imade o t a j s t v e n i h; žèrtve naime svetjenstva staroga zavěta predstavljale su žèrtvu Isukèrstovu, koja je skončala smèrt, pa zato nije se slagalo sa zvanjem svetjenika, da se žalosti na sprovodu sugradjanah ili rodjakah, izim najprečjih n. p. otca, matere, brata ili sestre — kada bi umèrla kao d ě v o j k a; što bijaše slobodno s toga, da se nebi možebit učinilo komu, da su se svetjenici sasvim odrekli čovječje ćudi. Veliki svetjenik vendar, budući predstavljao Isukèrsta, vèrhovnoga svetjenika, koj je jsti život, na kom nebijaše ni traga ni sěne grěha, te koga treba više ljubiti od rodjenoga otca i matere, nesměde tugovati niti za rodjenim otcem niti materom.

II. Z a k o n i g l e d e o b i č a j a h t i č u ć i h s e c ě l o g a p u k a.

1. Z a k o n glede čistih i nečistih jestvinah (sravn. III. Mos. 11.). Razlozi p o s l o v u u ovoj struci ustanovljeni su, kako sude sveti otci, stranom s obzirom na zdravlje, stranom s obzirom na krivobožke običaje, stranom s obzirom na požude i proždèrlost. Osobito pako směrao je ovaj zakon, da se puk, uzdèržavajuć se od nečistih jestvinah, ukaže kao Bogu posvetjen puk takodjer kada blaguje. Ako li uzmemo ovaj zakon u o t a j s t v e n o m smislu, to nam predstavlja život kèrstjanah, koji valja da strogo razlikuju i uvažavaju sva svoja děla.

2. Z a b r a n j e n o bijaše mužem žensko ruho, a ženam mužko (V. Mos. 22, 5.). U smislu p o s l o v u směrao je ovaj zakon:

a. Da se dotèrgne krivoboštve, jerbo su upravo krivobožci običaj imali měnjati ruho, kada su bogovom službu činili. Tako su navlastito Veneri prikazivali žèrtvu mužki u ženskom ruhu, a žene u mužkom.

b. Da se sačuva javna pristojnost, javna sramežljivost, a utamani bludnost.

U o t a j s t v e n o m pako smislu predstavljala je ova naredba različnost spola pri službi božjoj u novom zavětu, gdě je ženski spol izključen.

3. Z a b r a n j e n a bijaše oprava od lana i vune směšana, III. Mos. 19. 19. U smislu p o s l o v u směrao je ovaj zakon, *a.* da se što strožije luči izabrani puk od krivobožacah; *b.* da nepreotme maha mehkoputnost. Ako li ga uzmemo o t a j s t v e n o, predstavljao je ovaj običaj kèrstjansku prostotu, te čistoću i nepogrěšivost kèrstjanske věre. Slični razlog imade i

4. što nebijaše slobodno svakakvo sěmenje měšati (V. Mos. 22, 9.).

5. Z a k o n, kojim bijaše propisano, da si Izraelci na kraj plaštah rese i plave vèrpce prišiju, směrao je, uzam p o s l o v u: *a.* da se puk razlikuje od krivobožacah; *b.* sveudilj sětja zapovědih

Digitized by Google

božjih; otajstveno pako predstavljao je zapověd Isukèrstovu, te da smo dužni kèrstjansku věru izpovědati.

6. Zabranjeno bi s neobradjenih njivah uživati se ploda pèrve tri godine (III. Mos. 19, 23.—25.); a tomu bijaše, ako se uzme poslovu, zdravstveni razlog; ako li pako otajstveno, predstavljao je pèrvence dobrih dělah, kada se čověk obrati, koja mu se podulje vremena moraju sumnjiva viděti.

7. Zabranjeno bijaše, da se živine različite bagre nesapinju u isti jaram (V. Mos. 22, 10.); a to, uzeto poslovu, zapověda, držati se reda u naravi; otajstveno pako opominje pravověrne, da nevuku istoga jarma sa nevěrnici, kao što piše apoštol.

8. Zabranjeno bijaše volu gubicu zavezati kada vèrši, a to je, poslovu, poticalo tim jačje sućut prama gladnomu iskèrnjemu; otajstveno pako opominje pravověrnike, da su dužni na tělu uzdèržavati duhovne si pastire, od kojih primaju duhovnu hranu, kruh života [1]).

§. 91.

Pregled cěloga Mojsijina zakona.

1. Cěli Mojsijin zakonik vodi u svakoj nesětnoj stranki na Boga, kao poslědnji cilj čověčjega života. On je gospodar nad svimi narodi, no puk izraelski odabrao si je posebno; on ga je čudnovato vodio, ravnao i dohranio do samostalnosti. U znak, da je ovaj puk osobito Bogu posvetjen, zadèržao je obrezovanje, kao što mu je Bog već prije propisao; sedmi dan je počivao i od svoje stečevine desetinu platjao. Kao božja svojina neposrědno, nebijaše nitko sam svoj gospodar, jedino prosto bijaše svakomu u hramu dvoriti i živěti.

Isto tako bijaše i zemlja neposredno imovina božja, pa u znak božjega imućtva morade puk desetinu davati sretjenstvu; od svega, što bi urodilo, kao naměstničtvu božjemu. I zemlja je u miru ležala sedmi dan i sedmu godinu, što je takodjer svědočilo, da niti njom nemože svaki gospodariti, kako mu volja. Isti je

[1]) I. Kor. 9, 7.—11.

Digitized by Google

razlog, što nisu směli zemlje u najam dati na više, nego li na četèrdeset i devet godinah, izim ako bi ju hramu na korist ustupili; dà što više, nisu směli u obće zemlje u najam dati, nego samo plod, što bi urodio na několiko godinah, a kada bi ugovorni rok minuo, vratila se je zemlja natrag posědniku. Ove i druge kojekakve naredbe škapčale su poput čvèrstih karikah Izraelce s Bogom, gospodarom i kraljem njihovim, te uslěd njih bijaše sustavni značaj ovoga naroda bogovladan (theokratičan).

2. Takodjer gradjansku i domaću sréću promicao je zakon posve mudro. Što gore spomenusmo, da bijaše zapovědjeno, da najmljeno zemljište morade opet pripasti pèrvomu posědniku ili njegovim baštinikom, kada opredělјeni rok mine, branilo je s jedne strane, da nebude goleme razlike u imetku, s česa bi kadikad mogle stradati pojedine porodice; s druge pako strane nije smetalo obèrtnosti ni najmanje. Bogat prikupio je od siromaka cělu baštinu oranice ili samo něšto od nje i vukao je odtud korist, no sin ili unuk osiromašenoga posědnika mogaše se nadati, da će mu se naskoro vratiti otčevina ili dědovina. Pa, zar se nevidi duh plemenite čověčnosti takodjer u onoj naredbi, gdě se propisuje, da se smije zemlja obdělavati samo od sedam do sedam godinah? a ono što nikne i urodi sedme godine od sebe, pripadalo je siromakom, kao obća imovina cěloga puka.

Zatim nijedan puk staroga věka nebijaše tako mudro uredjen glede pravoga razvitka i sréće domaćega i obiteljskoga života. Ako sve nije Mojsija j e d i n o s t b r a k a naprečac suprotstavio višeženstvu u iztoku; to je ipak ovomu uredjenju evangjeoskomu kèrčio put, stegnuv pravo odpustiti si ženu, na pojèdine izvěstne slučaje, te zabraniv budućim kraljem, dèržati si više ženah poput drugih vladarah u iztoku. Kako pravedno priznade zakonik ugled otčinski nad dětetom? pa vendar neimade otac oblasti nad životom i smèrtju děteta, kao što n. p. po rimskom zakoniku, uslěd koga su se otci kadikad takodjer nemilo njim služili. Sluga je bio uslěd dragovoljnoga ugovora član obitelji; ni jedan židov nemogaše u pravom smislu postati robom drugoga židova, samo tudjinac mogao je dopasti pravoga robstva uslěd prava protivne sile; pa i ovo robstvo bijaše kojekakovimi naredbami stegnuto, te se nemogaše

Digitized by Google

iz njega izleći ono preziranje i zloraba, kao što obično bijaše kod drugih narodah.

3. Većina ovih u kratko napomenutih propisah i naredabah spada medju sudbene zakone. Ako li ovamo pribrojimo još okolnostim vrěmena i svèrsi prilagodjene obredne i ćudoredne propise, kao što smo jih gore potanko razložili i kao što jih sadèrža je deset zapovědih božjih, — ova čista jezgra svih naravskih dužnostih i temelj pravoga ćudoredja za sva buduća vremena: to ćemo se u istinu u čudu naći, te poput svetoga pěsnika slaviti Boga i klicati:

Lex Domini immaculata, convertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam praestans parvulis.

Justitiae Domini rectae laetificantes corda, praeceptnm Domini lucidum, illuminans oculos.

Timor Domini sanctus, permanens in saeculum saeculi; judicia Domini vera, justificata in semetipsa.

Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum [1]).

Iz saltjera Gjorgjićeva:

Čisti zakon koj uzroči,
Da s' zla puta duh se obratja
Věrni zakon, kî svědoči,
Da Bog slugam věrno odvratja,
Mudri zakon kî najmanje
Dětce u pamet stavlja znanje.

Božji zakon pravda 'e prava
Kôm veselje sèrdca steču:
A zapověd višnja dava
Světlost, kôm se duše obteču,
I dan běli, jakno zora
Oku od naše svěsti otvora.

Strah božiji strah je sveti
Strah zaplatjen stavno u vîke
Věčni sudi, věčni uvěti
U istini neimaju slike,
Jer po sebi nad sva ina
Dobrotâ su, pravda, istina.

Slavni sudi, kojieh voli
Svaka duša prosvětljena
Hranit, čuvat, steć, nego li
Zlato, i dražieh množ kamena,
A njih sladost grě nápréda
Vèrh sladosti sata i meda.

4. Pored svega toga, ipak je Mojsijin zakon nesavèršen, ako se uzporedi sa evangjeoskim. Da su obredni propisi nesavèršeni, vidět je već odtud, što su ovi propisi bili puka sěna budućih kèrstjanskih otajstvah (umbra futurorum), te nisu dělili oproštenja grěhah niti nutarnjega posvetjenja, nego samo predstavljali.

[1]) Ps. 18, 8.—11.

Digitized by Google

Pa takodjer ćudoredni zakoni staroga zavěta bili su nesavèršeni, kao što je razabrati moći i

1. odtuda, što se na više městah radi tvèrdokornosti puku kroz pèrste gleda, dočim se u sv. evangjelju na istih městih strogo zabranjuje: napisati razpustnicu knjigu, vratiti žao za sramotu itd.

2. što se za potvèrditi zakon obećaje i prěti više s obzirom na zemaljsko i vremenito dobro ili zlo, nego li na buduću nagradu ili kazan. Bog je ovdě radio poput mudra odhranitelja, koj potiče dětcu na dobro dětinskimi darovi. Puk izraelski bijaše naime za onda u ćudorednom pogledu bi reć u dětinskoj dobi, te uzvišeniji razlozi nedopirahu mu još do sèrdca.

3. Navlastito pako pokazuju se Mojsijini zakoni nesavèršenimi, što nisu dělili potrěbite sile, da jim se uzmogne valjano zadovoljiti. Akoprem dobri u sebi, ipak su više samo korili čověka s nepravde i oholost mu suzbijali, nego li mu pravdu pribavljali. Pisani su na dvě kamenite ploče, a ne, kao što novi zakon žarkimi pismeni ljubavi u sèrdce. Jerbo „po Mojsiji dade se zakon, po Isukèrstu pako učini se milost i istina.“

§. 92.

Někoji dogadjaji u savezu sa Mojsijinim zakonodavstvom.

Jošte valja někoje dogadjaje napose razložiti, što su se sbili doduše izza zakonodavstva Mojsijina, no ipak su znatno unj uticali, a ovamo se broji ponajprije saliveno tele od zlata, zmija od měda i prizor sa Balamom.

1. Zlatno tele.

Lijući zlatno tele poveli su se Izraelci za egipatskim krivobožtvom [1]), budući Egiptjani na slavu Osira obožavali vola Apisa i Mnevisa. Da je takodjer Aron ljuto sagrěšio, popustiv krivobožkoj požudi naroda, vidět je na pèrvi mah, a i sveto pismo višeput [2]) napominje, te nebi trebalo o tom ni rěčih trošiti, da ga noviji židovski pisci nebi glede toga izpričavali.

Što su pako sažgali tele, u prah smèrvili, prah u vodu stresli, pa onda pili, predstavljalo je, kako sudi sv. Augustin, rázor i propast krivobožtva po Isukèrstu.

---

[1]) Ezek. 20, 7. 8. Děj. apošt. 7, 39. sld.

[2]) II. Mos. 32, 35. percussit ergo Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aron. (Udario je dakle Gospodin narod radi grěha teleta, što ga je načinio Aron).

Digitized by Google

2. Mědna zmija.

Ovu je sam Bog naredio za lěk protiva ranam od zmijah, koje su grizle židove u pustinji, kada jih je Bog kaznio zmijami, što su protiva njemu mèrmljali [1]). Da pako ova zmija nije služila kao zapis (amulet) ili kakva druga egipatska vračarija, vidět je već odtud, što ju je sam Bog saliti zapovědio [2]). A i sam Isukèrst naročito potvèrdjuje, gdě sama sebe kod Ivan 3, 14. 15. prispodablja ovoj mědnoj zmiji. „Kaogod što je Mojsija podigao zmiju u pustinji, tako treba da i sina čověčjega podignu, da ni jedan nepogine, koj u njega věruje, nego da ima život věčni.“

3. Prizor s Balamom.

Izraelci bijahu prodèrli putujuć po pustinji slavodobitno do pokrajine moabitske. Moabite pako popade strah i trepet, kada smotriše, da se izabrani puk sve bliže primiče. Kralj njihov Balak, osvědočen, usléd pobědah Izraelacah nad kraljevima Sihon i Og, da nije moći ovomu puku budi kako silnom običnom vojskom odoléti, neznade ni kud ni kamo, nego zaiska pomoći u višjih silah. Balam, Beorov sin (obitavajući u mesopotamskom gradu Petoru uz Eufrat) bijaše na glasu radi svoga saveza s višjimi silami, njemu se dakle uteče za pomoć Balak, moleći ga, da dodje te prokune neprijatelje, nebi li jim kakogod skèršio moć; pa u to ime obeća mu takodjer bogatih darovah. No kada bi Jehova odgovarao Balama, nehtjede pristati na ovaj poziv. Balak pošalje po drugi put poklisare k Balamu i kuša, nebi li ga možda sjajnijimi darovi nagovorio, da mu izpuni želju. Jehova mu dozvoli, da slobodno podje, no samo pod uvětom, da čini sve onako, kako mu bude on nadahnuo i zapovědio. Balam si osedla magaricu i podje na put. No ipak vračarove naměre nebijahu čiste. Pa sbilja hoteć mu, bi reć, preséći krivi put, izadje mu u susret „angjeo gospodnji“ s golim mačem. On ga nesmotri sam doduše, ali ga smotri magarica, pa zato skrene nèkoliko putah s ceste. No kolikogod bi putah svèrnula, tolike ju putah nemilo izprebija jašilac, dokle napokon neudari na glas naricati, budući joj gospodin otvorio usta

[1]) IV. Mos. 21.
[2]) Egipat je bio na glasu radi zaklinjanja zmijah.

Digitized by Google

da može govoriti. Napokon smotri i Balam angjela, koj ga ljuto ukori, što je tako nepravedno mèrcvario magaricu te toli krivom, opakom i himbenom naměrom na put pošao. Balam obeća još jednoć, da će samo ono govoriti, što mu Bog nadahne, te ode dalje mirno do Balaka.

Ovaj dovede vračara na jedan vèrhunac, odkuda je lahko mogao pregledati puk, što ga je imao proklinjati. Kada bi se pako Balam spremio, da proklinje, stade blagoslivljati, u město da kune. Uzkipio od jada, povede Balak vračara s jednoga vèrhunca na drugi, nebi li se gděgod naměrio na takav položaj, odkuda bi se kob izraelskoga puka vračaru nesrećnijom pričinila. Dizahu jedan žèrtvenik za drugim na slavu Jehovi, prikazivahu jednu žèrtvu za drugom; ali sve ostaje kako je i bilo, te kolikogod putah uzme Balam kleti, toliko putah blagoslivlje, pače siplje blagoslov sve obilnije i prorokuje sve sjajniju i srećniju budućnost Izraelcem, tako, da jim se napokon dozlogèrdi te odlučiše, akoprem zlovoljni, odustati od kletavah.

Izmedju najznamenitijih i najsjajnijih proročanstvah, što jih Balam izustio ovom prigodom, poslědnje se ujedno tiče mesije IV. Mos. 24, 17. Već joj je svečan uvod IV. Mos. 24, 15. 16.: „Stade govoriti“, piše se, „i reče opet: Govori Balam, sin Beorov; govori čověk, komu je otvoreno oko, govori slušalac rěčih božjih, koj pozna nauk Višnjega, koj gleda ukazanja Svemožnoga, koj padajući ima otvorene oči.“ Odovud se vidi, da je Balam pod silu izustio ovo proročanstvo, što mu je neposrědno Bog nadahnuo. Zatim slědi samo proročanstvo: „Vidět ću ga, ali ne sada, gledat ću ga, ali ne s bliza. Izajti će zvězda iz Jakoba, podići će se žezlo u Izraelu i smèrvit vojvode Moabove i skončat sinove Setove.“

Da se valjano shvati ovaj slučaj Balamov, treba pamtiti:

1. Da je magarica sbilja govorila, ili bolje rekuć, da je kroz nju govorio (dobar) angjeo, kao što někoć kroz zmiju zli angjeo; budući se ovo čudo potvèrdjuje i u novom zavětu (II. Petr. 2, 16.). Takodjer bijaše ovo čudo sasvim prama svèrsi. Balam je pošao na put s opake naměre, da kune puk izraelski, jerbo mu duša gine od pohlěpe za obećanom platjom. Udari dakle na Izraelce kao prěteći i pogubni neprijatelj. Čuvar pako i branitělj Izraela, Jehovin angjeo, preséče mu put, da ga sěti, da mu se Bog protivi naměri. Što pako on sam nesmotri angjela, pokazuje njegovu skrajnju slěpotu; što je pako němа živina ugledala angjela i pred njim uzmicala, pokazuje opet, kako je bio nečověčan,

Digitized by Google

tupoglav i skoro gorji od živinčeta. Tako je dakle bio smušen, uzpèrkos svojoj mudrosti, što mu je lakomosť sapela sèrdce. Nedade se pomisliti užasnija kazan i slèpota za čověka, nego kada isto živinče otvori usta da ga kori.

Balama, čověka, kazni živina čověčjim glasom, radi njegova dělovanja, kao što je Nebukadnezar dopao živinskoga udesa, po polju travu pasao, da se ukaže koli je živinski radio, kada se je Bogom proglasio.

2. Sve se vèrti oko toga, što je Bog kletve u sèrdcu Balamovu pretvarao u blagoslov, kada je pričeo govoriti, te što je vračar, akoprem mu bijaše sèrdce puno gnjeva, pod silu Jakoba slavio i blagoslivljao Izrael.

3. Što se napokon tiče pomenutoga proročanstva, to se vidi jasno već iz saveza govora, a ponajviše iz svečanoga uvoda, da ona zvězda sa svojom nebeskom světlosti predstavlja někoga sjajnoga i veličanstvenoga kralja (u staro su doba u obće sravnjivali vladare sa zvězdami). Sasvim bělodano pako vadi se ovaj smisao odtuda, što se odmah izza toga spominje žezlo. Buduć dakle da ovaj nebeski vojvoda iz Izraela ima stopram doći na svèrhi dnevah, koja je jošte daleko, kao što Balam naročito tvèrdi; to se može očevidno samo onaj razuměvati pod ovim imenom, koj će sve u Izraelu zavèršiti: Isukèrst spasitelj světa, koga je Bog obećao već u raju zemaljskom. Pravo imadu dakle něki sv. otci, što sude odavde, da su oni mudraci od iztoka (Mat. 2.) uslěd ovoga proročanstva, čekali spas od Izraela.

§. 93.

Proročanstvo Mojsijino o mesiji.

Akoprem Mojsija već u svojem zakoniku, bi reć pèrstom na Isukèrsta pokazuje, poimence pako obredne naredbe njegovoga zakonika same po sebi směraju na Isukèrsta, ipak je ova něma proročanstva zaoděnuo j a s n i m i r ě č m i, sboreć, pošto bi ozbiljno odgovarao puk od krivobožtva, ovako:

Proroka poput mene probudit će ti Gospodin Bog tvoj iz naroda tvoga i bratje tvoje, njega slušaj. Kao što si molio Gospodina Boga svoga na Horebu, kada se je sabrao sav puk, a ti rekao: Neću da slušam više glasa Gospodina Boga svoga, niti da gledam ovoga golemoga ognja, da nepoginem. Gospodin pako reče meni: „Sve su dobro govorili, proroka ću jim probuditi iz srědine bratje njihove poput tebe i metnut ću mu svoju rěč u usta, neka jim govori, štogod mu budem zapovědio.“ (V. Mos. 18, 15. sld.).

Da se pod ovim prorokom, što ga Mojsija obećaje, nesmije nijedan drugi prorok razuměvati do Isukèrsta, uči novi zavět naročito [1]). Takodjer i nutarnji razlozi potvèrdjuju, da se ovo obećanje odnosi na Isukèrsta. Ustalo koliko

[1]) Sv. Petar (děl. apošt. 3, 22.) a i sv. Stěpan (děl. apošt. 7, 37.) potvèrdjuju, da se je ovo proročanstvo u Isukèrstu izpunilo. Sravn. zatim Iv. 1, 45.; 5, 46.

Digitized by Google

mu drago pravih prorokah za Mojsijom u puku izraelskom, vendar nemože se o nijednom reći, da je prorok kao Mojsija, dočim su svi proroci, štogod jih je bilo izza Mojsije, svoje zvanje osnivali na temelju, što ga je Mojsija položio, niti nijednom nije u glavu došlo, da bi se uzporedio s njim, izabranim ljubimcem i prijateljem božjim. Svaki bi se učinio krivcem smèrti, koj bi se usudio iole štogod proměniti, što je Mojsija ustanovio. Istom Isukèrst pojavi se kao novi zakonodavac, te kao što je Mojsija ustao kao posrědnik staroga zavěta, tako ustade Isukèrst kao posrědnik novoga, tako, da se samo on jedini u toj struci može s Mojsijom uzporediti.

§. 94.

Smèrt Mojsijina.

Mojsiju, kao izabranoga svoga ljubimca i prijatelja, odlikovao je Bog osobitimi darovi i preimućtvi, toli kao proroka, zakonodavca i vodju puka, koli takodjer kao svetoga spisatelja. Ipak nepoděli mu Bog vremenite utěhe, da uvede puk u obećanu zemlju, koga je četèrdeset godinah u pustinji vodio, podučavao, obražavao i za obećanu zemlju pripravljao. On ga dovede samo do praga i predade Jozui, da dovèrši njegov posao. Kada bi mu Bog objavio, da će se na skoro razstati s ovim světom, sabere narod i na očigled svih predade svoju oblast pomenutomu vojvodi, zatim zapěva uzvišeni slavopěv na čast Bogu, blagoslovi svako pojedino pleme, pa zatim umre na bèrdu Nebo, napram obećanoj zemlji, u sto dvadesetoj godini svoga života. Sveto pismo napominje [1]), da ga je sam Bog pokopao, te tako odlikovao još poslě smèrti, pa odtuda mněnje, da mu je Bog čudnovato uzeo tělo u nebo, što se posve slaže sa izvanrednimi milostimi, kojimi je Bog Mojsiju obdario, ako i neuzmemo u obzir, da bi se golema pogibelj izleći mogla za puk Izrael, koj je inače jako naginjao na krivobožtvo, kada bi tělo svoga osloboditeljа i ugodnika božjega u svojoj sredini čuvao. Odtuda se dade takodjer protumačiti, zašto se je praangjeo Mihalj tako žestoko borio sa vragom, da mu otme Mojsijino tělo [2]). Jošte jedno odlikovanje napominje sveto pismo novoga zavěta, što je dopalo Mojsiji poslě smèrti, ukazati se s Ilijom pred Isukèrstom na bèrdu Taboru, da bude svědok njegova preobraženja i da se s njim razgovara.

[1]) V. Mos. 34, 6.
[2]) Jud. r. 9.

Digitized by Google

Poglavje sedmo.

Kako se je čuvao i dalje razvijao Mojsijin zakon.

Bog nije onako samo na sreću ostavio zakona, što ga je po Mojsiji utemeljio u puku Izraelu, koga je upravo ovim zakonom nada sve narode odlikovao, nego kaogod što ga je čudnovato uveo, tako ga je takodjer čuvao i branio, što neposrednim uplivom u pověstnicu izabranoga si naroda, komu je ovo dragocěno blago pověrio, što pako uredjenjem proročtva.

I. Daljni upliv božji u pověstnicu izabranoga puka.

§. 64.

Pověstničke knjige staroga zavěta.

Bog upravlja doduše takodjer pověstnicom drugih narodah, te uzpèrkos čověčjoj opornosti ravna ju po svojoj mudroj osnovi sebi na slavu; no ipak ravnajuć si izabrani puk, ukaza mu se upliv otajnoga dělovanja bistrije i sjajnije, koj je inače prostomu čověčjemu umu nedokučiv. Pověstnica naime ovoga naroda vèrti se oko věre, očevidnije nego ijednoga drugoga naroda: ona nazaduje, kada věra propada; a napreduje, kada věra cvate i plodi, te dočim s jedne strane sveudilj pokazuje pèrstom na Mojsiju i njegov zakon, pokazuje s druge strane u svojih dogadjajih, sgodah i nesgodah, unapred na Isukèrsta; tako, da je, kao što něki glasoviti cèrkveni učitelj veli, cěla pověstnica izabranoga naroda golemo proročanstvo glede Isukèrsta, hoteći ga svakim korakom svoga razvitka polučiti. Pověstnica pako izabranoga naroda poslě Mojsije opisana je u ostalih pověstničkih knjigah staroga zakona, izmedju kojih je

1. knjiga Jozua

pèrva na redu, gdě se pripověda, kako je osvojio Jozua obećanu zemlju. Ovaj Jozua (sin Nunov, iz koljena Efraimova) bijaše drug i sluga Mojsijin, koj mu je položiv ruke podělio Duha mudrosti [1]).

[1]) IV. Mos. 27, 18.

Digitized by Google

Pa budući mu sudjeno, uvesti izabrani narod upravo u obećanu zemlju Kanaan, koju je Mojsija samo s daleka motrio, pade mu sreća u dio, te predstavljaše samoga Isukèrsta, koj nas je úveo u nebeski Kanaan i s kim mu jednako ime bijaše, jerbo ako se pravo uzme, znamenuje jedno te jedno Jozua i Jezus.

2. Knjiga sudacah

potvèrdjuje skroz i potanko, što je prorekao Mojsija, da će izabrani narod dotlè sretan biti, dok bude obdèržavao zakon; a nesretan, kada mu se iznevèri. Pripovèda se naime u ovoj knjizi, kako je narod pao u robstvo susèdnim krivobožkim narodom i to upravo onim, koji su ga na krivoboštvo zaveli, s toga: što se je po Jozujinoj smèrti odmetnuo; pa kako mu se je zatim vratila izgubljena sloboda i pèrvašnja sreća, kada se je skrušeno k Bogu obratio. Kako li zatim opet od Boga odpao te i sužanjstva dopao, opet se k Bogu vratio i oslobodio; pa tako jedan put za drugim. Oni, koje si je Bog odabrao, da spase narod, te koje je kadikad čudnovatimi prikazanji pozvao, nazvaše se sudci (pa odtud i ime knjizi), izmedju kojih odlikuju se: Otoniel, Aod, Barak, Gedeon, Jefte, Samson; dočim se slabo štogod ili ništa nespominje o životu druge šestorice: Samgara, Tole, Jaira, Ebzana, Elona i Abdona. Za vrème sudacah sbio se je takodjer jako umiljat i zanimiv dogadjaj, o kom pripovèda

3. knjiga Ruth,

koja je tim veće cène, što joj je upleteno rodoslovje Davida, praotca Isukèrstova.

Zatim idu

4. dvè knjige Samuelove
(po Vulgati dvè pèrve knjige kraljevah),

koje sadèržavaju povèstnicu izabranoga naroda počam od Samuela, poslèdnjega sudca i proroka, do konca kraljevanja Davidova. Samuel, o kom smo male prije govorili, Saul i David, jesu kao živi stožeri, oko kojih se ove knjige vèrte. Onda slède

5. dvè knjige kraljevah
(po Vulgati tretja i četvèrta knjiga kraljevah),

koje nastavljaju povèstnicu do babilonskoga sužanjstva.

Digitized by Google

Ovu pověstnicu dopunjuju

6. dvě knjiga lětopisah.

Pèrva knjiga naime iznosi ponajprije rodolik izraelskoga naroda na vidělo i uplitje mu gděšto razne pověstničke vësti, pa onda nastavlja životopis Davidov do kraja. Druga knjiga sadèržaje sgode i nesgode Salomunove do povratka iz babilonskoga sužanjstva. O povratku iz babilonskoga sužanjstva i novom utemeljenju izraelskoga narodnoga života pišu:

7. pèrva i druga knjiga Esdre
(ili po židovski, knjiga Esdre i Nehemije);

8. a slědeće knjige:

Tobija, Judith, Esther,

pišu pověstnicu osobah, od kojih su stekle naslov.

Pèrva, t. j. knjiga Tobije iznosi na vidělo krěposti ovoga pobožnoga čověka, koj se je u asirskom sužanjstvu věrno tèrsio zadovoljiti Mojsijinu zakonu i svoju pobožnost zasvědočio, ovèršujuć děla svete ljubavi. Pripovědajuć kako ga je Bog čudnovato naplatio za njegovu bogoljubnu gorljivost, potvèrdjuje ova knjiga, da Bog svojim ljubimcem šalje nevolje, samo da izidju na světlo svojimi krěpostmi, te dopadnu tim većih radostih.

Knjiga Judith predstavlja nam u Boga tvèrdo se uzdajuću i odvažnu izraelsku udovicu, koja je, kada bi na njezin rodni grad, tvèrdjavu Bethuliju, te ujedno na svukoliku židovsku zemlju nemilo udario asirski vojvoda Holofernes, odvratila od svoje domovine preteću propast, uputiv se u neprijateljski tabor, zatraviv svojom lěpotom neprijateljskoga vojvodu, te odsěkav mu njegovim vlastitim mačem glavu. Ovo oslobodjenje domovine, što se svake godine slavilo i na skorò prije babilonskoga sužanjstva dogodilo, potvèrdjuje nanovo sveti nauk, da je sva naša pomoć u Boga, te da se neće prevariti, koj se u njega uzdaju.

Slična něšta piše i knjiga Esther. Pripověda nam, kako je ova pobožna židovska děvojka, pošto bi dotěrala tja do kraljice, osujetila opaku odluku, da se skonča cěli židovski narod, koju je izdao Haman; a svomu bratiću Mardokeju, kao i cělomu svomu

Digitized by Google

narodu izprosila milost; na uspomenu česa odredjena je takodjer godišnja svetkovina (purim ili svetkovina srećakah) i cěli ju je narod slavio.

Pověstničke knjige staroga zavěta zaključuju se

9. dvěma knjigama Makabejah,

koje nam opisuju junačku borbu za věru i slobodu, koju su slavno i sretno vodili proti bezbožnim i oholim potomkom Seleukah, najhrabriji i najplemenitiji junaci naroda, na čelu jim pako bijahu svetjenik Mathathija i sinovi mu: Ivan, Juda Makabej, Eleazar i Jonathan, u drugom stolětju prije Isukèrsta. Vendar su obadvě knjige nezavisno jedna od druge pisane i popunjuju se medjusobno.

II. Proročtvo,

i to:

A) O proročtvu u obće.

§. 96.

Bitnost proročanstva.

Prorok se nazivlje onaj, koga Bog nadahne čudnovatim znanjem, znanjem, koje nadilazi čověčje znanje. Odtud ime prorok, t. j. koj buduće proriče, znači samo jedan dio cělosti. Zatim valja primětiti, da je pèrvo i bitno glede proročkoga dara znanje, a nipošto govor; pa zato se zovu takodjer u starom zavětu proroci vidioci (roim), jerbo je vidjenje něka vèrst znanja. Govor je istom drugo u proroka. Jerbo je pako, kao što veli apoštol, objava duha svakomu dana na korist (drugim) [1]), to neka nekrije prorok u sebi, što mu Bog priobći uzvišenijega znanja, nego neka dragovoljno drugim na korist navěsti. Napokon je obično skopčan sa darom proročanskim takodjer dar čudesa tvoriti kojim se potvèrdjuje za istinito, što prorok navěstja.

Da se stvar pobližje razjasni, pridajemo još slědeće opazke:

1. Prorok spoznaje, kako rekosmo, božjim nadahnutjem, kada mu razsvětli dušu božje světlo. Ovo pako proročansko světlo nije u duši proroka něšto ustrajna, dapače trebalo je svaki put, kadagod je imao prorok što novoga navě-

[1]) I. Kor. 12, 7.

Digitized by Google

stiti, da ga s nova obasja božansko světlo, pa zato dolazi tako često u starom zavětu: Gospodin reče ovomu ili onomu proroku; pozvà ga Bog, ruka božja sadje na njega. Medjutim se može ipak tkogod zvati prorokom, ako je i ugasnulo u njem světlo božje; već s toga, što ga je Bog poslao ili pozvao da bude prorok, kao što reče Bog Jeremiji: ja sam odlučio, da budeš prorok medju narodi [1]).

2. Proročko znanje nadilazi, kako napomenusmo, čověčje. Čim više dakle nadilazi znanje proroka znanje čověčje, tim je veća proročko. S toga obzira dadu se označiti tri stepena proročkoga znanja. Prvi stepen ide do takova znanja, koje nadilazi znanje gděkojih ljudih, ali ne skroz svih ljudih; kao kada n. p. nětko štogod spozna svojim osětjalom, jerbo mu je blizu; no drugi nespozna, komu je daleko. Tako znadjaše Elizej proročanski, što mu je činio učenik Giezi, akoprem bijaše odsutan [2]), pa tako su kadikad očitovane misli sèrdca jednoga drugomu. Drugi stepen ide do takova znanja, koje nadilazi znanje svih ljudih bez razlike, ne kao da se nebi spoznati dalo samo po sebi, nego jerbo se neda spoznati čověku radi slaboće čověčjega uma, tako n. p. otajstvo presvetoga Trojstva, što su navěstili serafini pěvajući triput „svet" [3]).

Napokon tretji i najviši stepen ide do takova znanja, što nadilazi znanje svih ljudih, jerbo se neda spoznati već samo po sebi, n. p. znanje budućih slučajnih dogadjajah. Pa buduć da upravo ovo znanje ponajprije odlikuje proroka, s toga mu se odtuda izvodi ime.

3. Prorok spoznaje, kako rekesmo, božjim nadahnutjem, kada mu razsvětli dušu božje světlo. Bog pako može proroku razsvětliti dušu na dva načina, pèrvo naročitom objavom, drugo skrovnim nutarnjim nagonom. Glede onoga, što spozna prorok naročitom proročkom objavom, siguran je i sam posve, on dèrži podpuno sigurno i istinito, što mu Bog udahne ovakovim načinom. „U istinu" veli prorok Jeremija, „u istinu poslà me Bog k vam, da vam u uši izgovorim sve ove rěči [4])." Jer ako nebi proroci sami sigurni bili glede onoga, što jim Bog naročito objavi, nebi niti věra drugih ljudih sigurna bila, koja se osniva na izrekah proročkih, t. j. nebi bilo nikakve stalnè vère, do pukih i nesigurnih slutnjah. Za primèr ovakove proročke sigurnosti služi nam izmedju ostalih Abraham, koj podučen ovakovim proročkim ukazanjem, sprema se, da si jedinorodjenoga sina žèrtvuje, što dakako nebi učinio, da nije glede božanske objave, koja mu je u dio pala, podpuno siguran bio.

Glede onoga pako, što spoznade prorok drugim načinom, nutarnjim i skrovnim nagonom, nemože kadikad podpuno razlikovati, da li si to misli i spoznaje nutarnjim božanskim nagonom, ili svojim vlastitim duhom. Jer nije sve, što spoznajemo božanskim nagonom, potvèrdjeno pečatom proročke sigurnosti, budući je takav nagon, s obzirom na proročku objavu, nèšta nepodpuna [5]).

Vendar su sva proročanstva, što su pobilježena u svetom pismu, pèrve vèrsti.

4. Iz ovoga, što dosada rekosmo, viděti je jasno, da dar proročki nije naravni dar. Moći je doduše i naravski štogod napèrvo kazati, nego se onda ono, što će se sbiti vidi napèrvo u svojih uzrocih, a nipošto samo po sebi; kao što n. p. vidi lěčnik napèrvo, hoće li mu bolestnik ozdravit ili umrěti iz uzrokah, kojih učinke napèrvo znade. Usuprot pako proročko znanje budućih dogadjajah, nevidi samo dogadjajah u njihovih uzrocih, nego i same po sebi. Znati pako samo po sebi, što će se u buduće dogoditi, može samo Bog i onaj, komu Bog dade; pa zato nemože pod nipošto takovo znanje biti naravno. Kao što pako proročanstvo nije naravan dar, tako se niti neosniva na naravnoj sposobnosti duše, a niti mu netreba tomu naravnoga razpoloženja. Pače komu Bog dade dar proročanstva, tomu poděli ujedno i sve sposobnosti, što mu jih treba.

---

[1]) Jerem. 1, 5. — [2]) IV. Kralj. 5. — [3]) Izaj. pogl. 6. — [4]) Jerem. 26, 15. — [5]) Thom. Sum. Th. 2, 2. qu. 72. art. 5.

Digitized by Google

5. Daru proročkomu netreba već po sebi dara svetosti i pravednosti, pače može obstojati i bez njih, te doslědno takodjer bez ljubavi Boga. Dar se naime proročki tiče ponajprije uma, a dar svetosti volje; dar proročki poděluje se, kao što i ostale tako zvane milosti badava dane (gratiae gratis datae), drugim na korist [1]); a dar svetosti usuprot ponajprije na korist onomu, komu se poděljuje, da se naime ljubavju s Bogom sdruži.

S toga će takodjer, kao što se piše Math. 7, 22. onim, koji budu rekli: „Gospodine, nismo li u tvoje ime prorokovali?“ odgovoriti Gospodin: „Nepoznam vas.“ Jerbo, kao što primětje sv. Jerolim na ovo město. „Prorokovati, čudesa tvoriti, vragove těrati, nije kadikad zasluga onoga, koj ova děla čini, nego ili jih tvori zazvav ime Isukèrstovo, ili su mu poděljena na propast ili korist onim, koji gledaju i slušaju.“ Pa tako nam svědoči takodjer pověstnica staroga zavěta, navadjajuć primère, gdě je dar proročanstva postojao uz ćudorednu nemoć ili opačinu, kao što se vidi na Joni, a još većma na Balamu.

S druge strane opet vidimo, da proročanstvu dolikuje ćud, koja je za više prionula, a od zemaljštine se uzdigla, te da je usuprot duša, koju su zaokupile žestoke strasti, ili koja se je, bi reć, izgubila u stvarih okolo sebe, za proročanstvo neprikladna, budući proročanstvu treba najvišega duševnoga uzhitjenja, da može prematrati duhovne stvari. S ovoga obzira, moglo se je dakako poněšto podučavati i pripravljati za dar proročanstva, pa se i sbilja pripravljalo u tako zvanih proročkih učionah, kao što su se podigle osobito za dobe Samuelove. Zatim su takodjer svikoliki proroci, o kojih pripověda sveta pověstnica, svoga poslanja i svoje službe věrno potvèrdili ugledom svoga života. Propovědali su isto svojim primèrom, što svojimi rěćmi; strogosti ćudoredja, što su učili, dèržali su se sami, pa kaogod što jim bijaše najlěpša struka zvanja, ponavljati obećanje budućega odkupitelja i poticati nadu naroda u njega, tako jih je takodjer sve zapala sreća, da ga u životu i smèrti predstavljaju. Skoro su se svi navěštujuć istinu hranili kruhom tuge i nevolje i pili pehar žalosti. Hiju i Elizeja obkolile su odasvuda pogibelji nemile smèrti; Izaija je bio na ruglo narodu i kraljevom; Zakariju kamenovaše; Ezekiel i Jeremija propadoše u more tuge i jada; Daniela baciše dvaput medju lave; tako, da se ponajprije tiče prorokah, što piše apoštol o svetcih staroga zavěta: „Něki su na muke udareni, te nehtješe privoliti na slobodu, da dopadnu boljega uzkèrsnutja. Drugi su tèrpili ruglo i batine, k tomu okove i tamnice. Kamenovani su, rezani, napastovani, mačem pogubljeni, hodali su u kožusih, u kozjih kožah, siromašni, snuždeni, izmèrcvareni; svèt jih nebiaše vrědan; bludili su po pustinjah i planinah, po špiljah i provalah zemaljskih [2])."

§. 97.

Pravi i krivi proroci.

Kao što nemogu vragovi pravih ćudesah tvoriti, niti svojim slědbenikom poděliti dara ćudesah; isto tako nemogu jim poděliti niti proročanskoga dara. Vendar imadu, više znanja od ljudih, te ga mogu i njim sobćiti; ali je ovo znanje omedjašeno i nesigurno. Pa s toga oni, kojim se sobći ovakovo znanje (sveto pismo nezove jih nikad prosto proroci, nego uvěk primětje: krivi proroci ili proroci krivobožki); niti negovore uvěk istine, niti nelažu svaki put;

[1]) I. Kor. 12, 7. — [2]) Žid. 11, 35.

Digitized by Google

nego obično istinu i laž měšaju. Zato je upravo ovo glavna biljega, po kojoj se razlikuju krivi proroci od pravih, kao što i Mojsija naročito napominje, odvratjajuć puk od krivih prorokah i vračarah, koji će ustati izza njega. Ovako reče Gospodin Mojsiji: „Ako stane kakovi prorok, oholostju skvaren u ime moje govoriti, što mu nisam zapovědio da govori, ili ako bude govorio u ime drugih bogovah, neka pogine. Ako li mučeć u sèrdcu na to rekneš: Kako ću razabrati rěč, koje nije Gospodin rekao, neka ti bude ovo znak: ako se nesbude, što je ovaj prorok u ime gospodnje prorokovao, to onda nije Gospodin govorio, nego je u oholosti sèrdca svoga izmislio onaj prorok, pa zato neka te nebude strah od njega [1]).“

Druga, isto tako sigurna biljega krivoga proroka, sastoji se u tom, da svojim naukom i govorom odvratja od štovanja pravoga Boga, ili ga obara, neda bo se pomisliti, da si Bog protuslovi, koj nam zapověda, da ga štujemo.

Tretja biljega krivoga proroka jest, da se opire drugomu kojemu proroku, koj je dokazao te priznan, da je pravi; navlastito pako da se opire zakonu Mojsijinu, buduć izza Mojsije ustao; gděno se usuprot svi pravi proroci oslanjaju na ovaj zakon, kao na svetinju, u koju se nesmije dirat i sveudilj se na njega obaziru.

Medjutim dolaze u pověstnici skoro uvěk uz prave proroke, takodjer krivi; kao što su uz pravoga Boga štovani takodjer krivi, jerbo čarolije i sva krivobožka proročišta, bila su ponajglavnija sredstva, koja su uzdèržavala krivoboštvo.

§. 98.

Čudesa, što su jih tvorili proroci.

Ponajprije pako izkazao se je pravi prorok pravimi čudesi, koja može samo onaj tvoriti, komu Bog dade; jer kaogod dar proročtva, bi reć: udioničtvuje s Bogom u znanju, tako udioničtvuje dar čudesah u snagi, te jedan drugoga podupire i potvèrdjuje. Sveta nas pověstnica uči, da su proroci i sbilja ovakova čudesa tvorili, ponajviše pako za dobe, kada je narod duboko propao, kao n. p. za Ilije i Elizeja, gdě se moglo neobičnomu i izvanrednomu zlu doskočiti samo ovakovimi neobičnimi i izvanrednimi sredstvi. Sětimo se samo koliko su mèrtvih ova dva proroka uzkrisila, kako

[1]) V. Mos. 18, 20. sl.

Digitized by Google

je jedan na vatrenih kolih na nebo uzišao, drugoga pako iste kosti čudnovatu moć imale oživiti mèrtvaca i drugih sličnih takovih izvanrednih dělah.

Ništanemanje valja i ovdě, kao što i u životu kašnjih kèrstjanskih svetacah razlikovati dvě vèrsti čudesah. Pèrvo čudesa, što jih je Bog po prorocih tvorio, da pokaže svoju veličinu i snagu; a drugo čudesa, što jih je tvorio, da pokaže svoju dobrotu, te kako rado izpunjuje volju onih, koji njegovu izpunjuju. Ove dvě vèrsti razlikuju se naime u tom, što Bog traži izvanrednu sgodu, kada će tvoriti pèrve vèrsti čudesa; a kada druge vèrsti, služi se običnom i najprostijom. Sveto pismo napominje nam u petom i šestom poglavju četvèrte knjige kraljevah glede ovih dvijuh vèrstih čudesah jedan očevidan primèr, koj upravo potvèrdjuje, što smo dosada govorili. Elizej prorok izlěči Naamana, vojvodu kralja sirskoga od gube. Ovdě bijaše izvanredna sgoda, gdě Bog htěde pokazati krivobožkomu narodu svoju moć, veličinu i slavu. On, taj vojvoda, neka dodje k meni, veli prorok; da vidi, da ima prorok u Izraelu [1]), t. j. da je onaj Bog, koga štuje ovaj prorok; gospodar, svemožan, gospodar vojskah. Kada su pako, kako se pripověda u slědećem poglavju, proročići (djaci proročji) na obali potoka Jordana dèrva sěkli, pade jednomu izmedju njih želězo od sěkire u vodu, te s města viknu, veli se, izza glasa: „jao, jao, gospodine, posudio sam želězo", jao, htěde reći, daj, da ga natrag dobijem. Doista obična, neznatna prigoda, gdě se nebi čověk niti nadao čudu. Pa ipak dade Bog, komu je drago, kadikad očevidno pokazati, da ljubi pověrenje svojih slugah, i da jim i u neznatnih stvarih puni želju. Bog dade, na molitvu proroka Elizeja plivalo je želězo čudom na vodi, pa ga vrati po njem onomu, komu je spalo.

§. 99.

Način proročkoga znanja.

Proroci nevide bivstva božjega, kada jih Bog razsvětli i vèrhunaravnim znanjem obdari. Jerbo bivstvo božje gledaju samo blaženi u nebu; proroci pako gledaju, kao što veli apoštol, domovinu, gdě se Bog gleda, samo kao s daleka [2]) i njihovo znanje uvěk je poněšto nepodpuno; s toga takodjer bijaše Isukèrst, što je Boga sasvim savèršeno spoznao i što je neposredno gledao Boga; u strogom smislu ne prorok, nego više no prorok.

a. Proročanska objava, kakono gore napomenusmo, sbiva se, kada božje světlo razsvětli dušu proroku, odkuda se porodi više proročansko znanje. Nije zato od potrebe, da se proroku u pameti predstave takodjer tělovne slike ili prizori, no mogu se pridružiti, te tako olahkotiti proroku duševno gledanje. A ovakove slike i prizore, može ili sam Bog predstaviti proroku, ako jih napose u tu svèrhu stvori; ili jih je možda već prije pojmio prorok vanjskimi osětili; te mu jih Bog samo duhu predoči i uporavi na onu istinu, koju će objaviti proroku. Odovud se vidi, da proroci, kao što piše sv. Jerolim za proroka Amosa, kadikad uzimaju takove slike i spodobe, kojim su prije u životu obikli.

b. Kao što pako može prorok štogod pojmiti u duši uslěd nadahnutja božjega světla bez tělovnih slikah i predstavah: tako može obratno Bog komugod

[1]) IV. knjig. kralj. 5, 8. — [2]) Žid. 1, 1.—t

Digitized by Google

pred oči donesti tělovne slike i predstave; a da mu duha nerazsvětli božanskim světlom, te jih doslědno čověk nemože tumačiti ni razuměti. Tako se je dogodilo n. p. Faraonu, Nabukodonosoru, Balthasaru i drugim. Ovakov se vendar nezove prorokom, jerbo je proroku neobhodno od potrebe, da mu vlastiti duh obasja světlo božje; i jerbo je upravo ovo světlo bitno i ponajglavnije za proroka [1]).

c. Za proročanske objave može postojati u proroku dělovanje vanjskih osětilah ili prestati. Ovakovo dělovanje može postojati ili nije upravo od potrebe da prestane, kada Bog proroku razsvětli duh duhovnim světlom bez tělovnih slikah ili predstavah, ili kada mu se ove predstave po vanjskih osětilih prenesu duši, budi da jih Bog napose u ovu svèrhu stvori, kao što n. p. gorući tèrnjak za Mojsiju, ukazano pismo za Daniela; budi da su potekle iz naravnih uzrokah, pa jih Bog uzme u znak kakve istine, koju će imati prorok objaviti.

Ako li usuprot Bog udari u dušu proroku ove tělovne slike i predstave bez vanjskih osětilah, onda se dakako obustavi doněkle dělovanje vanjskih osětilah, ili štono rěč, prorok se z a n e s e, da se nebi kakogod pričinilo, da tobož ove slike i predstave dolaze s vana, te jim se tako promašila svèrha.

§. 100.

Stepeni proročanskoga znanja.

Da imade više stepenah proročanskoga znanja, tvèrdi podosta jasno samo sveto pismo, veleć n. p. o Mojsiji, da nije ustao veći prorok u Izraelu [2]).

Proročtvo naime, gdě se očituje vèrhunaravna koja istina božjim světlom, no ipak po tělovnih slikah ili ukazanjih, u sredini je medju onim proročanstvom, gděno se vèrhunaravska istina očituje bez takovih slikah ili izkazanjah; i proročtvom, gděno se čověk takodjer bez ovakovih slikah i izkazanjah duhovnim světlom usposobljuje, da uzmogne spoznati ili činiti ono, do česa dopire i sama čověčja pamet. Pa buduć da je u proroka bitnije spoznanje, nego li dělovanje, to je onda najnižji stepen proročtva, kada tko skrovnim nutarnjim nagonom potaknut, něšto vanjski děluje ili izvede, kao što se piše o Samsonu u knjizi sudacah: „I duh sadje na njega, te kaogod što obično gori lan, kada mu se primakne vatra, tako su spali i s njega i potèrgali se okovi, kojimi je bio sapet [3]).

Drugi se stepen proročtva sastoji u tom, da tkogod nutarnjim světlom razsvětljen, štogod spoznade, što neide preko medje čověčjega znanja, kao što se pripověda o Salomunu, da je „sborio o dèrvetju od cedra, što je na Libanu, do hyssopa, što raste na zidu; i o marvi i o pticah i o cèrvih i o ribah [4]).“ Ovo bo je znanje Bog nadahnuo Salomunu, jerbo se neposredno prije ovih rěčih veli: da je Bog podělio Salomonu mudrost i veliku razboritost i znanje, „tako obširno, kao pěsak na obali morskoj [5]).“

---

[1]) Sravn. Augustin. 12 super Genes. ad litt. cap. 9. quibus signa per aliquas rerum corporalium similitudines demonstrabantur in Spiritu, nisi accessisset mentis officium, ut etiam intelligerentur, nondum erat prophetia. (Kojim su se znamenja někojimi slikami tělesnih stvarih ukazivala u Duhu, da nije pripomoglo dělovanje duše, da se takodjer razumiju, još nebijaše proročanstvo).

[2]) V. Mos. 34, 10. — [3]) Sudac. 15, 14. — [4]) III. Kralj. 4, 33. — [5]) III. Kralj. 4, 29.

Digitized by Google

Obadva pako ova najnižja proročka stepena jošte su izpod pravoga proročtva, jerbo proročko znanje u užjem smislu, kakono napomenusmo, nadilazi čověčansko.

Takodjer i ono proročanstvo, gdě se koja vèrhunaravna istina objavljuje predstavami i slikami, imade više stepenah. Pèrvo, mogu se ove predstave i slike prikazati čověku u snu, ili kada je budan. Ako mu se budnu ukažu, već je proročanstvo uzvišenijega stepena od protivnoga, budući je jačje božansko světlo, kada proroka budna i zemaljskimi stvarmi zabavljena odtèrgne od naravnih stvarih te uznese do vèrhunaravnih; nego li, kada mu u snu obasja dušu, gdě se je od osětnih stvarih već odtèrgnuo.

Drugo, gdě je govor o različitih stepenih proročanstva valja u obzir uzeti iste tělovne znakove, kojimi se izrazuje vèrhunaravna, duhovna istina. Budući naime rěči najtočniji znaci duhovne istine, to se označuje višji stupanj proročanstva, kada prorok, budan ili u snu, sluša rěči, koje mu navěštaju duhovnu istinu, nego li, kada gleda vidljiva znamenja gděkojih istinah, kao što je n. p. sedam rodnih klasovah znamenovalo sedam rodnih godinah [1]). A izmedju proročanstvah opet, koja bivaju po ovakovih vidljivih znamenjih više je ono, gdě su ova vidljiva znamenja jačja, kao što je n. p. Jeremija vidio u slici lonca na ognju, požar, koj je spalio grad [2]).

Tretje, proročanstvo je u višjem stepenu, kada prorok ne samo sluša rěči ili gleda znamenja, nego kada mu se takodjer budi u snu ili budnu ukaže osoba, koja mu govori, ili mu znamenja pokaže, jerbo nam to svědoči, da se je duh prorokov primaknuo bližje istomu objavljajućemu izvoru.

Četvèrto, valja osim toga uzeti još i obzir na osobu samu, koja se takvom prigodom ukaže proroku. Jer ako se takova osoba budi u snu, budi budnu ukaže u spodobi angjela, veći je stepen proročanstva, nego li da mu se ukaže u spodobi čověka, a još je višji stepen, ako mu se ukaže u spodobi samoga Boga, kao što se ukaza n. p. proroku Izaiji, koj svoja proročanstva počima rěčmi: „Viděh Gospodina sědeć na visoku i uzvišenu prěstolju [3])."

Nada sve ove stepene diže se ona vèrst proročanstva, gdě se proroku duhovna i vèrhunaravna istina ukazuje bez ikakvih slikah ili predstavah, jerbo se ovo proročanstvo primiče najbližje gledanju Boga u nebu, gdě se gleda licem u lice.

§. 101.

Različiti stepeni proročanstva, s obzirom na tečaj vremena.

Proročansko znanje imalo je takodjer različitih stepenah s obzirom na tečaj vremena, budući da je tečajem vremena napredovalo takodjer proročansko znanje.

Da se bolje shvati ova točka, valja nam se vratiti natrag do same bitnosti proročanstva. Bitnost se pako i svèrha proročanstva sastoji, kako napomenusmo, u spoznanju vèrhunaravne božanske istine, koju promatrajuć ne samo da se poučavamo u věri, nego nam se ravna takodjer čěla čudorednost polag rěčih svetoga pěsnika, „emitte lucem tuam et veritatem tuam; ipsa me deduxerunt" (spusti světlost svoju i istinu svoju; ove su me rukovodile) [4]).

Naša se věra pako sastoji ponajprije u dvojem: pèrvo u pravom spoznanju Boga polag rěčih apoštolovih: tko hoće da dodje k Bogu, mora věrovati, da jest [5]); a drugo u otajstvu utělovljena Isukèrstova polag rěčih spasiteljevih: Věrujete u Boga, věrujte i u mene [6]).

---

[1]) I. Mos. 41. — [2]) Jerem. 1, 13. — [3]) Izaij. 6, 1. — [4]) ps. 42, 3. — [5]) Žid. 11, 6. — [6]) Iv. 14, 1.

Digitized by Google

Ako u pretres uzmemo proročanstvo, u koliko vodi k spoznanju Boga, to je ovo naprědovalo prama trostrukoj različitoj dobi, dobi naime pred zakonom, za zakona i za milosti. Jerbo prije zakona proročanski su podučavani Abraham i drugi otci u onom, što se je ticalo spoznanja Boga; za dobe zakona ticala se je proročanska objava takodjer věre u Boga, samo je směrala na savèršenije spoznanje Boga po věri, jerbo bijaše od potrebe za ove dobe cěli narod voditi do pravoga spoznanja Boga, a ne samo pojedine osobe ili porodice. S toga i govori Gospodin Mojsiji: „Ja sam Gospodin i ukazao sam se Abrahamu, Izaku i Jakobu kao svemogući Bog, ali imena moga Adonaj nisam jim objavio [1]).“ Prije naime bijahu otci podučavani ponajviše samo u věri u svemogućnost jednoga Boga, ali Mojsija bijaše podpuno podučen o jednostavnosti božjega sućtva, kada mu Bog reče: „Ja sam, koj sam [2]).“ Kašnje napokon, za dobe milosti, objavi sam Sin božji isto otajstvo presvetoga Trojstva.

U ove tri dobe vremena pako, bila je svaki put pèrva objava odličnija. Pèrva objava prije zakona zapade Abrahama, za koga su dobe ljudi većinom s věre u jednoga Boga pali u krivoboštvo. Objava pako, koja je zapala Izaka, bijaše prostija i oslanja se na onu, koja je dana Abrahamu, zato mu je i rečeno: „Ja sam Bog Abrahama, tvoga otca“, kao što kašnje takodjer Jakobu: „Ja sam Bog Abrahama, tvoga otca, i Bog Izaka.“

Tako je bilo i za dobe zakona. Pèrva, Mojsiji dana objava, najodličnija je i na nju se je oslanjala kašnje svaka objava, koja je zapala proroke.

Tako se napokon osniva za dobe milosti cěla věra cèrkve na objavi, koju su primili apoštoli glede věre u jednoga i troosobnoga Boga.

Što se pako tiče věre u utělovljenje Isukèrstovo, proroci su ovo otajstvo tim jasnije i savèršenije navěštali, čim su bliže bili Isukèrstu, i oni više, koji su izza njega živěli od onih, koji su prije njega, kao što piše sv. Pavao u listu Efežanom: „Jerbo ovo otajstvo (utělovljenja božjega) nebijaše za ine dobe ljudem očitovano, kao što je sada njegovim svetim apoštolom i prorokom po Duhu objavljeno [3]).

Što se napokon tiče ravnanja čověčanskih dělah proročtvom, to u ovom obziru različnost dobah nije imala upliva na proročansku objavu; nego je Bog rukovodio ljude glede onoga, što jim je valjalo činiti u svako doba, kako bijaše od potrebe ili koristi za spas izabranikah [4]).

B) Knjige proročke.

Knjige proročke děle se u proročke knjige u užjem smislu, i poučne (hagiographa).

I. Knjigah proročkih u užjem smislu

imade šestnajest, koje se opet prema obsěgu děle u veće i manje.

Izmedju četir veća proroka pèrvo město zauzima:

---

[1]) II. Mos. 6, 2.—3. — [2]) II. Mos. 3, 14. — [3]) Efež. 3, 5. — [4]) Sravn. Thom. 2. 2. qu. 174. art. 7.

Digitized by Google

§. 102.

Izaija,

koj se može punim pravom nazvati kraljem ostalih prorokah, jer ako i nije kraljevskoga roda (gděkoji misle, da mu je bio otac Amos, sin kralja Joasa i brat kralja Amazija), to ipak uzhitom svoga proročanskoga navěštenja te svojim kraljevskim i sjajnim slogom poput orla nadkriljuje druge proroke; te pošto bi proročansku službu, u koju je za čudnovatoga uzhitjenja posvetjen [1]), preko pol stolětja obnašao (pèrvi put pokazao se je po prilici 760. godine prije Isukèrsta), potvèrdio je svoje uzvišeno proročansko zvanje, nemilom mučeničkom smèrtju. Pripověda se věrojatno, da je pod kraljem Manassom razpiljen.

U svih njegovih proročanstvih ori samo jedan glas: neima spasa van u Bogu, te samo oni će se spasit, koji se k Bogu obrate i na Boga se oslone. Pošto pako sad ljubezno nuka, sad pako oštro opominje puk, da se obrati k Bogu i věrno mu se preda u volju, spoznaje ujedno, da se čověk nemože primaći k Bogu, ako se Bog neprimakne prije k čověku, te da sav spas grěšnomu světu izvire od Isukèrsta, budućega odkupitelja. Pa tako se njegova proročanstva svratjaju uvěk na budućega spasitelja světa, te obećajuć ga sveudilj, búdi, krěpi i potiče klonula, slaba i snuždena sèrdca; a opisujuć mu otajstveni život i dělovanje, govori za čudo jasno, kadikad i o najtanjih okolnostih, tako, da bi se polag sv. Jerolima prije mogao zvati evangjelistom, nego li prorokom.

Napose njegova proročanstva, koja se tiču mesije, navěštaju:

1. Porod Isukèrstov od děvice: „Gle děvica će zanosit i porodit sina i ime će mu se zvati Emmanuel [2]).“

2. Porod iz koléna Davidova: I mladica će potěrat iz korena Jesse i cvět niknut iz njegova korena. I duh gospodnji počivat će nad njim, duh mudrosti i razuma, duh savěta i jakosti, duh znanja i pobožnosti. I napunit će ga duh straha gospodnjega. Neće suditi kako mu pred oči dodje, niti koriti, kako čuje govoriti, nego će suditi po pravdi siromake i polag pravičnosti karati jadnika na zemlji. Udarit će zemlju palicom svojih ustah i ubiti bezbožnika dahom svojih ustah. Pravda će mu biti pás oko bokuh i věrnost pás oko bubregah [3]).

3. Njegovo božanstvo: „Puk, koj putovaše u tmini, ugleda veliku světlost, stanovnikom u sěni smèrti, ogranu světlo .... Děte bo nam se je rodilo

[1]) Pogl. 6. — [2]) 7, 14. Sravn. Matth. 1, 23. — [3]) 11, 1.—6. 3, 12. II. Tessal. 2, 8.

Digitized by Google

i sin darovao, na ramenih mu gospodstvo, i zvat će mu se ime: čudnovat, savětnik, Bog, silni junak, otac budućnosti, gospodar mira. Rasti će mu kraljestvo i miru neće biti kraja: sědit će na prěstolu Davidovu i nad njegovim kraljestvom, da ga učvèrsti i ogradi pravdom i pravicom odsele i do věka: „Revnost Gospodina četah učinit će ovo [1])."

4, Njegova predteču: Těši se, těši narode moj! govori sam Bog. Glas vapećega u pustinji: pripravite put gospodnji, poravnite u pustinji staze Boga našega, svaka dolina će se uzvisiti, a svaki brěg i brěžuljak sniziti; i što je krivo izpravit će se, a hrapavi se putevi izgladiti. I očitovat će se slava gospodnja i uza to viděti svaka pût, da su govorila usta gospodnja [2]).

5. Njegov nauk. „Duh gospodnji nada mnom, jer me pomaza Gospodin, da propovědam krotkim; posla me, da lěčim skrušene od sèrdca, da navěštam sužnjem odkupljenje, a okovanim slobodu, da navěštam godinu pomirenja od Boga i dan osvete od Boga našega, da těšim sve žalostne [3])."

6. Njegova čudesa: „Kažite malodušnikom: Těšite i nebojte se, evo vaš Bog donět će osvetu i nagradu, Bog sam dojti će i oslobodit vas. Onda će se otvoriti oči slěpcem i odpréti uši gluhim, onda će skakati poput jelena hromi, i rěšit se jezik němim [4])."

Njegovu gorku muku i smèrt město nas. Tko věruje našoj rěči štono ju čuje i mišica Gospodnja komu se očituje? Niče poput mladice pred njim i poput klice iz žedne zemlje: neimade mu spodobe niti miline; gledamo ga i neimade mu obličja, i željni smo ga, prezrena i zadnjega medju ljudmi, čověka bolna i znajućega, što je slabost, i bi reć skrilo mu se lice od rugote, pa zato niti nemarismo za njega.

„Doista on tèrpi naše nemoći i snosi naše boli: Mi ga dèržasmo tobož za gubavca, koga je Bog ošinuo i ponizio, a on je ranjen radi naših zloćah, izprebijan s naših grěhotah; radi našega mira snadje ga kazan i njegovimi modricami izlěčeni smo."

„Mi svi zabludili smo kao ovce, svaki je zašao sa svoga puta, a na njega natovario je Gospodin svih nas zloće. Žèrtvovan je, jerbo je sam hotio i nije otvorio ustiuh svojih; vodjen je poput ovce na zaklanje i umuknuo je poput jagnjeta pred onim, koj ga striže i neotvara ustiuh svojih....."

„Gospodin će ga smèrviti u slaboći; no kada položi svoj život za grěšnike, gledat će dugověčno sěme i volja božja ravnat će se u ruci njegovoj. S toga, što se je trudila duša njegova, gledat će i nasitit će se; u znanju će svomu opravdat isti on, pravedni sluga moj, mnoge; i njihove će zloće snosit. Zato ću mu jih premnogo predati i dělit će plěn silnikah, što je smèrti predao život svoj medju zločince uvèrstjen; i on je snosio grěhe mnogih i za prekèršitelje molio [5])."

8. Razširenje njegove věre medju pogane: „Ustaj, sjaji se Jerusolime! jerbo ti dolazi světlo i slava ti je božja ogranula. Nuto, tmine prikrit će zemlju i mrak narode; a te bi će sinut Gospodin i slava njegova gledat će se u tebi.

---

[1]) 2.—7. Sravn. Luk. 1, 33. — [2]) 40, 1.—6. Sravn. Matth. 3, 3. Luk. 3, 4. [3]) 61, 1.—3. Sravn. Luk. 4, 21.. — [4]) 35, 4.—6. — [5]) 53, 1.—10, Sravn. děl. apošt. 8, 32. I. Petr. 2, 22. i t. d.

Digitized by Google

I putovat će narodi pri světlu tvojem i kraljevi u sjajnosti, koja je obasjala tebe. Odpri širom oči svoje i motri, svi ovi skupili su se i dodjoše tebi; sinovi će ti iz daleka dojti i kćeri ustat će ti sa strane. Onda ćeš gledat i obilovat, sèrdce će ti se čudit i širit, kada se obrati k tebi množina s mora i sila poganah dodje k tebi [1]).“

Sva ova města, što jih navedosmo, sadèržaju proročanstva o Isukèrstu. Jer kako bi mogao tkogod takova šta golema i uzvišena o samu čověku reći, pa bio kako mu drago odličan i silan, ili kakovu zemaljskom vladaru ili kralju? Tako sudi takodjer sveudiljno židovsko i kèrstjansko predavanje.

§. 103.

2. *Jeremia.*

Jeremija, sin svetjenika Hilkie, možebit istoga, koj je za Jozije našao stari primèrak pentateuka, rodom iz Anathotha, svetjeničkoga grada blizu Jerusolima, obnašao je proročku službu prije i poslè razorenja Jerusolima, t. j. one nesretne dobe, kada se je sve poremetilo i naopako pošlo, te došla kazan, kojom se je Bog već davno grozio. Ova nesretna i nemirna doba pokazuje se takodjer u istih proročanstvih ovoga proroka, jerbo ponajviše sadèržaju ljutu tužbu nad propastju věre i navěštaju božju kazan. Vendar sred ovih mèrkih bojah pokazuju se gděšto traci vesele nade, pa medju ostalim napominje prorok, da će se židovi, kada namire sedamdeset godinah sužanjstva, opet vratiti u domovinu i bolje sreće dočekati [2]). Izmedju mesianskih proročanstvah ovoga proroka, odlikuje se osobito ono, gdè obećaje Bog, da će novi savez sklopiti:

„Gle, dojti će dani, veli Gospodin, kada ću novi savez sklopiti sa kućom Jude, ne poput saveza, što sam sklopio sa njihovimi otci onoga dana, kada sam jih za ruku uzeo, da jih izvedem iz zemlje Egipta; saveza, komu su se iznevěrili i ja sam jim pokazao silu svoju, veli Gospodin. Nego ovo će bit savez, što ću ga sklopit sa kućom Izraela izza onih danah. Dat ću jim svoju zapověd u utrobu i upisat u sèrdce: i ja ću jim biti Bog, a oni će mi biti puk. Niti neće više učiti nitko bližnjega si, niti nitko brata si govoreć: Spoznaj Gospodina! jerbo će me svaki spoznat, veli Gospodin, jerbo ću jim prostit zloću i grěha jim se više nesětjat [3]).

---

[1]) 60, 1. — 6. — [2]) 29, 4. — 15. — [3]) 31, 31. — 35. Sravn. Žid. 8, 8. — 13. Děl. apošt. 10, 43.

Digitized by Google

Kada bi pako prorokove ponuke, i opomene uzalud bile, te narod i dalje gluh ostao, nadodjoše i sbilja kazne božje, što jih je navěštao. Sada stade prorok jadikovati i naricati nemoguć odoléti sèrdcu. Ovo njegovo jadikovanje popisano je u knjizi, koja se odtud prozvala p l a č (lamentationes) Jeremije.

U pèrvom i drugom plaču, tuguje prorok nad pustim gradom, sažganim hramom, nad pogubljenimi mačem gradjani, u tretjem oplakuje nevolju svoju i puka; četvèrti opisuje na novo pustoš grada, hrama i sužanjstvo kralja Sedekie, u petom napokon ide izza tuge nad silnom bědom naroda, molitva, da se opet podigne. Izim smisla po slovu, imade u knjizi sila blaga za višje odnošaje, što ih predstavlja sv. mati cèrkva osobito poslědnjih danah velikoga tjedna svojim pravověrnikom. U onoj nesreći, što je sastigla Jerusolim, ukazuje nam se kazan, koja nas sastiže izza grěha; sudbina pustoga grada i puka u sužanjstvu sětja nas, da oplakujemo nevolju, koje smo dopali s grěha Adamova i svoje vlastite k r i v i c e; kažnjeni puk napokon predstavlja nam samoga Isukèrsta, u koliko je na se uzeo kazan cěloga čověčanstva.

Pod imenom Jeremije, dolazi u starijih popisih svetih knjigah takodjer

k n j i g a B a r u k

jerbo je jedan dio spisao Jeremija; a drugi dio spisao prorok Baruk. Ovaj bijaše sin Nerie i věrni učenik i drug Jeremije, kojemu je takodjer proročanstva pobilježio i s kim je sudbinu dělio. Iz Egipta, kamo si je pratio učitelja, putovao je u Babilon. Odovud je pisao, pet godinah izza razorenja Jerusolima, židovom list u Jerusolim, koj je uzet u ovu knjigu, gdě jih osbiljno opominje, da dèrže zakon. Jerusolim pěva si zatim žalostnu i veselu pěsmu, te se pozivlje na radost, što će mu se vratiti dětca. Napokon dolazi podulji list, gdě Jeremija opominje židove, koji putuju u Babilon, da se čuvaju krivobožtva. Knjiga je izvorno pisana hebrejski, no samo je gèrčki prevod sačuvan.

§. 104.

Ezekiel,

sin Buzijev, porodice Aaronove, bijaše medju židovi, koji su s kraljem Jekonijom odvedeni u Babilon, te je tudě obnašao proročku službu takodjer ze tužne i nesgodne dobe.

Poput Jeremije, komu bijaše mladji suvremenik, diže kao trublja svoj glas, budeć izza sna one, koji su još sveudilj snovali

Digitized by Google

i tražili pomoći drugdě, a ne u Boga. No i on začinja osbiljne i strašne grožnje utěhom za dobre. Napose navěšta u svojih proročanstvih, koja su mu se većinom lično prikazala (te s toga je i bio često zanešen) kraljestvo Isukèrsta, koga je vidio na prěstolu sědećega u čověčjoj spodobi na čudnovatih kolih, koja su, nošena od kerubinah, gledajućih kolesah u zraku lebdila [1]). Ujedno opisuje ovo kraljestvo kao kraljestvo ljubavi i milosti.

Dat ću vam novo sèrdce i nov duh metnut ću u vas; i uzet ću vam sèrdce od kamena, a dat ću vam od mesa. Metnut ću duh svoj u vas, te učiniti, da budete živili polag zapovědih mojih, da čuvate moju pravdu i polag nje se vladate.

I prebivat ćete u zemlji, što sam ju dao vašim otcem i bit ćete mi puk, a ja ću vam bit Bog i oslobodit ću vas svih vaših nepravdah [2]).

Na drugom městu navěšta prorok uz povratak Izraelacah iz sužanjstva uzkèrsnutje mèrtvih, sravnjujuć pèrvašnje sa poslědnjim.

„Ruka gospodnja spusti se nada me i odvede me u duhu gospodnjem i spusti me u sred polja, koje bijaše puno kostih. I povede me po njih naokolo: bijaše jih pako sila na povèršju polja i jako suhe.

„I reče mi: Sine čověčji, što misliš, da li će ove kosti oživěti? A ja rekoh: Gespodine Bože, ti znaš. I reče mi: Prorokuj (govori u ime i snagi Boga) ob ovih kostih i reci jim: Suhe kosti slušajte rěč gospodnju!

„Ovako govori Gospodin Bog kostim ovim: Gle, ja ću poslati duh u vas, pa ćete oživěti.

„Ja ću vam dati živce i narasti će meso na vas i obući ću kožu oko vas i dat ću vam duh, te ćete oživěti i znat ćete, da sam ja Gospodin [3])."

Starinsko věrodostojno predavanje pripověda, da je proroka ovoga u sužanjstvu pogubio něki židovski sudac, koga je kaznio radi krivobožtva, a narod ga je jako štovao poslě smèrti.

§. 115.

Daniel.

Rodjen iz kraljevske porodice, bijaše odveden sa drugom trojicom odličnih mladićah za kralja Jojakima u Babilon na dvor kralja Nebukadnezara. Ovdě bijaše odgojen pod imenom Baltazara za službu kralju, te se upozna sa babilonskimi znanostmi. Već za posve mlade dobe, pokaza zrelu pamet i razboritost prigodom nesreće krěpostne Susane. Nadariv ga Bog darom sanke tumačiti, dotěra de velikoga ugleda kod kralja Nebukadnezara i

[1]) Pogl. 1. — [2]) Pogl. 36, 26. — [3]) Pogl. 37.

Digitized by Google

časti vèrhovnoga predstojnika nada sve mudrace u Babilonu. Takodjer po smèrti Nebukadnezarovoj uživaše razne milosti u kralja Cira i Daria Hystaspa; ali ga snadje takodjer često ljuta sudbina radi vèrnosti prama Bogu, te ga dva put baciše u lavsku jamu, odkud je pako obadva puta čudnovato oslobodjen. Njegova se proročanstva tiču ponajviše sudbine narodah, kao što bijaše posve primèrno njegovu odnošenju. Ali i ova proročanstva, tičuća se većinom raznih narodah, sadèržaju kadikad posve jasno izrečeno odnošenje napram obećanom odkupitelju toli krivobožacah koli Izraelacah.

Tako odmah na početku knjige [1]) tumači različite dělove od kipa, što se je ukazao čudnovato složen u snu Nebukadnezara (zlatne glave, srebèrnih pèrsiuh i ramenah, mědena tèrbuha i bokuh želèznih i zemljenih noguh), da predstavlja različita carstva od světa, što će se podići jedno za drugim, a kamen, što se svalio s bèrda, akoprem ga se nije dotaknula čovječja ruka, te smèrvio kip, da predstavlja samoga Isukèrsta, gděno napokon zaglavljuje tumačenje ovimi rěčmi: U dnih pako ovih kraljestvah pobudit će Bog s neba kraljestvo, koje se neće razvaliti do věka, i kraljestvo njegovo neće se predati drugomu, smèrvit će pako i skončat sva ova kraljestva: a samo postojati će uvěke [2]).

Osobito je pako važno medju njegovimi mesijanskimi proročanstvi glasovito proročanstvo o sedamdeset tjednih, t. j. sedmičnih godinah.

„Sedamdeset tjedanah", navěšta angjeo Gabriel slušajućemu proroku, „sedamdeset tjedanah skratjeno je nad pukom tvojim i nad svetim gradom tvojim, da se skonča zloća i grěhu se na kraj stane i zatare grěhota; da se dobavi věčna pravda, te izpuni prikazanje i proročanstvo i pomaže sveti nada svete.

Znaj dakle i pamti: Kada se izda govor, da se na novo zidje Jerusolim, pa do Kèrsta vojvode, bit će tjedanah sedam i šestdeset i dva, i ulice i zidovi sagraditi će se u stiski vremena.

I poslě šestdeset dva tjedna biti će ubijen Kèrst, i neće mu biti narod, koj će ga tajiti. I grad i svetište razorit će narod sa vojvodom, koj će doći: i konac mu je opustošenje i izza konca rata odlučena je pustoš.

Jedan pako tjedan potvèrdit će ugovor mnogim i u pô tjedna prestat će žèrtva i prikazanje i bit će u hramu strahota pustoši i do kraja i konca trajat će pustoš [3]).“

Što se tiče dobe, odkud se imadu računat ovi tjedni godinah, t. j. 490 godinah, to jim je zabilježen početak u istom proročanstvu, kada se naime bude na novo gradio hram. Ovo je pako počelo godine 422. pr. I. — Od ove dobe pa do razorenja ovoga hrama proteklo je 490 godinah iliti sedamdeset sedmičnih godinah.

---

[1]) Pogl. 2. — [2]) Pogl. 2, 44. — [3]) Pogl. 9, 24. sl.

Digitized by Google

Pošto bi pako hram sagradjen, tečajem sedam sedmičnih godinah, iztekle su do pomirujuće smèrti Isukèrstove, kojom su dokinute žèrtve židovske 434. godine ili šestdeset i dvě sedmične godine. Izza pomirujuće smèrti Isukèrstove, koja je potvèrdila ili zapečatila stari zavět, postiže kazan božja onaj dio židovskoga naroda, koj se je odmetnuo od Isusa i razor se sgodi pod Titom onako, kako je ubilježen u proročanstvu.

§. 116.

Dvanaest manjih prorokah.

1. Ozea

nastupi pod kraljem Jeroboamom II. (825—784) svoje proročko dělovanje u kraljestvu Izraela, koje bijaše za onda tužna slika nutarnjega razdora i propasti věre. Ovo se nesretno doba ukazuje takodjer u njegovih proročanstvih. Većinom naime sadèržaju osbiljne prigovore i grožnje; akoprem su jim ovdě ondě pridodana takodjer obećanja bolje budućnosti na utěhu onim, koji bi se rad obratiti k Bogu.

„Obrati se Izraele ka Gospodinu Bogu svomu, jerbo si dotěrao do propasti svoje zloće. Uzmite rěči i obratite se ka Gospodinu i recite mu: Skončaj svu zloću, primi dobro, pa ćemo ti prikazivati žèrtve ustnah svojih.... Ja ću jim izlěčit rane, ljubit ću jih dragovoljno, jerbo se je odkrenuo gnjev moj od njih. Bit ću poput rose, Izrael će cvasti poput lěra i potěrat će mu koren poput Libana. Širit će mu se grane i bit će mu slava nalik na maslinu i miris nalik na Liban [1]).“

2. Joel.

Takodjer ovaj prorok primětje grožnjam (napose navěšta pustoš od skakavacah i dolazak silne vojske) obećanja i utěhu, poimence pako, da će se izlijati Duh sveti, o čem govori sv. Petar da se je izpunilo čudnovato na duhove.

„Izza toga izlijati ću Duha svoga na svu put i proricat će sinovi vaši i kćeri vaše, starci će vam sne sniti i sinovi vaši prikazanja gledati. Pače i na sluge i kćeri svoje onih dnevah izlijati ću Duha svoga [2]).“

3. Amos,

rodom iz Tekue (medju Betlehemom i Hebronom, koléna Judina) dělovao je kao prorok u kraljestvu Izraela za Jeroboama II. te je

[1]) Pogl. 14. — [2]) Pogl. 2, 28.—29. Sravn. děl. apoštol. 2, 16.

Digitized by Google

navěštao ovomu kraljestvu za kazan, što su odpali od Boga, a navlastito radi obĕsti i razuzdanosti medju odličnimi u puku, prĕteću na skoro propast, kako takodjer konac eframitiskoga krivoboštva. Vendar pogledao je takodjer kadikad veselo na novi zavĕt:

„Onaj dan podići ću Davidov šator, koj je propao i zazidat ću na novo pukotine njegovih zidovah, i što se je srušilo, na novo sagradit ću ga, kao što bijaše starih dnevah [1]).“

4. Obadia

prorokuje proti Edomitjanom prĕteć im kaznom božjom što su židovom krivo učinili. Knjiga imade samo jedno poglavje.

5. Jona

najstarji medju proroci, koj je ostavio izza sebe pismenih bilježakah, te se razlikuje od drugih prorokah, kojih se je dĕlovanje ograničilo na dva kraljestva, Juda i Izrael, što je bio odaslan k neznabožcem, kao živ svĕdok, da božja providnost dopire i do neznabožkih narodah, pa s toga se ni ovi neizključuju od duhovnih darovah i blagoslova.

Knjiga mu opisuje ponajviše, kako ga je Bog poslao u asirski grad Ninive, kako je s početka oklevao izpuniti zapovĕd božju, kako ga je Bog zato kaznio, kako je čudnovato sačuvan u utrobi velike ribe, kako ga je Bog pō drugi put poslao, kako je zatim i sbilja ovo poslanje izveo, opominjuć narod na pokoru i kako se je napokon grad obratio. Akoprem ova knjiga po sebi nije pravo podpuno proročanstvo, to je već sudbina prorokova sama proročanska; jerbo piše sv. Jerolim, Jona (t. j. golubica) skitajuća se golubica, stradajuć na moru predstavlja sliku Isukĕrstovu; propovĕdajuć Ninivitjanom i obratjajuć ih, buduće spasenje neznabožacah, kako takodjer počivajuć tri dana u tĕrbuhu ribe, uskĕrsnutje Isukĕrstovo tretji dan [2]).

6. Mikea

iz Morasthe, u plemenu Jude, suvremenik Izaijin, diže se u svojih proročanstvih proti budalaštini i opakosti, koja je zavladala toli u kraljestvu Jude, koli u kraljestvu Izraela i prĕti se obojemu kaznom na skoro.

Vendar i on dodaje poput drugih prorokah pretnjam radostna obećanja, ponajprije, da će se vratiti iz sužanjstva narod, zatim da će svanuti srećnije doba i blagoslov mesijanskoga kraljestva.

---

[1]) 9, 11. Sravn. dĕl. apošt. 15, 16. — [2]) Sravn. Matth. 12, 3.—41.

Digitized by Google

Medju njegovimi proročanstvi o Mesiji, vrědno je osobito napomenuti, gdě govori o njegovu rodnom městu.

„Ti pako Betleheme Efrate, malen si medju tisućami (rodovi) Jude, iz tebe će mi izaći vojvoda u Izraelu, kojemu je izhod od početka, od věka [1]), Poslědnje rěči: „kojemu je izhod od početka do věka“ napominja naročito božanski porod Sina božjega od věka, napram njegovu čověčjemu i siromašnomu porodu kao mesije u Bethlehemu.“ Tim se pako ujedno potvèrdjuje bezdvojbeno, da se ove rěči upravo na Isukèrsta odnose. Tako su se uvěk razuměvale; što nam svědoči visoko věće, davši Irudu odgovor na pitanje, gdě će se rodit Kèrst; a židovi govorahu: „Zar neveli pismo, da Kèrst dolazi iz koléna Davidova i iz města Bethlehema, gdě bijaše David?“ (Iv. 7, 42.). Da nisu židovi popustili od ovoga smisla niti po smèrti Isukèrstovoj, vidi se odtud, što je zabranio car Hadrian židovom, ni u Jerusolimu ni u Bethlehemu obitavati, kada je digao bunu Barkochaba, koj se je krivo izdao za mesiju.

7. Nahum

iz Elkoscha, města u Galileji, udara u svojih proročanstvih na asirsko kraljestvo, osobito na glavni grad Ninive, te mu proriče propast na skoro, za kazan radi mnogih uvrědah počinjenih puku židovskomu.

8. Habakuk.

Tuži se odmah s početka u svojih proročanstvih na nepravdu i silu, koja je preotela mah u puku izraelskom, zatim navěšta, da će se skoro razoriti kraljestvo kaldejsko za kazan i opisuje, kakovo bijaše ovo doba po Jerusolim, „da netěra više smokvenica, niti nerodi tèrs, da vehne rod od masline i oranica nedaje žitka, staja pusta je od ovacah i govedče neleži na slami.“ Zatim motri poněšto veselo u budućnost, da će shvatiti i neprijatelje židovskoga kraljestva bič božji; a prama koncu opěva prorok u uzvišenom hvalopěvu prošasta i buduća dobročinstva božja, odabrav si iz stare pověstnice židovskoga naroda pojme i predstave te složiv u jedan prizor sve, što je u prirodi budi krasno, budi užasno. Napokon zaključuje hvalopěv nadom u Boga. „Veselit ću se u Gospodinu i klicati u Bogu, spasitelju svomu. Gospodin Bog mi je jakost, daje mi noge kao u jelena, kao pobědditelj vodi me na bregove, a ja mu pěvam pěsni [2]).“

[1]) Pogl. 5, 2. — [2]) 3, 18. 19.

Digitized by Google

9. Sofonia (Zefania),

koj je, sudeć po nadpisu knjige, prorokovao za kralja Jozije (639—610), prěti se stanovnikom kraljestva Jude, da će pasti u sužanjstvo radi svojih opačinah; napokon zaglavljuje sa srećnijom dobom, kada će vladati istina i pravda.

10. Aggej

živio je poslě sužanjstva, i pozivlje, da se s nova gradi hram, što se dotlě prěčilo i odgadjalo. One pako, kojih je strah bilo, da se ovaj drugi hram neće dati tako krasno sazidat, kao što Salomunov, sětja na Isukèrsta, koj će ovaj drug hram proslavit, kada sam u njega bude stupio.

„Jer tako govori Gospodin četah: Do mala, pa ću uzdèrmati nebo i zemlju, more i kopno.

I uzdèrmat ću sve narode i dojti će, koga svi narodi žele i napunit će ovaj hram slavom, govori Gospodin četah.

„Veća će bit slava ove poslědnje kuće, nego li pèrve, govori Gospodin četah, i na ovom městu dělit ću mir, govori Gospodin četah [1])."

11. Zakaria,

sin Barakije, svetjeničkog koléna i suvremenik Aggejov, s kojim je bi reć u jednakih okolnostih dělovao. Proročke mu rěči, što opominju i těše, što pako prigovaraju i prěte. Pèrvašnje idu dobre, a poslědnje opake zemljake. Utěšiva su mu osobito mesijanska proročanstva.

Napose proriče:

1. Da će Isukèrst siromaški ulězti u Jerusolim: „Veseli se jako kćeri Siona, glej, kralj ti dolazi, pravedan i kao spasitelj: siromak je i jaši na magarici i magaretu [2])."

2. Da će Isukèrsta izdati za trideset srebèrnjakah: „I ja jim rekoh: Ako vam se svidi, dajte mi plaću; ako li ne, a vi pustite! I odměriše mi plaću trideset srebèrnjakah [3])."

3. Da će poběći učenici, kada uhvate Isukèrsta: „Udaraj mače! na pastira moga i na čověka, privèržena meni, govori Gospodin četah. Udari pastira, pa će se razići ovce; i pružam ruku svoju k malenim [4])."

4. Da će Isukèrstu probosti ruke: „I reći će mu: Kakove su ti to rane srěd rukah? A on će odgovorit: Tako sam ranjen u kući onih, koji su me ljubili [5])."

---

[1]) Pogl. 2, 7. 8. — [2]) Pogl. 9, 9. Matth. 21, 6. Iv. 12, 15. — [3]) Pogl. 11, 12. — [4]) Pogl. 13, 7. sravn. Matth. 26, 31. Mark. 14, 27. — [5]) Pogl. 13, 6.

Digitized by Google

5. Da će Isukèrstu probosti kopjem pèrsa, i da će sići Duh sveti na židove, koji budu věrovali: „I izlĕt ću na kuću Davidovu i stanovnike Jerusolima Duha milosti i molitve; i gledat će na me, koga su proboli; i žalit će ga kao jedinca sina, i plakat će za njim, kao što se plače za pèrvorodjencem [6]).“

12. Malakija

bijaše zadnji prorok, te je proricao, pošto je već uredjena služba u hramu. Kori silne zle porabe svoga vremena, osobito ženitbu sa krivobožkinjami, uzkratjivanje desetine, nemarnost svetjenikah u službi, konačno svratja se veličanstveno i slavno na novi zavět.

Napose proriče, da će se ustanoviti nova, Bogu posve ugodna žèrtva, t. j. nekèrvna žèrtva sv. mise.

„Niste mi s voljom, govori Gospodin četah, niti neću primiti žèrtve iz vaše ruke;

jerbo ad iztoka sunca do zapada, veliko je ime moje medju narodi, i na svakom městu žèrtvuje se imenu mojemu i prikazuje čista žèrtva; jerbo je veliko ime moje medju narodi, govori Gospodin četah [2])“

Isto tako proriče o dolazku predteče Isukèrstova.

„Glej šaljem svoga angjela, da mi pripravlja put preda mnom. I onda će dojti u svoj hram vladar, koga tražite i angjeo saveza, koga ste željni. Glej! dolazi, govori Gospodin četah [3]). I na ovoga predteču bi reć duhovnoga Iliju, vratja se opet konačno u svojoj knjizi: Glej, poslat ću vam Iliju proroka, prije nego li dodje dan gospodinji, silni strahoviti; ovaj će obratiti sèrdca otacah prama sinovom, a sèrdca sinovah napram otcem [4]).

II. Poučne.

§. 107.

Pĕsni (psalmi).

1. Pĕsni sastoje se iz 150 pĕsamah, koje se u židovskom zovu Thehilim, t. j. hvalopĕvi, budući da pĕsni, neiznimajuć niti tužnih ni pokornih pĕsamah, pĕvaju božju hvalu. Ime psalm kao što i rĕč saltèr (ψαλτήριον) neuzima se pèrvobitno za pĕsničtvo, nego za glasbu ovih pĕsamah; no kašnje uzelo se i za pĕsničtvo sâmo, svakako već prije Isukèrsta.

2. Utemeljitelj ovoga uzvišenoga religioznoga pĕsničtva, koje je izključiva svojina odličnoga izraelskoga puka, jest pĕsnik, kralj

[1]) Pogl. 12. sravn. Iv. 19, 37. — [2]) Pogl. 1, 10. 11. — [3]) Pogl. 3, 1. sravn. Matth. 11, 10. Mark. 1, 2. Luk. 7, 27. — [4]) Pogl. 4, 5. 6. Luk. 1, 17. Matth. 17, 10—13.

Digitized by Google

i prorok David. On ne samo da je sam veći dio ovih pěsamah složio (71 potvèrdju se nadpisom, da je Davidovih), nego bijaše uzorom i kašnjim spisateljem ovih pěsamah, tako, da se može reći da su sve složene po kalupu njegova proročanstvena duha; pa s toga se sve napreko, buduć većina njegovih pěsamah (denominatione a potiori), zovu saltèr Davidov ili kadikad upravo „David.“

3. Glede sadèržaja, kao što upravo napomenusmo, pěsni su hvalopěv na Boga, ali nipošto samo, da se prosto dive Bogu ili zanešeno hvale uzvišena svojstva i savèršenstva njegova kano bitja, koje je od nas skroz udaljeno, i nad nami neizměrno uzvišeno; nego ga pěvaju i kako je svetost njegova blizu nas, kako nas posvuda prati i skroz obuzimlje, kako nas njegova moć štiti, mudrost ravna, dobrota hrani i poji, komu se savèršenstva mnogovèrstno ukazuju rukovodeć svoj puk, děleć zapovědi i milosti, te s kojim se imamo sveudilj družiti, dok se napokon nesdružimo i nezasitimo posve, gledajuć mu slavu uvěke. Sve, što smeta ovo sjedinjenje, za kojim nam valja težiti, gèrdna je zloća, grěh i propast grěšna, te da se božjom milostju ovoga oslobodi, otima se skrušeno sèrdce pěsnikovo u svetoj boli osobito u onih pěsnih, koje su prozvane p o k o r n i m i, pod kojim imenom dolaze u cèrkvi slědećih sedam, kojim je ova skrušena bol najdublje ubilježena: Ps. 6. „Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me, miserere mei“ (Gospodine nekaraj me u gnjevu svom, niti me nekori u sèrčbi svojoj); ps. 31. „Beati quorum remissae sunt iniquitates“ (Blago onim, kojim su oprostjene nepravde); ps. 37. „Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me, quoniam sagittae tuae infixae sunt mihi“ (Gospodine nekaraj me u gnjevu svom, niti me nekori u sèrčbi svojoj; jer su ubodene strěle tvoje u me); ps. 50. „Miserere mei Deus“ (Smiluj mi se Bože); ps. 101. „Domine exaudi orationem meam et clamor meus ad te veniat“ (Gospodine usliši molitvu moju i vapaj moj neka dopre k tebi); ps. 129. „De profundis clamavi ad te Domine“ (Iz dubljine vapim k tebi Gospodine); ps. 142. „Domine exaudi orationem meam: auribus percipe obsecrationem meam“ (Gospodine usliši molitvu moju: primi ušima jadikovanje moje). Kao što se u ovih pěsnih tuži pěsnik proti nutarnjemu neprijatelju, tako se tuži u drugih proti nasilju vanjskih neprijateljah i protivnikah,

Digitized by Google

koji su se oběstno protivili kraljestvu božjemu i gledali, da ga razstave s Bogom. Ove pěsni zovu se napose neprijateljske ili proklinjajuće. U njih se moli Bogu, da zaustavi neprijateljsku obĕst, da jim osujeti naměre i sačuva od njihovih zamkah. Ove kletve vendar (contere Domine inimicus tuos etc. [smèrvi Gospodine neprijatelje tvoje] i kao što i na više městah rĕči na pèrvi mah oštre i nemile), neizazivaju osvete božje toliko, nego više proriču božju kazan u buduće; nipošto se pako nedotiču osobnosti neprijateljah, nego jih idu u toliko, u toliko zastupaju kraljestvo tmine, te jim je dakle smisao, da se skonča kraljestvo zla, a sine kraljestvo pravde, poput onoga, što molimo svaki dan u očenašu, da dodje kraljestvo njegovo. Od ovih tužnih pěsnih razlikuju se one, u kojih se izpisuje goruća doduše, no posve mirna želja za Bogom i pouzdano, veselo predanje u njegovu volju, ili vesela sigurnost, da će istina i pravda božja jednoć pobĕditi sve neprijatelje. Često se osniva ovo pouzdanje na čudnovatoj pomoći i milosti božjoj, koja je dosele ravnala njegov puk, često na čudnovatoj pomoći, koju je pěsnik u kojekakvih nuždah sam izkusio, često na pèrvašnjem obećanju božjem, ili njegovih savèršenstvih u obće. S ovoga gledišta najvažnije su mesijanske pěsni, koje navĕštaju otajstva života Isukèrstova i cĕloga njegova odkupljenja, kadikad tako jasno, da mu je slika života gdĕgdĕ posve podpuno i potanko opisana.

Napose opisuju ova proročanstva:

a. Rodjenje od věka i kraljestvo Isukèrstovo.

Zašto se dižu pogani i snuju narodi uzalud:....

Ja sam pako postavljen kraljem od njega nad Sionom, njegovim svetim bèrdom, navĕštajući zapověd njegovu.

Gospodin mi je rekao: Ti si moj sin, danas sam te rodio (ps. 2. napominje se takodjer u novom zavětu više putah kao mesijanska pěsan. Sravn. děl. apošt. 13., děl. apošt. 4.. Žid. 1.).

b. Isukèrstovo božanstvo i veliko svetjeničtvo.

Reče Gospodin momu Gospodinu: Sědni ob desnu moju, dok ti podmetnem za podnožje neprijatelje tvoje.....

Gospodin se je zakleo i neće se kajat: Ti si svetjenik uvĕke, po redu Melkisedekovu (ps. 109 [1]) sravn. zatim I. Kor. 15, 25.; Žid. 10, 12. 13.; Matth. 22, 41.—46.; Mark. 12, 35.—37., gdĕ se ova pěsan navadja kao mesijanska).

[1]) Navadjamo izreke polag vulgate, koja se kao što i LXX. razlikuje glede broja od hebrejskog izvornika, počam od 10. pěsni, uzev 11. i 12. pod jednu, te zaostaje od hebrejskoga za jedan broj, do pěsni 147. koju opet děli na dvoje i tako se odtud na novo sudaraju.

Digitized by Google

c. Isukèrstovu muku i smèrt.

Bože, moj Bože, pogledaj u me, zašto si me ostavio?....

Ja sam cèrv, a ne čovèk; ruglo ljudem i spèrdnja narodom.

Uzdao se je u Gospodina; neka mu pomogne, neka ga oslobodi, ako mu je drag.

Sila pasah se je sletělo oko mene; četa zločinacah me je zaokupila.

Proboli su mi ruke i noge;

Sve su mi kosti prebrojili, gledali su me i motrili;

Podělili su si opravu moju i za haljinu su mi bacali kocke (ps 21. sravn. Matth. 27, 25. 46., gdě se opet naznačuje, da je mesijanska pěsan).

d. Isukèrstovu mirovnu žèrtvu.

Zaklane i jestvinske žèrtve nisi tražio, no tělo si mi ustrojio, žèrtve žgane i za grěh nisi izkao.

Tada rekoh: Gle, evo me! Na čelu knjige pisano je o meni.

Tvoju volju izpuniti, ja sam hotio, i tvoj mi je zakon u srěd sèrdca. (ps. 39. sravn. žid. 10, 5.—9.; gděno apoštol dokazuje ovim proročanstvom, da su po Isukèrstu prestale židovske žèrtve).

e. Uskèrsnutje Isukèrstovo.

Gledam Gospodina sveudilj pred očima, jerbo mi je ob desnu, da se neuzkolěbam.

Zato mi se raduje sèrdce i kliče mi jezik, i tělo počivat će mi u nadi.

Jerbo mi nećeš duše ostavit u paklu, niti dati, da ti vidi svetac truhlost. (ps. 15. sravn. děl. apošt. 2., gdě Petar dokazuje, na pèrvi dan duhovah, da se je ovo proročanstvo izpunilo samo na uzkèrs).

f. Uzašastje Isukèrstovo na nebo.

Uzdignite vladari vrata svoja, uzdignite se věčna vrata, i ulězti će kralj slave.

Tko je taj kralj slave? Gospodin, jaki i možni, Gospodin možni u ratu.

Tko je taj kralj slave? Gospodin četah taj je kralj slave (ps. 23., što cèrkva u svojih obrednih molitvah odnosi na slavno uzašastje Isukèrstovo u nebo).

Iz ovoga se kratkoga pregleda vidi uzvišen i čudnovat sadèržaj ove knjige, u kojoj je poput kite cvětja upleten sadèržaj svih ostalih knjigah staroga zavěta, zakonik, pověstnica, poučne i proročanske knjige, te su ju već prije Isukèrsta židovi rabili kao obći molitvenik, za njimi apoštoli i pèrvi kèrstjani, a i dan danas rabi ju cělo čověčanstvo, koje se Bogu moli. Pojedine se pěsni oslanjaju doduše većinom na pojedine sgode i nesgode u životu pojedinih ljudih ili narodah; no religiozna čuvstva, što se u njih izrazuju, ponavljaju se u svakoj duši, kada se u istinu Boga moli, a věčne su takodjer istine, odkud izviru ova čuvstva. Niti nije zakutka u

Digitized by Google

čověčjem sèrdcu, u koj nebi dopèrla koja pěsan, svaki se glas sa svojimi suglasi ori unutra, od nemile boli do zanešene radosti, od čemerne tuge do pustoga klicanja, od ljutoga straha, do sigurne nade i mirnoga pouzdanja u Boga, od gorke žalosti radi izgubljenoga Boga, do sladkoga razkošja s njegove prisutnosti i milosti i do ugodne slasti nebeskoga blaženstva već na zemlji; rěčju: sve se, što ikada može čověčje sèrdce pobuditi i ganuti, razžalostiti i razveseliti, stisnuti i razširiti, sadèržaje se u ovih svetih pěsnih, pače kadikad u jednoj samoj, te búdi u svakom slična čuvstva, tko jih uzme u istinu i od sèrdca moliti.

Sveti otci nemogu s toga nahvalit dosta ovih knjigah niti se načuditi njihovoj krasoti i izvèrstnosti. Izmedju ostalih budi za primèr sv. Ambrozij, koj u svom predgovoru k razlaganju pěsnih ovako piše: „In libro psalmorum profectus est omnium et medicina quaedam salutis humanae. Quicumque legit, habet, quo propriae vulnera passionis speciali possit curare remedio. Psalmus benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo universorum, vox ecclesiae, fidei canora confessio, auctoritatis plena devotio, libertatis laetitia, clamor jucunditatis, laetitiae resultatio, iracundiam mitigat, sollicitudinem abdicat; moerorem allevat, nocturna arma, diurna magisteria, scutum in timore, festum in sanctitate, imago tranquillitatis, pignus pacis atque concordiae, citharae modo ex diversis et disparibus vocibus unam exprimens cantilenam. (U knjizi pěsnih nauk je za sve i něki lěk spasu čověčjemu. Tkogod čita, naměri se na što, čim bi si mogao lěčiti rane vlastite strasti posebnim lěkom. Pěsan je blagoslov naroda, slava božja, hvala puka, uzklik svikolikih, govor svih, glas cèrkve, glasna izpověd věre, vlasti podpuna odanost, veselje slobode, glasilo radosti, uzhit dobrovoljnosti, blaži sèrditost, brigu těra; žalost lahkoti, ob noć oružje, ob dan pouka, štit u strahu, svetčanost u svetosti, slika utěhe, zalog mira i sloge, poput citare, izrazujuć od različitih i nejednakih glasovah jednu pěsmu).

§. 108.

2. *Sveti spisi kralja Salomuna.*

Izmedju spisah, što jih je sastavio kralj Salomun uvèrstjena su tri kao Bogom nadahnuta u imenik [1]), naime:

1. poslovice Salomunove (proverbia, parabolae);
2. propověd nik (Koheleth, Ecclesiastes);
3. pěsan nad pěsni (canticum canticorum).

[1]) Sudeć po sv. pismu, rekao bi, da je Salomun i drugih knjigah spisao, jerbo dolazi u III. kralj. 4, 32., da je izrekao 3000 pričah; no sve je drugo izginulo.

Digitized by Google

Ove tri knjige srodne su si glede sadèržaja, te pokazuju tri stepena duševnoga života, po kojih se diže duša do savèršenstva.

Poslovice naime dolikuju bolje početnikom u duhovnom životu, ili kako jih nazivlje sv. pismo parvuli (maleni); ovdě se bi reć predavaju početni nauci mudrosti, a kadikad se upravo govori kao sinu. Uči se, da se valja čuvati himbenih varkah, kojimi se kadikad početnici zavedu s puta straha božjega, te se u obliku kratkih, jezgrovitih pričah predavaju za uredjenje života nauci mudrosti, koji se dadu lahko razuměti, svratjajuć sveudilj pamet na věčnu i osobnu mudrost božju, prama kojoj je sva čověčja mudrost slaba sěna.

Propovědnik dolikuje onim, koji su već poněšto napredovali — zrelijoj dobi — učeć prezirati zemaljsko minuće blago, a tražiti nebesko věčno. Pa ako itko, to je Salomun živ primèr nauka, što se sadèržaje u ovoj knjizi. Valjda ju je spisao istom u sědoj dobi, pošto je prevalio polje čověčjega znanja, te se nauživao veselja i razkošja zemaljskoga za dragu volju. Ljuto osětjajuć poslědice osujetjenih željah i izgubljenih nadah, obuze ga misao, da se je prave sreće moći dobaviti istom onkraj zemaljskoga života, nipošto pako ovdě, kukavno i čemerno tražeć, a i onda opet gubeć, kada se najde. Ovu mu je misao nadahnuo Duh božji, koja, kao što ga je valjda na obratjenje pobudila, tako mu se učinila vrědnom, da ju u knjizi razloži i opiše. Niti nesmetnu s pameti onoga, što puten čověk ovomu nauku prigovara, t. j. světovnih načelah, što jih je toli od drugih čuo, koli někoć sam u sebi gojio i u životu ih se dèržao. Pobijajuć ovakove prigovore, prokèrči si put do onoga cilja, što ga je, na koncu knjige, više reć bi osvojio nego li postigao u onoj jasnoj, prostoj doduše, no ipak golemoj misli, koja mu je jezgrom mudrosti: „Boj se Boga i obdèržavaj zapovědi njegove, to bo je podpun čověk; i svako dělo, budi dobro ili zlo, iznět će Bog na sud radi svih pogrěšakah.“

Pěsan nad pěsni, tako nazvana u hebrejskom izvorniku radi svoje uzoritosti i krasote, pokazuje put onomu, koj se je zemaljštine oslobodio, u svetište duhovnoga života i uznosi ga do čistoga milovanja sa nebeskim zaručnikom. Jer se prije valja odreći zemaljske ljubavi, nego li se uzmogne pravo i podpuno reći: „osculetur me osculo oris sui“ (neka me poljubi poljubcem ustiuh svojih). Iliti, knjiga koheleth upire samo pèrstom u razkošje i mir, štono ga uživa duša, prosta svake zemaljske ljubavi, obćeć s Bogom; a pěsan nad pěsni opisuje potanje ovo razkošje i blaženstvo, — pèrva nam pokazuje samo s daleka obećanu zemlju, ova nas pako vodi unutra. Da se naime u pěsni nad pěsni pod izlikom zemaljske ljubavi medju zaručnikom i zaručnicom opisuje sveta i nebeska ljubav, t. j. ljubezno obćenje medju Bogom i cèrkvom ili takodjer medju svakom pojedinom pravednom dušom, viděti je već, ako se pobližje pretrese knjiga, jerbo se toli živahni prizori nedadu preněti na zemaljsku ljubav; zatim pako i cèrkva se je na saboru carigradskom II. 554. proti Theodoru Mopsvestjanu ovako očitovala. Nadalje posve je něšto običnoga u svetom pismu, predstavljati odnošenje Boga napram čověku u slici zaručnika i muža, napram zaručnici i ženi, kao što se Isukèrst sam nazivlje zaručnikom, a cèrkva mu se zove zaručnica. U ostalom puna je knjiga skrovne čarobnosti i lěpote; sva je posuta cvětjem, voćem i krasnim biljem, nakitjena je milinom prolětnom, obastèrta plodnimi njivami, potočići šume po vèrtovih obasjanih od žarkoga sunca, ribnjaci, zdenci i vrěla, miris, — sve umětno ili od sebe lěpo; zatim guču golubovi, curi sladki med, mlěko i vino, k otomu krasota zaručnice i zaručnika, čisto cělivanje, pošteno i laskavo milovanje. Pače i gole pećine, puste planine i ležaj lavah moraju promicati sklad i lěpotu; a to sve skupa zato, da čověk, zanešen od ove krasote, spozna, koli daleko je lěpši gospodar i tvorac svega ovoga; te da što prije zapěva pěsmu nebeske ljubavi i bude znao, kako mu sèrdačno i goruće valja Boga ljubiti. U ovom smislu uzimala se je i rabila ova pěsan od pamtivěka u cèrkvi; sveti otci bogoslovci osobito s višega obzira, oduševljeni mistici srednjega věka, uživali su

Digitized by Google

se i nasladjivali ovom knjigom; a takodjer najsèrdačnije, najnježnije i najjezgrovitije molitve u cèrkvenom obredniku, osobito pako, koje se mole blaženoj dèvici Mariji, uzete su stranom iz ove pèsme.

Značaj ovih triuh knjigah Salomunovih i njihovo medjusobno odnošenje, pokazuje stranom već njihov nadpis. Poslovicam je nadpis: „Parabolae Salomonis, filii David, regis Israël“ (poslovice Salomuna, sina Davidova, kralja izraelskoga); propovědniku: „verba ecclesiastis filii David, regis Jerusalem“ (rěči propovědnika, sina Davidova, kralja Jerusolimskoga); pěsnim nad pěsni, posve prosto: „canticum canticorum Salomonis“ (pěsan nad pěsni Salomunova), izpustiv sve drugo. Kaogod naime što početni nauk mudrosti dolikuje svim dvanaest plemenom izraelskim, kaogod zatim nauk o preziranju udobnostih i razkošjah zemaljskih dolikuje ponajprije otmenijim i vèrstnijim ljudem izmedju ovih plemenah, koji su stanovali u glavnom gradu; tako i pěsan nad pěsni piše za one, koji jedino teže za nebeskim blagom. One, koji tek počimlju i koji stopram napreduju, neka potiče ugled kraljev, savèršne pako duše nuka sama ljubav; ljubav, koje rije strah, s toga nenapominje Salomun u ovoj zadnjoj knjizi svoje kraljevske časti, nego se piše samo po imenu Salomun [1]).

§. 109.

3. Knjiga Job.

Job, junak, koga slavi ova knjiga, življaše u zemlji uz na sěveru Arabije, pa bijaše na glasu radi svoje bogoljubnosti i bogatstva. S něke skrovne naměre pripusti Bog vragu, da napastuje Joba. U několiko urah jednoga dana pogine mu sve što je imao: stada i sluge něšto mu otěraju razbojnici, a něšto grom potuče; sinove mu i kćeri ubije kuća, koju je větar srušio. Vendar ga vrag neobori svojimi naměrami. Job pade na koléna i moljaše: „Gol sam izišao iz krila materi i gol ću se vratit natrag. Bog dade, Bog uze, ime gospodnje budi blagoslovljeno.“ Napokon ga snadje nemila i gèrda bolest od glave do petè, pa k otomu u ovoj kukavnoj bědi stane mu se i žena rugati. Tèrpi neizrečene boli, ali uza sve to ostade věran Gospodinu. Sada mu dodjoše u pohode prijatelji, da ga těše: Elifa, Bildad, Zofar, a k njim se priluči kašnje takodjer Elihu. Razderana jim oprava, pepeo posut po glavi, naricanje, svědoče dovoljno, kakva jim tuga obuzela sèrdce, gledajuć Joba. Još silnije dělovahu mučeć, dok napokon napetostju u tom mučanju neutamaniše i pèrvi utisak utěhe. Sada stade krotki nevoljnik izza glasa i nemilo jadikovat, a izvèrnu naopako prijatelji, te ga pričeše ljuto koriti, město da ga těše. Ranjen i onako, dopade još čemernijih ranah. Svěstan si svoje nedužnosti, odèrža

[1]) S. Hieronym. in T. 1. in ecclesiastica.

Digitized by Google

ju stalno. Prijatelji udare na njega, veleć, da je bezbožnikom uvěk zlo na světu, a pobožnikom dobro; Job pako traži uzrok svojoj nevolji u nemiloj sudbini čověčanstva na zemlji u obće, pobijajuć protivnike i razvijajuć istinu, da Bog po svojoj nedokučivoj mudrosti, kušajuć ljude, imade svoje tajne odluke. Sada dodje višnji sudac sam, te odlučnom rukom razrěši zamèršeni čvor prepirke. Neodolivom silom svoga govora, povede jih tragom njihove kukavne mudrolije; s lěpa prijatelja si Joba, protivnike mu pako nemilo i osbiljno, pošto bi jih ujedno osramotio, vrativ nevoljniku, koj se je pokajao i milost prosio, pèrvašnju, pače veću sreću i zdravlje. Sudbina Jobova, što nam ju ova, po Jobu prozvana knjiga tako uzvišeno i krasno opisuje, uči nas, da se putevi i odluke božje; upravljajuć světom, a napose ljudskimi odnošenji, nedadu dokučiti, zatim da vremenita nevolja nije uvěk kazan, nego višeput samo kušnja, gdě se učvèrstjuje prava krěpost.

Da je Job u istinu pověstnička osoba, te da pripověst ove knjige nije izmišljotina, nego pravi dogadjaj, vidět je medju ostalim već odtud, što sv. pisac knjige Tobija [1]) spominje dogadjaj o Jobu, da se je u istinu sbio: zatim hvali Bog po ustiuh proroka Ezekiela pravednost Jobovu [2]), a sv. Jakob apoštol slavi ga kao uzor stèrpljivosti u svom listu [3]).

§. 110.

Knjiga mudrosti.

Ova knjiga, koja je po svoj prilici spisana u Egiptu izza dobe Aleksandra velikoga gèrčkim jezikom, udara ponajviše na krivobožko razkošje i pogansko praznovèrje, dokazujuć potanko, da je neslano; te preporučajuć mudrost, koja se osniva na věri u Boga, kao izvor svake krěposti i sreće. Uz ovaj osbiljni ćudoredni nauk, i pobijanje krivobožkih bludnjah i običajah, odlikuje se ova knjiga takodjer obilnostju važnih bogoslovnih poukah, koje su ovdě jasnije izrečene, dočim se u pèrvašnjih svetih knjigah samo mimogred spominju. Navadja se nauk o neumèrlosti duše i platje na drugom světu, otajstveni nauk o Bogu u više osobah, opisujuć božansku mudrost (drugu božansku osobu) kao posebnu osobu u Bogu.

[1]) 2, 12. 15. — [2]) 14, 14. 20. — [3]) Jak. 5, 11.

Digitized by Google

§. 111.

5. *Knjiga Ecclesiasticus (cèrkvenjak; Isus, sin Sirakov).*

Ova je knjiga spisana izvorno hebrejski, tretjega stolětja prije Isukèrsta od Isusa, sina Sirakova; unuk mu ju pako prevede na gèrčki i tako dodje do nas. Uči takodjer, kako valja pravedno i mudro živěti. Sadèržaje mnogo krasnih ćudorednih opomenah i propisah za život, koji dolikuju svim stališem, te su kao što i u knjizi poslovicah nanizani jedan za drugim. U drugom dělu knjige (pogl. 44.—50.) potvèrdjuju se ovi ćudoredni nauci živimi primèri krěposti iz svete pověstnice, a odtud jim jačja sila. Knjiga se zove Ecclesiasticus, to će reći, cèrkvenjak; jerbo joj spasonosni i dragocěni nauci, dolikuju svim stališem i članovom cèrkve.

§. 112.

Opazka na razstanku sa svetimi knjigami staroga zavěta.

Kratak ovaj pregled o sadèržaju napomenutih svetih knjigah pokazuje nam, koliko je obilja mudrosti, koliko dragocěnoga blaga poučnih, krěpkih i utěšivih istinah u njih sahranjeno. Nadalje, mnogo su još veće cěne ove knjige što sveudilj bi reć pèrstom pokazuju u obećanoga spasitelja světa, te što mu kadikad posve potanko navěštaju i opisuju život, dělovanje i muku. Jer kroz sve ove knjige, od pèrve do poslědnje, vuče se skroz ova zlatna žica nade u odkupitelja; nedade se izvući, da se sve nerazpadne, jerbo su sve pojedine česti na nju nanizane i po njoj se poznadu. Ova nada raste tim bujnije, čim se bliže primiče vrěme da se izpuni, a i světlost se u obećanjih sjaji sve bolje. S početka naliko je obećanje mesijino suncu na iztoku, koje polagano svojimi slabimi traci probija noć vremenah; no tečajem vremena, svitje bolje, a noć se krije sve više i više. Pa ipak neima u svetih knjigah staroga zavěta — Isukèrsta, ako ga tko nepotraži ili ga neće da nadje, te će uvěke biti istina, da u mesijanskih proročanstvih staroga zavěta imade doduše dosta světla za one, koji žele viděti, no opet i dosta tmine za one, koji žele slěpi biti. Imade u njih dosta jasnosti, da razsvětli izabranike, ali takodjer dosta sěne, da jih ponizi; imade dosta tmine, da zaslěpi odmetnike, no takodjer vedrine dosta, da se nebudu mogli izpričati, niti uteći kazni, koja ce postići nevěrnike.

Digitized by Google

Poglavje osmo.

Dokazi, da su predkèrstjanske objave staroga zavèta, od Boga.

Svi se ovi dokazi osnivaju na vanjskoj ili pověstničkoj istini knjigah staroga zavěta, odakle smo cèrpili, o čem smo dosele govorili.

I. Vanjska ili pověstnička istinitost knjigah staroga zavèta.

§. 113.

Razjasnjenje.

Vanjska se ili pověstnička istinitost ovih knjigah sastoji u tom, da se je ono, što se u njih pripověda, u koliko se tiče dogadjajah, sbilja dogodilo i to upravo onako, kako se pripověda. Da jim se pako ova istinost potvèrdi, od potrebe je troje.

1. Moraju biti istovětne ili authentične, t. j. mora da su jih spisali isti spisatelji, kojim se pripisuju, ili, ako jim se nezna spisatelj, mora da su bar onoga vremena spisane, kada same vele da su spisane, ili kada se to po predavanju dèrži. Jer da ove knjige nisu istovětne, nego da su jih drugi spisali ili da su kašnje dobe, mogli bi doduše nauci dragocěni biti, što jih sadèržaju, ali glede dogadjajah, a navlastito glede čudesah i proročanstvah, o kojih pišu, nebi jim se moglo posve věrovati, kao što strogo zahtěvaju.

2. Treba da su nepokvarene, t. j. da nisu tečajem vremena izkrivljene, niti, budi hotice budi nehotice, znatno promě-njene, nego treba, da su glede sadèržaja, tako do nas dopèrle, kako su izpod ruke spisateljah izašle. Bez ovoga uvěta nebismo takodjer mogli sigurno razabrati dogadjajah niti naukah u ovih knjigah.

3. Spisatelji jim moraju biti věrodostojni, t. j. takovi, da jim se mora věrovati. Što su napisali u svojih knjigah; mora da su mogli znati, što su pisali, i ono, što su znali, po duši priobćili.

Ova se pako tri uvěta nalaze kod svetih knjigah, kao što ćemo to strogo dokazati.

Digitized by Google

Istovětnost knjigah staroga savěta.

§. 114.

Istovětnost pentateuka.

Istovětnost se svake knjige dade dokazati nutarnjimi i vanjskimi razlozi. Pod nutarnjimi razlozi razuměvamo one znakove, istovětnosti, koji se nalaze u samoj knjizi; pod vanjskimi pako znakovi razuměvamo věrodostojna svědočanstva, koja se od drugud cèrpe izvan knjige.

1. Nutarnji razlozi istovětnosti.

Pentateuk sadèržaje već u sebi više koješta, odkud se zaključuje, da ga je spisao Mojsija.

a. Spisatelj govori i piše ob onom, što javlja, ili na što čitatelje sětja, skroz kao da je sam gledao ili slušao; — poimence pako govori u petoj knjizi tako žestoko, goruće i oduševljeno, kao što može samo onaj muž govoriti, komu je duša reć bi utonila u brigi za sreću svoga naroda; govori narodu, koj je sve gledao ili od drugud znao, što spisatelj govori, — rečju; govori i piše upravo kao što Mojsija. Drugi, ili spisatelji kašnje dobe, nebi ovako govorio.

b. Visoka duševna naobraženost u obće, a napose podpuno znanje religioznih, gradjanskih i družtvenih odnošenjah egipatskih one dobe, što ga pokazuje spisatelj pentateuka, nedadu zaključiti na drugoga spisatelja, nego na Mojsiju. Mojsija naime ne samo da je živio u Egiptu, nego se je takodjer upoznao potanko sa nutarnjimi odnošenji i proučio egipatske tajne.

c. Ne samo da jezik i slog ove knjige udara po davnoj starini, nego i cěli nutarnji ustroj odaje Mojsiju za spisatelja. Kašnji spisatelj složio bi knjigu posve drugčije, nego li je ova složena. Gděkoji zakoni dolaze po više putah, već kako su okolnosti zahtěvale, razlažu se, potvèrdjuju se novimi obećanji i grožnjami. Iz svega je ovoga viděti, da je ova knjiga pisana u isto vrěme, kad su se sbivali dogadjaji, koji su u njoj pobilježeni.

d. Pače iz same knjige moći je gdègdè zaključiti, da je ono, što sadèržaje, odmah zabilježeno, n. p. gdè zabranjuje Mojsija, da se neusudjuje nitko nikada što zakonu pridodati ili od njega oduzeti, gdè nalaže, da se zakon svake sedmične godine cělomu narodu u skupštini pročita i da ga bude imao u buduće svaki kralj u prepisu.

e. Napokon se napominje Mojsija u samoj knjizi ovoj nedvojbeno kao spisatelj, i to tako u savezu s pripověstju, da nitko nemože posumnjati, da je tobož tudja ruka ovu bilježku umetnula. Tako se čita u petoj knjizi 31, 9. naročito: „Mojsija je spisao ovaj zakon; on ga predade svetjenikom, sinovom Levinim, koji nose kovčeg zavěta gospodnjega i svim staršinam izraelskim.“

Digitized by Google

2. Vanjski razlozi.

Počam od Mojsije svědoče tekom sva stolětja neprekidno istovětnost pentateuka.

Kojigod su ikoju drugu knjigu staroga zavěta spisali, od Jozuje pa do Isusa Sirakova, obaziru se, što naročito, što pako mukom na pentateuk, te su doslědno svědoci njegove istovětnosti; pače cěli narod štovao je u svako doba ovu knjigu, kao pismo Bogom opunovlastjenoga i vèrhovnoga svoga zakonodavca, kao svoj najsvetiji i najdragocěniji spomenik, podlažuć se dragovoljno unutra pobilježenim naredbam i propisom, sve ako ga je kadikad i skupo stalo; ili bar mirno tèrpeć ukor i kazni od Boga razsvětljenih prorokah, kada bi koj zakon prekèršili. Pa što još više; ljuti i nemili neprijatelji židovskoga naroda, naime Samaritanci, štovahu takodjer pentateuk kao knjigu, koju je spisao Mojsija, te su ju čitali dapače još starimi židovskimi pismeni, koja je Esdra zaměnio tako zvanim kaldejskim četverokutnim pismom. Ovo je svědočanstvo očito goleme važnosti. Pošto bo je sigurno, da Samaritanci nisu mogli dobiti pentateuka od židovah vrativših se iz sužanjstva babilonskoga — tomu se mněnju protivi, da su zadèržali starinska židovska pismena, kao takodjer njihova nemila mèržnja proti židovom, s koje se sigurno nisu mogli takove dragocěnosti prisvojiti —; te ga dakle mogoše dobiti samo od deset plemenah. Zatim, budući da je medju ono deset plemenah i kraljestvom Juda, od koga su se odcěpila, sveudilj opreka i nesloga vladala, to se nemože uzeti, da su Samaritanci za one dobe primili ovaj zakonik od kraljestva Juda, kada su bila oba kraljestva razcěpljena; te valja zaključiti, da su priznali pentateuk knjigom obće štovanoga zakonodavca prije, nego li se je to razdělenje dogodilo. Odovud pako slědi, da je pentateuk davna prije spisan i istovětnim dèržan; jer da se za ove opréke ikakva sumnja pobudila o istovětnosti knjige, ili da su se makar sědi ljudi sětjali, kakve mu drago sumnje o tom od prije; to bi ju kako tako izpipali žestoki kolovodje u kraljestvu Izraelu, nebi li pod kakvomgod izlikom mogli zabaciti ovaj zakonik, te tako i jedinu ovu nit, koja je jošte spajala obadva kraljestva, pretèrći; a još većma učvèrstiti zid, koj je dělio jedno od drugoga.

§. 115.

Istovětnost ostalih knjigah staroga zavěta.

1. Nutarnji razlozi.

a. Sadèržaj je i slog svih ovih knjigah sasvim prema onoj dobi, za koje su, kako se uzima, spisane. Posebni običaji i nazori onih vremenah, naobraženost, krěposti ili mane, koje su za onda vladale, dèržavno odnošenje židovskoga naroda napram inostrancem, tako je věrno i naravski opisano, kako nebi mogao nijedan drugi spasitelj kašnje dobe.

Digitized by Google

b. Zatim se redaju pojedini spisi jedan za drugim; koji su kašnje složeni, oslanjaju se na pèrvašnje, a kadikad se naročito na njih pozivlju. Uzmemo li, da je jedan samo podmetnut, to ćemo morati manje više i druge osuditi, da nisu istovětni, t. j. ili moramo dopustiti, da je mnogo varalicah bilo, ili da je jedan jedini varalica sve knjige skovao, a to je jedno nespretnije od drugoga.

c. Mnoge knjige, a navlastito proročke, opominju naročito, da se s mèsta ubilježi od Boga primljena objava.

2. Vanjski razlozi.

a. Kao što se za istovětnost pentateuka, tako se i za istovětnost ostalih knjigah staroga zavěta dižu ne samo pojedini svědoci, nego i cěli narod židovski ustaje jednoglasno. O svědočanstvu pako ovoga cěloga naroda nedade se nipošto sumnjati u ovom slučaju, budući ida mu se razbor nimalo nije mogao zaněti, budi kakovim sukromnim obzirom, taštinom, narodnim ponosom, budi inimi predsudami. U ovih bo knjigah ima dosta koješta, što baš neprija slavi židovskoga naroda, dapače što mu slavohlepje duboko obara. Pripověda se, kako se je više putah dizao uzalud na oružje, kako je često potlačen, šiba mu se budalasta sklonost na krivoboštvo, ruži se radi lěnosti, nevěre i obèsti. S toga se dakle nemože nipošto uzeti, da bi se cěli narod s mèsta pojagmio za ovakove knjige, koje ga tako nemilo šibaju, da mu jih je tko narinuo, neimajuć k otomu nikakovih očevidnih razlogah.

b. I nežidovi jamče za istovětnost ovih knjigah. Tako se izmedju ostalih naměri Cyro na proročanstvo u ovih knjigah, da će se razoriti Babilon, pa zato reče na glas i javno, da se imade zahvaliti na vladi Bogu neba i zemlje, koga štuju židovi.

Isto tako tumači se iz štovanja napram ovim svetim knjigam, što su se takodjer naslědnici Cyrovi blago ponašali prama židovom.

Nepokvarenost knjigah staroga zavěta.

§. 116.

1. Nepokvarenost pentateuka.

Zakonik Mojsijin bijaše temelj svim gradjanskim i dèržavnim uredbam židovskoga naroda. Prikazujuć žèrtve, slaveć svetčanosti,

Digitized by Google

čisteć se po propisu, na sudu, sklapajuć ugovore, sahranjujuć mèrtvace, dà, latjajuć se skoro kakova mu drago děla kod kuće ili javno, trebalo je ovaj zakonik pri ruci imati, te se njega dèržati. Mladež je učila mudrost iz njega, odrasli i sěde glave vadili su iz njega pravila, kako valja pošteno i pametno živěti. Osim toga, što je svatko dužan bio, bi reć dan i noć prevratjati ga i promatrati, morao se je svake sedme godine, na svetkovinu sěnicah, pred cělim sakupljenim narodom pročitati. Kako bi moguće bilo dakle, uzpèrkos tomu, što je sadèržaj ove knjige obće poznat bio, te doslědno prodro u pamet i život narodu, da ga tkogod izvèrnè ili pokvari; a da mu nitko u trag neudje? Takodjer bijaše usléd naročite zapovědi Mojsijine izvornik spravljen uz kovčežić u svetištu, da se uzmogne, kadgod uztreba, s njim svaki prepis sravniti, pregledati, i ako se nadje što kriva, popraviti; tim je pako još dalje odvratjena pogibelj pokvariti prepise.

Kada bi se pako razpalo kraljestvo na dvoje, čuvalo je takodjer kraljestvo Izrael prepise mojsijinoga zakonika, te su tako bdila nad cělostju zakonika dva kraljestva, koja su se inače popreko gledala, gděno jedno drugom sigurno nebi kroz pèrste gledalo, ako bi se koje mu drago usudilo, izvratjati svetu dokaznicu, koju su jednako štovali. Samaritanski izvornik, što ga još u rukuh imamo, slaže se zato glede sadèržaja podpuno sa hebrejskim, izim jednoga jedinoga města, što su ga Samaritanci na korist svoga bogoštovja hotice preinačili [1]).

Kašnje bijaše još manje moguće izkvariti ovu knjigu. Bivalo je naime od dana do dana sve više prepisah, te su jih širili židovi skoro na sve strane světa, kada su se, počam od sedmog stolětja, prije Isukèrsta pričeli u tudje zemlje seliti. Isto tako je zakonik Mojsijin do skora preveden u različite jezike, a ovi prevodi širili su se takodjer bez broja u prepisih, po najdaljih krajevih. Je li moguće dakle, da bi se kakogod svi ovi prevodi po različitih zemljah i pokrajinah p o s v e j e d n a k o preinačiti mogli? Pà kaogod što si je težko takova šta pomisliti, tako bi se ipak dogoditi moralo, ako uzmemo; da se od one dobe do danas štogod pro-

[1]) Rěč „Ebal“ pretvorili su u Garizim, da potvèrde svoje mněnje, da se ima Bog štovati na bèrdu Garizim.

Digitized by Google

měnilo; buduć se svi prepisi i prevodi, što god su do nas dopèrli, zlažu podpuno koli medjusobno, toli sa svimi našimi tiskanimi izdanji.

§. 117.

2. Nepokvarenost ostalih svetih knjigah.

Glede ostalih knjigah staroga zavěta, nemože se takodjer dopustiti, da su pokvarene, budi hotice budi nehotice. Nemože hotice, jerbo bi sigurno propala ona města, koja su narodu na sramotu, a to nije učinjeno; nemože nehotice, jerbo nam za to jamči štovanje židovah prama ovim knjigam, komu nije lahko naći para, te briga, koja se osnivala na ovom temelju.

„Vidi se“ — piše židovski spisatelj Josip Flavij u svojoj knjizi „contra Apionem“ (proti Apiju) — vidi se iz samoga čina, koliko mi do svojih knjigah dèržimo; jerbo, akoprem je već tako dugo, ipak sa nitko nije usudio, štogod jim pridodati; svim židovom prirodjeno je reć bi, ove knjige dèržati za rěč božju, uz njih vidělo nègdě prije mnogo uznikah, da su radje sve muke i svakojako pogubljenje podněli, nego da išta reknu proti zapovědim ili proti knjigam, što su u njihovu smislu spisane.“

Tim su se manje, počamši od sedmoga stolětja prije Isukèrsta i t. d., mogle ove knjige izkvariti, s razlogah, što smo ih već prije za pentateuka naveli.

Věrodostojnost spisateljah svetih knjigah staroga zavěta.

§. 118.

1. Vèrodostojnost Mojsije.

I negledeć na božansko razsvětljenje, mogao je Mojsija znati, što je pobilježio u svojih pet knjigah, a bijaše takodjer iskren, te je pravo popisao, što je znao.

a. Mojsija mogaše znati; jerbo u četiri poslědne knjige piše takove dogadjaje, koje je ne samo gledao i slušao, nego pri kojih je takodjer kao glavna osoba sudělovao. Věstih pako u pèrvoj knjiži, nebijaše mu od potrěbe iz davnih vremenah cèrpiti. Rodio se je sto godinah po smèrti praotca Jakoba, iz koga ustiuh slušali su Mojsijini stariji suvremenici sami one věsti; a od Jakoba pako dopiralo je već několiko samo posrednikah do postanka čověčjega roda. Jakob je vidio Abrahama, Abraham Sema, Sem Lameka, a Lamek Adama. Tako su po duljini života pèrvih ljudih prastari dogodjaji posve blizu dopèrli do Mojsije. Čim manje bijaše posrednikah, koji su čuvali uspomenu ovih dogadjajah; čim izklju-

Digitized by Google

čivije su se njimi zabavljali i bodrili; tim se manje dade pomisliti, da su tečajem vremena izvèrnuti ili osakatjeni. Věrojatno je takodjer, da su ponajglavniji ovakovi dogadjaji pismeno bilježeni u rodoslovju, gdě je čuvano poznanje pravoga Boga. U pèrvoj knjizi Mojsijinoj imade u tom obziru više koješta, odkud se dade ovo zaključiti. Barem je sigurno, da su najznamenitiji dogadjaji, kao što i kod svih drugih starih narodah, dok nebijaše književnoga jezika, u pěsmah složeni i za uvěke začuvani. Uspomena pako na sgode i nesgode praotacah još je i drugimi spomenici osigurana za buduće věkove. Stupiv Izraelci u zemlju Kanan, našli su města, gdě su jim praotci stanovali, zdence, što su jih kopali i gdě su si stada napajali, brěgove, gdě su Bogu žèrtvovali i gdě jim se Bog ukazivao, kamenje, što su na uspomenu podizali; grobove, gdě su sahranjeni. Uspomena na ove velike muževe bijaše za onda još svuda nova i živa; te ne samo u pokrajini Kanan, nego po cělom iztoku orila se je njihova slava. Ne temelju ovih okolnostih nebijaše dakle težko Mojsiji sabrati i spisati věsti o pèrvom pokolenju čověčjem i obiteljih praotacah.

b. Da je Mojsija zatim iskren bio, te što je znao, takodjer pravo spisao, o tom imademo sigurnih dokazah u samoj njegovoj knjizi. Da mu je bilo do izmišljotinah, ili da gà je želja povukla, pojedine dogadjaje sanjarski izkititi, imao bi široko polje u svojoj pèrvoj knjizi. U starodavnih sgodopisih inih narodah imade sila bajoslovnih pričah o pèrvih dogadjajih, dà, njihova prastara pověstnica niti nije ino, nego li bajka. Ovomu svemu pako neima traga u spisih Mojsijinih. Dapače čim se dalje maša Mojsija u starinsku dobu, tim su mu redje i suhoparnije věsti, tim prostija pripověst, tako, da nam kadikad cěla stolětja s několiko samo potezah izpred očijuh prelete. Isto tako je i onim dělovom svoje pověstnice, gdě je sam gledao i slušao dogadjaje, udario pečat svoje věrnosti i iskrenosti. Čověk mu se u istinu nemože dosta načuditi prostodušnosti i bezazlenosti, čitajuć, kako piše o svom narodu, o svom bratu, pače i o sebi.

Mojsija izruči napokon svoje spise suvremenikom; ovi pako, koji su mogli najbolje suditi, o istini sadèržaja ovih knjigah, primiše jih kao věrodostojne spise i predadoše potomkom, akoprem jim ove knjige na mnogo městah koješta spočitavaju.

§. 119.

2. *Věrodostojnost spisateljah ostalih svetih knjigah staroga zavěta.*

a. Ovi ili pišu dogadjaje, koje su sami gledali ili slušali, te su većinom i sami u nje uticali, ili gdě nam pišu pèrvašnju pověstnicu svoga naroda, cèrpe svoje věsti iz javnih spomenikah, koji su u isto vrěme sa dogadjaji izradjeni.

S toga mogli su znati, ali

b. bijahu takodjer iskreni, te nam i věrno pripovědaju istinu. Za to nam jamči njihovo prostodušje, kojim odkrivaju ne-

Digitized by Google

milice pogrěške i mane svoga naroda i najodličnijih muževah, nemareći, hoće li se time komugod zaměriti ili možebit omèrznuti svomu narodu. Pà kada je cěli narod, koj je preživio skroz sve dogadjaje, što su pobilježeni u ovih knjigah, akoprem ga na v i š e m ě s t a h nemilo u živac bodu; sve ove spise kao věrodostojne sa najvećim štovanjem primio i na potomke prenesao — to je sigurno najčvèrstji dokaz njihove věrodostojnosti.

Č o v ě č a n s k a v ě r o d o s t o j n o s t svetih knjigah dovoljna bi doduše bila u obližnju svèrhu, koju ovdě pred očima imamo; no ipak imadu ove knjige ne samo č o v ě č a n s k u věrodostojnost, nego i b o ž a n s k u, koja se oslanja na božansko razsvětljenje njihovih spisateljah. Jer kada se je Bog objavio židovskomu narodu, moglo bi se već unapred uzeti, da se je takodjer pobrinuo, da mu se objava čista i podpuna sačuva, inače bi dakako uzalud bila. Odovud zaključujemo, da je Bog ne samo potaknuo svete ljude, da pobilježe ove objave i na potomke prenesu, nego da jih je takodjer u tom poslu ravnao svojim Duhom i razsvětljivao, da nepadnu u bludnju. A takodjer i židovi tvèrdo su dèržali [1]), da je Bog nadahnuo ove knjige, pa odtuda toliko štovanje prama ovim spisom. Jošte nam sigurnije jamči za to novi zavět. Toli apoštoli, koli sam Isukèrst potvèrdjuju věru svojih suvremenikah, da su ove knjige Bogom nadahnute, stranom pozivljući se na nje u svojih dokazih [2]), stranom to naročito učeći. Tako izmedju ostalih piše apoštol Pavao svomu učeniku Timoteju:

„Zločesti pako ljudi i varalice idu uvěk na gorje; varajuć se i vodeć u bludnju. Ti se pako dèrži onoga, što si naučio i što ti je pověreno; znajuć, od koga si naučio i jerbo od dětinstva znaš sveta pisma, koja te mogu učiti na spas, po věri u Isukèrsta. Svaki je od Boga nadahnuti spis koristan za podučiti, opomenuti, pokarati, popraviti, naputiti u pravdi, da bude čovèk božji savèršen, za svako dobro dělo sposoban [3])."

II. Božanstvenost objavah u svetom pismu staroga zavěta.

§. 120.

Na temelju vanjske ili historičke istinosti svetih spisah staroga zavěta, osniva se dokaz za božanstvenost njihovih objavah. Ovaj se dokaz vendar može stegnuti samo na Mojsijinu objavu — kamo se u širjem smislu uzimaju takodjer uredbe, što jih je Bog uredio, da čuvaju objavu, — budući, da dokazav n j i h o v u božanstvenost, dokazana je ujedno božanstvenost svih objavah, što ih ona božanstvenimi naročito priznaje ili kano takove predpolaže.

[1]) Sravn. u predjašnjem paragrafu navedeno město židovskoga spisatelja Flavija Josipa.
[2]) Matth. 11, 13. 15, 3.—6. 19, 4.—6. 22, 31. 33. 26, 54. Luk. 16, 29. 18, 31. 24, 25.—27. Mark. 7, 9. 13. Iv. 5, 39.—46. 10, 34.—36. i drugd,
[3]) II. Timot. 3, 13. sl. Sravn. zatim II. Petr. 1, 20. 21.

Digitized by Google

1. Premda su svi narodi staroga věka, neizuzam niti onih, koji su se u drugom obziru uzpeli do vèrhunca čověčje prosvěte, u tmini religiozne gluposti ili gadnoga praznovèrja čamili; sjalo je u židovskom narodu jasno světlo. On poznavaše jedino pravoga Boga, kao stvoritelja neba i zemlje, vèrhovnoga gospodara i vladara svih ljudih i narodah; on ga poznavaše u njegovih uzvišenih svojstvih, u njegovoj věčnosti i posvudnosti, u njegovoj svemožnosti i sveznanosti, u njegovoj svetosti i pravednosti, u njegovoj ljubavi ili milosèrdnosti; zatim znadijaše, kako valja upravo Boga štovati, što mu je kratko naznačeno u svetom pismu ovimi rěčmi: „Ljubi gospodina Boga svoga svim sèrdcem svojim, svom dušom svojom, svom snagom svojom i ljubi bližnjega svoga, kao sama sebe."

Tkogod ob ovom toli silno u oči udarajućem dogadjaju nepristrano stane misliti, morati će priznati, da je ovdě vladao pèrst božji, te da je ovo světlo kod naroda, koj je u svakoj inoj struci čověčjega znanja daleko za mnogimi drugimi zaostao i s toga od drugih preziran bio, sam Bog morao upaliti i poticati, da neugasne.

2. No upravo ovo, na što bi svaki nepristrani čověk sam po sebi došao, tvèrde naročito oni, koji su ove nauke navěštali ili širili; pa to ne samo da oni tvèrde, nego i dokazuju, tako temeljito; da jim svatko mora pravo dati, koj se samovoljno neopire istini.

Da su ovi navěstitelji posve sigurno proglasili svoj nauk, da jim je Bogom nadahnut, netreba ovdě više napose dokazivati. Tomu ima razlogah u svem, što smo do sada govorili, a i svatko će se osvědočit, ako iole samo zaviri u svete knjige staroga zavěta. Dokazali su pako, što su tvèrdili vèrhunaravskimi děli, pravimi čudesi i proročanstvi.

a. Čudesa.

Pod čudom se razuměva takav pojav, koj nadilazi sile naravi, te ga dakle može proizvesti samo Bog, koj, kaogod što je naravi opredělio stanovite zakone, tako jih može, kada uzhtědne, takodjer obustaviti ili ograničiti. Stoji li pako ovo, to je doslědno, da je onaj, koj navěšta kakav nauk, i sbilja božji poslanik, ako, hoteći se izkazati, da ga je Bog poslao, ovo svoje očitovanje čudom posvědoči. Jer Bog nemože svoje čudotvorne moći nikomu poděliti, da druge vara, navlastito gdě se radi o najsvetijih stvarih, stvarih věre; sve ako ju i poděli kadikad opakim ljudem, budi da kuša pravedne, budi s koga drugoga tajnoga razloga, — inače bi sam sebi rušio svetost.

Digitized by Google

Kada su dakle Mojsija i proroci, navěstitelji věre, koju su sami proglasili Bogom objavljenom, čudesa tvorili i to s naměrom, da posvědoče, da su od Boga poslani; to slědi odtuda, da je Bog s njimi bio, te da je nauk, što su ga oni proglasili Bogom objavljenim, i sbilja od Boga objavljen bio.

Imade pako sila čudesah pobilježenih u svetom pismu, što ih je Mojsija tvorio, da posvědoči, da ga je Bog poslao, te koja se mogu takodjer lahko razabrati kao prava čudesa. Cěli židovski narod, koj je ova čudesa vlastitima očima gledao, ili njihove poslědice na sebi osětjao, priznao jih je pravimi čudesi, te se radi njih, akoprem inače tvèrdokoran, na věru sklonuo; dapače isti neprijatelji i protivnici Mojsijini, Farao sa svojom strankom, nesmědoše posumnjati o njih. Niti se nebi mogao bez čudesah protumačiti izlaz iz Egipta, niti četèrdesetgodišnje putovanje kroz pustinju. A da je Mojsija ova čudesa tvorio s naměrom, da se izkaže poslanikom božjim, spominje se naročito u svetih knjigah, poimence pako, gdě je govor o njegovu zvanju.

Tako su i proroci prava čudesa tvorili, pa i s tom naměrom, da dokažu, da su poslanici božji. U tom pogledu treba samo svratiti pamet na poznata čudesa, što ih je tvorio Ilija i Elizej.

b. Proročanstva.

Proročanstva navěštaju unapred buduće dogadjaje, kojih čověk sam po svojoj spoznavajućoj moći nemože predviděti, nego samo po božjem razsvětljenju. Kaogod dakle što u pogledu čudesah zaključujemo na božju moć, tako opet u pogledu proročanstvah zaključujemo na božju znanost ili bar od Boga poděljenu; pa s toga potvèrdjuju prava proročanstva isto tako, kao što čudesa, da je tko od Boga poslan.

Mojsija pako i proroci izdali su i sbilja silu ovakovih proročanstvah. Tako je kazao Mojsija sigurno napèrvo, da će po njegovoj smèrti Izrael saći s pravoga puta, te da će ga zahvatiti šiba pokore (V. Mojs. 31.); da će se razsuti medju narode (V. Mojs. 26.), u babilonskom sužanjstvu nemilo stenjati (V. Mojs. 18.) i da će izmedju onda živućih samo Jozua i Kaleb koračiti u obećanu zemlju (IV. Mojs. 16.). A kako pověstnica svědoči, izpunila su se sva ova proročanstva.

Takodjer od prorokah dolazi mnogo proročanstvah u svetih knjigah. Izaija predkazuje sudbinu Sanheriba; Jeremija sedamdesetgodišnje sužanjstvo babilonsko i propast Babilona; Ezekiel razorenje Tira, koj bijaše još za onda jak; Daniel sudbinu četiri silnih kraljestvah světa. Sva su se ova proročanstva kasnije izpunila.

Njihova mesijanska proročanstva navedena su kod pojedinih knjigah proročkih. Ona su unapred podpunu sliku života Isusova skoro u svakoj i nesètnoj sgodi i nesgodi predstavila; — tako sigurno glase i tako su se podpuno izpunila. A što slědi odtud? Slědi golema istina, da se naša věra u božanstvenost predkèrstjanskih objavah osniva na čvèrstu i neoborivu temelju, te da se nitko nemože izgovoriti, koj uzpèrkos tomu nevěruje ove božanstvenosti.

Digitized by Google

§. 121.

Razstanak i prelaz na kèrstjansku objavu.

Svèrnemo li pametju odavde na sve ono, što dosele rekosmo, to će nam se ono, na što smo se odmah s početka oslonili kao na temeljnu istinu, ukazati istinom historičnom, neoborivom. Hoteći Bog, da ga spoznadu ljudi svih věkovah i štuju, te dostignu svoje uzvišeno odredjenje, podělio jim je takodjer, što neobhodno od potrěbe k tomu bijaše; objavljao jim se je u svako vrěme. No kaogod što se mudar odhranitelj spušta do silah i osobnostih svoga pitomca, da ga k sebi podigne; tako se je prilagodio i Bog svojimi različitimi objavami potrebam i sposobnostim ljudskim, da jih malo po malo dovede do zrele i višje savèršenosti. Zato je moći u svih dojakošnjih objavah božjih sveudilj něki napredak razabrati. Svakom novom objavom rasao je broj objavljenih istinah i religioznih uredbah prama većim potrebam, ili na temelju pèrvašnjih objavah razvijenim umnim silam, dok se nije izpunilo vrěme, da se svi slože u podpunoj muževnoj dobi, u Isukèrstu (Efež. 4, 13.).

No kaogod što se kraljestvo božje unutra sve više i više razvija, tako mu dolikuje, da se i s vana sve dalje i dalje širi. S početka su samo pojedini pobožnici prionuli uz pravu věru: kraljestvo božje naliči zèrnu gorušičnomu; zatim predje od pojedinih pobožnikah věra na cěle porodice: kraljestvo božje naliči upravno rastućoj vlati; zatim predje věra od porodicah na cěli narod: kraljestvo božje naliči razlistanu rastju; napokon, kada se popuni vrěme, treba, da se prava věra razširi po cělom čověčanstvu: kraljestvo božje naličit će dèrvetu, koje će pustiti grane po cěloj zemlji.

Da se bude što bolje razuměla ova podpuna objava po Isukèrstu, neće bit s gorega, ako se napomene prije štogod u kratkom pregledu o ondašnjem ćudoredno-religioznom stanju čověčanstva.

Ćudoredno-religiozno stanje čověčanstva neposredno prije Isukèrsta.

§. 122.

1. Neznabožci.

Pošto bi tečajem vremena sve većma ginuli traci svetoga predavanja medju neznabožci, propadala jim je takodjer věra sve

Digitized by Google

dublje i dublje. Narodi, koji su u drugih strukah ugladjeni i dosta prosvětjeni bili, Kaldejci, Egiptjani, Feničani, Gèrci i Rimljani, ostadoše u věri glupi i slěpi. Nedade se čověku bez srama govoriti, kako su služili svojim krivim bogovom i slavili svoja gadna otajstva (mysteria). Njihovo ljubovanje, njihova okrutnost, njihovo ljubomorstvo i još kojekakve razuzdanosti, sačinjavaše jim blagdane, žèrtve, pěsni, kojimi su opěvani, i slikariju, koja jim je hramove rěsila. Tako su se u bogovih klanjali opačinam, te prionuvši uz njih, štovali su bogove. Plato, ovaj mudrac, o kom se mnogo pripověda, zabranjuje prevećpiti žestoga pitja, osim na godovno Baka i slavu ovomu bogu [1]). Drugi glasoviti mudrac, Aristotel [2]), kori nemilo sve nesramne slike, a brani one, koje su bogovom prikazane. Sram je čovčka govoriti o nečistoj službi Venere. Gèrčka, toli inače ugladjena i mudra Gèrčka, nije se stidila u svoje bogoslužje uvèrstiti gadnih njezinih otajstvah. U velikoj nuždi i stisci prikazivahu pojedini ljudi ili cěle pokrajine Veneri kojekakve bludnice, te jih nebijaše stid, pripisati stečenu sreću molitvam, što su jih ove svojoj gospodarici izručivale. Potukavši Xerxa i njegovu silnu vojsku, dali su u hram jednu sliku, gdě su predstavljene bile njihove molitve i svetčani obhodi, sa slědećim nadpisom glasovitoga pěsnika Simonida: „Ove su zazivale božicu Veneru, a ona jim je za ljubav Gèrčku oslobodila."

Solon, ovaj inače tako mudri zakonodavac, sagradio je sramotnoj Veneri ili bludnoj ljubavi hram u Ateni [3]). Sva je Gèrčka bila puna hramovah, što su posvetjeni bili ovoj božici, gděno usuprot ženitbena ljubav nije imala ni jednoga.

Vendar su odurjavali Gèrci brakolomstvo kod mužkih i ženskih i ženitbeni vez bijaše jim svet. Čim su pako razmatrajući prešli na religiozna odnošenja, nestade jim prirodjenoga světla, te bi rekao, da jih je vrag obsědnuo.

Ozbiljnost rimska nebijaše ozbiljnija glede věre; i njihovo krivobožtvo bijaše nesramno, a kadikad spadoše i na gorje. Skroz oskvèrnjivahu i obezčastjivahu ime božje, kao da se je něka imenu božjem protivna sila hotice na to stavila, da ovo ime gazi, upravo potičuć ljude, da ga tako nedostojno štuju.

[1]) Plat. de Leg. lib. VI. — [2]) Aristot. Polit. lib. VII. cap. 17. — [3]) Athen. lib. XIV.

Digitized by Google

Doduše dodjoše napokon mudraci na to, da ima drugi Bog od onoga, koga puk štuje, ali nesmědoše javno očitovati. Dapače sam Sokrat odredi, da svaki mora štovati bogove svoje zemlje [1]), a Plato, njegov slavni učenik, koj je vidio, da su Gèrčka i sve druge pokrajine na zemlji nerazložnim krivoboštvom poplavljene, neda nipošto měnjati věre, koja već jednoć postoji, te veli, da je ista misao neslana o takvoj proměni [2]).

No ni isti se ovi muževi nisu usudili proti javnoj bludnji ustati, niti su se nadali, da će ju ikada dotèrći. Sokrat, koga su obtužili, da taji bogove, koje puk štuje, brani se proti ovoj potvori, kao da bi time što skrivio. A Plato, sboreć o Bogu, koj je svět stvorio, priznaje, da ga je težko naći, a kada se nadje, nije ga slobodno puku proglasiti. Bojeć se, da bi mu ova važna istina na směh izpala, nehtěde o njoj inače govoriti, nego samo kao da zagoněta.

Tako bijaše dakle čověčje pokolenje u propast prôpalo, da istoj misli o Bogu odoléti nemogaše. Ako bi se gděkoji mudraci izlanuli, da kipi nisu bogovi, kao što jih je dèržao prosti puk, morali su silom opozvati ovo mněnje, a i onda su kadikad u areopagu prognani bili. A i mudroslovje je propalo malo po malo s vremenom. Škole mudroslovne, kako su se povele izza Sokrata, zabludiše sa lěpše staze, što ju je prokèrčio on sa Platonom i Xenofontom. Stoa ote svojim pitomcem nadu budućnosti, te učeć vlastite se boli odreći, otupi ujedno plemenitija čuvstva sèrdca. Jedini joj nagon bijaše oholost. Epikurovi slědbenici očitovaše prosto, da jim je razkošje najveće dobro; a razkošje tražiše u bludnosti. Peripatetici, Akademici i drugi nisu tražili više istine, nego su se natěcali u zakučastom i izpraznom bèrbljanju, nemareć za pravu mudrost ni krěpost. Tako je dakle i mudroslovje spalo na ništa, kao što i krivoboštvo. Gèrci i Rimljani, sipali oni tamjan svojim nebrojenim krivim bogovom, ili po javnih dvoranah uzalud jezik brusili, življahu bez nade i bez Boga na světu, te su si davili strah pred smèrtju budalaštinami kojekakvimi i opačinami, kojim središte bijaše oholi, od plěna narodah cakleći se grad Rim. Cěla zemlja poplavljena bijaše istom bludnjom; a istina

[1]) Xen. Memor. lib. I. — [2]) Plat. de Leg. lib. I.

Digitized by Google

se nesměde nigdě pomoliti na světlo. Gospodaru neba i zemlje nebijaše pod nebom hrama niti štovateljah do u Jerusolimu. Pa kada bi mu pogani darove poslali u Jerusolim, neukazaše Bogu Izraela nikakve više časti, nego da su ga uvèrstili u broj drugih bogovah. Jedino židovska znade, da je Bog jedin i gorljiv, te da će reći utamaniti samu věru, ako se božje štovanje děli s drugimi bogovi.

§. 123.

2. *Židovi.*

Prije došastja Isukèrstova podigle su se u židovskom narodu različite slědbe, koje su dělovanje věre jako prěčile.

1. Za vlade Asmonejacah ustala je slědba farisejah. S početka bijaše štovana, te radi čistoće svoga nauka, navlastito pako što je gorljivo branila nauk, da će svaki na drugom světu zasluženu plaću dobit, zatim što je strogo dèržala zapovědi i složno napredovala, dodje na bèrzo do ugleda. Ali na skoro se pokaza i medju njimi slavohlepje. Htědoše gospodariti i sbilja skučiše narod pod svoju oblast. Gradiše se sudci u nauku i věri, u koju su svojevoljno kojekakve praznověrne izmišljotine upleli, kako jim se kada što svidělo, te ono, što je čověku najsvetije, obratiše na gadnu sebičnost. Směrajući, da se nad drugimi odlikuju (ime fariseji t. j. odlučeni, pokazuje jim u zlom smislu najbolje ćud), uzmnožavahu osobito vanjske obrede, te s druge strane izdavahu sva svoja samovoljna mněnja za pravo predavanje, protivila se kako mu drago zakonom božjim. Tako su malo po malo izvèrgli cělu věru u izprazno blebetanje, prenavljanje i previjanje, pa s toga su se takodjer nemilo protivili kèrstjanstvu.

2. Saduceji rušili su opet upravo obratno věru malověrstvom. Dèržahu da zakon Mojsijin svakoga veže, no zabacivši svako ustmeno predanje, tumačili su ga i izvratjali kako jim se svidělo. Poput neznabožacah epikurejacah, dèržali su razkošje za najuzvišeniju svèrhu čověka. Kaogod što ovi neznabožci, tajili su i saduceji neumèrlost duše, věčnu nagradu na drugom světu i višje duhove. Takodjer su se slagali sa epikurejci, povukavši izmedju Boga i čověka bi reć neoborivi zid, tvèrdeći, da čověku netreba

Digitized by Google

milosti, ako će dobro činiti ili se zla kloniti. Odovud je moći dokučiti, zašto su se i oni kašnje protivili kèrstjanstvu.

3. Esejі (Eseni) razlikuju se od obadvijuh pomenutih slědbah svojim posebnim načinom življenja. Na zapadnoj obali mèrtvoga jezera stanovahu po razsutih selih u skrovnoj samoći, neženeć se, uživajuć se zajedno obćih dobarah, těrajuć poljodělstvo ili kakav mirni zanat. Akoprem su se nad drugimi slědbami odlikovali iskrenom pobožnostju ipak su se u kojekakva bludna mněnja u věri upleli. Uzmnožavajuć i těrajuć vanjsko i obredno bogoslužje i čověčje tlapnje, nadmašili su iste fariseje, a nemilo postupajuć s onimi, koji bi od njihove slědbe odpali, pokazali su dovoljno, da jim je skoro posve iznemogla ljubav bližnjega.

4. Slědba Samaritanacah sklopila se je od Izraelacah, koji su zaostali kod kuće, kada je deset plemenah odvedeno u sužanjstvo i neznabožacah, koji su se naselili u puste preděle, kada je razoreno kraljestvo Izrael. Oni su u svojoj věri istinu i laž pomèrsili; štovali su Jehovu i ujedno služili gadno krivim bogovom i žèrtvovali jim ljude, te stopram, kada bi odpadnik Manase, sin židovskoga velikoga svetjenika Jojade uveo službu božju u hramu na bèrdu Garizim, rekao bi, da su se odrekli krivoboštva. Akoprem su samo pentateuk priznali za božansku knjigu, čekali su ipak sa drugimi židovi mesiju. Židovom je odavna omèrzla ova slědba, osobito radi svoga dvoličnoga porěkla, i rěč „Samaritanac“ znamenovala jim je sve, što je odurno.

Na tolike slědbe razcěpkana věra, morade napokon propasti. Prognana iz svetišta sèrdca, izvèrgla se je kod većine u vanjske obrede, ili je spala pod sebičnost, smatrajuć za svoju osobnu zaslugu, što su pozvani na pravu věru, ponositi se, što su potomci Abrahamovi, a oholo preziruć neznabožce. Kod drugih izmetnula se je čvèrsta věra u svete nauke, u plitku sumnju i samo kod maline ukazivao se je njezin blagotvorni upliv.

No uza toliko zlo, uza tolika silna i nesigurna mněnja u pravoj věri, uza to ljuto razcěpkanje naroda u kojekakve slědbe i stranke, upirala je ona několicina pravih Izraelacah željno svoj pogled u onoga, koga su obećali stari proroci, da će doći kao gospodar mira na svět. I ova želja rasla je u ovo dobo sve većma

Digitized by Google

kadno se već pojavljahu različita znamenja njegova došastja, kako bijaše prorečeno. Kašnja je sudbina dovela židovski puk u različiti medjusobni promet sa neznabožci, a time se je kèrčio ovim put do spoznanja božjega. U različitih pokrajinah visoke i male Azije, u Egiptu, pače u Gèrčkoj medju neznabožci, ogranulo je ime i slava Boga Izraela. Stari se je věk preživio. Od Jude je uzeta vladarska palica, a Rimljani, podjarmivši si sa Sirijom takodjer Židovsku, izručili su ju tudjincu, Idumejcu Irudu, pa i sedamdeset godišnjih tjedanah Danielevih primicalo se je malo po malo koncu.

Digitized by Google

Drugi glavni odsĕk.

Nauk o kèrstjanskoj objavi i njenoj božanstvenosti.

Ako i jesu oba izvora, s kojih se poznaje kèrstjanska objava — božansko predavanje i sv. pismo — istoga ugleda, to se ipak kod nauka o božanstvenosti kèrstjanske objave osobito gleda na sv. pismo, imenito na sbirku sv. knjigah novoga zavĕta, te se ovo upravo zato i zove novo — zavĕtnom dokaznicom objave.

Pèrvo poglavje.

O svetih knjigah novoga zavĕta, kao dokaznici kèrstjanske objave.

§. 124.

Razděljenje.

Svete se knjige novoga zavĕta glede svoga sadèržaja mogu poput knjigah staroga zavĕta razděliti na povĕstničke, poučne i proročke knjige. Povĕstničke knjige novoga zavĕta jesu: četiri evangjelja i děla apoštolska; poučne: četèrnaest listovah sv. Pavla i sedam katoličkih listovah; a napokon proročka knjiga: objava sv. Ivana.

A. Povĕstničke knjige n. z.

§. 125.

Četiri evangjelja u obće.

Imenom evangjelja, t. j. veselom vĕsti prozvaše se ovi spisi, jerbo opisujuć život Isukèrstov, navĕstjuju ujedno veselu vĕst o željnom došastju spasitelja svĕta u osobi Isukèrsta. Ova četiri

Digitized by Google

evangjelja Mateja, Marka, Luke i Ivana, koja su od postanka svoga u cèrkvi uvèk za prave i božanske spise primljena i štovana, spisana su gledeć na vrème istim ovim redom, pa buduć da se medjusobno popunjuju, to se nesmatraju strogo kao četiri, svako za sebe obstojeća evangjelja, već kako ih sv. otci nazivlju, jedno jedino četveroliko evangjelje (εὐαγγέλιον τετραμόρφον).

§. 126.

Evangjelje sv. Mateja.

To je evangjelje sastavio apoštol Matej, sin Alfeov. Prije nego bi zvan, bio je u Kafarnau carinarom, a kasnije, kako uči predavanje, po uzašaštju Isukèrstovu, propovědao je najprije u židovskoj zemlji, a zatim u Aethiopiji, Indiji i Partiji evangjelje, i ovo je svoje propovědanje mučeničkom smèrtju potvèrdio. Kao očevidni svědok dělah i naukah Isukèrstovih opisao je on život Isusov u tu svèrhu, da dokaže, da je Isus sbilja obećani mesija. S toga, ako se i nije sobćujuć evangjeoske dogodjaje i govore strogo dèržao vremenoslovnoga reda, ipak je te dogodjaje i govore tako poredao, kako se je najbolje dalo prema toj svèrhi. Naměniv svoj spis ponajprije židovski ili aramajički govorećim židokèrstjanom, i u tom ga jeziku sastavio, to je pišući osobito uvažio upravo one dokaze, koji su mogli židove najvećma obsvědočiti, naročito proročanstva staroga zavěta na osobi Isusovoj izpunjena, kojih toliko u nijednom drugom evangjelju nejma. S te iste svèrhe počimlje on svoj opis sa rodopisom Isukèrstovim, budući, da su mesiju upravo kao potomka Abrahamova očekivali.

Uslěd sv. Irenеja, suvremenika učenikah apoštolskih sastavio je Matej svoj spis u ono vrème, kad su Petar i Pavao evangjelje u Rimu propovědali, dakle medju 63. i 65. god. p. I. Onovremene okolnosti dale su i najvećma povod tomu sastavku. Pogovaralo se je najme malo prije bune židovske, da će se mesija naskoro ukazati i židovi se jarma rimskoga otresti. Takovo mněnje doprinělo je mnogo, da se je plamen pobune još većma uzpirio medju Židovi. Pèrva bijaše dakle briga apoštolu, da ovo krivo mněnje židovsko oprovèrgne i dokaže, da je pravi mesija već došao, i da se jedino spasiti mogu věrom u ovoga došavšega spasitelja. Neda se označiti, kada je evangjelje Matejevo iz izvora židovskoga iliti aramajičkoga prevedeno na gèrčki, no svakako je onaj u popisu (kanonu) sačuvani prěvod već rano postao, i autentičnim proglašen od cèrkve.

Digitized by Google

§. 127.

Evangjelje sv. Marka.

Ovo je evangjelje sastavio isti onaj Marko, koga sv. pismo nazivlje Ivanom Markom [1]). On se rodi u Jerusolimu, gdě mu je mati kuću imala, u koju su se skupljali pèrvi kèrstjani, da obave svoje bogoslužje [2]). On je pratio sv. Pavla i rodjaka si Barnabu na njihovom pèrvom putu apoštolskom do Perge u Pamphiliji, odkud se, kako pripovědaju děla apoštolska pogl. 13, 13 opet u Jerusolim vratio. Kasnije zaputi se opet uslěd dělah apoětolskih pogl. 15, 39. sa Barnabom na otok Cypar. Bivši pèrvi put u Rimu zatvoren, pomagao mu je te bio od njega poslan kao propovědnik u Aziju, gdě se je sprijateljio s Petrom. Ovaj zavèršuje svoj apoštolski list, koj je sastavio u Babilonu (Rimu) pozdravom od njega „svoga sina.“ Još kašnje, kad je Petar sa svojim drugom Pavlom u Rimu zajedno bio zatvoren, pomagao je on, kao věran drug obojicu. Tu je, kako je slušao Petra i kako ga je on rukovodio, sastavio svoje evangjelje, koje se glede dogodjajah posvema slaže s Matejevim, samo ih pripověda više u vremenoslovnom redu i gdě-gdě potanje opisuje. Ovo naměni on ponajprije pogano-kèrstjanom, ko što Matej svoje židovo-kèrstjanom.

Kako tvèrdi sv. Irenej [3]), ovo je evangjelje ugledalo světlo po mučeničkoj smèrti obijuh apoštolah Petra i Pavla, a sastavljeno je prije smèrti njihove.

§. 128.

Evangjelje sv. Luke.

1. Sastavitelj se ovoga tretjega evangjelja rodio u Antiokiji, i tu bio lečnikom. On je iz poganstva prešao na židovstvo, te, valjda da se s njim bolje upozna, ode u njegovu pradomovinu Palestinu, gdě se je morda, kako se někim čini iz predgovora njegova evangjelja, za vrěme javnoga naučanja Isukèrstova bavio.

Po starom někom predavanju bio je on jedan izmedju 72 učenika Isusova. Kad je otišao iz Palestine nezna se. Kad se je sv. Pavao pèrvi put zaputio u Europu, bavio se je on u gradu Troadi, te odavle sproveo apoštola u Filippe; vratjajući se Pavao po drugi put sa svoga europejskoga puta išao je Luka odavle

[1]) Děla apošt. 12, 12. — [2]) Ondje. — [3]) Jerem. proti krivověr. III. 1.

Digitized by Google

s njim u Jerusolim, te ostao sveudilj, počam od zatvora njegova u Jerusolimu, věran njegov drug u Cezareji i Rimu. On je pisao svoje evangjelje, pošto je već Marko svoje izdao, te ga upravio najprije na někoga Teofila, po svoj prilici odlična Rimljanina.

2. Što ga je potaknulo, da piše, to kaže i sàm u predgovoru. Buduć da su se někoje krive evangjeoske vésti razprostranile bile, htěde on, da opiše svomu prijatelju věrno i istinito svete dogodjaje. Njegovu se evangjelju imademo zahvaliti za mnoge cèrte evangjeoske pověstnice, kojih nejma u drugih evangjeljih: tako pověst o porodu Ivana kèrstitelja, někoja iz mladosti Gospodina našega, put učenikah u Emaus, osobito pako više lěpih pričah Isusovih, i to takovih, iz kojih se vidi, kako je savèršena i vrědna ljubavi osoba Spasiteljeva, i od kolikoga je upliva věra njegova, da oplemeni značaj i narav čověčju. Njegove su najme priče o milosèrdnom samaritancu [1]), o izgubljenom sinu [2]), o nepravednom gospodaru [3]), o bogatom razsipniku i siromaškom Lazaru [4]), o molećem carinaru (publikanu) i Farizeju [5]), o dvajuh slugah, kojim je gospodar oprostio, kazane na obranu Mandaljene od Farizejah [6]). Ostale dogodjaje pripověda Luka potanje od pèrvih dvajuh evangjelistah iliti još strožijim redom vremenoslovnim.

Buduć da počimlje svetu pověst sa svetjeničtvom Zakarijevim, pridaju mu sv. otci kano simbol tele žèrtovno, kao što i Mateju, koj počimlje svoje evangjelje sa rodoslovjem Isusovim, čověka, i Marku koj polag rěčih sv. Jerolima svoje evangjelje počimlje, kako Ivan kèrstitelj ozbiljno zove poput ričućega lava na pokoru, daju simbol lava, a napokon Ivanu, koj se je u svojem evangjelju uzpeo do nebeske visine, simbol orla.

§. 129.

Evangjelje sv. Ivana.

1. Ovo je evangjelje sastavio sin Zebedeja i Salome i brat Jakoba starijega. Nesamo, da je bio on jedan od pèrvih, koji se Gospodinu pridružiše, nego je bio takodjer zajedno sa Petrom i Jakobom najpouzdaniji njegov učenik; uvěk bijaše neposredno uzanj, svědokom svih njegovih govorah i dělah, i od njega osobitom ljubavju i milosti odlikovan.

---

[1]) Luk. 10, 30. — [2]) Luk. 15, 11. — [3]) Luk. 16, 1. — [4]) Luk. 16. 19. — [5]) Luk. 18, 10. — [6]) Luk. 7, 40.

Digitized by Google

Isukèrst naime darova Ivanu, što mu je najmilije bilo, svoj križ, sèrdce i majku svoju; križ svoj, potičuć ga da děli s njim kalež muke; sèrdce svoje, dopustiv mu kod zadnje večere, da na grudiuh njegovih počiva; majku svoju, pověriv mu na križu Mariju za mater. Radi te osobite ljubavi, koju mu Gospodin izkazivaše, a on mu ju věrnostju i zahvalnostju vratjaše, zove se takodjer osobito učenikom ljubavi. No ljubav Ivanova nebijaše nipošto mlačna, slaba, nemoćna i netvorna, već kao što sjedne strane blaga i sèrdačna, tako s druge strane revna, živa, tvorna, vatrena i goruća; ljubav koja je zajedno krepko sve mèrzila, što je grěšno i proti Bogu. Tim se jedino razjasnjuje, zašto se on, premda učenik ljubavi, ipak zajedno zove Boanerges (gromović), nadalje zašto se razljutio na grad Samariju, što nehtěde primiti Isukèrsta, kao što i pokraj sveudiljno hvaljene ljubavi onaj nauk, da se krivověrac, nepriznajući Isukèrsta, nepozdravlja i neprima u kuću; te napokon predavanje, da mu bijahu u starosti vazda na ustijuh rěči: „Sinci, ljubite se medjusobno"; a usuprot da je kupalište ostavio, gdě se je bavio krivověrac Cerint.

2. Sastavljajući svoje evangjelje, preduzeo si je dokazati poput ostalih triuh evangjelistah, da je Isukèrst došavši u tělu sin božji [1]). No zato nije on upotrebio sva mu iz života Isukèrstova znana vèrhunaravna děla, nego je samo većma nadopunio, što su ostala tri evangjelista ili sasvim mimoišla ili u kratko spomenula. On je n. p. kraj mnogih drugih stvarih vèrlo mnoga čudesa Isukèrstova, koja su mu ipak kao sveudiljnomu drugu i pratiocu Isusovu vèrlo dobro poznata bila, sasvim izostavio, te samo šest sbivših se čudesah u svojoj knjizi obširnije pripovědio; najme 1. čudo: kako je Isus obratio u Kani vodu u vino; 2. kako je izlěčio od groznice sina kraljevskoga činovnika u Kani; 3. kako je izlěčio trideset osam godinah bolujućega kod ribnjaka u Jerusolimu; 4. kako je umnožao kruh; 5. kako je izlěčio slěpa od poroda; 6. kako je uzkrisio od mèrtvih Lazara.

Od svih tih čudesah, što ih Ivan pripověda, jedno je jedino, najme ono o pomnoženju kruha, koje sa trima ostalima evangjelistima imade, pa i ovo je poslědnje samo za to opet primio, da nčšto prida, što su ostali evangjelisti mimoišli, osobito slavne rěči obečavajuće svetu večeru. U obće Ivan vèrlo obširno priobćuje takove govore Isusove, koji se odnose na više božansko dostojanstvo Isukèrstovo, i otajstveno dělovanje njegovo budi na nutèrnji život cèrkve budi na pojedine věrne duše; dočim su nam tri pèrva evangjelista sačuvala ponajviše priče Isusove.

3. Da je on svojim evangjeljem udario takodjer na tada běsneća oko njega krivověrstva, osobito na Cerintha i Ebionite,

[1]) Pogl. 20, 30. 31.

Digitized by Google

dokazuju izrikom stari pisci cèrkveni, a vidi se i iz nutèrnjih dokazah, buduć da se od ovih krivovèracah napadnuta ona istina vère o pravom uputjenju sina božjega u ovoj knjizi tako jasno navlaš spominje.

Što je ovo Evangjelje tako veličanstveno, i što se njim višè odkriva božanstvo Isukèrstovo, zovu ga stariji cèrkveni pisci duhovnim (pneumatičnim), radi česa se i Ivan bogoslovom (theologom) nazivlje.

Jer on se diže, veli sv. Augustin, poput orla i dočim su ostala tri evangjelista bi reć na zemlji boravila i o njegovu božanstvu manje kazala, omèrznu mu na zemlji boraviti, te se diže ne samo nad zemlju i nad sve prostorije zraka i neba, nego i nad svu četu angjelah i sve redove nevidivih vlastih, i dodje do onoga, koj je sve načinio, govoreći: „U početku bijaše rèč."

4. Što se tiče kasnijega njegova života, radio je on izza uzašastja Isukèrstova sa Petrom oko napredka cèrkve u Jerusolimu i Palestini, a kasnije, po smèrti apoštolah Petra i Pavla, nastani se u Efezu, odkud je kao vèrhovni pastir nadzirao cèrkve male Azije. Po starom někom predavanju, koje Tertullian donosi [1]), bude bačen u vrelo ulje, odkud ipak sretno izidje. Prognan za Domitijana na otok Patmos, primi tajnu objavu o budućoj sudbini cèrkve. Vrativši se kasnije opet u Efez, umre, star preko devedeset godinah, jedini izmedju Apoštolah naravskom smèrtju. Tu u Efezu sastavi on takodjer svoje evangjelje oko 101 god. p. I.

§. 130.

Děla apoštolska.

Ova sastavi sv. Luka, nastavljajući opet svetu povèst uzašastjem Isukèrstovim, kojom se dokanča njegovo evangjelje, te on ga nazivlje u dělih apoštolskih 1, 1., τὸν πρῶτον λόγον.. Ova upravlja on isto tako na Teofila, i predočuje nam u njih děla, štono ih počiniše apoštoli na razširenje kèrstjanstva po uzašastju Isusovu.

Po njihovu ih sadèržaju možemo na tri slědeće strane razděliti:

1. Kako je osnovana cèrkva u Palestini, gdè se o sv. Petru najviše spominje.
2. Kako se je začela cèrkva u Antiokiji i odtuda putovao sv. Pavao širećˊ věru u poganskih pokrajinah Azije.
3. Kako je putovao sv. Pavao širećˊ věru u Europu.

Iz obijuh se poslědnjih stranah vidi, da je sastavitelj bio u užem spojenju sa sv. Pavlom, koj je u ovih stranah isto tako glavna osoba, kao što Petar u pèrvoj.

[1]) O prep. pogl, 36.

Digitized by Google

B. Poučne knjige n. z.

Knjige se poučne novoga zavěta děle na listove sv. Pavla i tako zvane katoličke listove.

1. Listovi sv. Pavla.

§. 131.

Sv. Pavao i njegovi listovi u obće.

1. Pavao, prije zvani Saul, bijaše rimski gradjanin, rodjen u Tarsu, gradu Cilicije. U věri izobrazio se je ponajviše u Jerusolimu, srědištu židovske věre i učenosti, u farizejskoj školi Gamalielovoj. Uz velike sposobnosti bijaše i vèrlo marljiv, tako, da je domala sve tadanje učitelje farizeizma učenostju nadkrilio. Isto tako nadvisi ih u strastvenoj mèržnji proti kèrstjanstvu. Mladidićem jošte čuvaše već odćću onim, koji Stěpana kamenovahu i skoro za tim prikupi se sàm najokrutnijim progoniteljem kèrstjanstva. Pomamno je sèrtao u kuće kèrstjanske, te odvlačio sa sobom mužke i ženske i predavao u tamnicu [1]). Žedan osvete za učenici gospodnjimi, naskoro se ukaza još većim progoniteljem. Podje najme velikomu svetjeniku i izmoli od njega punomoćne listove na Sinagoge u Damask, da one, koji bi tim putem (kèrstjanske věre) pošli, svezane u Jerusolim dovede [2]). Nu tu ga putem u Damask zateče milost božja. Čudnovata světlost, koja ga obasja, zatvori mu oko tělesno, a zato mu otvori duševno, te se najednoč skroz iz duše proměni.

2. Vojujući prije svoga obratjenja svom běsnom silom naravi proti Isukèrstu, posveti sada čitav svoj daljni život borbi za njega. Ljubav prama njemu nedade mu mirovati; ona ga neprestano těraše medju narode azijatske i europejske, u pustare, na more i pogibelji smèrti. Jer svim je mislio, da je dužan radi Isukèrsta i htědne sada svim, da bude sve, da sve pridobije Isukèrstu, prama komu je sve drugo dèržao za smet. Pa ako je s toga i morao kazati, da je nedostojan i da nije zavrědio ozivati se apoštolom, ipak je smio, nepovrědiv poniznosti, dodati, da je za Isukèrsta više radio od svih ostalih.

---

[1]) Děla ap. 8, 3. — [2]) Děla ap. 9, 1.—2.

Digitized by Google

„Više sam ja, veli sam o sebi, podnio tegobah, više tamnice, zlostavljanja preko měre, pogibelji smèrti često. Židovi su mi pet putah četèrdeset manje jedan odměrili. Tri put su me šibali, jedan put kamenovali, tri put mi se razbio brod; cčo sam dan i noć sproveo u dubljini morskoj; često bio na putu, u pogibeljih od rěkah, u pogibeljih od razbojnikah, u pogibeljih od svoga naroda, u pogibeljih od poganah, u pogibeljih u gradovih, u pogibeljih u pustarah, u pogibeljih na moru, u pogibeljih od zle bratje, u muci i nevolji, u mnogom bděnju, u gladu i žedji, u mnogom postu, u zimi i golotinji; izvan onih, koja su izvanjska, svakdanja navala na mene, skèrb za sve obćine. Tko boluje, da ja nebolujem? Tko da se sablaznuje da mene nepeče? ako se valja hvaliti, ja ću se slabostju hvaliti [1]).

3. Na svom trojem velikom apoštolskom putu, poduzetom iz Antiokije u dèržave azijatske i europejske, utemeljivao bi svagdě kèrstjanske obćine i utemeljene utvèrdjivao stranom ustmenimi propovědmi, stranom listovi. Tih je četèrnajst do nas došlo, koji su svi sastavljeni iz stanovitoga povoda i s obzirom na stanovite okolnosti města ili vremena. Oni su u našoj sbirci knjigah novoga zavěta ovako poredani: List na Rimljane, dva lista na Korintjane, zatim list na Galatjane, Efežane, Philipljane, Kolosance, dva na Tessalonce, dva na Timoteja, listovi na Tita i Philemona, te napokon list na Židove.

Ovako nisu poredani polag vremena, kad su sastavljeni, nego stranom polag veličine, jer veći su pravilno pred manjimi, a stranom polag reda obćinah i osobah, na koje su upravljeni; naročito su listovi na čitave obćine pred listovi na pojedine osobe, samo je list na Židove, kojega se je pravota (istovětnost) někoje vrěme ovdě ondě napadala, na svèršetku.

§. 132.

List na Rimljane.

List ovaj nije pisan u obće rimskomu narodu, nego věrnim u Rimu ili u Rimu osnovanoj kèrstjanskoj cèrkvi [2]). Kèrstjanska se je pako cèrkva u Rimu sastojala iz židovo — i pogano-kèrstjanah. Medju ovima dvěma strankama bilo je tada u Rimu, kao što i drugdě svadjah i razmiricah. Oni, koji su iz židovstva prešli kèrstjanstvu, pokazivali su još tragovah onoga u židovskom narodu tada tako duboko ukorenjenoga narodnoga ponosa, oni su se usuprot poganom hvalili svojim mojsijskim zakonom i bogoštovjem, svojimi

[1]) II. Kor. 11. 23.—30. — [2]) Rim. 1, 7.

Digitized by Google

patriarki i proroci, svojimi svetimi knjigami i mesijanskimi obećanji, koja su najprije njih zapala, i što još gore bijaše, oni su ponajviše pripisivali vlastitim svojim zaslugam, što su pozvani k kèrstjanstvu i s toga još većma mèrko gledali ove, koji nisu imali svih tih prednostih i živili odprije u tmini poganstva. Pogano-kèrstjani sa svoje strane nisu im ostali dužni na njihova predbacivanja, i kao što su se oni hvastali svojimi svetimi knjigami i nauci prorokah, tako opet ovi naucî svojih mudracah, slavom, hrabrostju i ostalimi krèpostmi svojih predjah, te se tako medjusobno mèrzili. Tako je sveti onaj vez ljubavi i mira, koj bi imao članove iste cèrkve spajati, najžalostnije popuštjao, i kèrstjanstvo više manje gubîlo svoj sveti upliv. Apoštol čuvši o tih razmiricah i razprah, da to odstrani i slogu povrati medju obe stranke, odluči sastaviti i poslati ovaj list, čemu mu njegovo apoštolsko zvanje, kojim se osjećao dužna Gèrkom i Negèrkom [1]), pravo i put něke Phöbe iz Korinta u Rim [2]) pružiše lèpu priliku.

Zadaća, koju Apoštol uprav u pomenutu svèrhu u ovom listu rěšava, je u *kratko* ta: Židovi su i pogani prije svoga obratjenja jednako grěšni i kazne vrědni pred Bogom, nijedan se neopravda svojimi děli i zaslugami, nego jedino milostju i zaslugami Isukèrstovimi; pa s toga se ima jedan isto tako malo uzroka, kao i drugi, hvaliti pred Bogom. Rěšenje ove zadaće, koje se od pogl. 1.—11. proteže, sačinjava pèrvi iliti dogmatički dio našega lista. Za ovim pèrvim dělom dodje drugi iliti ćudoredni dio, koj živo opominje na razne krèposti, osobito na takove, koje su se imale u tadanjih okolnostih najvećma preporučiti: na čednost, poniznost, ljubav bližnjega, tèrpljivost, obranu slaboga, pokornost prama svetskoj vlasti, i slične. Zatim zaključuje i pozdravlja.

Kao što se priznaje, ovaj je list za kèrstjansku věru jedan od najvažnijih, jer dogma, koj rěšava, je sunce svega kèrstjanskoga nauka spasenja. Ali kao što je jedan od najvažnijih, isto je tako jedan od najtežih, rad česa ga i mogoše krivověrci ponajviše zlo tumačiti i rabiti. Kad Apoštol razjasnjuje, da děla nedostaju i nekoriste za opravdanje, to se je tim mislilo, da se smiju děla u obće i ona iz věre proizticuća zabaciti, a kad Apoštol sav spas za čověka izvodi iz věre u Isukèrsta, jedinoga posrednika medj Bogom i ljudmi, to su opet u tom nalazili něku polugu za nauk o jedino, t. j. i bez ljubavi opravdajućoj věri. Premda je list na svu kèrstjansku obćinu u Rimu pisan, to se ipak u njem obratja pisac sad samo na židovske sad samo na poganske kèrstjane, i premda kori s dèrzovitosti i jednu i drugu stranku, ipak s ovom pèrvom strožije postupa, odkud se dade zaključiti, da su židovski kèrstjani upravo zametnuli razpru. Apoštol je pisao ovaj list u Korinthu svèršetkom svoga drugoga boravljenja ovdje (oko

[1]) Rim. 1, 41. — [2]) Rim. 16, 1. 2.

Digitized by Google

god. 59), jer on je upravo naumio bio sa milostinjom, koju je sabrao za siromašku bratju Jerusolimsku u Maćedoniji i Achaji, putovati u Jerusolim, a od ovud zatim u Rim i Španjolsku [1]). A upravo bijaše Korint, odkud je polag dělah Apoštolskih 19. 21. u Jerusolim putovao, da odtud zatim pošèti kè rstjane u Rimu; kao što i ona okolnost, da je Diakonissa Phöba iz Kenchre kod Korintha u Rim list poněla, označuje, da je Korinth město, gdě je list sastavio.

§. 133.

Pèrvi list na Korintjane.

Putujući Apoštol po drugi put u svom apoštolskom poslanju, dodje u Korint i propovědaše u tom gnězdu poganske znanosti i razuzdana krivobožtva pô drugu godinu Isukèrsta propetoga. Odputovav ostavi on ovdje znamenitu kèrstjansku občinu, ponajviše iz židovskih kèrstjanah sastojeću. Al kasnije zabrazde opet něki članovi te občine u svoje pèrvanje razuzdanosti, što je potaknulo Apoštola, da na nje iz Efeza list upravi (I. Kor. 5, 9.), koj se medjutim izgubio. U to se pojavljivahu u korintskoj občini i drugi neredi. Porodiše se najme ovdje razne stranke; jedna se najme i to ona židovskoga duha ponosila sv. Petrom (Kefom), a Pavla je kudila; druga je samo Pavla htjela pripoznati za svoju glavu, tretja se opet pridruži někomu Apolli, koj je ondje za odsutna Pavla, neodstupiv ipak od njegova nauka, duže vremena propovědao Evangjelje, i napokon četvèrta nad svimi se oholo dižuć, prozva se po samom Isukèrstu. Najgèrdje su jedan drugoga gledali tako zvani Pavlinci i Petrinci, prepirajući se ne samo o tom: na što obvezuje il' neobvezuje mojsijin obredni zakon, nego i gledajući pristrana svoja načela praktični razviti, što je prouzročilo najlutjih prepirakah. Za sve te razpre i nerede dočuje Apoštol baveći se u Efezu stranom od Kloje, stanom iz vèstih do njega dopèrvših, stranom napokon iz samoga lista korintske občine, koja mu ga odpremi moleći ga, da rěši razna pitanja, o kojih se je tada prepiralo. To je sklonulo Apoštola, da sastavi ovaj pèrvi list na Korintjane.

Sadèržaj je ovoga list upravo prema opisanim okolnostim. Ponajprije kori Apoštol spačljive stranke i tobožnju mudrost onih, koji su ih začeli i dèrzovito u njih uztraju; zatim, da ih ukori s oholosti, svraća ih na gadan čin bludnosti, koj medju njimi vladaše, i na isto tako smutljive parnice, koje su vodili pred poganskim glavarstvom. Napokon rěšava, kako su željeli, stavljena mu pitanja: najme o

[1]) 15, 24. dr.

Digitized by Google

ženitbi, razpitanju, měšovitoj ženitbi, o stališu udovah i děvicah, kojih naročito prednost uzdiže, o jeku bogovom prikazana mesa, svetkovanju gospodnje večere i zlorabah kod nje, o svèrsi, vrednosti i porabi izvanrednih darovah milosti (Charismen) i o visokoj prednosti ljubavi, napokon o uskèrsnutju mèrtvih. Zaključujuć pozivlje ih, da sabiru blage prineske za siromašnu bratju u Jerusolimu. Apoštol pisa ovaj list u Efezu i to poslědnjih danah svoga boravljenja ondje (oko god. 58); jerbo je već bio odlučio, da putuje preko Maćedonije u Korinth i tamo zimuje. (I. Kor. 16. 4. d.).

§. 134.

Drugi list na Korintjane.

Kako je dělovao pèrvi list njegov na Korintjane, saznade apoštol od Tita, koga je odpremiv onaj list, takodjer u Korint poslao, a sastao se s njim u Maćedoniji (7, 5 dr.), očekujući ga već u Troji (2. 12. 13). Vësti, koje je Tito o pomenutom dělovanju pèrvoga lista donio, bijahu stranom v e s e l e, stranom vèrlo t u r o b n e. Rekoh v e s e l e, jerbo su se mnoga, koja je apoštol korio u pèrvom listu, odstranila, naročito se onaj rodoskvèrnac, za kojega je u pèrvom listu zapovědio, da se izobći, izpokori i poboljša. A t u r o b n e; jerbo su stranke još svedj obstojale, a vodje se sve smělije dizali te gledali, da korintskoj občini omraze list apoštolov i njega proglase nepostojanim, lahkoumnim, hvastavim i sebičnim, i apoštolsko mu djelovanje posve snize. Isto se tako još nepoče, kao što je preporučio, sabirati za siromašku bratju u Jerusolimu. To je potaknulo Apoštola, da sastavi ovaj drugi list, s tom namjerom, da obrani svoj apoštolski ugled proti onim klevetnikom i opadnikom; da oprevèrgne podignute proti sebi osvade; da prijašnje nauke i opomene opet svojski preporuči i napokon izposluje sabiranje milostinje za kèrstjane u Jerusolimu.

Iz povoda i svèrhe ovoga lista vidi se i njegov sadèržaj. On počimlje sa mukami i nevoljami, koje ga postigošć radi Isukèrsta u Aziji te se izpričava, što ih još neposěti, kako si je bio preduzeo; zatim, da želi izobćena iz cèrkvene občine, no sada poboljšana rodoskvèrnca opet primiti; dostojanstvo apoštolskoga svoga zvanja razjasnuje prispodabljajuć Evangjelje sa daleko zaostalim mojsijinim zakonom, te ih uvčrava, da su mu naměre čiste i da netraži koristi. Zatim ih opominje, da se vladaju, kako se pristoji visokomu kèrstjanskomu zvanju, i potiče, da sabiraju blage prineske za siromašku bratju u Jerusolimu. Po tom opet spominje dostojanstvo svoga apoštolskoga zvanja i, dirnuv u lažne apoštole, plemenitost svojih naměrah, te zaključuje opomenom, da odustanu od svojih dojakošnjih grěhah i tako se vladaju, da im se vrativši, uzraduje. Gdě ga je sastavio, neda se točno naznačiti.

Digitized by Google

§. 135.

List na Galatjane.

Pèrvi put dodje apoštol u Galatiju, kad je drugi put kao apoštolski poslanik putovao, i navěštjaše ondě evangjelje (děla apošt. 16, 6.). Drugi put dodje onamo, kad je tretji put kao poslanik putovao preko Galatije i Phrigije u Efez, gdě se je preko dvě godine bavio (děla apošt. 18, 23). Galatjani prigèrliše svom dušom nauk evangjeoski i zasvědočiše plemenito sèrdce, pretèrpiv muke i nevolje za ime Isusovo. No kasnije pojaviše se ondě lažna bratja iz obrezavanja, govoreća, da su učenici Jakoba, Ivana i Petra. Prilično im je uspěvao njihov trud, da Galatjane opet privedu na obrezavanje i obdèržavanje mojsijina zakona, dèržeći doduše Isukèrsta za učitelja istine, no ne zajedno za pravoga spasitelja, nego da je svaki opravdan obdèržavanjem mojsijina zakona, komu se s toga ima kao potrebitomu pokloniti evangjelje. Takovim naukom protusloviše posve nauku apoštolovu, i s toga im je valjalo, da svojim načelom put prokèrče, ugled nauka apoštolova pobiti, i u očiuh ga Galatjanah sniziti. Da to postignu, pozivali su se na to, da on nije neposredni apoštol Isukèrstov, da je on za Petrom, Jakobom i Ivanom, i da se on svojim naukom ovim neposrednim apoštolom upravo protivi, buduć da ovi nisu dèržali zakon mojsijin suvišnim, nego ga i sami obdèržavali. Apoštol nemogaše hladnokèrvno gledati ove u galatskoj obćini neprijateljske težnje i žalostne zamèršaje, o kojih doču, te im s toga odlući ovaj list pisati, kojemu bijaše svèrha: raditi proti onim neprijateljskim težnjam i privesti Galatjane k istini evangjelja.

Po svom se sadèržaju dade list razděliti u tri děla. U pèrvom dělu (pogl. 1.—3.), brani Apoštol svoj vlastiti ugled, dokazujući, da je neposredni Apoštol Isukèrstov, i da je od njega samoga, ne pako od ljudih, primio nauk njegov. Drugi se dio (pogl. 3.—5.) može nazvati dogmatičkim; Apoštol dokazuje Galatjanom svoje ustmeno predavane nauke o opravdanju i oprovèrgava nauk o potrebi židovskoga obrednoga zakona. Tretji je dio (5, 13.—6. 10.) opominjući; Apoštol opominje Galatjane, da nerabe zlo slobode, koju im je Isukèrst steko, nego da se njom služe na izvèršivanje dělah duha, kao što su: ljubav, radost, mir, tèrpljivost, dobrota, blagost, dugotèrpnost, krotkost, věrnost, čednost, uměrenost, čistoća. Ima osim toga još drugih ćudorednih propisah. Zavèršujuć list dodaje apoštol vlastoručni zaključak (6, 11.—6., 18), u kojem glavne stavke, koje razvija, još jednoć u kratko ponavlja, da je najme onim lažnim učiteljem, koji hoće

Digitized by Google

Galatjane razkèrstiti s Evangjeljem, jedino do tašte slave, a da njemu nije do nikakve druge slave van do slave propetoga Isukèrsta, u kojem niti što vrědi obrezavan je niti zalupa, nego novo stvorenje.

Da je ovaj list sličan listu na Rimljane, vidi se odmah; u obijuh se listovih rěšava ista velika zadaća, da se nemožemo opravdati děli zakona, nego yěrom u Isukèrsta. Dočim se ipak, da nespominjemo druge razlike, list na Rimljane više bavi moralnim dělom mojsijina zakona, u listu se na Galatjane obělodanjuje više moć mojsina obrednoga zakona.

Ovaj list nesastavi Apoštol izza pèrvoga, nego izza drugoga posěta galatskih obćinah (jer on govori u listu o pèrvašnjem bavljenju i time protustavlja ovo pèrvašnje potojnemu, sr. 4, 13); i to ne dugo izza drugoga posěta (1, 6.) oko god. 57, ili u Efezu ili putem u Efez.

§. 136.

List na Efežane.

Sadèržaj je ovoga lista taj: U pèrvom dèlu (1—3) govori apoštol o visokih prednostih, koje kèrstjanstvo podaje o spasu, opravdanju, izboru i budućoj slavi, koje nam otajstva odkriva, kao i o časti i dostojanstvu svoga utemeljitelja, koga je Bog uzkrisio i ob desnu na nebu posadio, koga je uzvisio nad sve moći i vlasti nebeske i zemaljske i glavom svoje cèrkve učinio, po kom su i pogani spaseni i radi kojega on i sàm (apoštol) verige nosi. U drugom iliti opominjućem dělu (4—6) opominje on věrne, da se, ponašaju prema zvanju kèrstjanskomu, naročito da budu ponizni krotki, tèrpljivi i složni, da se čuvaju lukavih zavoditeljah i nevratjaju više u zloće, kojim su prije podani bili kao pogani. Zavèršuje s dužnostmi kućnoga i ženitbenoga života muža, žene, děce i služinčadi, te opominje opetovano věrne na postojanost.

Na više městih udara na nčke čarobne i vilovnjačke bludnje, koje su se zaonda u Efezu i drugih malo-azijatskih gradovih razgranile. List je ovaj pisao Apoštol zatvoren u Rimu, jer više putih spominje okove, koje nosi za Isukèrsta, i valjda je u isto vrěme poslan sa listovi na Kolossance i Philemona, jer je sva tri predao Tyhikus. Kada je sastavljen, neda se točno označiti.

§. 137.

List na Filippljane.

U maćedonski grad Filippe dodje Pavao sa Silom, Timotheom i Lukom; putujući po drugi put u apoštolskom poslanstvu, propovědaše ondje evangjelje, te si steče slědbenikah od židovah i „bo-

Digitized by Google

gabojećih“ poganah. Oslobodivši kasnije něku robinju, koja je bila obsedjena duhom pythonskim i vračanjem donosila svojim gospodarom veliki dobitak od ovoga zla duha, odvuku upravo ovi gospodari, nenadajući se dalnjemu dobitku, Pavla i Sila na tèrg pred glavarstvo, koje dade apoštole kao učitelje novih dèržavi pogibeljnih načelah věre ošibati i zatvoriti. Ali iste noći razvale se potresom vrata tamnice, te se oba tako mogoše osloboditi. Ovo je tako dirnulo tamničara, da se je pokèrstio. Izdavši se Pavao za rimskoga gradjanina, zamole ga za oproštenje gradski poglavari, te ga odpuste sa Silom iz grada (děla apošt. 16.). Kèrstjanska se obćina u Filippih na skoro lěpo razvi i odlikova toli kèrstjanskom dobrohotnostju u obće, koli napose zahvalnostju i ljubavju prama apoštolu; jer kad je bio zatvoren u Rimu, poslali su mu po Epaphroditu podporu (Phil. 4. 18.). Po njem i saznade apoštol, da su se podigli u toj obćini židovi, na svoju stran vabeći, te ovdje kao i svagdje smetnju uzrokovali (3, 2. dr.), i time slogu medju kèrstjani poremetili (2, 1. dr.; 4, 2. dr.). U to mu dobro dodje vratjajući se Epaphrodit, da joj po njem list pošalje, u kojem joj se na podpori zahvaljuje, izvěštja ju o osobnoj svojoj sudbini, opominje i světuje. I ovaj je list sastavljen u rimskoj tamnici.

§. 138.

List na Kolossance.

Kèrstjansku obćinu u Kolossi iliti Kolassi, kao što nazivlju stari rukopisi taj grad Frigie, neosnova Pavao, nego valjda něki njegov učenik Epaphras, ovaj je barem navěstjao ondě evangjelje. Ona je sastojala iz poganskih i židovskih kèrstjanah. Ovaj list prilično lěpo opisuje njeno stanje (1, 4. 5.; 2, 5. 7.); no valjda su, kako je iz někih městah viditi, i ovdě krivověrci svoje kolo igrali [1]). Apoštol ih opisuje kao židovsko-gnostičku slědbu, koja je po svoj prilici nastojala poměšati židovstvo sa iztočnimi theophemi i philosophemi; jer s jedne strane hoće, da kèrstjanom narine pod lažljivimi obsěnami židovske obredne zakone kao potrebite, i osobito visoko cěni strogo uzdèržavanje od někih jelah i pitja, a s druge strane hvasta se, da je viših mislih i u užem

[1]) Srav. 2, 4. 8. 16. 18.—20.; 3, 8. dr.

Digitized by Google

savezu sa světom duhovah. Apoštol neoprovèrgava pojedine njihove bludnje, nego se samo maša uzroka tih bludnjah, pobijajući glavna načela, na kojih se sav njihov sustav nauka osniva, uzvišenim duhom evangjelja.

Krivovèrci se hvališu, da su viših mislih i u užem obćenju sa světom duhovah; no Isukèrstu su podvèrženi svi dusi i u njem je obilje mudrosti. Krivovèrci odvratjaju od nčkih jelah i pitja, kao da se, uživajuć ih, duša onečistjuje, uplivu zla duha izvèrgava; ali Isukèrst je svojom smèrti zadužni list, koj proti nam svědoči, uništio i pobědio moć nečistoga, tako, da se mi, s njim sdruženi, ničesa bojati nejmamo.

No listu ovomu smèr nije samo polemički. Apoštol htěde izvan toga Kolossancem zjaviti, da ga veseli što su prešli na kèrstjanstvo, da je nauk Epaphrov zbilja istinit i da se umire s njegove sudbine.

List na Kolossance pisan je isto tako u tamnici u Rimu i isto vrěme, kad listi na Filippljane.

§. 139.

Pèrvi list na Thessalonce.

U Thessaloniki, za vrěme apoštolovo glavnom gradu drugoga okružja maćedonskoga, bilo je, izvan rimskih i gèrčkih stanovnikah, takodjer mnogo židovah, koji su i posebnu sinagogu ovdě imali. Tu je apoštol, kad je po drugi put putujuć kao věrověstnik došao sa Silom i Timotheom u ovaj grad, navěštao spasenje i predobio kèrstjanstvu osobito mnogo »bogabojećih« poganah, no tim si navuko mèržnju židovah, koji se proti njemu pobuniše te je morao běžati [1]). Odavle otide u susědnu Beroeu, odkud ga opet thesalonski židovi protěrahu. No ipak ostavi on tu Sila i Timothea, naloživ im, da se vrate thesaloničkim obćinam, te ih těše i jače u njihovu tadanjem težkom položaju [2]). Oba očekivaše apoštol u Atheni, kamo pobeže iz Bèroe [3]), no istom ga u Korinthu nadju [4]) i izvěste o stanju thesaloničke obćine, koju je on u tužnih okolnostih ostavio i za koju se je uvěk svesèrdno brinuo i zauzimao. Polag ovih věstih revnovala je doduše kèrstjanska obćina u Thesaloniki za věru, odlikovala se dobrohotnostju prema siromašnijoj bratji kèrstjanom, kao i postojanostju u progonstvih i nevoljah, čim se tako reći po svoj Maćedoniji i Achaji proslavi, nu i tu se je

[1]) Děla apošt. 17, 1.—9. — [2]) I. Tesal. 3, 1.—5. — [3]) Děla apošt. 17, 15. — [4]) Děla apošt. 18, 5.

Digitized by Google

imalo mnogo toga koriti; mnogi su se siromasi podali plandovanju i varanju, a bogatiji razkošju i razuzdanosti; izvan toga nastale su ovdě svakojake bludnje i dvojbe o došastju Isukèrstovom na poslědnji sud, i sudbini umèrlih kèrstjanah. Čitavo se ovo stanje u ovom listu točno opisuje.

Po svom sadèržaju děli se list u tri děla:

1. Odkriva im, kako mu je na sèrdcu obćina u Thessaloniki, njeno stanje, njeno ponašanje, doček, kojim ga počasti, kako se brine za nju i kako je umiren s věstih, što mu ih Timothej o njoj donese (p. 1.—4.).

2. Opominje ih, da negrěše bludno, da nevaraju i neplanduju (5, 11.). Poučava ih i smiruje o sudbini umèrlih i došastju Gospodnjem na sudnji dan, te nagovora, da budu uvěk pripravni, jer će Gospodin doći poput tata u noći (4, 13.—5, 11.). Zatim slědi još njekoliko raznih opomenah i zaključak.

Ovaj je list pisan odmah izza došastja Sile i Timotheja u Korinth [1]), dakle još u pèrvo vrěme njegova boravljenja u Korinthu oko god. 54. Ovaj je list medj svimi najprije pisan.

§. 140.

Drugi list na Thessalonce.

Što se je nadalje dogodilo u ovoj obćini i kakov je upliv imao njegov pèrvi list, dozna Apoštol budi od onih, koji su se, predavši pèrvi list thessaloničkoj obćini, u Korinth vratili, budi iz listovah, koje odanle primi. On opazi, da nije jošte pèrvim listom dovoljno svèrhe postigo. Obćina doduše ostade postojana u progonstvih i sveudilj dobrotvorna prama siromašnijim kèrstjanom; no dvojbe se i nemiri glede sudbine umèrlih i došastja Isukèrstova na sudnji dan nimalo neutažiše, krivnjom zanešenih Chiliastah, koji, da im se više věruje, izmisliše na ime apoštolovo list, u kojem se je navěštjalo, da je konac světa sasvim blizo. Mnogi su se, zavedeni ovimi lažmi, podali lěnosti i zlo rabili dobrotvornost svoje bratje kèrstjanah. Da te nemire utaži i odtud proiztekavšim nevoljam na put stane, odluči apoštol sastaviti ovaj drugi list.

Sadèržaj mu je u kratko taj: On hvali obćinu, što je tako postojana u naucih i nevoljah i obećaje im za to věčnu slavu (p. 1.). Poučava ih, da se još nepribliži sasvim došastje Gospodnje, jer će se još prije njega ukazati „sin grěha, sin propasti“ (pogl. 2.). Zavèršujući opominje ih, da mole za njega i živu

[1]) I. Thesal. 3, 6.

Digitized by Google

uredno i posleno. One članove občine, koji se neće htjeti i ovim listom poboljšati, neka iz svoje sredine odstrane, da ovako zastidjeni prije k sebi dodju. Najposlje pozdravlja i zaključuje (p. 3.).

Ovaj je drugi list na Thessalonce u malo pisan za onim pèrvim listom; jer Timothej i Sila, odsutni, kad je Pavao odilazio iz Korintha, bili su, kad je sastavljao ovaj drugi list, jošte uz njega (valjda oko god. 55).

§. 141.

Pèrvi list na Timothea.

Timotheja iz Lystre u Lykaonii [1]), sina poganina otca i majke židovke, imenom Eunike [2]), sàm je Pavao valjda obratio na kèrstjanstvo [3]) i našao u njem jednoga od najvěrnijih svojih pomoćnikah i drugovah. Kad mu je apoštol ovaj list pisao, bio je Timothej u Efezu [4]); onaj ga je, putujući u Maćedoniju, ovdě ostavio, da poslove kèrstjanske občine uredjuje i vodi, i ovim ga listom uputjuje, kako se ima vladati u pověrenom mu zvanju.

Sadèržaj je u kratko taj: opominje, da se nesvade i neprepiru za štogod, kaošto o pokolenju angjelah, što nesluži za duševnu pobudu (p. 1.); opominje, da mole za sve ljude, osobito za kralje i sve vlasti, da se mir i red uzdèrži i svi spase (p. 2, 1.—7.); muževi da mole podignutima čistima rukama: žene da budu čedno obučene i negovore u kèrstjanskoj občini, nego sasvim podložne da slušaju i uče (2, 7.—15.). Opisuje kakov valja da bude biskup, djakoni i žene (p. 3.). Ustat će, veli, polag objave duha sv. u buduće krivověrci, koji će od věre odpast i kirivo uzprezanje naučati, kojim se ima Timothej opirati predavanjem neizopačena nauka božjega (4, 1.—12.). Nadalje pouča, kako valja pravo službu obnašati (4, 12.—16.; 5, 1. dr.). Opetovano opominje, da se čuvaju krivověrstva (bludnjah), i dodaje druge propise, tičuće se uprave biskupova zvanja (6.).

Koje je godine sastavljen nemože se točno označiti.

§. 142.

Drugi list na Timothea.

Ovaj je list valjda pisao apoštol, bivši drugi put zatvoren u Rimu. Taj se pako zatvor, koj stara cèrkva jednoglasno potvèrdjuje, svèrši njegovom mučeničkom smèrtju, kojoj on već u ovom listu kao u oči gledi (4, 6.); pisan je dakle oko god. 67 i poslèdnji izmedju njegovih listovah, tako reći njegova smèrtna pèsma.

[1]) Děla apoš. 16, 1. — [2]) II. Timot. 1, 5. — [3]) Sr. děla apoš. 16, 1. — sa děli apošt. 14, 6. — [4]) I. Timot. 1, 3. 3, 14.

Digitized by Google

Sadèržaj mu je taj: Apoštol uvěrava ljubljenoga učenika, da ga se uvěk spominje i da ga želi viděti. Milost, koju je primio položenjem rukuh, neka opet u sebi uzbudi i nestidi se njega, radi Evangjelja okovanoga, dapače neka njega naslědnje, primljene nauke čuva i pouzdanim ljudem sobći, da ih dalje razprostranjuju. Gledeć na uzvišenu plaću neka ostane postojan, pravi borilac Isukèrstov. Neka se neupušta u kakovegod svadje (cèpidlačenje). Krivovèracah i onih sumnjivih ljudih, koji imaju lik samo pobožnosti, a sbilja su proti njoj, neka se čuva; ma ga i proganjali, neka neklone duhom, nego se čvèrsto dèrži primljenoga nauka i u ovom jači Bogom nadahnutimi svetimi knjigami, koje je već od mala čitao. Zavèršujući moli ga, da se požuri k njemu, jer mu je umrěti. Mnogi su ga ostavili, no Gospodin će ga izbaviti.

§. 143.

List na Tita.

List ovaj na Tita, koga Apoštol ostavi u Kreti za upravljanje tamošnje obćine, jako naliči sadèržajem i smèrom listom na Timothea; njim se isto tako pastirovanje nauča, te se s toga svi tri listovi zovu pastirski listovi. Sadèržaje slědeća: U pèrvom se poglavju opisuje kakav valja da bude dobar biskup. U drugom, kakve treba da budu žene predstojnice i kako se ima poučavati služinčad. U poslědnjem se poglavju opominje Tito, da svojski preporučuje pokornost prama glavarstvu, poniznost, blagost i popustljivost prama svim ljudem, i da zapréći svaku svadju i ništetnu prepirku. Zavèršujući ga pozivlje, da dodje k njemu u Nikopolis, gdě će on zimovati. Kada je ovaj list sastavljen neda se točno opreděliti.

§. 144.

List na Filemona.

Ovaj je list sastavljen onda, kad i onaj na Kolossance i odpremljen po istoj osobi na svoje město. Onoga, komu je pisan, poznajemo samo iz ovoga lista. Polag toga obrati valjda apoštol sàm Filemona, stanujućega u Kolossi i poslujućega tamo za kèrstjanstvo. Apoštol, zatvoren pèrvi put u Rimu obrati roba Filemonova, imenom Onesima, koj poběže od svoga gospodara, i posla ga po Tychiku [1]) sa ovim svojim listom natrag k Filemonu, moleći ga, da oprosti poboljšanomu robu i prime ga kèrstjanskom bratskom ljubavju. Ujedno mu obznanjuje, da će ga posětiti.

Iz svega se lista vidi velika uljudnost i pravo prijateljsko i ljubezno sèrdce piščevo.

---

[1]) Kolos. 4, 7.—9.

Digitized by Google

§. 145.

List na Židove.

Sav se list može razděliti u tri odsèka. Pèrvi, koj se proteže od 1, 4. — 4; 13. predstavlja nam, koli je uzvišena proročka čast Isukèrstova prema proročtvu staroga zavěta. Drugi, koj se proteže od 4, 14. — 10, 32. opisuje nam, koli je uzvišena veliko-svetjenička čast Isukèrstova prema veliko-svetjeničtvu staroga zavěta. Tretji napokon odsèk, koj se proteže od 10, 32. — 12, 29. radi o kraljevskoj časti Isukèrstovoj. On je, pretèrpiv smèrt, smèrt pobědio, nebo otvorio, u svetište se njegovo povratio, gdě kao vladalac věčnoga kraljestva stoluje ob desnu otca.

Na poslědku dodaje još u trinaestom poglavju razne propise i opomene, naročito ih opominje, da se bratinski ljube, da im bude ženitba sveta, da nebudu lakomi i da umčreno živu, da se zahvalno sětjaju glavarah, koji im rěč božju navěštjahu; da budu věrni privèrženici Isukèrstovi, koj bijaše, jest i bit će uvěk, i da se utiču k Isusu za njega. Najposlě ih još izvěštjuje, da je Timothej slobodan, i pozdravlja.

Ovaj je list pisan Židovom t. j. palestinskim židovskim kèrstjanom, koji, ako su i znali gèrčki, još su govorili materinskim jezikom aramajskim iliti židovskim. Da je list pisan palestinskim židovskim kèrstjanom, vidi se iz svih nutèrnjih njegovih znakovah [1]), Onda, kad im je Apoštol ovaj list pisao, spremali su se upravo, da zaměne opet kèrstjansku věru sa židovskom, stranom što ih je k tomu vukla stara, ukorenjena, osobita ljubav prama običajem otacah, svečanoj službi u hramu i kod žèrtvah; stranom što su se bojali progonstvah, koja su se upravo približavala. S toga, da ih od te nesreće odvrati, pisao im je ovaj list, koj je, kao što sadèržaj svědoči, izradjen polag dobro promozgane osnove. U svem, što je lěpšega u židovstvu, pretiče ga kèrstjanstvo; kao što je starozavětnomu proročtvu mnogo uzvišenija proročka čast Isukèrstova u opréči, tako su bile i obe starozavětne časti, veliko-svetjenička i kraljevska, samo sěna budućih stvarih. Progonstva su pako, predstojeća im, samo prolazne kušnje ljubećega otca, te će se naplatiti věčnim veseljem. Odpadnutjem pako od kèrstjanstva gube sva obećana dobra, te se izvèrgavaju strašnomu sudu božjemu.

Istovětnost ovoga lista nije nikad napadala ni gèrčka ni iztočna cèrkva. Što se je pako zapadna cèrkva duže vremena tomu opirala, nije se to osnivalo na pověstničkih dokazih nego na dogmatičkih. U ovom su najme listu našli Montaniste i Novatiani izreku, koju su u prilog svoga mněnja tumačili, da je nemo-

[1]) Srav. osobito 13, 7. i 10, 32. 34.

Digitized by Google

guće opet primiti natrag u cèrkvu one, koji smèrtno sgrěše [1]). Da im se to prividno oružje ugrabi, zabacio se je sav list, i za dokaz tomu navodilo stranom to, što Pavao nestavi, kako je drugčije običavao, na čelo lista svoga imena, a stranom, što je odstupio od svoga načina pisanja. Kad je nestalo obiuh pomenutih stranakah, nestalo je takodjer sumnje u zapadu o istovětnosti lista, i na temelju apoštolskoga predavanja izjaviše svečano u četvèrtom i petom stolětju obdèržavani cèrkveni sabori u Hipponu, Kartagi i Rimu, da je list istovětan.

U tom, kad je list sastavljen, nesudaraju se mnènja učenjakah; najviše ih se u tom slaže; da je pisan koncem pèrvoga zatvora u Rimu [2]).

2. Katolički listovi.

Listovi ostalih apoštolah, štono se u sbirci novozavětnih knjigah nalaze, zovu se katolički listovi, list naime Jakobov, dva lista Petrova, tri Ivanova i jedan Judin.

§. 146.

List Jakobov.

Jakob mladji, sin Alfeov, koj se inače u svetom pismu zove brat, t. j. bližji rodjak Gospodinov, pisac je ovoga lista, buduć da je Jakob stariji već prije, nego je ovaj list sastavljen, ubijen bio (god. 42. ili 43. p. Is.). Ovaj je Jakob mladji, kako pripověda Hegesip [3]) bio pèrvim biskupom cèrkve jerusolimske i odlikova se svojim strogim načinom života i svetom revnostju u molitvi, s česa ga i prozvaše »pravednikom.« List ovaj, koj on pisa dvanaestim razpèršenim plemenom, to jest obitavajućim izvan Palestine židovskim kèrstjanom, osobito preporučuje praktičku strauu kèrstjanstva.

Glavne misli, s kojimi se list zabavlja, jesu: Budite postojani u mukah i napastih i okoristite se tim, da se pokažete pravimi kèrstjani. Manjka li komu mudrosti, neka ju izprosi od Boga, od koga svaki dobar dar dolazi. Zlo usuprot nedolazi od njega, i tko je napastovan, od svoje je vlastite požude napastovan. Dar preporoda neka se pokaže izpunjenjem a ne pukim slušanjem zakona, jer věra bez dělah je mèrtva. Osobito valja jezik obuzdati, koj neobuzdan, mnogo zla čini. Zatim se još medju ostalim preporučuje, da nevalja prisizati, da se bolestan dâ svetim uljem mazati i da valja u molitvi uztrajati. List je pun prilikah, života, i dubokoumnih izrekah.

Buduć se ovaj list obazire na listove Pavlove, pisane Rimljanom i Židovom, to je mogao biti istom poslě oviuh dvajuh sastavljen, valjda tečajem desete godine Nerona, jerbo su Jakoba koncem ove godine povodom velikoga svetjenika Anana kamenovali.

---

[1]) Žid. 6, 4.—6. — [2]) Srav. pogl. 13, 23. — [3]) Kod Eusebija (knj. pog. II. 23.).

Digitized by Google

§. 147.

Oba lista sv. Petra.

Šimun Petar, koga je Isukèrst izabrao za vèrhovnu glavu čitave cèrkve, poče apoštolsko svoje dělovanje s pèrvim danom duhovah i nastavi zatim sve do 42. god. u Jerusolimu i Palestini. Izza toga radio je on za evangjelje u Antiokiji, kojoj je obćini bio pèrvim biskupom, i u malo-azijatskih dèržavah Pontusu, Kapadociji, Galatiji, Asiji i Bithyniji. U Rimu je bio dva put; pèrvi put već god. 42., prije još nego bi radi progonstva Agrippina iz Jeruzolima otišao bio; drugi put pod Neronom, gdě je zajedno sa Pavlom god. 67. mučeničku smèrt podněo.

Pèrvi je list pisao u Babilonu, pod kojem se sigurno razuměva Rim, i upravio ga na kèrstjane u Pontu, Galatiji, Kapadociji, Bithyniji i Asiji, da ih pripravi na težke muke i nevolje, dakle valjda god. 66., kad se je na daleko moralo pročuti o uvedenih po Neronu progonstvih, i kèrstjane posvud strah i trepet popasti.

Sadèržaj mu je u kratko taj: Uputluje ih na blaženu budućnost, koja čeka svakoga u věri postojanoga kèrstjana, i potiče ih, da se sveto i pristojno kèrstjanskomu zvanju vladaju, i osobito svěstno izpunjuju dužnosti gradjanske, domaće i družtvene, da uzmognu, gledeć na smèrt Isukèrstovu, progonstva i ogovaranja postojano podněti. Zatim opominje još presbytere i podložne, napokon im želi blagoslov i pozdravlja ih.

Drugi je list pisao sv. Petar istim čitateljem, kao i pèrvi, i isto tako u Rimu malo prije svoje mučeničke smèrti, god. 67. Ponajviše opominje, da se čuvaju pokvarenih naukah i načelah, koja su tada něki krivověrci (Nikolaite) razprostranili.

U listu je u kratko to: Apoštol nagovara, da uvěk napreduju u spoznanju Isukèrsta i svoj bogoljubnosti; zatim ih odvratja od pomenutih krivověracah i oprezne ih čini na predstojeći strogi sud. Zavèršuje opominjući, da budu pripravni na dan, kad opet dodje Isukèrst.

§. 148.

Tri lista sv. Ivana.

Pèrvi je list, može se reći samo popratnica evangjelja, budući se očevidno odnosi na njega, te radi o obijuh glavnih načelih kèrstjanstva: o uputjenju sina božjega i osnivajućoj se na

Digitized by Google

njem zapovědi svete ljubavi, kojoj se protivi neuredna ljubav světa, želja puti, očiuh, i oholost života. Oba se ova nauka, od kojih je jedan glavna istina kèrstjanske věre, a drugi glavna zapověd kèrstjanske ćudoredbe, nerazpravljaju ipak strogim redom, nego se kao dvě u jednu spojene žice sad ovako sad onako čitavim listom vuku. Kao što je evangjelje tako je i ovaj pèrvi list sv. Ivana izdan u Efezu.

Drugi je list pisan někoj častnim priděvkom „izabrana (rědka) Gospoja“ (electa Domina) odlikovanoj kèrstjanki gospoji u Efezu, koju opominje, da se čvèrsto dèrži sv. věre i neobći sa krivověrci, koji taje, da se je sin božji u tělu ukazao (došao).

Tretji je list pisan někomu Gaji u Efez, koga, opominjući, da se čuva krivověrnikah, ujedno hvali radi njegova gostoljubja prama putnikom, i obećaje mu, da će ga naskoro posětiti.

§. 149.

List sv. Jude

sastavio je Juda Tadej iliti Lebbej, brat Jakoba mladjega i brat t. j. bližji rodjak Gospodinov. List ovaj očevidno naliči drugomu listu sv. Petra i bez dvojbe je pisan u istih okolnostih i na iste obćine. Glavni mu je sadèržaj, da odvratja od krivověracah (razuzdanih Nikolaitah) i opominje na postojanost u svetoj apoštolskoj věri.

§. 150.

3. Proročka knjiga n. z., očitovanje sv. Ivana.

U ovoj se poslědnjoj knjigi sadèržaje ono, što je apoštolu Ivanu glede budućih udesah cèrkve Isukèrstove objavljeno na ostèrvu Patmosu.

Čitava se knjiga može razděliti u dva děla. U pèrvom je dělu bi reć kao uvod sedam listovah na predstojnike sedam obćinah zapadne Azije (Efeza, Smyrne, Pergama, Thyatire, Sardah, Filadelfie i Laodiceje), kojimi se potiče na postojanost i věrnost, opominje i savětuje (1.—3. p.).

Drugi dio sadèržaje proročanstva, kojimi se u čitavoj povorci uzvišenih ukazanjah, kao u starom zavětu, proriče propast židovstva i poganstva, poběda cèrkve nad svimi neprijatelji i napokon svèršetak kraljestva božjega, poslědnji sud i obnova neba, zemlje i grada božjega. Kada i gdě je sastavljena ova uzvišena i težko razumljiva knjiga neda se točno označiti, premda obično misle, da je sastavljena na Patmosu, gdě je apoštol tu objavu primio.

Digitized by Google

Drugo poglavje.

Pověstnička istina knjigah novoga zavěta.

Pověstnički su istinite ove knjige, ako su u svom izvoru istovětne, u sačuvanju neizopačene i napokon spisateljah věrodostojnih.

1. Istovětnost

se opet može dokazati nutèrnjimi i izvanjskimi dokazi; nutèrnji su dokazi oni, koji se iz značaja same knjige izvode, a izvanjski iz drugih valjanih dokazah njihove istovětnosti.

§. 151.

Nutèrnji dokazi za istovětnost knjigah n. z.

Ne samo, da nejma u ovih knjigah ni traga tomu, da bi kasnije postale ili od drugoga protekle, nego od onih spisateljah, za koje se veli, da su ih spisali, već one imaju na sebi biljeg onoga vremena, za koje se kaže, da su spisane, t. j. biljeg pèrvoga stolětja kèrstjanstva, i pokazuju jasno ili skrovno upravo na one pisce, kojim se pripisuju.

1. U ovih se knjigah věrno slika pèrvo kèrstjansko stolětje, svi njegovi religiozni, politični i městopisni odnošaji, svi običaji i porabe, najglavniji nazori, želje i očekivanja; što nam je, buduć upravo ovo vrěme toli uzburkano i promenljivo, kakovo se opisuje, tim važnije, što bi se sigurno kasniji pisci ma kako promozgano i promišljeno stvar izradjivali, odali bili kano kasnije živući rekav ovo ili ono, ovdě ili ondě pogrěšiv, ili gděgod posèrnuv proti topografiji, kronologiji i t. d.

2. Da su ove knjige istovětne, svědoči posebno naręčje jezika i čitav način pisanja, kojim su te knjige pisane. Jer su gèrčkim jezikom tada obično obćili Židovi, Gèrci i Rimljani, a taj gèrčki jezik u ovih knjigah, odstupljujuć od gèrčke klasičnosti, a buduć izmešan izrazi i izrekami, što zanose na hebrejštinu, nosi na sebi baš one vlastitosti, koje u drugih židovah, gèrčkim se jezikom služećih, n. p. u istovremenoga židova pověstničara Josipa Flavija, kakova se gèrština obično nazivlje jezikom Hellenističkim. A i vladajući u tih knjigah posebni način, kojim se promatraju i pripovědaju dogadjaji, razjasnjuju nauci i zakoni, kojim se često navadja na pověstničke pripovědke staroga zavěta, nauke i izreke, na židovske običaje i pojmove věre, sve nas to još većma obsvědočava, da su te knjige sastavili pisci ove dobe, koji su pèrvobitnom věrom židovi bili.

3. Sastavitelji naših knjigah označuju se kao takovi, koji su svojima očima gledali i na svoja uha čuli ono, što pripovědaju. Jer za takove se izdaju čitavim

Digitized by Google

načinom svoga pripovědanja, sěgurnostju, kojom o dogadjajih govore, dramatičkom bi reći živahnostju svoga opisivanja, izrazujuć rekao bih i cèrte na licu i kretanje, polažaj i gibanje dělujućih ili sudělujućih osobah i tolikimi sgodno i prosto umetnutimi opazkami o okolnostih svoga života, česa nebi koj kasniji pisac ni točno znati ni tako umětno u sastavak svoga opisivanja uplesti, ni tako prostodušno, natuknuvši naime, gdě bi sgoda, sobćiti mogao.

4. Poučne se knjige iliti listovi novoga zavěta, ponajviše pisani iz stanovita povoda pojedinim obćinam, slažu točno sa věstmi, koje smo o tih obćinah od drugud dobili. Oni odvratjaju od onih pogrěšakah i manah, koje su tada ili malo prije u tih obćinah vladale, te ih prema njihovu tadanjem položaju potiču i těše.

Isto se tako skroz slažu u tih listovih ovamo onamo opet više slučajno nego namišljeno umetnuti osobni, městni i vremeni odnošaji sa dotičnim izvěstjem dělah apoštolskih, tako, da se često ova medjusobno razjasnjuju, te nam svědoče, da su u isto vrěme postala.

§. 152.

Izvanjski dokazi za istovětnost knjigah n. z.

Nutèrnje dokaze za istovětnost ovih knjigah još većma podupiru izvanjski dokazi. Jer se ništa nepretjerivajuć može reći, da nejma stare knjige, koja bi od pèrve dobe svoga postanka kroz sva stolětja mogla tolikih i tako izvěstnih svědokah za svoju istovětnost navesti. Kèrstjani i nekèrstjani, cèrkveni otci i krivověrci, koji se inače uvěk neprijatelski gledju, u tom si ruke pružaju.

1. Odmah pèrvoga i početkom drugoga stolětja odjekuje tako reći iz sedam ustah svědočanstvo za istovětnost ovih knjigah; odjekuje iz ustah onih, koji su sa samimi apoštoli obćili i te knjige iz njihovih rukuh primili, te zajedno takovom ljubavju gorili za istinu, da su skoro svi za nju kèrv svoju prolili. Ti sedam pod imenom apoštolski otci poznati spisatelji jesu: Klemens rimski; Barnaba, Herma, Ignat, biskup i mučenik antiokijski; Polikarp, biskup smyrnezki; Papija, biskup hierapolski u maloj Frigiji, kojim se pridružuje nepoznati pisac lista na Diogneta. Svi ovi navode u svojih raznih spisih mnoga města iz knjigah n. z., da ono razjasne il dokažu, što tvèrde i propisuju, te tim ne samo predpostavljaju ove knjige kao obstojeće, nego im i veći ugled podavaju.

Klemens je pisao dva lista na Korintjane; Herma knjigu, „Pastor“ zvanu; Barnaba jedan list katolički (ἐπιστολὴ καθολικὴ); Ignjat je pisao na kraju svoga života sedam listovah u Rim; najme iz Smyrne na Efežane, Magnasijance, Traljane i Rimljane, i iz Troje na Filadelfijane, Smyrnejce i njihova biskupa Polykarpa; Polykarp je pisao jedan list na Filipljane; Papija knjigu pod naslovom: rěčih gospodnjih tumač (λογιων κυριακων ἐξηγησεις), od koje medjutim samo malo ulomakah dobismo.

Digitized by Google

2. Za njimi idu polag vremena i valjanosti svědočanstva Apologete, t. j. takovi kèrstjani pisci ili cèrkveni otci drugoga i tretjega stolětja, koji su krivovèrcem i neprijateljem kèrstjanstva na mejdan izašli, nje suzbili i pripravni bili za věru, koju su branili, isti svoj život založiti. Ovi starostju dosižući tja do apoštolskih vremenah, učenostju i strogom ljubavju prama istini tako sposobni svědoci navode u svojih ostavljenih spisih iz knjigah n. z. ne samo mnoga města, kojimi dokazuju ono, što tvèrde, nego i izrikom spominju, da su ih Apoštoli sastavili.

Najznamenitiji medju Gèrci, kojih nam knjige dopanuše rukuh, jesu: Justin, mučenik; Tatian, Justinov učenik, no izza njegove smèrti naskoro pade u gnostičke bludnje; Athenagora, prije poganski mudrac; Theofil; Hermia; Irenej, učenik Polykarpov i biskup Lionski; Klemens alexandrinski, slavni predstojnik katekètičke škole u Alexandriji; Origen, učenik njegov i nasljednik na istoj školi. Ovim se napokon pridružuje još Eusebij, biskup cesarejski, početkom četvèrtoga stolětja.

Najznamenitiji medju Latini jesu: Tertulian, Minucij Felix i Tascij Cyprian, biskup kartažki.

3. Važniji jošte svědoci od prijateljah kèrstjanstva, jesu neprijatelji njegovi, koji su istovětnost naših svetih knjigah isto tako ili izrikom priznali, ili ih barem dopuštali, i njekoji su dapače od njih, kao novi platonik Celso, proti komu je pisao Origen, živili skoro u postanku kèrstjanstva. Jer protraživši bistrim okom sve, što im se je samo činilo shodno, da sruše temelj kèrstjanske věre, bili bi se *sigurno* i najmanjim povodom sumnje o istovětnosti tih knjigah, da su ga imali, poslužili.

4. Napokon se svim ovim svědokom jošte pridružuju razni krivovèrci pèrvih stolětjah. Jer ako se i jesu ove (knjige) njihovim razuzdanim i směšnim načelom čvèrsto opirale, ipak ih se neusudiše nipošto kao neistovětne zabaciti, nego su više gledali krivo ih tumačeć ili se pozivajuć na tajno predavanje njihovu ugledu izmaći. Dva su se doduše pristrana i nevěšta krivovèrca Marcion i Mane usudila sva Evangjelja izvan Lukina i někih drugih čestih n. z., kao njihovu mněnju protivna, zabaciti; no kad se je od njih zahtěvalo, da dokažu pobliže, zašto su ih zabacili, ili da pokažu izvornik, na koj se pozivlju, zaněmiše, i tim upravo najsjajnije istinu zasvědočiše.

§. 153.

2. *Neizopačenost knjigah n. z.*

Knjige su novoga zavěta po svom bitnom sadèržaju [1]) neizopačene do nas dopèrle. Jer, kako je cèrkva ove knjige štovala i jako se brinula, da se sačuvaju, nemože se već unapred reći, da su izopačene. Izvan toga glasuju još slědeći positivni dokazi za to, da su se ove knjige neizopačene sačuvale.

[1]) Što se je slučajno i sasvim nebitno u njih proměnilo, kao n. p. slova i pojedine rěči, to je naravna poslědica čestoga njihova prepisivanja, što se nemože uvažiti.

Digitized by Google

1. Mi imademo jošte rukopisah od četvèrtoga i petoga stolětja, u raznih cèrkvah i zemljah prigotovljenih, koji se i medjusobno i sa našim tiskanim izdanjem svetoga pisma u bitnosti slažu. Od četvèrtoga i petoga dakle stolětja nije se text bitno proměnio, van ako bi uzeli, da su se u tih raznih sačuvanih rukopisih, koji su često bili upravljeni na medjusobno vèrlo udaljena města, kadgod upravo iste proměne uvukle, što je vèrlo neuměstno.

2. Isto se tako nemože uzeti, da se je prije četvèrtoga i petoga stolětja text izopačio. Jer sva ona města, koja u ovo vrěme navode u svojih dělih cèrkveni pisci, a tih je (městah) toliko, da bi se moglo skoro čitavo sv. pismo, kad bi se izgubilo, iz njih opet sastaviti; sva ova rekoh, slažu se u bitnosti sa današnjim našim textom, što je očevidan dokaz, da su oni cèrkveni otci uza se imali onaj text, koj mi danas čitamo.

3. Napokon se takodjer već početkom drugoga stolětja dogotovljeni prevodi (sirski i latinska Vulgata) slažu u bitnosti isto tako sa današnjim našim textom, odkud se može zaključiti, da se od onda, odkad su ovi prevodi dogotovljeni, nisu nikakve bitne proměne u text uvukle, van ako bi možda htěli uzeti, da su se ovi prevodi, u raznih priměrcih u svět proturani, u svih tih raznih, često jako raztepenih priměrcih, upravo na istom městu proměnili, gdje i razni prepisi gèrčkoga texta, što je ludo pomisliti. Početkom drugoga stolětja pako živili su jošte neposredni učenici Apoštolah, u očijuh kojih se sigurno nije mogao bitno proměniti text naših svetih knjigah.

§. 154.

3. *Vèrodostojnost spisateljah n. z.*

Ovo se pitanje može stegnuti na spisatelje pověstničkih knjigah, budući se ono glede spisateljah listovah može samo u toliko potaknuti, u koliko pokazuje dogodjaje, koji se skoro svi već u pověstničkih knjigah sadèržaju. Ako se pako takovi pisci dèrže za věrodostojne, koji su istinu znati mogli, i ujedno ju drage volje sobćiti htěli, to se sigurno věrodostojnost spisateljah pověstničkih knjigah priznati mora. Jer

1. Spisatelji ovih knjigah mogoše istinu znati; budući su dvojica njih, Matej i Ivan, bili ne samo suvremenici, nego takodjer učenici i pouzdanici Gospodnji, dakle su sve ono, što pripovědaju, sami neposredno viděli i čuli. A što se ostalih dviuh Evangjelistah tiče, to su i oni sami bili neposredni svědoci onoga, što pripovědaju, ili barem s takovimi neposrednimi svědoci uzko spojeni, i od njih povučeni za pomoćnike u naučanju (Marko od Petra, Luka od Pavla). Za one pako dogodjaje, kojih ni oni ni poruci njihovi svojima očima neviděše, najme dogodjaje iz mladosti Isusove, mogli su točno saznati od majke njegove, s kojom su poslě uzašastja njegova još dulje obćili. Ova su dakle četiri Evangjelista istinu znala, kako valja.

2. No isto nam je tako njamčena njihova věrnost i ljubav prama istini. Osobnost njihova i čitav značaj pripovědanja njihova nedopuštaju sumnjati, da bi

Digitized by Google

oni prave dogodjaje hotomice izkvarili. Tako priproste, jednostavne, čedne narave ljudi, koji tako nepristrano sami svoje slaboće i predsude odkrivaju, nisu za umětne bajke i prevare.

I sámo je njihovo pripovědanje upravo skroz protivno onomu, što se čini slično bajci; u njem se vidi prost, jednostavan i stalan način poštena pripovědaoca, koji nenavodi samo dogodjaje, već bližnje poslědice i uzroke, pa često i ove ne, buduć se najveći i od najvažnijih poslědicah dogadjaji često samo sa několiko izrekah čitatelju pred oči stavljaju. U obće im pripovědanje nije umětno; jedina je umětnost u pisacah, da naravno pripovědaju, da im se svaka misao i svako čuvstvo u jednu sliku stiče, da se svaka abstraktnost, reć bi, pretvori u individualnost i osobnost, i da nam se svaka osoba govorom i činom bi reć dramatički predstavlja.

3. Pa što bi i bilo moglo skloniti pisce ovih knjigah, da nam na město istine donose bajke? Ovo im bar poslědnje nije obricalo nikakve koristi ili dražesti života; dapače, još su se sětjali sudbine svoga učitelja, i istim perom, kojim su pobilježili njegove dogodjaje i nauke, podpisali su i sebi samim smèrtnu osudu. Za takovu plaću bajati i lagati nije ipak nikomu na um palo.

4. A i neda se misliti, da bi i mogli pisci ono, o čem pripovědaju, izmisliti, kad bi sve i htěli. Jer ovi nauci, koje su nam oni kao nauke Isusove predali, biahu sami čudo isto toliko, koliko i savèršen život Spasiteljev, koj su nam u knjigah svojih pobilježili; pa da nije Isukèrst onako učio i radio, kako ga opisuju u svojih knjigah, to bi oni sami zaslužili věnac, kojim su svoga učitelja ověnčali.

5. Napokon se prividnimi protuslovji, koja se ovdje ondje u věstih, štono ih četiri Evengjelista donose, ukazuju, věrodostojnost svetih pisacah prije povisuje, nego ponizuje. Što se naime u svojih věstih razkèrstjuju, to nisu prava protuslovja, nego samo poslědice raznih gledištah, s kojih su svetu pověst opisivali. Ovaj pripověda dogodjaje drugim redom i drugim savezom, onaj ih pako točnije označuje glede pojedinih okolnostih, da pobliže razjasni ili nadopuni opisivanja predšastnikah. I razkèrstiv se ovako u nebitnih stvarih, ujedno su se otresli sumnje, kao da su pisali po dogovorenoj osnovi, i time svoju věrodostojnost na novo zapečatili.

Vèrlo se krasno o tom izrazuje sv. Ivan Zlatoustni u uvodu svojih Homiliah vèrhu Evangjelja sv. Mateja. „Zar nebijaše dosta“, veli on, „da bude jedan Evangjelista sve pripovědio? Doista bilo bi dosta, ali kad četiri pišu, pa niti u isto doba, niti na istom městu, niti se prije dogovoriv ni medjusobno sporazumiv, a ipak sve glasi kao iz jednih ustiuh, to je ovo najveći dokaz za istinu njihova Evangjelja. No nije tako, veli se, jer im se predbacuje, da se često neslažu. Ali upravo je to dokaz za njihovu istinitost, jer kad bi se u svemu, glede vremena, města, dà i istih rěčih slagali, to bi svaki neprijatelj kèstjanstva mislio, da su se o onom, što su pisali, prije dogovorili i ljudski sporazuměli; jer nitko nebi ovaj dogovor pripisivao njihovoj nepristranosti; no sada ovo nesporazumljenje, koje se u malenkostih i to samo prividno ukazuje, rěšava Evangjeliste svake sumnje i zasvědočuje sjajno značaj pisacah. A ako glede vremena i města gdjegje jednako negovore, to se tim nimalo nepobija istina njihovih rěčih.“

Digitized by Google

Poglavje tretje.

Božanstvenost kèrstjanske objave.

Dokazavši historičnu istinitost knjigah novoga zavěta, sasvim se temeljito može dokazati božanstvena istinitost kèrstjanske objave. U tu svèrhu valja osobito razmotriti:

1. nauk Isukèrstov; 2. njegov život; 3. čudesa spojena s objavom njegovom; 4. proročanstva, što su po njem rečena ili što ih je on sam prorekao; 5. napokon razprostranjivanje, obstanak i dělovanje věre njegove.

I. Nauk Isukèrstov.

Dovoljno će biti ovdě priobćiti samo glavni pregled nauka Isukèrstova, budući spada na svèkoliko kèrstjansko věroznanstvo obširno ga razlagati. Nu da se dostojno ocěni mudrost Isukèrstova u poučavanju, treba tuděr jošte promotriti osobitu nčbu njegova nauka.

Sám se nauk Isukèrstov može po svom sadèržaju razděliti u nauk věre i čudoredja.

§. 155.

Isukèrstov nauk věre.

Isukèrst je istinami věre, štono ih je navěstio, objavu staroga zavěta koje usavèršio i uzvisio, a koje razjasnio.

U koliko se njegovi nauci čověka tiču, to nas upoznavaju s naravi našom, kako do onda jošte nebijaše poznata; koje joj je s jedne strane uzvišeno dostojanstvo, a s druge strane dubok pad, koje su prave potrebóće našoj duši, njena neprocěnljiva vrědnost i věčno odredjenje. Pravo reče nětko, da se prava věra ponajprije tim pokazuje, što čověka vodi, da pozna sama sebe, što ga odviše niti neuzvisuje, niti neponizuje. A toga neučini nitko prije Isusa; pa se već odovuda vidi, da je nauk njegov višega, božanstvenoga izvora.

2. U koliko se pako nauk Isukèrstov tiče samoga Boga, podaje nam najvrědnije pojmove o Bogu, kako ih um naš ikada pojmiti može. Svemogućnost, kojoj nije ništa nemoguće; sveznanstvo, kojemu su najskrovnije tajne poznate; providnost, koja se podjedno i za najmanje stvorove brine i bez koje

Digitized by Google

znanja i volje nepadne niti vrabac s krova, niti vlas s naše glave; svetost, pred kojom nemože obstati niti najmanja mèrljica grěšna; dobrota, koja jedinorodjenoga sina za neprijatelje daje; pravednost, koja kao zadovoljštinu za grěh zahtěva neprecěnjenu žèrtvu, pa ipak s druge strane nagradjuje i onoga, koji kupicu hladne vode uděli nevoljniku; milosèrdje napokon, koje, buduć neizcèrpivo, oproštenje nudi i najvećim grěšnikom. Koji pojmi o Bogu mogu biti dostojniji, koji za Boga častniji a za čověka uznositiji?

Ima istina u nauku Isukèrstovu i otajstvah, koja su, kao otajstvo presvete Trojice, otajstvo uputjenja božjega, umu čověčjemu nedokučiva, pače smutljiva. Pa tudě dobro valja primětiti, da Isukèrst, navěštajuć ovakva nedokučiva, ljudskomu umu smutljiva otajstva, nenastoji ukrěpit ih dokazi čověčjimi, ili rěčitostju čověčjom, da um uz nje pristane; već kao što ih naprosto izjavlja, tako, kan da se sama po sebi razuměvaju, traži takodjer naprosto da ih věrujemo. Ali ja u město da poput neznalicah ili nadrimudracah nauk Isukèrstov sbog toga korim, upravo mi se po tom čini, da posve dolikuje Bogu. Božanstven Bogom objavljen nauk mora imati istinah, koje su čověku otajstva, pače smutljiva otajstva; jer negledeć na to, da jasna i bistra znanja stvarih božanstvenih u obće neima na ovom světu, věra u takov nauk nebi se drugčije mogla zaslužnom smatrati. Um naš nije nipošto najmanja čest našega bitja, koji treba da u poniznosti Bogu pokorimo, Bogu ga žèrtvujemo, pa je oholost uma isto toliko zla počinila, koliko Bogu pèrkoseća volja čověčja; a kako da se um ponizi, ako mu se nepredlože istine, koje su mu nedokučive, nedohitne?

Što pako Isukèrst, navěštajuć takve otajstvene istine, zabacuje hitrine rěčitosti ljudske i porabu čověčjih dokazah, te zahtěva, da věrujemo naprosto na rěč njegovu: to je i prama njegovu dostojanstvu, i prama potrebam i zahtěvom naše naravi. Jerbo što se njega sama tiče, on upravo svojom učbom pokazuje, da je nauk svoj navěštao ne kao puki čověk, već kao Bog, gospodar i car duhovah, čije samo tvèrdjenje više vrědi, nego najvažniji dokazi svih mudracah skupa; a mi, talasi ljudskoga mněnja i bludnje toli dugo amo tamo bacani i nošeni, netrebasmo opet govornika, koji bi umio lěpo besěditi, ili mudroznanca, koji bi se znao prepirati dokazi izhitrenimi; nego nam bijaše potrebit božanstven učitelj, koji, dolazeć medju nas kao osobna istina, najprečim bi nas putem dovesti mogao k istini.

§. 156.

Isukèrstov nauk ćudoredja

uvidět ćemo, da je dostojanstven, uzorit, svet. Isukèrst gradi sav svoj ćudoredni nauk na pèrvom temelju svake ćudorednosti, hoteć cěloga čověka s Bogom spojiti svezom čiste ljubavi. Previšnje

Digitized by Google

veličanstvo božje štovati, rěči božjoj věrovati, pripoznavati, da smo ovisni o moći božjoj, volju božju sveto dèržati, u dobrotu se božju čvèrsto uzdati, božje se pravednosti bojati, volji se božjoj izručiti i věčnomu spasenju nadati: u tom se sastoji po njegovu nauku jezgra istinske krěposti i prave mudrosti života. Glede toga pako, kako imademo Bogu služiti, uči nas, da imamo same sebe Bogu za žèrtvu prinesti. Njemu ima biti cěli čověk posvetjen, u najdubljem svom korenu, kao i u granah svojih i plodu. Spoljašnje treba da bude samo ogledalo nutarnjega; s toga se on tim nezadovoljava, što prepověda spoljašnje zlo, nego udara sěkirom na koren, ili da upotrebimo drugu prispodobu, on hoče, da se utèrne i sama iskra, od koje bi mogao požar nastati: pèrva ganutja sèrditosti, mèržnje, nečistoće ili podobnih grěhah.

Pa dočim nauk Isusov na taj način cěloga čověka Bogu podlaže u svetoj ljubavi, stavlja ljubav prama iskèrnjemu i sve odtale izlazeće krěposti i krěpostna děla neposredno pod okrilje božje. Ljubeći iskèrnjega, neljubimo toliko iskèrnjega, koliko sama Boga u iskèrnjem, njemu praštamo u iskèrnjem, njemu dělimo milostinju, děla duhovne i tělovne milosèrdnosti. Rěčju, Bog se sám stavlja na město iskèrnjega, te ako iskèrnji nezaslužuje dobra, što mu bismo imali učiniti, zaslužuje Bog, da ga njemu u iskernjem učinimo, čim su za svagda prepréčene sve izprike i izgovori, kojimi bi možda tkogod hotio izmaći dužnostim ljubavi prama iskèrnjemu. Naukom Isukèrstovim posvetjene su takodjer užê sveze medju ljudi i dolazeći odtale uzajamni ćudoredni odnošaji.

Ženitba, najdublji ovaj temelj čověčjega družtva, opet je uměštena u pèrvobitno svoje dostojanstvo i svetost, pače je uzvišena na otajstveno znamenovanje Isukèrstova sjedinjenja s cèrkvom, uzvišena je na sakramenta; pa ova se sveza samo smèrtju može razrěšiti.

Děca imaju biti roditeljem dragocěni zaloz sveudiljne uzajamne ljubavi i věrnosti, i za njihovo odhranjenje odgovorni su samomu Bogu. Nu zato treba, da i děca štuju roditelje svoje kao naměstnike Božje, i da su im u ljubavi pokorna i podložna. Gospodari valja da su

Digitized by Google

dobrostivi i blagi prama slugam, imajući i sami gospodara na nebesih; sluge pako da služe gospodarom obziruć se na Boga, te od njega očekujući najbolju platju. Isto su tako sve vlasti od Boga odredjene; pa je pokornost prama njim dužnost religiozna; i dočim vladaoci inače samo silom vladaju nad tělesî svojih podložnikah, ili najviše nad sèrdci njihovimi naklonostju, to im Isukèrst prestol gradi i u savěsti podložničkoj. Ali s druge strane nauča i vladaoce, da im je mač pověren samo proti opakim, da će Bogu račun dati o porabi svoje vlasti, da su oni na tom světu zarad podložnikah svojih, i da se za njihove potrebe imaju otčinski starati. Nemogu se doista izuměti svetiji, častniji i lěpši propisi od ovih, te bi od onoga hipa učvèrstjena bila sreća čověčanstva, kad bi propise ove prigèrlilo kao jedino pravilo svomu življenju.

Rekoše doduše gděkoji, da Isukèrstov nauk odviše zahtěva od čověka, te mu namitje breme, što nemože nositi; medjutim breme nauka Isukèrstova činit će se samo onomu pretežko, koji nije jošte svojski pokušao dignuti ga i nositi. Jer bilo kako težko to breme, ipak nije samo težko, nego je i lahko. Taj je teret, kao što krasno prispodablja sv. Augustin, kao i kreljuti, kojimi su ptice obtèršene. Ptice, kaže, imadu kreljuti, te su njimi obtèršene, nu upravo to, što ih obtèršuje, podaje im lahkoću njihovu; i čim više su njimi obtèršene, tim većma su olahkoćene. Oduzamši ptici kreljuti, spèrtili ste joj istina breme; ali spèrtivši joj teret, učinili ste, da nemože letěti. Usuprot, dajte joj njena krila, da bude opet njimi obteretjena, pa će se opet uzviti nebu pod oblake; jer dok ona svoja krila nosi, nose i nju krila. Ona nosi krila na zemlji, a krila nju nose prama nebu. Tako je i sa naukom Isukèrstovim; ja nosim njegov teret, vèršeć zakon; on pako mene nosi, udišuć mi svetu ljubav, ljubav onu, koja mi sve težko lahkim čini i sve gorko sladi. U město da se dakle tuže, da je ćudoredje Isusovo suviše sveto i da koješta pretěrano od nas zahtěva, valjalo bi ga barem početi ozbiljno ovèršivati, i u Boga milost prositi, da ga mogu izvèršivati. Jer Isukèrst, tražeć od nas težkih stvarih, obećaje nam ujedno obilate milosti; pa ištuć od nas velikih žèrtvah jošte nam veću platju obriče. Molite, veli on, pa će vam se dati; i tkogod zarad imena mojega ostavi kuću svoju, bratju ili sestre, otca ili majku, ženu ili děcu, ili njive, stogubo će zadobiti i život věčni polučiti. Osim toga, da budemo što spremniji věrovati obećanjem o budućoj nebeskoj nagradi, već je na tom světu s gorčinom krěposti směšao toliko slasti, da se pored nje gorčina jedva i okuša i da će čověk za tu duhovnu radost děci ovoga světa dragovoljno prepustiti tašto zemaljsko razkošje. Sv. Tiburtij stupa po žeravici, koja mu ima tabane sažeći, kano po mirisavu cvětju, a sv. Andrija pozdravlja križ, na kojem ima za svoga spasitelja umèrti, kano sladko dèrvo, za kojim je toli davno čeznuo i s toli žarkom ga ljubavi tražio. Nu da uzmognemo okusiti slasti kèrstjanske krěposti, treba, město da se vazda na tèrnje tužimo, jednom, i to svojski, začeti, pa buduć

Digitized by Google

da se na světu mora sve prokušavati, neće li biti vrědno, da prokušamo i stvar, o kojoj nam visi věčno spasenje?

§. 157.

Osobiti način poučavanja Isukèrstova.

Kao što je sam nauk Isukèrstov, koji smo do sada u kratko razložili, pun dostojanstva i svetosti; tako se uvidja i iz osobita načina, kojim nauča svoj nauk, višê dostojanstvo njegove osobe i uznosita njegova mudrost u poučavanju. Navlastito pako treba u tom obziru uvažiti, kako on najveća otajstva, štono kretju nebom i zemljom, tako jednostavnim i naravskim jezikom predaje, kao da se je u tih otajstvih rodio; kako uzvišenost nauka svoga gotovo na toliko snizuje, da je, premda hlěb odraslim, podjedno děci mlěko; kako silazi posve u područje naše, te ono, što ima „bez měre“, měrom podaje, da neuduši slabine naše; kako jasno pred oči stavlja nauk svoj pričami i prispodobami, kakvih za njim nitko nije složio;* kako naučanje svoje spaja s najprikladnijimi sgodami, s neposrednimi dogadjaji dnevnîmi, s neposredno vidjenim ili čuvenim;** kolike su mu zatim miline i snage besědе, kako je nad svakom osobit nebeski čar izliven, te ga beztrastni puk, koji ga sluša, od svoje volje hvali i diči, da on nenauča, kao ini učitelji, nego kao vlast imajući.

* Paraboličnі način poučavanja poslovicami, prispodobami i pričami, (ove bo tri vèrsti samo su različni stupnji jednoga te istoga načina izrazivanja), što ga spasitelj toliko upotrebljava, da se zanj izrekom veli, da je sve světini pričami govorio, i bez pričah da im nije ništa govorio (Mat. 13, 34.), ovaj čini te mu je nauk isto tako prostonarodan, razumljiv i upamtljiv, kao što prodire duboko u sèrdce, pa upravo njim, koji bijaše tada u njegova puka u običaju, ali ga nijedan učitelj tako izvèrstno neznadjaše uporaviti, u toliko si je zanio i uzhitio slušaoce, da su često, nejedući ništa niti nepijući, dan i noć uz njega iztrajali, i nehotice klicali, da nije još nitko tako učio kô on.

** On speti n. p. dozrevajuće uśěve, pa ga ovi sěte na duhovni uśěv, koji je dozrio za žetvu (Iv. 4, 35); smokva, koja voće těra, daje mu povod naučati o prihodu carstva Božjega (Luk. 21, 29.); propovědajuć na gori, pružaju mu priliku oblitjuće ptice k ovoj krasnoj prispodobi: Pogledajte ptice nebeske i t. d.; tako uze i od ljiljanah onuda raztućih lěpu prispodobu: Motrite ljiljane poljske, kako rastu; nerade niti nepredu; nu ja vam velim, da Salomon u svoj gizdi svojoj nije bio oděven, kao jedan od ovih (Mat. 6, 26. 28). Pak i najobičnije, svakdašnje poslove, meobu (Mat. 24, 41); kvašenje těsta (Luk. 13, 11); kućânstvo (Luk. 12, 35.); obradjivanje vinograda (Mat. 20, 1.; 21, 33. i o.); pastěrovanje do pojedinih čestih, sve to upotrebljava spasitelj za najsgodnije priče i prispodobe.

Digitized by Google

§. 158.

Nauk se Isukèrstov najprije židovom navèšta.

Isukèrst je svoj nauk sàm i prèko apoštolah izpèrva navèštao samo židovom, s razlogah, koji takodjer veliku mudrost zasvědočavaju. Jerbo je 1. to bilo dokazom, da su se obećanja židovom dana njegovim dolazkom za cělo izpunila, na što i apoštol pokazuje veleć, da je Isukèrst postao sluga obrezavanja t. j. apoštol i učitelj Židovah, zarad istine božje, za potvèrdu obećanjah otcem poděljenih [1]).

Na taj se je način takodjer dolazak njegov tim većma pokazati mogao kao dolazak od Boga. Jer je ono, kako veli sveto pismo, što od Boga dolazi, takodjer dobro uredjeno. A red je zahtěvao, da su Židovi, věrom i štovanjem jednoga Boga Bogu bliži, takodjer nauk Isukèrstov pèrvi slušali, i da je nauk taj po njih k poganom prešao, kao što i u nebeskom kraljestvu božanska nadahnutja dospěvaju po viših angjelih k nižim; s toga i sam kaže: „poslan sam samo k pogubljenim ovcam kuće Izraelove", ne kano da nije, kako sv. Jerolim ovdě primětjuje, i k poganom bio poslan, nego jer je najprije bio k kući Izraelovoj poslan.

2. Nauk Isukèrstov navěštan bijaše najpèrvlje Židovom, da neimadu izlike izpričavanju i potvaranju.

Jerbo, primětjuje sv. Jerolim k rěčim, kojimi běše uputjivao spasitelj učenike svoje kod pèrvoga poslanstva njihova, da neidu putem k poganom i u gradove samaritanske da se nesvratjaju: da je dolazak Isukèrstov najprije Židovom morao biti navěšten, kako se nebi mogli Židovi pravedno izgovarati, te kazati, da su zato Gospodina odbili, što je apoštole svoje poslao k poganom i Samaritanom.

3. To se napokon i zato dogodilo, što si je Isukèrst stopram pobědom na križu zaslužio gospodstvo i vlast nad pogani.

Odtuda se može razjasniti, zašto jo istom poslě muke svoje zapovědio apoštolom, da idu po cělom světu i navěštaju evangjelje svim narodom, i zašto je, kad su ga upravo pred mukom njegovom pogani hotěli viděti, rekao ove znamenite rěči: „Ako pšenično zèrno nepane u zemlju i nepogine, ostaje samo; ako pak pogine, donět će mnogo ploda; jerbo to pšenično zèrno, veli sv. Augustin, bijaše on sàm te je moralo poginuti u nevěri Židovah, da se umnoži u věri poganah [2]). Medjutim premda se je Isukèrst spèrvice sa svojim naukom obratio samo na izgubljene ovce kuće Izraelove, ipak je već pripravljao puteve k obratjenju Samaritanah i poganah. Žena samaritanska priznava ga za mesiju, i uči od njega otajstvo bogoslužja novoga, neograničenoga na posebno koje město. Žena kananejska, s pèrva od njega odbita, prisili ga bi reć, da joj izlěči kćer, kao što na raznih městih i medju pogani sinove Abrahamove motri [3]), i nagověšta, da će mu se nauk svigdě navěštati i svagdě primljen biti.

---

[1]) Rim. 15, 8. — [2]) August. tract. 51. in Joann. Thom. 3. qu. 42 art. I. — [3]) Mat. 8, 10, 11.

Digitized by Google

§. 159.

Ustmeno navěštanje nauka Isukèrstova.

Da je Isukèrst nauk svoj samo ustmeno a ne pismeno navěštao, bijaše takodjer s više razlogah [1]) vèrlo shodno i primèreno; to je naime bilo

1. više prama dostojanstvu njegovu. Jer čim je izvèrstniji učitelj, tim mu je i način podučavanja izvèrstniji; s toga je Isukèrstu, kao najizvèrstnijemu učitelju, dolikovalo, da sám zaseče slušaocem u sèrdca svoj nauk; kao što nisu hotèli niti najizvèrstniji poganski učitelji, Pythagora i Sokrat, s istoga razloga ništa pisana ostaviti. Pismo je naime samo sredstvo, da se nauk razplodi i ljudem u sèrdca useče; s toga valja očevidno mnogo više cěniti, kad se nauk živim slovom sbilja useče u sèrdce, budući mu to svèrha.

2. Ciglo ustmeno navěštanje izpèrva bijaše većma i prama izvèrstnosti i uzvišenosti samoga nauka, jerbo se nemože, uprav što je toli izvèrstan i uzvišen, zatvoriti u mèrtva pismena, kao što je to i sv. Ivan podosta jasno naznačio, veleć: Da nije sve popisano, što je Isus učinio, jer da se je sve hotělo popisati, nebi sav svět shvatio knjigah, što bi se bile napisale [2]).

3. Na poslědku treba primětiti, kako se baš u tom, što je zakon staroga zavěta njegov posrednik pisao, a usuprot zakon novoga zavěta nije po svojem posredniku pisan, ujedno odseva i medjusobna razlika obijuh zakonah. Zakon naime staroga zavěta, dan u osětljivih znacih i slikah, imao se je i pobiležiti osětljivimi znakovi; dočim se nauk Isukèrstov, taj zakon novoga zavěta, nije imao popisati, kao što apoštol kaže, „mastilom, nego duhom Boga živoga, i ne na kamene ploče, već na ploče sèrdca putene“ [3]).

§. 160.

II. Život Isukèrstov.

1. Koliko je čudnovat nauk Isukérstov, toliko mu je čudnovat takodjer život, koji je samo živ izraz, samo savèršeno utělovljenje nauka njegova; jerbo se nigdě neočituje toliko suglasje

[1]) Thom. Sum. 3. qu. 42. art. 4. — [2]) Iv. 21, 25, — [3]) 2. Kor. 3, 3.

Digitized by Google

medju naukom i životom, kô u Isukèrstu. On predstavlja življenjem svojim uzor svekolike čovèčje savèršenosti, uzor, na kojem se nepokazuje da bi sènka; budući mogao najljutjim i najzlobnijim si neprijateljem u oči kazati: „tko me vas može s grèha ukoriti.“

2. Prije što poče učiti, izvèršivao je podpunoma čitavih trideset godinah ono, što je naučao: štovanje i ljubav prama Bogu, svomu otcu nebeskomu, dětinjsku poslušnost prama roditeljem svojim, svetu ljubav za siromaštvo, poniznost, čednost, poslužnost i sèrčanu milosèrdnost prama svim ljudem, tako, da je mogao, kad je stao naučati, već na svoj primèr pokazivati, govoreć slušaocem svojim: „Učite se od mene, jer sam krotka i ponizna sèrdca.“

3. U někom smislu bijaše mu pače život savèršenji od nauka; jerbo je sve krěposti, koje učaše, od nejaka u mnogo višem stupnju izvèršivao, nego li je od drugih tražio. Razmotrimo samo jezgru njegova nauka o ćudoredju, osam blaženostih, pa sravnimo ono, što je on u obziru njihovu činio s onim, što je svojim učenikom naložio.

Blaženi su — veli — siromasi duhom: nu nitko nemože savèršenije ljubiti svetoga ubožtva od njega, koji vladajući nebom i zemljom ipak se narodio u ubogoj pojati, i lišen svoje oděće na križu umro; s toga je mogao o sebi reći: „Lisice imaju špilje i ptice gnězda, a sin čověčji neima, kamo da glavu nasloni.“

Blaženi su — veli — krotki: nu on bijaše najkrotji od svih ljudih, budući najgèrdje uvrěde i psovke snosio s bezprimèrnom krotkoćom, proti najzlobnijim tužbam branio se plemenitim mûkom te se dao kao janje, što neodpire ustijuh svojih, voditi na mesnicu.

Blaženi — veli — žalostni: a on je bio ne sbog svojih grěhah, već sbog grěha drugih utonut u more žalosti, te se je u noći svoje muke od stiske i žalosti kèrvlju znojio.

Blaženi — veli — koji gladuju i žedjaju pravicu; pa kao što se je odmah po svom dolazku na svět molio otcu svomu: eto, došao sam, tvoju volju izvèršivat, tako nije za života svoga znao druge hrane i drugoga pitja do volju otca svoga nebeskoga izpunjavati.

Blaženi — veli — milosèrdni: a on je svakomu nevoljniku, s pouzdanjem prihodećemu, dělio iz obilja svoga milosèrdja utěhu i pomoć, jerbo je „prohazeći tvorio svim ljudem dobro.“

Digitized by Google

Blaženi — veli — čista sèrdca: pa njegova čistoća čistja bijaše od zrakah sunčanih; i bijaše ljubovnik i věrenik svim čistim, děvičanskim dušam, koje su, kako kaže sv. pismo, podjedno u pratnji njegovoj.

Blaženi — veli — miroljubivi: a on dodje na ovaj svět kao car mira, i u noći, kad bě rodjen, pěvahu angjeli nebeski na poljanah betlehemskih: „Mir svim ljudem na zemlji, koji su dobre volje.“

Blaženi — veli na poslědku — koji progonstva tèrpe radi pravde: on je pako kralj svih mučenikah, budući su sve muke, koje su igda pretèrpljene radi pravde, samo pojedine kaplje prama gorkoj čaši, koju je on izpio do dna.

Vidi se, da Isukèrst u osam blaženostih govori za cělo besědu nebesku, spram koje je besěda najmudrijih učiteljah ljudskih barbarska, besěda izagnanička: ali nebesku tu besědu gotovo nadkriljuje nebesko njegovo življenje. Pa koliko goděr imali uzroka diviti se življenju svetacah: ovo je vendar samo slab odsěv svetoga življenja Isukèrstova, iz čijega obilja svi su cèrpili i cèrpiti moraju. On je tèrs, ovi loze; on koruna, ovi pojedine dragulje; on glava, ovi uda; on uzor, ovi slike. I što se nemože dovoljno opetovati čověku, koji si prama svojoj pokvarenoj naravi sam više putah kroji krěpost: tko nestupa njegovim sl dom, zaide s puta, i tko ga neslědi, hoda u tmini.

III. Čudesa novoga zavěta.

Što je čudo i što dokazuje napomenuli smo u §. 120. Čudesa novoga zavěta mogu se razděliti u takova, koja su na Isukèrstu učinjena i takova, što ih je Isukèrst tvorio; obě vèrsti čudesah dokazuju njegove božansko poslanje.

§. 161.

1. Čudesa što su na Isukèrstu učinjena.

Cělo je zemaljsko življenje Isukèrstovo po Bogu čudesi proslavljeno, i to tako, da je kod većine tih čudesah zajedno svèrha, da naime potvèrde njegovo božansko poslanje, ili upravo izjavljena, ili okolnostmi dovoljno označena.

Kad je n. p. izza molitve njegove k otcu, da ga proslavi, s gora glas došao: I proslavih, i proslavit ću, te se s toga světina preseneti, pridade sam; Ovaj glas nije došao radi mene, nego radi vas t. j. da věrujete (Iv. 12, 28. sl.). Isto se tako začu poslě čudnovatoga preobraženja njegova na gori Taboru glas, govoreći iz oblaka: Ovaj je sin moj ljubljeni, na kojem mi je dopadnost, njega slušajte. (Mat. 17. 5.).

Dovoljno će biti za svèrhu našu samo napomenuti još slědeće čudne dogadjaje:

1. Već pèrvi njegov dolazak na svět i buduće narodjenje od čiste děvice navěšta angjeo. Bez sudělovanja mužkoga začet

Digitized by Google

bi po Duhu svetom, pa ovo je otajstvo opet angjeo objavio hranitelju njegovu Josipu.

2. Narodjenje njegovo navěšta angjeo stražećim pastirom betlehemskim, a četa nebeskih duhovah slavi ga hvalospěvom.

3. K priprostu rodištu njegovu nebeska je zvězda put kazala iztočnim mudracem. Poklonivši mu se u ime daleke budućnosti, vratiše se opomenuti na čudnovat način o Irudovoj lukavoj zasědi u zavičaj drugim putem, nego što su onamo bili došli.

4. Kad ga je Marija nakon danah očistjenja svoga donesla s Josipom u hram, slavio ga je Simeun u duhu božjem kao světlo světa; tako je proročanski govorila o njem i Ana, osamdesetgodišnja udova.

5. Od zasědah kèrvoločnoga Iruda zaklonjen bi nebeskim posredovanjem u Egipat.

6. Kad ga je Ivan kèrstio, spustio se nanj Duh sveti u spodobi golubinjoj, nebo se otvori nad njim, a glas ga slavljaše kao jedinoljubljenoga sina otca nebeskoga.

7. Odolév trovèrstnoj napasti sotonskoj dodjoše angjeli te ga dvorahu.

8. Na Taborskih visinah obasja ga nebeska světlost. Mojsija se i Ilija razgovarahu s njim.

9. Kad je malo prije svoje muke molio otca: „Otče, izbavi me ovoga časa; nu zato sam došao u ovaj čas; otče, proslavi tvoje ime“; glas zaori s neba: „I proslavih, i proslavit ću.“

10. U Getsemanu krěpi ga angjeo u smèrtnoj borbi.

11. Kad je na križu visio, pomèrča sunce; a kad je izpustio dušu, razdre se u hramu zastor od 55 lakatah visine i 18 lakatah širine, štono je zastirao presvetište, sav odsgor do dole po polak, zemlja se potrese, stěne popucaše, i mnoga tělesa umèrlih uzkèrsnuše.

12. Tretji dan uzkèrsnu od mèrtvih; angjeo odvali uz strašan potres kamen od groba, te su stražari od straha uzdèrhtali; angjeli navěstiše takodjer pèrvi uzkèrsnutje njegovo.

Tako su kroz čitavo zemaljsko njegovo življenje bilo ma kako priprosto, uvěk prosěvale zrake višega reda, te nam se ono ukazuje kao čudnovata směsa tamnoće i světlosti, prostote i visosti. Tamnoću razsvětljuje světlost; a světlost zastire tamnoća; prostotu

Digitized by Google

uzvisuje visost, a visost ponizuje prostota, da se u Isukèrstu vidi čověčanstvo uz božanstvo, i božanstvo uz čověčanstvo njegovo.

Posve shodno sbori o toj opreci u življenju Isukèrstovu něki starijí cèrkveni otac ovimi krasnimi rěčmi:

„On se rodi, ali se rodi od děvice; leži u povojih, a iztočni mu se mudraci klanjaju; narodi se medju živinami, a slavu mu pěvaju angjeli nebeski; jede, ali jede samo onda, kad mu se hoće, dočim se kadikad odriče zemaljske hrane, dèržeć za pravo jelo svoje izvèršivanje volje otca nebeskoga; spava, ali spavajuć čuva ujedno burom bijenu ladju od propasti; hoda nogama, ali voda na njegovu zapověd bude čvèrstom stazom, kuda on stupa; umire, ali umiruć uzbuni s v u k o l i k u prirodu“ [1]).

2. Čudesa, što ih je Isukèrst sám tvorio.

§. 162.

Isukèrstovo tvorenje čudesah u obće.

Kao što su činjena čudesa na Isukèrstu [2]), da potvèrde njegovo božansko poslanje, tako je i on sám u tu svèrhu tvorio čudesa, i to u tolikom broju, koliko ih prije njega nijedan poslanik božji činio nije. Slinom jezika svoga, dahom ustijuh, skutom od svoje haljine lěčio je bolesti i nemoći. Ciglom rěčju uzkrisi umèrlu kćer Jairovu i jedinca udove u Naimu; jednom rěčju izazva iz groba Lazara, koji je već trunuo. Sva kolika priroda sluša mu voljno zapovědi. Stupa prěko vodenih talasah; na njegovu zapověd riba donese u ustijuh pěnez za carinu; na volju njegovu napuniše se učenikom mrěže ribami, da su gotovo popucale; jednom rěči sva koliko priroda spoznaje ga za gospodara svoga te mu izvèršuje zapovědi; voda se obrati u vino, několiko hlěbacah zasiti mnoge tisuće ljudih; smokva usahne, bura prestane i uzburkani se morski valovi utaže.

Isto tako izvèršuje i nad višim světom duhovah neograničenu vlast i gospodstvo. Nečisti duhovi ostavljaju na njegovu zapověd tělesa běsomučnikah, pa běže kamo ih odpravlja.

Napokon čini (kano Bog) najveće čudo na samu sebi, čudo svoga uzkèrsnutja, koje je podjedno na osobit način čudo mesijsko, buduć se on sám, kao što kasnije apoštoli, izrékom

[1]) Hormisdas Epist. 79. ad Justin. — [2]) Isukèrst je po svojoj božanstvenoj naravi i ova na njem učinjena čudesa sám tvorio.

Digitized by Google

pozivao osobito na ovo čudo kanoti na znak božanskoga svoga poslanja. [1]).

Da su pako sva ova od Isukèrsta tvorena čudesa u istinu prava čudesa t. j. takvi učinci, koji nadilaze sile prirode, neima nit najmanje dvojbe. Učinak može nadilaziti sile prirode ili po svojoj bitnosti ili po načinu, kako se ukazuje. Mèrtvaca u. p. uzkrisiti, to je učinak, koj po svojoj bitnosti nadilazi sile prirode. Pa makar nam i nisu sve otajne sile prirode posvema poznate, ipak nemože nitko ozbiljno dvojiti, da pravoga mèrtvaca nije moguće naravnim načinom ili samo naravnimi silami oživiti. Ako zatim bolestnika izlěčiti samo po sebi i nenadilazi silah prirodnih, mora se vendar priznati, da ima načinah to učiniti, koji nespadaju u područje prirodnih silah, te s toga da su takvi učinci prava pravcata čudesa, kao što su imenito u evangjelju sačuvani priměri o izlěčenju bolestnikah na daleko, o izlěčenju ciglom rěči, ili o izlěčenju, kojim su zajedno dokinuti svi ostatci slabljine, štono ih velika bolest nakon sebe ostavlja. Valja i to primětiti, da je Isukèrst najviše svojih čudesah tvorio javno ili pred više svědokah. Čudo, kojim běše izlěčen slěpac od poroda, bilo je pače nakon službenoga saslušanja sudačkom strogostju iztraživano, uslěd česa nisu ni sami razjareni protivnici Isusovi mogli ino van čudo priznati [2]). Protivnici njegovi, toli jasnimi dokazi pobijeni, u obće nemogoše nevěre svoje drugčije opravdati, nego pripisujuć ovu moć ne Bogu, nego belzebubu, poglavici vražjemu. A tko nevidi, da je ovo tumačenje koli ludo toli zlobno, kao što ga sam Isukèrst naznačuje ovimi rěčmi: „Svako carstvo", kaže, „razděljeno u sebi, opustit će: i nijedan grad ili kuća razděljena u sebi neće obstati! Ako dakle sotona sotonu izganja, razděljen je proti sebi, pa kako će mu obstati carstvo? I ako ja po belzebubu izganjam vragove, po kom izganjaju sini vaši? Zato će vam oni biti sudci. Ako pak ja po duhu božjem izganjam vragove, to je došlo k vam carstvo božje [2])."

§. 163.

Svèrha, u koju je Isukèrst čudesa tvorio.

Trostruka se svèrha može razlučiti, zašto je Isukèrst svoja čudesa tvorio.

1. On je hotio tim očitovati tèrpećemu čověčanstvu milosèrdnu svoju ljubav i dobrotu i na sebi samu pokazati sliku onoga milosèrdnoga Samaritanca, koji je prolazio i svim nesrećnim dobro tvorio.

Kao očitovanja milosèrdne njegove ljubavi i dobrote smatra čudesa Isukèrstova i sv. pismo, koje više putah, n. p. kad se je hlěb po čudu razmnožio, izrěkom kaže, da ga je milosèrdje na to ganulo, i nepristrani dobroćudni puk, koji je sbog toga i uzkliknuo: „Dobro sve učini: i gluhim je povratio sluh, i němim govor [3])."

---

[1]) Mat. 12, 39.; 16, 4. Luk. 11, 29. — [2]) Iv. 9, 13. s. — [3]) Mat. 12, 25.—28. [4]) Mark. 7. 37.

Digitized by Google

2. Isukèrst je čudesa tvorio, da nas tim što važna i znamenita nauči, buduć, kako kaže sv. Gèrgur, ne samo sborom nego i tvorom naučao [1]). Pa ako mu čudesa motrimo s toga gledišta, ukazuju se kao učinjene slike i prilike njegova nauka, kao što su mu priče govorene prilike istoga nauka; t. j. ukazuju se kao vidljivi dokazi božanstvene njegove moći i ljubavi, u kojih se kano u zèrcalu sjaju još veća, nu nevidljiva čudesa, štono ih je tvorio na bezsmèrtnih dušah i još neprestano tvori u cèrkvi.

On uči, da je on pravo světlo i tko unj věruje, da nehoda u tmini a taj će ti nauk, i što věra u njega dělnje na duši, predočiti čudom, gdě slěpu od poroda podade vid (tělovno světlo).

Uči, da je došao na svět čistit bezsmèrtne duše od duhovne gube grěha, te čudo, kojim se u svetotajstvu pokore od grěha čistimo, predoči nam čudom izlěčiv tělesnu gubu.

Uči, da je došao na svět razorit děla vražja, pa ove čudnovate učinke spasonosne svoje dělatnosti očevidnimi čini izganjajuć vragove iz běsomučnikah.

Uči, da je on uzkèrsnutje i život, a da taj nauk u kipu predstavi, oživljuje mèrtvace. Jerbo kako je god smèrt těla najbolja prilika grěha, po kojem dolazi smèrt duše, tako je i uzkrišenje mèrtvaca slika oproštenja grěha, kô što biva još dan danas u sv. sakramentu pokore.

Uči, da je on pravi kruh, koji je s neba sišao, hrana dušam, koje su gladne pravice, pa umnoživ hlěb na čudan vidljiv način, u sliki predstavlja nevidljivo te još veće čudo, po kojem dan na dan u sv. sakramentu euharistije hrani věrne duše za žitak věčni.

Isusova su čudesa baš kô i njegove parabole, pa je on timi vidivimi čini svoje vèrhunaravne moći predočio nam nevidivo dělovanje jednake i veće moći, koja sveudilj děluje u njegovoj cèrkvi, navlastito u sv. sakramentih.

3. napokon je Isukèrst tvorio svoja čudesa, da tim zasvědoči nauk svoj kao u istinu božji, a sebe sama kao pravoga poslanika božjega. Ova svèrha bijaše najglavnija, i zato, kako primětjuje angjeoski učitelj sv. Toma, nije počeo prije čudesah tvoriti, nego je nastupio svoje javno učiteljsko dělovanje. U tom se smislu pozivlje on sám *, kao i apoštoli **, na čudesa, koja je on tvorio kao na neoborive dokaze božanskoga svoga poslanja, i u sv. pismu čestje čitamo, da su mnogi věrovali u njega radi čudesah, koja je tvorio. ***

* Iv. 5, 36. kaže: „Ja imam veće svědočanstvo od Ivanova; jer děla, koja mi dade otac, da ih svěršim: ova děla, koja ja tvorim, svědočanstvo daju o meni, da me je otac poslao.“ Iv. 10, 37. 38.: „Ako netvorim dělah otca svoga,

[1]) Greg. M. hom. 32. in Ev.

Digitized by Google

nemojte mi věrovati; a ako ih tvorim, věrujte dělom, ako meni nevěrujete.“ Tako Ivan 15, 24.: „Da nisam dělah tvorio medju njimi, kojih nije nitko drugi činio, nebi imali grěha (nevěre); a sada su i viděli, i mèrze i mene i otca moga.“ A sasvim se je odrěšito izjavio, da njegova čudesa dokazuju njegovo božansko poslanje pred ona dva učenika, koja běše Ivan poslao, da ga upitaju za njegovo božansko poslanje i mesijsko dostojanstvo, govoreć im ovako: Idite pa kažite Ivanu, što ste čuli i viděli: Slěpi vide, hromi hodaju, gubavi se čiste, gluhi čuju, mèrtvi ustaju, ubogim se navěšta evangjelje. Mat. 11, 2—6.

** Ljudi Izraelitjani, govoraše Petar u pèrvoj propovědi na Duhove, slušajte ove rěči. Isusa Nazaretjanina, muža zasvědočena po Bogu u vas moćmi čudesi i znamenji, koja je Bog činio po njem usred vas, kao što i sami znate; toga, po opredělјenoj odluci i promisli božjoj predana, vi ste po rukuh bezbožničkih propeli i ubili. Děla ap. 2, 22—24.

*** Iv. 2, 23. kaže se: Kad je pako bio u Jerusolimu na vazmeni blagdan, mnogi věrovahu u ime njegovo, videći čudesa njegova, koja je tvorio. I opet na drugom se městu veli: Mnogi od puka věrovahu unj, i govorahu: Zar će Kèrst, kada dojde, više čudesah tvoriti, nego ovaj. Sr. Iv. 7, 31. i dr.

§. 164.

Koliko dokazuju čudesa Isusova?

1. Čudesa su Isukèrstova neoboriv dokaz božanskoga njegova poslanja i božanske istinitosti njegova nauka. Buduć naime da su čudesa po svojoj bitnosti učinci, koji nadilaze sile prirode i koja zato samo Bog, kanoti gospodar prirode, tvoriti može, to je doslědno věrověstnik, koji, da se izkaže poslanikom božjim, čudesa tvori, kao što je po gore rečenom tvorio Isukèrst, u istinu od Boga poslan. Jer, ako Bog i može kadkada ljudem zločestim poděliti moć čudesa tvoriti, budi da pravedne kuša, budi s drugih nam nepoznatih razlogah, ipak je nipošto nemoze poděliti čověku, da ljude u stvari věre vara, inače bi protuslovio sam svojoj svetosti.

2. Ali čudesa, koja je Isukèrst tvorio, nedokazuju samo božanskoga poslanja njegova, nego i sobstveno njegovo božansko dostojanstvo. Jerbo Isukèrst nije tvorio čudesah poput inih prorokah dobivenom vlastju, nego svojom sobstvenom; vrelo moći čudotvorne bijaše u njem samom, tako da su čudesa, kao pri izlěčenju kèrvotočne žene, rek bi bez njegova znanja i hoténja izobiljem iz njega tekla.

Tomu, što smo kazali, da je Isukèrst svojom sobstvenom vlastju tvorio čudesa, nipošto se neprotivi, što je

Digitized by Google

češtje, prije što će čudo tvoriti, pomolio se otcu svomu. Jest istina, on je često molio prije nego je činio svoja čudesa; hoteć više tisućah ljudih několikimi hlěbovi nahraniti, pogleda najprije, blagosivljuć hlěbove, gore k otcu svomu nebeskomu; hoteć Lazara uzkrisiti, svèrne prije očima na nebo, veleć. „Otče, blagodarim ti, što si me uslišao; Znao sam, da me svagda uslišavaš, nu puka radi, koji naokolo stoji, rekoh, da věruju, da si me ti poslao [1]).“ Ali on nemoli, prije što će čudo tvoriti, zato, što bi si morao prije od otca svoga izmoliti čudotvornu moć; pače pravi razlog tomu naznačuje sv. Ivan Zlatousti, veleć: Oboje se moralo věrovati o Isukèrstu, i da je od otca i da je otcu jednak; pa stoga, nastavlja taj sveti učitelj, moralo se oboje sbivati; Isukèrst morao je čudesa svoja stranom kao svojom sobstvenom svevlastju tvoriti, da svět věruje, da je jednak otcu, a stranom morao ih je činiti moleć se otcu, da svět věruje, da je od otca poslan, i da ništa nečini bez otca, pače da sve u zajednici s njim děluje.“

Isto se tako nemože prigovoriti, zašto je Isukèrst, ako je čudesa svoja tvorio sobstvenom božanskom vlastju, služio se spoljašnjimi sredstvi, pače někojih čudesah nije na mah i na jedan put, kako se za Boga dostojno činí, nego polagano i postupce tvorio. On se je istina čudnovato lěčeć često služio spoljašnjimi sredstvi, pa je često takodjer hotio, da mu čudesa, město na mah i u jedan put, tek polagano i postupce děluju, kao kod onoga slěpca, kojega su mu po izvěštju svetog evangjeliste Marka doveli s molbom, da se ga dotakne te izlěči od slěpote. Jerbo spasitelj, kao što veli evangjelista, prihvativ slěpca za ruku, izvede ga izvan sela; pa pljunuv mu u oči i položiv nanj ruke svoje, pitaše ga, da li što vidi, i pogledav slěpac reče: Vidim hodeć ljude kao dervetje; onda mu opet položi ruke na oči, a slěpac progleda i ozdravi, te je sve jasno vidio [2]).“ Ali dobro valja upamtiti, da se nije nipošto ovakvimi spoljašnjimi sredstvi služio zato, kao da nije mogao i bez tih vanjskih pomagalah čudesa tvoriti; buduć sto i sto putah bez njih čudna svoja lěčenja obavio, pače ih na udaljenih tvorio. Nego se je moralo, kako kaže angjeoski učitelj, o Isukèrstu věrovati, da je i pravi Bog i pravi čověk, i da je došao svět spasit ne toliko božanstvenom svojom moćju, koliko otajstvom svoga uputjenja. „I zato,“ nastavlja taj sv. učitelj, „nije se često kod čudnovatih svojih lěčenjah služio samo božanstvenom svojom moći, da bolestnike lěči kao zapovědajuć, nego je kadkada upotrebio, što se je i na čověčju njegovu narav odnosilo ili ju naznačivalo. On bi bio mogao sve bolestnike bez doticanja izlěčiti, nu on se gděkojih dotaknu, hoteć pokazati, da mu je i u puti něka moć, život noseća u sebi, te zato da je istina, što je učinio, veleć: „Tko jede moju pût, imati će život věčni u sebi.“ Rěčju, on je lěčio sad bez doticanja i bez svakoga spoljašnjega pomagala, sad opet doticanjem, polaganjem rukuh, slinom i prahom; onako, da pokaže, da nosi u sebi moć božanstvenu, a ovako, da pokaže, da je postao čověkom, da otajstvom uputjenja spasi svět. Ovdě valja i to primětiti, da čudna njegova lěčenja bolestnih tělesah ljudskih imaju ujedno kao slike predstavljati čudna lěčenja bolestnih ljudskih dušah, kao što se sbiva u cèrkvi po svetih sakramentih, pa da je on, obaziruć se takodjer na to, kod onih

[1]) Iv. 11, 41. 42. — [2]) Mark. 8, 23. sl.

Digitized by Google

čudnovatih lěčenjah upotrebljivao spoljašnja sredstva. I napokon ako je kadkada hotio, da mu čudesa tek polagano i postupce děluju, kano kod spomenutoga jur slěpca, komu se je vid istom malo po malo vratjao: niti ovo nebijaše zato, kao da nije mogao na mah izlěčiti, dočim je to obično činio: nego bijaše, kako primětjuje isti sveti učitelj, za našu pouku. Ovoga slěpca naime, kojega bi bio mogao jednom rěči izlěčiti od slěpote, hotio je polagano izlěčiti, da nam pokaže silnu slěpotu ljudsku, koja se jedva i to samo postupce k světlu obratja, i da nam podjedno pokaže, kako hoće da nas malo po malo u krěposti svojom milostju krěpi i usavèršuje.

Kao što je pako po dosele rečenom način, na koji je Isukèrst svoja čudesa tvorio, bio prama svèrhi, u koju bijahu tvorena, tako su i

§. 165.

Različne vèrsti čudesah, što ih je Isukèrst tvorio

bile prama istoj svèrhi. Isukèrst je svake vèrsti čudesa tvorio: čudesa na bezputnih duhovih, na nebeskih tělesih, na ljudih, pače i na nerazložnih stvorovih tako, da mu je čudotvorno dělovanje zahvatilo sve stvorove, te dokazalo nesamo da je poslanik božji; nego i opet da je gospodar nada sve stvorove i božanski spasitelj ljudih.

Tvorio je čudesa na bezputnih duhovih. Izganjao je iz běsomučnikah vragove; čim je zasvědočio, da je gospodar svemu světu duhovah, i očevidan dokaz dao svomu nauku, da je došao na ovaj svět razorit děla vražja i čověčanstvo otet njegovu gospodstvu silom prisvojenu,

Tvorio je čudesa na nebeskih tělesih. Kod smèrti je njegove pomèrčalo sunce, čim su za svagda razpršene sve sumnje, da li nisu možda čudne proměne, koje běše počinio za života, izvedene inimi tajnimi ili sakrivenimi sredstvi.

Tvorio je čudesa na ljudih. Radi ljudih je došao na svět, pa dočim je njihova tělesa na čudan način lěčio, ukazao se je zajedno kao njihov duhovni spasitelj.

Tvorio je čudesa na nerazložnih stvorovih. Čudesa su mu naime tamo směrala, da se spozna u njem moć božanstva ljudem na spasenje; a na moć je božanstva spadalo, da joj se pokoravaju svi stvorovi, razložni i nerazložni. Tvorio je čudesa na burah, koje je jednom rěčî udilj ušutkao, da pokaže, da mu se i bure pokoravaju; tvorio je čudesa na vodi, kada ju je u vino pretvorio, da pokaže, da je gospodar i sućtvu stvarih, i da može isto tako vino u svoju kèrv, kako vodu u vino obratiti; tvorio je čudesa na grobovih mèrtvačkih, koji su se na njegovoj smèrti otvarali, da pokaže, da je njegovom smèrtju umèrlim život povratjen; tvorio je čudesa na pećinah, koje su se pri smèrti njegovoj lamale, da pokaže, da bi se s njegove smèrti uzdèrmati morala sèrca čověčja bila tvèrda kao stěna; tvorio je čudesa na zastoru u hramu Jerusolimskom, koji se je na njegovjo

Digitized by Google

smèrti od sgora do dole na polak razdro, da pokaže, da su otajstva zakona smèrtju njegovom odkrivena. Tvorio je čudesa na ribah, koje su se na njegovu rěč učenikom u mreže nakupile, te na onoj ribi, kojoj je u ustijuh Petar pěnez našao, da pokaže, da je gospodar i živinam. Nu obratno kako veli sv. Toma, nečitamo o njem, da je takodjer čudesa tvorio buru da digne ili mir u prirodi da poremeti, jerbo nije dolikovalo, da on kao car mirovni mir u prirodi ruši.

IV. Proročanstva, što su o Isukèrstu rečena ili što ih je on sám prorekao.

Proročanstva, koja dokazuju da je kèrstjanska objava božanska, stranom su takva, koja su se, prije prorečena, izpunila u Isukèrstu, stranom pako takva, koja je sàm Isukèrst prorekao.

§. 166.

1. O Isukèrstu rečena i u njem izpunjena proročanstva.

Pod ovimi se proročanstvi razuměvaju tako zvana mesijska proročanstva staroga zavěta, koja su gore na različnih městih predložena. Ona spadaju stranom na osobu Isukèrstovu u užem smislu, naime njegovo božanstveno-čověčje dostojanstvo, trovèrstnu njegovu službu (svetjeničku, proročku i kraljevsku) kao i na njegov život i osobne sgode i nesgode; a stranom spadaju na nauk njegov, sudbinu i poslědice njegova nauka, na dělo odkupljenja njegova, i na utemeljeni od njega zavod spasovni, svetu njegovu cèrkvu.

A sva kolika ova proročanstva, koja bijahu ne od jednoga, nego od mnogih, u neprekidnoj povorci gotovo kroz četiri tisuće godinah proročavana, izpuniła su se u njem, ne u obćenitom, nego u posve posebnom smislu, pa do najpotanjih okolnostih. On je potomak Abrahamov, Judin, Davidov; u odredjeno je doba došao na ovaj svět i počeo javno naučati; sin je prečiste děvice; rodio se u Bethlehemu; predtečom je u svět kanoti uveden; tvorio je znamenja i čudesa; poganom je bio učitelj; unišao je u drugi, po Zorobabelu sagradjeni hram, te njemu, manje lěpû, podao veću slávu, nego ju je Salomonov imao; bio je ubog i na magarici jašio; bio je kamen uglovnjak, koji su zidari zabacali; nov je zavět osnovao i novu žèrtvu ustanovio; od prijatelja je izdan neprijateljem; za trideset je srebèrnjakah prodan; od svojih je ostavljen,

Digitized by Google

obtužen i popljuvan; bijaše muž bolih i ruglo puku; medju zlotvore je brojen; žučju je i octom napajan; ruke su mu i noge probodene i kosti prebrojene; odělo mu je kockom razděljeno; za nas je tèrpio i umro; grob mu slavan; od mèrtvih je uzkèrsnuo, na nebo uzašao, Duha svetoga poslao; njegov nauk, njegova cèrkva razprostèrla se je po svem širokom světu.

Ova su u Isukèrstu izpunjena proročanstva prorokah staroga zavěta očevidno isto tolika božanstvena svědočanstva, da je on u istinu od izkona Bogom obećani i od ljudih željno izgledani mesija, te s toga pravi poslanik božji. Ona su svědočanstva božanstvena, jerbo su, kano svako proročanstvo, samo po božjem nadahnutju mogla izrečena biti, tako da ona isto onako nepobitno božanstveno poslanje Isukèrstovo dokazuju, kao što dokazuju obratno božanstveno poslanje onih, koji su ih izrekli. U ovom ih simslu tumače izrèkom i apoštoli, i sám Isukèrst. *

Kad su napokon izza Malakije za cěla četiri stolětja proročanstva prestala, dodje kao poslědnji i najveći prorok staroga zavěta Ivan Kèrstitelj, koji se je medjuto od inih prorokah staroga zavěta time razlikovao, što je pèrstom na Isukèrsta pokazivao i o njegovu božanstvenom poslanju svědočio, dočim su oni o Isukèrstu proricali. **

* Iv. 5, 46.—47.: „Kad biste věrovali Mojsiji, i meni biste věrovali; jer je o meni on pisao; ako pak njegovim pismom nevěrujete, kako ćete mojim rěčim věrovati.“

Děla apošt. 28, 23.: „Odredivši mu (Pavlu) dan, dodjoše vèrlo mnogi k njemu u svratište; ovim je tumačio svědočeć o carstvu božjem, i svědočavajuć ih o Isusu iz zakona Mojsijina i prorokah od jutra do večera.“

Děla apošt. 18, 28.: „Jer je krepko pobijao (Apollo) Židove javno, dokazivajuć iz pisma, da je Isus Kèrst.“

** To je svědočanstvo Ivanovo tim važnije i zamašnije, što je bilo podjedno skopčano s činom velikoga sobstvenoga zatajenja i poniženja, s priznanjem naime, da nije dostojan pravomu mesiji, niti oputah na obući odrèšiti, nekmo li da je on sàm izgledani mesija. Sr. Iv. 1, 26.—27.: Odgovori im Ivan, veleć: „Ja kèrstim vodom, nu u sredini vašoj stoji, kojega vi neznate. Taj je, koji će nakon mene dojti, koji bi pred menom, komu nisam dostojan, da odrèšim opute na obući.“ Pa u istom pogl. r. 29. i 30.: „Sutradan vidje Ivan, gdě mu Isus dolazi, pa rekne: Nuto janje božje, nuto koji oduzimlje grěh světa. Taj je, o kojem rekoh: Nakon mene dolazi muž, koji bi pred menom, jer je prije mene bio.“

Digitized by Google

§. 167.

2. *Proročanstva, što ih je prorekao sàm Isukèrst.*

Svako se pravo proročanstvo, kako već prije rekosmo samo po božanskom nadahnutju proriče, te je prorok dionik božjega znanja, kao što je čudotvorac dionik božje mogućnosti, pa zato proročanstvo isto tako dokazuje božansko poslanje věrověstnika, kao što čudesa.

Iz svetih se pako evangjeljah jasno vidi, da je Isukèrst u istinu više no čověčje, da je uprav vèrhunaravno znanje pokazao i da je prava proročanstva u istinu prorekao.

a) Isukèrst je pokazao više no čověčje znanje: jerbo je poznavao i najtajnije misli i želje ljudskih sèrdacah, previdjao i najskrovnija kovarstva svojih neprijateljah, te znao točno i takove stvari, koje su se na daleku sbivale. *

b) Isukèrst je prorekao prava proročanstva; jer je znao i u napréd kazao takve buduće stvari, kao n. p. slobodne čine ljudske, koje se nemogu po naravnom znanju u napréd znati ni kazati. Medju ostalim je u napréd kazao, da će ga Juda izdati [1]), a Petar zatajiti [2]); da će se učenici razběći, kad ga neprijatelji uhvate [3]); da će muku tèrpiti i na križu umrěti; tretji dan da će uskèrsnuti [4]); da će Duha svetoga poslati [5]); kakve će biti sgode i nesgode apostolom, a po imenu Petru [6]); razširenje svoje věre po svem kolikom světu [7]); nepredobitnost cèrkve svoje [8]); i napokon razor Jerusolimski do najpotajnih okolnostih te razpèršenje naroda židovskoga medju sve narode světa. **

* Tako je znao imenito potajno življenje Samaritanke kod Jakobova studenca (Jv. 4, 17. sl.); misli Natanaelove pod smokvom (Iv. 1, 48. sl.); potajna kovarstva svojih neprijateljah (Mat. 9, 4. i dr.); skrovne tajne svojih učenikah, kojim je pitanja često predusreo. (Iv. 16, 19. i dr.).

** Kako su se točno izpunila Isukèrstova proročanstva o razoru Jerusolimskom do najpotanjih okolnostih, izpravno je napisao očevidac, koji bijaše, što je tudě tim važnije, nekèrstjanin, židovski pověstnik Josip Flavij (u spisu o ratu židovskom). Ovaj dogadjaj sadèržaje za božanstvenu istinitost kèrstjanske věre nepobitno i neprestano svědočanstvo.

---

[1]) Iv. 13, 21. ss. — [2]) Mat. 26, 34. ss. — [3]) Iv. 16, 32. — [4]) Mat. 16, 21. i dr. — [5]) Iv. 14, 16. ss. — [6]) Mat. 10, 17. ss.; Iv. 21, 18. ss. — [7]) Mat. 24, 14. — [8]) Mat. 16, 18.

Digitized by Google

Malo prije zlokobnih događajah pojaviše se uprav ona znamenja, koja je Isukèrst prorekao kao njihove predteče, veleć: „Potresi će biti veliki mèstimice, i nastati će kuga i glad, i strahote s neba, i velika će biti znamenja.“ (Luk. 21, 11.).

Akoprem je u razno doba bèsnio glad na svètu, ipak je najstrohovitiji bio onaj, koji je za rimskoga cara Klaudija snašao najplodnije predèle carstva rimskoga.

Medju potresi su najznamenitiji, koje Seneka spominje, štono su godine 62. Kampaniju, slèdeće pak godine Maćedoniju i Ahaju uzdèrmali. Malo prije razora Jerusolimskoga opazili su se takodjer u Smirni i Miletu, pa na otocih Samu i Kiu veliki potresi.

Glede proročenih strahotah i znamenjah na nebu piše Flavij: „Varalice, koji su hinili da govore u ime božje, varahu nesrećni puk, tako da nije pazio na očita znamenja, koja su navèštala nastajuće opustošenje, niti vèrovao, nego kanoti zablenut, bez očijuh i bez pameti, nije mario za božja navèštanja. Ponajprije stajaše iznad grada zvèzdje nalik maču, a repatica se ukazivala čèlu jednu godinu. Nadalje, kad se je prije odpada (od Rimljanah) i prije zametnutoga pèrvoga rata narod skupio na vazmeni blagdan u Jerusolimu, takvo je svètlo razsvètlilo oko devet satih noćju, na osmi dan mèseca Ksantika (travnja), žèrtvenik i hram, da se je pol sata činilo, da je bèli dan .... Čvèrsta, mèdena vrata, štono su s istoka nutarnji hram zatvarala, pa bila tako težka, da su ih jedva dvadesetorica u večer mogla zapirati, otvoriše se oko ponoći na jedan put sama. Na 21. slèdećega mèseca viděla su se prije sunčanoga zahoda iznad čitave okolice visoko u zraku kola i čete, koje kan da su grad obkolile. Na blagdan petdesetnice čuli su svetjenici, pošavši noćju u nutarnji hram, da obave službu svetačnu, najprije mićanje i štropot, onda glas kanoti od silne svètine: „Selimo se odtale!“ (Jos. Fl. de bell. Jud. l. 6. c. 5.). U veljači god. 70. nadodje Tito. Pokušav u zalud, da Židove umiri, zapovědi sipe nasipati. Poslè ozbiljnoga odpora osvoji pèrvi i drugi zid. Hoteć grad i hram sačuvati, ponudi više putah mirovne predloge.

Nu lažiproroci, kao što je Isukèrst prorekao, zavodili su i mutili puk; kolovodje grizući se medju sobom i jedino proti Rimljanom složni, odgovarali bi im rugajući se. Medjutim je rasao glad u gradu na strahovit način. Svako čovèčje čuvstvo posve bi tim udušeno kod većine. Muži su ženam, žene mužem, dèca roditeljem, majke svojoj dèci zalogaj otimale. Dogodivše se uz to mèrzakoće nije moći opisati. „Nije moguće“ — primětjuje sam Flavij — „pojedine njihove zlobe izbrojiti; nu jednom rèći da kažemo: nikad nije nijedan grad toliko tèrpio, i nikad nije od izkona bilo naroda, koji bi bio obilovao tolikimi opačinami.“

Tako se izpuni, što je Isukèrst prorekao: „U one će dane biti takve bède, kakvih nebijaše od postanka svèta do sada, niti neće nikada biti.“ (Mark. 13, 19.).

Tito, dèržeć dugo odgadjanje naměravanoga dèla neslavnim, zapovědi okolo cèloga grada zid sazidati, upravo kao što bèše Isukèrst plačuć prorekao: „Doći će ti dani: pa će te neprijatelji tvoji obkoliti sipom, i okružiti te, i stegnut će te oda svud.“ (Luk. 19, 43).

Sad bude glad dan na dan strašniji; čitave porodice pomori. Ravni krovovi pokriveni bijahu iznemoglimi ženami i dècom, ulice zamèrlimi starci. Mladići

Digitized by Google

su i muževi hodali po javnih městih kô sablasti. Broj je mèrtvacah raso prěko měre. Mnogi su umèrli, dok su druge zakopali; mnogi su se dovukli do grobovah, da neostanu nepokopani, prije nego im dospě poslědnji čas. Obsadni sipi bili su za toga gotovi.' Važni grad Antonija bude osvojen, pa pošto su běsni kolovodje opetovane mirovne predloge rugajući se odbacili, odlučeno, hram na juriš uzeti. Sám hram htědoše svakako spatiti. „Nu“ — opaža Flavij — „Bog je od davna odlučio oganj razora.“ Isti dan, kad je bio pèrvi hram od kralja babilonskoga požgan, 10. měseca Loa (17. kolovoza) pograbi rimski vojnik, kanoti těran višom moćju, bez zapovědi, bez straha, bukteći ugarak, te umoliv si druga, da ga uzdigne, baci ugarak kroz vrata, kroz koja se sa sevěrne strane išlo u sobe bivše na okrug svetištu. Oganj planu. Začuvši to Tito dotèrči, da se vatra utèrne. Prestroge zapovědi izda, da gase požar. Ali mu poziva nisu čuli u strašnoj halabuci, za zapověd mu nisu marili grabežljivi vojnici. Oganj, harajuć bez zapréke, zahvati svetište i presvetište, i svaka nada Titova, da spasi divnu sgradu, bi osujetjena. Na pušećem se svetom městu udariše Rimljani orlove svojih legiah i doprinĕše žèrtve bogovom; onda navali mačem u grad, pa pali i sěci, da je kèrv potokom tekla, a mèrtvaci ležali ko snoplje. Tito dade razkopati ruševine grada i hrama, izuzam kule Fasael, Hippik, Mariamne i zapadni zid. Ni traga nebijaše više gradu někoć napučenu, po čem se je rěč po rěč izpunilo proročanstvo: „Tvoji će te neprijatelji razoriti i kamena na kamenu neće ostaviti.“ (Sr. Mark. 13, 2. i nalika města).

Puk židovski, izza ovoga strašnoga dogadjaja po svem sionom světu razpèršen, koji se još sve jednako svoje věre i nevěre tvèrdokorno dèrži, ověkověčuje užasni prizor ovoga izpunjenoga proročanstva, te nam stoji pred očima kao živ svědok za istinitost věre onoga, koji ga je izrekao. Barem se čini obstanak naroda, već toliko věkovah razpèršenoga, po čověčjem mnenju nedohitan; tim većma, buduć se činilo, da se obstanak toga puka više, nego li kojega inoga, osniva na oděljenju od inih narodah i na osobitom rcligioznom uredjenju i da ob obojem visi!

V. Razširenje, obstanak i dělovanje kèrstjanske věre.

§. 168.

Razširenje kèrstjanske věre

pokazuje se takodjer kao čudo, koje je posve prama ostalim čudesom kèrstjanske objave. Jerbo gledeć i na narav i na kakvoću kèrstjanskoga nauka, koji je razširen, na okolnosti vremena, u kojih je razširen i na naravna sredstva i orudja, kojimi je razširen, nemože se toli bèrzo i daleko razširenje toga nauka protumačiti iz uzrokak naravnih. Jer, uzme li se

Digitized by Google

1. narav i kakvoća kèrstjanskoga nauka,

to je taj nauk takov, da bi se čovèk morao nadati upravo protivnomu od onoga, što se je u istinu sbilo. Sve su kèrstjanske istine vĕre više manje umu nedohitne, pače se čine stranom i sablaznive, te bi rekao, da osobito na to směraju, kako će oholi čověčji um što većma poniziti; a kèrstjansko ćudoredje zahtěva od čověka, da kroti samoljubje, zatajiva i ponizuje sama sebe, da si trapi pùt i njene požude, jednom rěči: zahtěva od čověka, da sve ono mèrzi i prezire, što većina ljudih ljubi i traži, da sve ono ljubi i traži, što većina ljudih mèrzi i prezire. Uzme li se sada u obzir u obće skvarena ljudska narav, dade se istina naravski dokučiti, da može lahko i bèrzo prodrěti nauk, koji prija putenosti čověčjoj, (kao što n. p. nauk Muhamedov), město da ju kroti, ili koji laska oholosti uma čověčjega (kao što nauk budi koga krivověrca), město da ju suzbija; nu težko je i mučno dokučiti, kako može prodrěti nauk, koji je skroz u opreci sa strastmi ljudskimi, sa prirodjenim čověku koristoljubjem, a navlastito s uvrěženom čověčjom oholosti, kao što je nauk kèrstjanski. Pa kada se je uzpèrkos svemu tomu nauk kèrstjanski ipak bèrzo i posvuda razširio, to se s istoga obzira ovomu pojavu nigdě dovoljan niti naravski uzrok nemože najti, osim jedino u vèrhunaravnoj božanskoj sili samoga ovoga nauka, te izvanrednoj božanskoj zaštiti, koja ga je sveudilj pratila.

To ako točno razmotriš, lasno ćeš uviděti, kako je upravo ono, na što dvoumkari svoje dvojbe obično osnivaju, ili ih izvinjuju, naime nedohitnost i nevěrojatnost otajstvah kèrstjanskih, naročit dokaz za božje poreklo nauka kèrstjanskoga. Jerbo upravo ta otajstva kèrstjanskoga nauka, o kojih veli dvoumkar da su nevěrovatna, ipak su ljudi věrovali. Věrovali su ih nesamo možda u zabitnu kakovu kutu zemlje, ili malen broj sakupljenih slučajno ljudih, nego po svih stranah světa. Věrovali su ih nesamo možda divlji, neuki, neobrazovani i lahkověrni ljudi, nego i najizobraženiji, najučeniji i najrazboritiji muževi; ne možda uslěd prirodjenih ili uzgojenih predsudah, nego u pèrkos prirodjenim ili uzgojenim predsudam, koje su im se protivile, uz pèrkos opiranju izkvarene naravi, protivljenju sětilah i prigovaranju uma; a věrovali su ih tako odlučnom, čvèrstom i dělatnom věrom, da su za njih sva dobra života žèrtvovali i sva zla života podnosili, i ujedno tako postojanom věrom, da ona prem onolikimi silami napadana, još do dan danas neoslabljena obstoji.

Ako su dakle otajstva kèrstjanskoga nauka za sbilja tako nevěrovatna, kao što dvoumkar tvèrdi, pa ako su ih s druge strane, česa nemože někati, ipak vě-

Digitized by Google

rovali, i to tako jednoglasno, obćenito, čvèrsto i postojano, to valja spojivši oboje, priznati, da je promisao božja nad udesom kèrstjanskoga nauka na divni način bdila, te mu pomogla k pobědi. Pak čim većma dvoumkar pretěrava težkoće i nedohitnosti nauka kèrstjanskoga, tim više i nehotice uzvisuje mudrost i svemoguénost božju, koja se baš zato kod razprostiranja njegova tim očevidnije očituje.

Ako razmotrimo

2. Okolnosti vremena, u kojih se je kèrstjanski nauk razširio,

još će nam se veće čudo činiti. Bijaše istina koješta u tih okolnostih, što je bilo u prilog razširavanju nauka kèrstjanskoga. Velika běda, koja je u to doba većinu čověčanstva tištila, te u mnogih pobudila čeznutje za višom pomoći, sve veća mlohavost i nemoć ostarělih poganskih narodnih věrah, sjedinjenje onolikih narodah pod jednim žezlom rimskim, olakšano obćenje medju timi od Rimljanah vladanimi zemljami, jedan gèrčki jezik gotovo po čitavom naobraženom světu razprostèrt: sve te okolnosti nisu mogle no probitačne biti za razširavanje věre kèrstjanske. Nu ako je koješta u ondašnjih okolnostih u prilog bilo razprostiranju kèrstjanskoga nauka, bilo je toga mnogo više, što mu se je protivilo. Naravna i prirodjena izopačenost u palom čověku očituje se, kao što kaže apoštol Ivan, najviše u trostrukoj požudi, u požudi očiuh, u požudi puti i u oholosti življenja[1]); pa ova se je trostruka požuda, koja se u svako dobo pokazuje zakletom neprijateljicom nauku kèrstjanskomu, u ovo doba kao bujica razlila malo ne po svem kolikom čověčanstvu, te po gotovu neomedjašeno vladala. Požuda očijuh, pohlepa za zemaljskim blagom, očitovala se kao lačan glad za dobrom i imetkom ovoga světa (auri sacra fames). Požuda puti sačinjavala je pače bitan dio krivoboštva, te je na toliko udušila svaku ćudorednu stidljivost, da se može o toj dobi izrékom reći: ljudi se nisu ničega stidili više van toga, što su se još stidili. Oholost življenja napokon očitovala se kao surovo opiranje proti ćudoredju i zakonu, te se pokazala kano utělovljena u tadanjih vladaocih i silnicih, koji su svojom oholostju dotle dotěrali, da su si upravo božansko dostojanstvo prisvajali i božansku čast primali. K ovim velikim i obćenitim zaprekam, koje su se tada svom silom opirale věri kèrstjan-

[1]) Iv. 2, 16.

Digitized by Google

skoj, pridružile su se jošte različne posebne. Tadanje je krivoboštvo sasvim skopčano bilo s cělim rimskim dèržavnim ustrojstvom, uslěd česa bili su kèrstjani dèržani ujedno za neprijatelje dèržave; poganski su življi proniknuli bili odhranjivanje, književnost i javne zabave; do krivoboštva stalo bijaše mnogo poganskim svetjenikom i svim, koji su odtale živěli, — sve ove stičuće se okolnosti bijahu isto tolike zapreke razširavanju nauka kèrstjanskoga, pa buduć da su ipak sve svladane bile, to su one isto toliki dokazi za božanstvenu istinitost toga nauka.

Ako se najposlě sravne s velikim uspěhom, što ga je imalo navěštanje nauka kèrstjanskoga,

3. Naravna sredstva i orudja,

koja běhu k tomu upotrebljena, i tu se opet pokazuje najveće nerazměrje. Nijedno od svih sredstvah nije bilo upotrebljeno, kojimi se inače medju ljudmi velik uspěh postiže, i kojimi su si imenito krive věre često pristalicah dobavile, te s hitrinom životarile. Jerbo krive věre, kao nauk Muhamedov, ili različite ine slědbe, svagda su samo spolašnjom moću ili silom oružja, blagovoljom velikašah, sjajnostju i bogatstvom ili napokon čověčjim znanjem te hitrinami ljudske besěde nadvladale. Nu s věrom kèrstjanskom dogodi se svemu tomu upravo protivno; jer „što je bilo světu ludo“ — kaže apoštol — „odabra Bog, da zastidi mudrace; i što je bilo světu slabo, odabra Bog, da zastidi jako; i neznatno pred světom, i prezirano, i ono, što nije ništa, odabra Bog, da utamani ono, što je je něšto, da se nijedan čověk neponosi pred njim [1].“ Da su naime hoće da kaže apoštol, za razširivanje věre kèrstjanske velika naravna sredstva ili orudja upotrebljena bila, mogao bi se uspěh tim sredstvom pripisati; nu buduć da se baš protivno sbivalo, slava toga razprostiranja nepripada nijednomu čověku, nego jedino božanstvenoj moći samoga nauka ili osobitoj zaštiti božjoj, koja mu je bila u pomoć.

Isukèrst nije za to vladaoce, odličnike i učenjake izključio od pèrvatnoga navěštanja evangjelja, a odabrao si uboge, neuke ribare za orudja, kao da je vladaoce, odličnike i učenjake u obće zabacio i izključio. Isukèrst nije nikoga za sbilja zabacio niti nikoga od sebe odbio, buduć za sve kèrv prolio i buduć kasnije baš te vladare i odličnike světa, care i kralje, bogataše i otmenike, uče-

[1]) Kor. 1, 27. sl.

Digitized by Google

njake i mudroznance četimice primao u cèrkvu svoju, i sakupljao ih pod zastavu križa svoga. Isukèrst ih nije zabacio, nego je samo odgodio pristup njihov u cèrkvu toli na njihovu korist koli sebi na slavu; na njihovu korist, naime na poniženje njihovo, budući su na taj način spoznati morali, da njihovo sudělovanje, koje drugčije obično stvar rěšava, nije tuděr bilo neobhodno nuždno; a sebi na slavu, da tim očevidnije pokaže, da je jedino njegova moć to dělo satvorila, i da je cèrkva, kao i cěli svět, stvor od ničesa, dělo njegove svemožne ruke. U ovom smislu piše apoštol u poslanici Korintjanom: „I ja došav k vam, bratjo, nedodjoh s uznositom besědom ili mudrostju, navěštajuć vam svědočanstvo o Isukèrstu. Jer nisam scěnio, da znam što medju vami, van Isukèrsta i to propetoga. I bio sàm vas u slaboći, i strahu i trepetu veliku: i besěda moja pa propověd moja nije sastojala u osvědočivajućih rěčih čověčje mudrosti, nego u pokazivanju duha i moći: da věra vaša nebude na mudrosti ljudskoj, nego na moći božjoj." (I. Korint. 2, 1. sl.).

§. 169.

Obstanak kèrstjanske věre.

Obstanak kèrstjanske věre jest obstanak kèrstjanske cèrkve, u kojoj se kèrstjanska věra utělovljuje. Pa taj obstanak kèrstjanske cèrkve kroz sve věke do dana današnjega, ukazuje nam se, promotrivši ga dobro, kano neprestano čudo. Cèrkva bijaše od početka svoga napadana i proganjana kèrvavim mačem; nu ta kèrvna progonstva ne samo da nisu prěčila njezina širenja, nego su ga pače promicala, budući kèrv mučenikah bila sěmenom kèrstjanah. Napadala ju je i progonila kriva znanost; nu saplela kriva znanost — kakve joj drago varave spletke, priprosta ih je věra svagda raztèrgala; uzrovala ona i digla kakov joj drago prah, da pomrači sunce istine: sunce istine nije pomèrčalo, nego su samo oni pomèrčali, koji su prah digli. Napadala su ju i progonila krivověrstva i razkolničtva, od čověčje oholosti izrodjena; jer neima bludnje, koja se nebi bila digla proti kèrstjanskoj istini i koja nebi bila pod imenom kèrstjanstva stvorila koju slědbu; nu krivověrstva opet izčeznuše, a nauk cèrkven ostade neproměnjen, pa se cèrkva sjaje sveudilj istim sjajem. Cèrkva bijaše na poslědku napadana i progonjena zločestim ponašanjem svoje vlastite děce, nu mlačnost i zločestoća jednih podjari tim većma gorljivost drugih, pa uzpèrkos čověčjoj zloći osta cèrkva ipak svagda majka svetacah.

Uvěk dakle napadana i progonjena, kao što joj proreče utemeljitelj, ipak nije cèrkva, kako opet on proreče, nikad nadvladana

Digitized by Google

od vratah paklenih; uvěk bijaše radi imena Isusova mèržena, pa je vazda svojim neprijateljem na glavu kupila žeravicu, uvěk gèrdjena, uvěk blagosivljaše; uvěk slaba, pokazivaše u slabljini svoju snagu. Već toliko věkovah stara, neostari ipak, pomladjivajuć se svaki dan; gledajuć, gdě se sve oko nje měnja, ostaje uvěk neproměnjena, od slaba starca upravljena gospoduje nad cělim světom, uvěk u verige kovana, svagda verige kèrši, svaki dan ubijana, svaki dan oživljava. Tako u svem opetujuć i sveudilj predstavljajuć življenje Isukèrstovo u njegovoj slaboći i snagi, u poniženju i uzvišenju, u bědi i slavi, pokazuje nam se cèrkva, kao što je na čudesih utemeljena, i u tom svojem sveudiljnom obstanku kano neprestano čudo, kano čudo, kojim se istinitost svih ostalih čudesah, na kojih je cèrkva osnovana, potvèrdjuje i ujamčuje.

§. 170.

Ćudoredni i družtveni učinci kèrstjanske věre.

1. Ćudoredni su učinci kèrstjanske věre ravno tako jasno svědočanstvo za njezinu božanstvenu istinitost. Rěči, kojimi su bolje misleći u puku židovskom izrazili začudjenje svoje nad divnimi děli Isukèrstovimi, veleći, da još nitko takovih čudesah tvorio nije, kakva on, mogu se isto tako uporaviti na one učinke, osobito pako na uznosite krěposti, koje je njegov nauk u pravih slědbenicih svojih u svako doba radjao.

Isto ponajbolje ćudoredje poganskih mudroslovacah nesamo da nije dělovalo na světinu, već je često i kod istih privèrženikah bilo bez učinka.

Plato, jedan od najuglednijih poganskih mudracah, nije mogao pored svega ugleda, koji je imao, niti jednoga jedincatoga sela skloniti, da prione uz načela njegova nauka; dočim su usuprot ćudoredni učinci, štono ih je kèrstjanstvo proizvelo u světu, za čudo bili i protivnikom njegovim. Odmah pri pèrvom svojem pojavu svratjalo je ljude hèrpimice na novu ćudorednu stazu.

Svagdě, gdě je bilo primljeno, izlěvalo je nov duh, koji preobrati lice zemlje, te je po ovom duhu, štono ga poput svete bujice njegov utemeljitelj izli na prave svoje slědbenike rodilo krěpostmi, kojih svět prije nije ni poznao, a kamo li izvèršivao.

Digitized by Google

Tako su se izpunile proročke rěči sv. pěsnika: emittes spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terrae, (poslati ćeš duha svoga i bit će stvoreno, i obnoviti ćeš lice zemlje.) Pak ove, prije nepoznate i nesvèršivane krěposti, koje su se umah na pèrvih slědbenicih věre kèrstjanske toli sjajno pokazale, neustrašivo sèrce apoštolah, vesela smèrt mućenikah, postojanost izpovědnikah, svetost cèrkvenih učiteljah, čistoća děvicah, žèrtve junačke ljubavi kèrstjanske prama iskèrnjemu, sve ove krěposti i krěpostna děla na polju duhovnoga i ćudorednoga življenja ravno su tako čudesa, kao što bijahu čudesa pobilježena u evangjelju i potonja čudesa svetacah na polju prirodnoga življenja; i buduć da spadaju na viši red, imaju veće dostojanstvo od ovih poslědnjih, te zato neimaju manje moći dokazne, akoprem nisu tako očita i premda su kratku vidu naravna čověka manje čudnovata.

Moć dokaznu, koju imaju učinci nauka kèrstjanskoga, već su sveti otci i učitelji cèrkveni dostojno očenili; jer su vazda sudili, da nauk, koji tolikom silom ljude k Bogu vodi, i sàm od Boga iztiče.

„Jedini je Isukèrst“ — piše sveti Athanasij — „priprostimi rěčmi, s pomoćju neukih ljudih, na svem sionom světu čitava družtva ljudih dotle doveo, da smèrt preziru, o stvarih bezsmèrtnih misle, do čuvstvenih malo dèrže, na věkovite gledaju, mir zemaljski ništavim dèrže, te jedino za nebeskim čeznu.“ „Koji je čověk“ — nastavlja — „nakon svoje smèrti ili pako življenjem svojim čistoću naučao, ili samo da nije toga učio, da ljudi te krěposti polučiti nemogu? Neka svatko pristupi, koji hoće, te gledaj dokaz svetoga ćuvstva u děvicah Isukèrstovih i mladićih, koji u svetoj uzprežnosti žive, i věru u bezsmèrtnost u onolikom sboru mučeničkom. Gledaj, kako se samo na njegovo ime krivobožtvo ruši. Tko je duši bolesti tako oduzeo, da nečisti budu čisti, ubojice da više nenose bodeža, a bojazljivi da se ohrabre? U obće, tko je drugi barbare dotle doveo, da běsnoću ostavljaju, u miru žive, nego li věra u Isukèrsta? U město da bodeži ruke oružaju, pružaju ih k molitvi; u město da se medju sobom bore, biju boj proti sotoni te ga pobijaju mudrostju i hrabrostju molitve.“

A drugi cèrkveni otac, koji je gotovo sto godinah prije Athanasija živio, sv. mučenik Justin, izrazuje se o tom ne manje razgovětno: „Svi oni“ — kaže — „koji su jednoć pohotnosti služili, imaju sada samo u čistoći ponašanja veselje; koji su jednoć čarobije čarali, sad su se věčnomu, nerodjenomu Bogu posvetili; koji su jednoć novčanu dobit voléli nada sve, sad daju sve, što imaju, na obću porabu ubogim; koji su se jednoć mèrzili a s tudjini se nisu nipošto hotěli družiti porad razlike u običajih, sad poslě došastja Isukèrstova žive skupa, páče za svoje neprijatelje mole te gledaju, da i one utaže, koji ih s nepravedne mèržnje progone!“

Digitized by Google

Napokon ću ovdě jošte krasno město apoštolskoga učenika, spomenutoga pisca poslanice Diognetu pridati, koji se o življenju pèrvih kèrstjanah ovimi rěčmi izjavlja:

„Kèrstjani nerazlikuju se od inih ljudih niti zavičajem, niti jezikom, niti gradjanskimi običaji. Jer niti neobitavaju u posebnih gradovih, niti nerabe posebna jezika; a niti nežive na poseban način. Takova šta nije im nametnuto dosětom ljudih, koji se bave svakojakimi nepotrebnimi stvarmi. Oni u obće nemare za čověčje uticaje, kako někoji, nego stanuju u gradovih gèrčkih i barbarskih, kako se sluči; slěde običaje zemaljske u odědi i hrani i ostalom živovanju, ali im je vladanje divno i preizvèrstno. Jer u svojoj obitavaju domovini nu kao tudjini. U svem udioničtvuju kao gradjani, a sve snose kao inostranci. Svaka im je tudjina domovina, a svaka domovina tudjina. Žene se, kao svi; radjaju děcu, ali děce neizlažu. Stol imaju zajednički, nu ne žene. Na zemlji su, ali im je život na nebesih. Pokoravaju se obstojećim zakonom, nu življenjem ih svojim nadmašuju. Oni sve ljube, a od svih budu progonjeni. Nepoznaju ih, pa ih, ipak odsudjuju. Ubijaju ih, pa vendar žive. Ubogi su, a mnoge obogatjuju. Sve im oduzimlju, a imaju svega u obilju. Prezirani su nu ipak slavni. Proklinju ih, a oni blagoslivlju. Čine dobro, pa se kazne kao zlikovci. Kažnjeni vesele se kao oni, koji u življenje ulaze. Židovi ih kao inovèrce napadaju i Gèrci progone, a razlog neprijateljštini neznaju neprijatelji dati.

„U kratko da reknemo, što je duša u tělu, to su kèrstjani u světu. Duša je po svem tělu razširena, tako kèrstjani po svih gradovih světa. Duša stanuje u tělu, ali nije od těla; tako i kèrstjani stanuju u světu, ali nisu od světa. Nevidljiva je duša u vidljivom tělu; isto se tako vide i kèrstjani, stanujuć u světu, ali im je nevidljiva pobožnost. Pùt mèrzi dušu i vojuje proti njoj nedužnoj, jer se protivi njenim požudam; tako mèrzi i svět kèrstjane, koji mu neučiniše nikakove kriyice, jer su protivni njegovim željam. Duša ljubi pùt, od koje je mèržena, i uda; tako ljube i kèrstjani mèrzitelje svoje. Duša je istina u tělu zatvorena; ali ona sdèržava tělo; tako su i kèrstjani u světu, kano u zatvoru, dèržani: nu ipak oni sdèržavaju svět. Bezsmèrtna duša stanuje u samèrtnom tělu; tako i kèrstjani stanuju u běgućem, očekivajući neběguće na nebesih. Trapljena glede jela i pila, bude duša lěpša; tako se kèrstjani umnožavaju, premda svaki dan mučeni. Na toliku ih dignu Bog izvèrstnost, koje se odreći bilo bi za njih bezzakonje.“ (Poslanica na Diogneta c. 5, 6.).

2. Kao što je kèrstjanstvo na čudoredje silno dělovalo, tako je plemenito utěcalo i u izopačeno po poganstvu družtveno življenje. Povratjena je ženam čast, dokinuto pomalo robstvo, posvetjena i usavèršena ženitba i svi ženitbeni odnošaji, popravljen život domaći, ublažena sudbina ubogih, skèrb uzeta za udove i sirote pa zlopatnike, uvedeni mnogi blagotvorni zavodi. Svi ovi i samim poganom divni plodovi kèrstjanstva, kojimi je družtveno življenje sasvim preobraženo, isto tolika su jasna svědočanstva za njegovo više podrětlo.

Digitized by Google

§. 171.

Poslědak.

1. Isukèrst je više putah raznimi prigodami pa sasvim izrazito izjavio, da je poslanik božji; a nauk da mu je božji nauk; toj izjavi svojoj ne samo da je do smèrti věran ostao, nego je sbog nje i smèrt pretèrpio.

Iv. 4, 34. kaže: „Moja je hrana, da činim volju onoga, koji me je poslao, da svèršim dělo njegovo.“ Iv. 8, 42.: „Ja sam iz Boga izišao, i došao; jer nisam sam od sebe došao, nego me je on poslao.“ Isto tako Iv. 12, 44. sl.: „Tko věruje u mene, nevěruje u mene, nego u onoga, koji me je poslao ... Tko prezire mene, pa neprima mojih rěčih, ima tko da ga sudi“ i dr.

Njegov nauk nesadèržava ništa, što bi se protivilo božanstvenu njegovu podrětlu; usuprot u svem je Boga posve dostojan; pa nam izdovoljiva potreboće toli duha koli sèrca.

Život je Isukèrstov u podpunom suglasju s njegovim naukom. Kreposti, koje nauča, izvèršava takodjer; te predočuje na sebi savèršen uzor sveta življenja, življenja, koje je jedino ljubavi prama Bogu i iskèrnjemu posvetjeno.

K tomu dolazi svědočanstvo čudesah i proročanstvah; pa divni način, na koji se nauk Isukèrstov razširio, čudo sveudiljnog obstanka njegova, uzpèrkos neprestanomu napadanju, i na pošlědku gore opisani divni učinci, koje je na čověčanstvu počinio, i koje još podjedno na svakom tvori, koji si ga uzme za pravilo življenju svojemu.

Svaki je pojedini od tih dokazah dovoljan, da nepobitno dokaže božanstveno poslanstvo Isusa Kèrsta i božanstveno podrětlo njegova nauka; dočim se sada svi sjedinjuju, te sjedinjeni tim veću važnost zadobivaju.

2. Nu čim su jasniji dokazi za božanstvenost kèrstjanske věre, tim se manje izpričati može grěh nevěre,* koja se osniva ili na kèrnjavu znanju i neznanju, ili na izopačenosti sèrca i volje. A ova izopačenost sèrca i volje, na kojoj se osniva nevěra u Isukèrsta, na vidělo dolazi opet ili směrom na višu stranu čověčju, kao razuzdanost iliti oholost duha, ili pako směrom na nižu, kao razuzdanost sětilah, kano puteno, zvěrzko slastohlepje, često i na obě strane zajedno.** Prama veličini toga grěha je kazna, kojom mu se prěti u svetom pismu; jer kao što po svetom

Digitized by Google

pismu neima spasenja, van u Isukèrstu, tako će oni, koji se nevěrom izključuju od Isukèrsta, izključeni biti od věčnoga blaženstva te predani věčnomu prokletstvu. ***

*) Sr. Iv. 15., 22. „Da nisam došao, nebi imali grěha; a sada neimaju izgovora za grěh svoj.“ Pod ovim se grěhom ima očito razuměvati grěh nevěre, koji se tuděr grěh napose imenuje, buduć neima grěh, koji nebi mogao poteći iz nevěre.

** Na pèrvašnji uzrok, oholost duha, pokazuje spasitelj, dočim predbacivа farisejem, da nemogu u njega věrovati, što drug od druga prima čast; [1]) potonji uzrok, razuzdanost pùti, nagověšta, dočim veli: da su ljudi većma ljubili tminu, nego li světlo, budući jim děla zla; jer svatko, koji tvori zlo, mèrzi světlo, i nedolazi na světlo, da mu nebudu děla kažnjena [2]).

*** Sr. děla ap. 4, 12.: Neima u kom drugom spasenje; jer nije drugo ime pod nebom dano ljudem, u kojem da se spasimo, (nego li ime Isusa Kèrsta).

Iv. 3, 18. ss.: „Tko nevěruje već je sudjen, jer nevěruje u jedinorodjenoga sina Božjega. A to je sud, što je světlo došlo u svět, pa su ljudi većma ljubili tminu, nego li světlo, budući jim děla zla.“

Mark. 16, 16.: „Tko uzvěruje te se okèrsti, spasit će se; a tko neuzvěruje, bit će proklet.“

§. 172.

Kèrstjanska objava kao objava savèršena, opredělјena za sve narode i vremena.

Nu kèrstjanska objava nije samo božanstvena, nego je takodjer, kao što joj věstnik nebijaše samo puki prorok ili sluga božji, nu sám Bog i sin božji, savèršena objava božja, objava, na koju su směrale sve pèrvašnje objave, i u kojoj su sve polučile dokončak svoj i svèršetak, pa istinu svoju.

Kako u različitih mesijskih proročanstvih staroga zavěta i u novom je zavětu jasno izražena savèršenost objave kèrstjanske. Isukèrst kaže sam o sebi: „Nemojte misliti, da sam došao dokinut zakon ili proroke; nisam došao dokinut, već izpunit.“ (Mat. 5, 17.) U istom smislu naznačuje i apoštol Isukèrsta svèrhom iliti izpunjenjem zakona (Rim. 10, 4.), te kaže, da je došao, sve da dovèrši, dočim zakon staroga zavěta pod slikom slabih i kèrnjavih počelah shvatja (Gal. 4, 9.), pa ga sěnom budućih dobarah (umbram futurorum) imenuje. I duh sveti, kojega Isukèrst apoštolom obećaje, neće nov ili još savèršeniji nauk saobćivati, pače Isukèrst veli, da će taj duh od njegova dobivati, na njegovo da će ih opominjati i njega proslaviti. (Iv. 16, 13. 14.) S toga je Montanisam, koji hotijaše zakon Isukèrstov višim tobože zakonom, zakonom duha svetoga izrinuti, s najvećim ne-

[1]) Iv. 5, 44. — [2]) Iv. 3, 20. 21.

Digitized by Google

godovanjem zabačen od cèrkve. Pèrvašnje objave imaju i istinu svoju samo u kèrstjanskoj objavi; jer u onaj čas, kada židovstvo, premda po sebi iz istinite objave proizašlo, zabacuje kèrstjansku objavu, biva lažno i neistinito, i postaje kukavnom nagèrdom.

2. Ako je pako objava kèrstjanska savèršena objava, slèdi, da se niti vèra kèrstjanska, koja se osniva na kèrstjanskoj objavi, nemože usavèršivati. Ljudi i vremena mogu istina napredovati u prisvajanju i dubljem poznavanju kèrstjanske istine; nu za samu istinu kèrstjansku neima više napredka.

Nauk o savèršljivosti kèrstjanstva kao takova neda se nipošto složiti s vèrom u njegovu božanstvenost, osim da se tko osmèli dèrzovito misliti, da će svojom ograničenom mudrostju čovèčjom nadmudriti mudrost Božju.

3. Dalnja poslèdica savèršenosti objave kèrstjanske njezina je obćenitost, i glede vremèna i prostora.

Ona je u opreci s predkèrstjanskimi objavami, koje bijahu ograničene na tèsniji okoliš i na stanovito doba, odredjena i za sva vremena i za sve ljude,* te je Isukèrst, božanstveni njen posrednik, kao što je jedinitelj svih narodah, tako i kralj svih vremenah, i s toga pravo i istinito središte povèsti svèta.**

* Oboje, da je zakon Isukèrstov i za sva vremena i za sve narode odredjen, slèdi, neobziruć se na mnoge ine izreke svetoga pisma, već iz poslèdnjega naloga, koji dade Isus apoštolom, govoreć: „Idući učite sve narode ..... naučajući jih, da sve obdèržavaju, štogod sam vam zapovèdio, i eto, ja sam s vami sve dane do svèršetka svèta.“ (Mat. 28, 19. 20.)

** Kao što je poznato, imao je prije Isusa svaki puk svoje bogo- ili kumiroštovje; te je bio u tom obziru od svakoga inoga kanoti čvèrstom pregradom razstavljen. Isukèrst odstrani tu pregradu, ubi, kao što apoštol kaže, neprijateljstvo narodah (Efež. 2, 14.), te htède sve u jedno stado i u jednu ovčarnu složiti, da bude, kako sam veli, jedan pastir. (Iv. 10, 16.) Na podoban način ukazuje se on kao kralj svih vremenah, i onih, štono su minula prije njegova došastja (zato se u svetom pismu vrème njegova prihoda zove i punoća vremena sr. Gal. 4, 4.), kao i slèdećih vremenah, sbog česa se u svetom pismu zove takodjer alfa i omega, početak i dočetak (očitov. 1, 8.) te se veli o njem, da će (kao vladalac nove dobe) vladati, dok mu se svi neprijatelji nepolože pod noge. (1. Kor. 15, 25.)

A središte povèsti svèta može se s toga imenovati, buduć kako su god sve pèrvašnje objave nanj smèrale, tako se i svi dogadjaji svètovne povèsti na njega odnose, ako i nemože naš ograničeni ljudski razum to odnošenje često razabrati. Pak i ono, što je prividno proti njemu dèlovalo, Božja je promisao tako ravnala, da je za njegove naměre i za njegovo proslavljenje služilo. Nehotice služahu mu Cyro, Aleksander, Caesar i Pompej, kao i veliko rimsko carstvo; riečju: pojedini ljudi i čitavi narodi donosili su hotimice ili nehotice kamenje, da mu se dogradi hram na slavu, gdè se dan i noć ori dika svetomu imenu njegovu.

Digitized by Google

Tretji odsěk.

Nauk o božanstvenosti cèrkve katoličke.

§. 173.

Razdělba i pregled.

Dokazavši, da je kèrstjanska objava božanstvena i to savèršena božanstvena objava, valja da se svèrši cěla zadaća pèrvoga dela věroznanstva, da se naime katolički zakon zasvědoči kao zakon božanstven, dokazati još samo božanstvenost katoličke cèrkve, kanoti onoga zavoda, u kojem se věra kèrstjanska do konca světa i věka neoskvèrnuta čuva i njena se svèrha nepogrěšivo postiže.

Dokazivanje ovo vèrti se oko dvě glavne točke: 1) da je Isukèrst vidljivu cèrkvu sbilja utemeljio, t. j. da je utemeljio vidljiv zavod, u kojem da se njegova věra do konca světa neoskvèrnuta čuva i njezina se svèrha nepogrešno postiže i 2) da je ova Isukèrstom utemeljena cèrkva rimo-katolička.

Nauk o cèrkvi děli se po tom na dva poglavja, gdě valja dvě rečene točke dokazati. Nu da se može dokazati druga točka, da je naime cèrkva katolička prava Isukèrstova cèrkva, treba u poglavju, gdě će se razpravljati o pèrvoj točki, nesamo dokazati, da je Isukèrst cèrkvu utemeljio, nego takodjer, k a k o j u j e u r e d i o i k o j e j o j j e z n a k o v e podělio. Jerbo medju raznimi religioznimi obćinami, koje si prisvajaju ime cèrkve, može naravno samo ona biti prava cèrkva Isukèrstova, koja je jošte onako uredjena, kako je Isukèrst svoju cèrkvu uredio, i koja ima još sve one znakove, koje je Isus, kako ćemo dokazati, cèrkvi svojoj podělio. Za zaglavak valja jošte u tretjem poglavju razpravljati ob odredbi i zadaći cèrkve Isusove i kako je sposobna da izvèrši tu svoju odredbu.

Digitized by Google

Poglavje pèrvo.

Utemeljenje, uredba i znakovi cèrkve Isukèrstove.

§. 174.

I. Utemeljenje cèrkve kao vidljive, jedne i svedjer trajuće obćine svih vèrnikah.

1. Isukèrst je za sbilja cèrkvu utemeljio, t. j. osnovao zavod, gdě da se objava njegova za sva vremena čuva i nepogrěšno predaje, u obće: da se plod svega kolikoga děla njegova, děla, kojim je spasio ljude svih vremenah, neoskvèrnuto uživa.* On je sám zavod taj imenovao svoju cèrkvu, i cèrkvu naprosto,** pa hotio, da svi u nju unidu, da budu dionici njegove mudrosti i milosti.***

* Očevidno je Isukèrst hotio, da po njem objavljene nauke i istine, kao blago svih vremenah, svi bezdvojbeno priznavaju i čvèrsto věruju, te da i plodovi njegova odkupljenja svim vremenom budu u prilog. Hoteć pako Isukèrst tu svèrhu, morao je i sredstvo potrebno za tu svèrhu hotěti, a to sredstvo bijaše njim utemeljeni spasonosni zavod cèrkve.

** Sr. Mat. 16, 18.: „Ti si Petar, i na toj stěni sagradit ću cèrkvu svoju, i vrata paklena neće je nadvladati." Isto tako Mat. 18, 17.: „Ako tko cèrkve nesluša, neka ti bude kao poganin i publikan (carinar)." Na inih městih svetoga pisma zove se taj zavod u prilikah: kraljestvo Božje, kraljestvo nebesko, kraljestvo Isukèrstovo, stado Kèrstovo, tělo Kèrstovo; sr. priče i prispodobe osobito u Mat. 13.; Kološ. 1, 13.; Efež. 5, 23.; 1. Kor. 12, 27. 28.; Děl. ap. 20, 27. i dr.

*** Sám Isukèrst prispodablja svoju cèrkvu ovčarni, u kojoj će se svi, koji uzvěruju, sjediniti; sr. Iv. 10, 16.: „I drugih ovacah imam, koje nisu iz ove ovčarne; i te valja da dovedem, i glas će moj čuti, pa će biti jedna ovčarna, i jedan pastir."

2. Isukèrst je utemeljio cèrkvu svoju kano vidljivu obćinu svih vèrnikah. Utemeljio ju je kao vidljivu obćinu. Jerbo cèrkva njegova ima sastojati od ljudih, koji su vidljivi; vidljiv je znak odredio, kojim da se u nju primaju; vidljive je glavare, vidljive učitelje postavio u svojoj cèrkvi; prispodobio ju je gradu, koji na bèrdu stoji; ljude je k njoj uputio: učio, da ju treba slušati, da joj se treba podložiti: sve nas to nedvojbeno uči, da cèrkva po naměri Isusovoj neima biti samo nevidljiva i sakrivena, pače da ima biti vidljiva i takova, koja će se i s polja moći poznati.

Digitized by Google

U Mat, 18, 16. 17. zapovĕda Isus, da brata, koji proti nam sagrĕši pa niti nas niti dozvanih svĕdokah nesluša, cèrkvi prijavimo. Ako li ni ove neposluša, neka bude kao poganin i publikan smatran. Ta zapovĕd nebi imala nikakova smisla, kad cèrkva, na koju nas naputjuje i koju svatko ima slušati, nebi bila vidljiva, te zato nebismo mogli znati, gdĕ je ta cèrkva, na koju se imamo obratiti i koju nam valja slušati. U ostalom razlozi, zašto je Isus vidljivu cèrkvu utemeljio, isti su, kao oni, s kojih je na vidljiv način došao na svĕt i dĕlo odkupljenja vidljivo svèršio. Došao je naime na vidljiv način, da ljude, koji su se od nevidljiva k vidljivu posve obèrnuli bili, vidljivim opet k nevidljivu uzdigne. (Sr. praefatio de nativ: Quia per incarnati verbi mysterium nova mentis nostrae oculis lux tuae claritatis infulsit, ut dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur) pa s te je naměre i utemeljio vidljivu cèrkvu, jer cèrkva ima biti u svem samo njegova namĕstnica na zemlji, i u njezinu se življenju njegovo življenje svedjer nastavljati.

3. Isukèrst je utemeljio samo jednu cèrkvu kao jedini zavod, u kojem će se njegovo odkupljenje sveudilj na ljude upravljati.

Isus govori naime vazda samo o jednoj cèrkvi, koju naprosto svojom cèrkvom zove (sr. Mat. 16, 18.); cèrkvu svoju prispodablja jednomu stadu, koje vodi jedan pastir i u jednoj se ovčarni nahodi; hoće, da su svi, koji unj věruju, jedno medju sobom, kao što je on jedno s Otcem. (Iv. 17, 21. 22.) Cèrkva Isukèrstova prispodablja se u svetom pismu takodjer tĕlu, kojemu je Isukèrst glava (nevidljiva) a pojedini su věrnici članovi. (1. Kor. 12, 27.)

Ako je pako Isukèrst samo jednu cèrkvu utemeljio, slĕdi, da izmedju raznih obstojećih obćinah kèrstjanskih samo jedna može biti prava cèrkva Isusova, i da je ono indifferentističko pojmljenje, po kojem su razne kèrstjanske obćine iliti věre sve jednako dobre, te se u svakoj spasenje može polučiti, sasvim nekèrstjansko i krivo pojmljenje.

4. Isukèrst je utemeljio svoju cèrkvu, da traje do konca svĕta, i obuzimlje sve narode i sva vremena.

To slĕdi iz spasiteljevih rĕčih Petru rečenih: Na toj stĕni sagradit ću cèrkvu svoju, i vrata paklena neće je nadvladati (Mat. 16, 18.), kao takodjer iz onih svim apoštolom (i njihovim naslĕdnikom) kazanih rĕčih: „Eto, ja sam s vami sve dane do konca svĕta.“ (Mat. 28, 20.)

Ovu istinu mogli bismo izvesti takodjer iz savèršenosti kèrstjanske objave i věre; jerbo je kèrstjanska věra utĕlovljena u kèrstjanskoj cèrkvi, a što je savèršeno, nemože niti starĕti niti se ikad preživĕti. S toga nemože niti napredak vremenah cèrkvu Isusovu nikad nadkriliti, i nemože biti stupnja prave obrazovanosti, prama čijim zahtĕvom nebi ona bila.

II. Božanstvena uredba i ustrojstvo cèrkve.

§. 175.

Razredjenje cèrkve.

Cèrkva Isukèrstova vidljiva je obćina svih věrnikah. Nu Isukèrst nije to družtvo utemeljio kao jednako, tako da bi svi člani

Digitized by Google

njegovi imali jednaka prava i jednaku vlast; pače ima u njem biti viši i niži razred, dakle razredjenje vlastih. On je naime cèrkvu svoju razredio u naučajuću i slušajuću; u glavarsku i podložnu, u sveštenike i světovnjake.* Ovo razredjenje ima kao něšto sasvim sućno po volji Isusovoj u njegovoj cèrkvi svedjer obstojati; i to tako, da se práva i vlasti glavarske i naučajuće cèrkve priznavaju i vèrše ne kao od svega kolikog družtva věrnikah na nju prenešene, nego kao sgora potekle.**

* Prama tomu se i rěč cèrkva u različitu smislu uzima; čas se pod njom razuměva sve koliko družtvo kèrstjanah, dakle zajedno i glavarska i podložna cèrkva; čas se opet pod njom razuměva u užem smislu glavarska i naučajuća cèrkva, svi koliki naime katolički biskupi kao naslědnici apoštolski podloženi rimskomu papi. U tom užem smislu rabi se ova rěč Mat. 18, 17.: Ako tko cèrkve nesluša, neka ti bude kao poganin i publikan.

** Kao što nisu vlasti, koje je Isukèrst imao, potekle odozdo, tako nisu odozdô potekle ni one vlasti, koje je on glavarskoj cèrkvi podělio; buduć izrěkom apoštolom kazao: Kako je mene poslao otac, tako i ja vas pošiljem.

§. 176.

1. Isukèrst je svoju cèrkvu razdělio u naučajuću i slušajuću; osnovao je naime u njoj učiteljstvo, koje je apoštolom i njihovim pravim naslědnikom predao.

Isukèrst nije hotio nauk svoj nebeski, za čiju je istinitost dao svoj život, ostaviti hirom slučaja ili samovolji nestalnih ljudih, nego ga je metnuo kao dragocěn amanet pod pouzdano okrilje osobitoga za to osnovanog učiteljstva, koje je predao apoštolom* i njihovim zakonitim naslědnikom,** i koje je podjedno obdario darom nepogrěšivosti.***

* Kao što se vidi iz svetih evangjeljah, Isukèrst odabra s početka svoga učiteljevanja dvanaest učenikah, koje učini svědocî svojih dělah i naukah, i koje je malo po malo k věri u njegovu osobu dovadjao i u toj ih věri sve većma ukrepljivao. I poslě uzkèrsnutja svoga obćio je izměnce četèrdeset danah š njimi i upoznao ih bolje sa svojimi naměrami i odlukami, da ih što većom pomnjom pripravi za zvanje njihovo. Malo prije nego je uzašao na nebesa, podělio im je poslědnje više poslanstvo (pèrvo poslanstvo učenikah, koje se běše dogodilo u pèrvo doba njegova javnoga učiteljstva, nalazi se Mat. 10. i na městih naličnih), veleć im: „Meni je sva vlast dana na nebu i na zemlji. S toga idite i naučajte sve narode te ih kèrstite u ime Otca, Sina i Duha svetoga; i učite ih obdèržavati sve, štogod sam vam zapovědio.“ Kao što se pako odatle uvidja, nije Isukèrst svim bez razlike predao vlast učiteljsku, nego je naročito učiteljstvo usta-

Digitized by Google

novio, tako, da u njegovoj cèrkvi samo on naučati smije, koji je više poslanstvo k tomu primio.

** Da to učiteljstvo, koje je Isukèrst ustanovio, ima i u cèrkvi njegovoj obstati, vidi se iz onih rěčih, koje su pridane poděljenoj apoštolom zapovědi o naučanju: „Eto“ kaže, „ja sam s vami sve dane do konca světa.“ Jer kad nisu sami apoštoli do poslědka světa živěli, ovo se može razuměvati samo o zakonitih njihovih naslědnicih, biskupih, na koje je dakle i vlast učiteljska apoštolah prejti morala. Pa je i u potonje vrěme obstojao razlog, s kojega běše izpèrva u cèrkvi učiteljstvo ustanovljeno. Jerbo věra, koja je u svako doba nuždna, ima vazda, kako apoštol kaže, iz čuvenja doći. Sr. Rim. 10, 14 i sl. „A kako će čuti“, pridodaje isti apoštol, „bez propovědaoca; a kako će propovědati, ako se nepošlju, kao što je pisano: Kako su krasne noge navěštajućih mir, navěštajućih dobra.“ Tim se podjedno oprovèrgava mněnje, kao da u cèrkvi svatko učiti može, koji misli, da je duhom pobudjen ili taman vèrstan za naučanje.

*** Premda su bili apoštoli kano sveudiljni svědoci rěčih i dělah spasiteljevih te pod njegovim neposrednim vodjenjem za ovèršavanje učiteljstva valjano pripravljeni, ipak su kao takovi još uvěk bili pogrěšivi. Nu oni su morali u navěštanju věre kèrstjanske obezbědjeni biti od svake pogrěške i posve nepogrěšivi u svom nauku, da izpune svoje poslanstvo, te su s toga trebovali osobitu pomoć Božju. Takvu višu pomoć kod ovèršavanja učiteljstva njihova obeća im Isukèrst. Sr. Iv. 14, 16. 17.: Ja ću prositi Otca, pa će vam dati drugoga těšitelja, da *ostane* s vami do věka, duha istine, kojega svět nemože dobiti, buduć ga nevidi niti ga znade. A vi ćete ga spoznati, jer će u vas ostati i u vas biti. Iv. 14, 26.: Těšitelj pako, duh sveti, kojega će poslati otac u ime moje, on će vas učiti sve, i sěćati vas na sve, štogod sam vam kazao.

Iv. 15, 26—27.: Kad pako dojde těšitelj, kojega ću vam ja poslati od otca, duh istine, koji od otca izhodi, on će svědočanstvo dati o meni; i vi ćete svědočanstvo dati, jer ste od početka sa mnom. Iv. 16, 7.: Ja vam istinu kažem: dobro je po vas da ja idem; jer ako neotidem, těšitelj neće doći k vam; ako pak otidem, poslat ću ga k vam. Iv. 16, 12—15.: Jošte mnogo imam vam kazati, ali nemožete nositi sada. Ali kad dojde onaj duh istine, učit će vas svu istinu; jer neće govoriti sam od sebe, nego štogod bude čuo, govorit će i što ima nadoći, navěstit će vam. Děla ap. 1, 8.: Nu primit ćete krěpost duha svetoga, koji će dojti na vas, pa ćete mi biti svědoci u Jerusolimu, i u svoj Judeji i Samariji, i do nakraj zemlje.

Sva ova města sadèržavaju nedvojbeno obećanje o pomoći duha svetoga, koji će apoštole kod navěštanja nauka Isukèrstova, čuvati od svake pogreške. Obećanje ovdě obrečeno izpuni se kašnje, dočim je na duhove duh sveti za sbilja na apoštole poslan bio.

Kad su naime na deseti dan, pošto je uzašao na nebesa, na petdesetnicu, jednodušno skupa bili na istom městu, „nasta na jedanput šum s neba, kano dolazećega větra silnoga, i napuni čitavu kuću, gdě su seděli. I ukazaše im se porazděljeni jezici, kao oganj, i sědne vèrhu svakoga pojedinoga od njih, te se napuniše svi duhom svetim, i uzeše govoriti raznimi jezici, kao što im dade duh sveti izgovarati.“ (Děla ap. 2, 1—5.)

Digitized by Google

Medjutim nije bez znamenitosti, što je duh sveti uprav onda dan apoštolom, kad su po nalogu Isusovu skupa bili na jednom městu i jednoga duha. Tim se označuje onaj nerazrěšivi ves občine, kojim imaju u nauku i u dělovanju biti uvěk medju sobom svezani.

Što pako duh sveti pored silnih, osětnih gibanjah, i u spoljašnjoj spodobi na nje silazi, pokazuje nam, da ima ta občina biti i spoljašnja, iliti: cèrkva, koja će se krepostju ovoga duha svetoga sagraditi, treba da bude vidljiva.

Ognjani jezici, u kojih se je prikazao duh sveti, bili su prilika žaru svete ljubavi, koja sèrca od svake zlobe čisti, i ujedno oznaka one ognjane rěčitosti, kojom će apoštoli svět obratiti.

Što napokon duh sveti u toj spodobi na svakoga pojedinoga njih silazi, pokazuje, da je svakomu pojedinomu apoštolu poděljena punoća njegovih darovah, nepogrěšivost u nauku. To je zahtěvalo i zvanje, štono běše svakomu predano; svaki je naime imao kao věstnik Isusov, oddělju od inih, navěštati kèrstjanstvo u raznih pokrajinah čisto i podpuno, što je na posve nepogrěšiv način samo onda mogao, ako je imao i posebice dar nepogrěšivosti.

Na poslědku, apoštoli su si i sami prisvajali dar nepogrěšivosti u navěštanju nauka kèrstjanskoga. Ob odluci svojoj na pèrvoj cèrkvenoj skupštini u Jerusolimu vele, da su ju duhom svetim stvorili. „Svidělo se," kaže se děl. ap. 15, 28., „duhu svetomu i nam." A sv. Petar piše u pèrvoj svojoj poslanici 1, 12.: „Što su někoć proroci proricali, sada se po onih nauča, koji po poslanom s neba duhu svetom evangjelje navěštaju."

Oni si i posebice nepogrěšivost prisvajaju. Tako piše sv. Pavao Korintjanom (1. Kor. 7, 40.): „Mislim, da imam i ja duha Božjega." On je o nepogrěšnosti nauka svoga na toliko osvědočen, da Galatjanom (Gal. 1, 8.) piše: „Pa da vam mi, ili angjeo s neba ino evangjelje navěšta, nego što smo vam navěštali, bio proklet."

Dar nepogrěšivosti ima, kako ćemo kasnije dokazati, i u potonje vrěme s učiteljstvom u cèrkvi vazda spojen biti.

§. 177.

2. Isukèrst je članove svoje cèrkve razdělio u sveštenike i světovnjake, ustanovio je naime osobitu (spoljašnju) svěštensku čast, koju je opet predao apoštolom i njihovim zakonitim naslědnikom.

Kao što je Isukèrst u cèrkvi svojoj osnovao osobito spoljašnje učiteljstvo u svèrhu, da se sačuva i navěšta nauk njegov, tako je i spoljašnje sveštenstvo ustanovio, da prinosi nekèrvnu žèrtvu novoga zavěta i děli stečeno nam po njem blago milostih, pa to je sveštenstvo predao apoštolom * i njihovim zakonitim naslědnikom, naime biskupom, kanoti sveštenikom pèrvoga reda, i onim, koje si ovi za pomoćnike u ovèršivanju svetih otajstvah pridruže,

Digitized by Google

i kojim rukopolaganjem predadu děl svoje vlásti, svešteničkom drugoga reda.** Pa ovi nosioci spoljašnjega svěštenstva, ovi pomazanici Gospodnji, jesu s toga jedini zakoniti vèršitelji i dělitelji svetih otajstvah, dočim su dakako duhovnomu sveštenstvu svi članovi cèrkve bez razlike utělovljeni, jer su svi věrnici odredjeni, da Bogu věčnomu na žèrtveniku svoga sèrca doprinose duhovne žèrtve hvale i poklonstva; u kojem ih smislu apoštol Petar (I. Pet. 2, 9.) zove kraljevskim sveštenstvom.

* Isukèrst je apoštolom sveštensku čast predao kod poslědnje večere, gdě je, proměniv kruh u svoje sveto tělo i vino u svetu svoju kèrv i prinesav tu eucharistijsku žèrtvu, njim zapovědio, da to čine na njegov spomen. Luk. 22, 19. Isto tako dao im je vlast odpuštati grěhe, rěčmi: Kojim odpustite grěhe, bit će im odpušteni; a kojim ih zadèržite, bit će im zadèržani. Iv. 20, 22.

Tako i vlast i nalog, da kèrste, sr. Mat. 28, 18—20. S obzirom na ove apoštolom poděljene vlasti piše sv. Pavao u poslanici na Korintjane (1. Kor. 4, 1.): Tako nas neka svatko ceni za sluge Kèrstove i za dělitelje otajstvah Božjih.

** Da ima vlast ova sveštenska prama volji spasiteljevoj i na apoštolske naslědnike prejti i tako spoljašnje sveštenstvo u cèrkvi svedjer obstati, mogli bismo već odatle zaključiti, što se svèrhe, s kojih je spoljašnje ovo sveštenstvo Isus osnovao, da naime ljude grěha oprosti i posveti, imaju u cèrkvi sveudilj izvadjati. Ali se i u svetom pismu naročito kaže, da su sbilja apoštoli rukopolaganjem predavali sveštensku svoju vlast naslědnikom svojim. (1. Timot. 14.; 5, 22.; Tit. 1, 5.)

Ovi neposredni naslědnici apoštolski, biskupi, jesu sveštenici pèrvoga reda, veliki sveštenici. Nu kao što je već Isukèrst za pomoćnike dvanaestorici apoštolah odabrao 72 učenika; i kao što su apoštoli prama nalogu Isusovu presbytere, kojim su redjenjem predali čest svoga punomoćja, uzeli si za pomoćnike u izvèršivanju svetih otajstvah: tako su si kasnije i biskupi za pomoćnike u sveštenskoj časti redili presbytere, koji se zovu sveštenici drugoga ili nižega reda.

§. 178.

3. Isukèrst si je cèrkvu razdělio u glavarsku i podložnu; osnovao je naime u njoj duhovno glavarstvo, koje je takodjer apoštolom i njihovim zakonitim naslědnikom predao.

Kao što nemože nijedno družtvo, nemože ni cèrkva, ovo najurednije i najprostranije od svih družtvah, biti bez glavarah. Nu glavarska ta vlast neobstoji u cèrkvi kao od věrnikah pojedincem predana, nago po uredbi božjoj; buduć ju Isukèrst predao apoštolom i njihovim zakonitim naslědnikom. Isukèrst je duhovno glavarstvo u cèrkvi predao apoštolom, davši im vlast, da na město

Digitized by Google

njega cèrkvom upravljaju, zakone tvore, nad obdèržavanjem tih zakonah bdiju, kazne odlučuju i od kaznah oslobadjaju.

Pošto je Isukèrst u Mat. 18, 17. strogo zapovědio, da treba cèrkvu slušati, označuje točnije, tko se ima pod cèrkvom razuměvati, ovimi apoštolom pregovorenimi rěčmi: „U istinu vam kažem, štogod svežete na zemlji, bit će odrěšeno i na nebu.“ Pod rěčmi: „vezati i rěšiti“ ima se pako uprav duhovna glavarska vlast razuměvati, kao što slědi koje iz samoga saveza toga města, koje iz običnoga u iztočnjakah govora, po kojem se izrazî: „vezati i rěšiti“ u priliki naznačuje vladanje. Za potonje razjašnjivanje toga města služi jošte navlastito Luk. 10, 16.: „Tko vas sluša, mene sluša, a tko vas prezire, mene prezire; tko pak mene prezire, prezire onoga, koji me je poslao;“ kao i Iv. 20, 21.: „Kao što je mene Otac poslao, i ja vas pošiljem,“ t. j. isto punomoćje, koje je meni Otac dao za utemeljenje i upravljanje njegove cèrkve, sada i ja vam podĕljujem.

Apoštoli su se ovom od Boga danom vlasti vazda i služili; oni su izvèršivali vlast zakonotvornu; dočim su se u skupštini u Jerusolimu skupili, izjavili da židovski zakon obredni više neveže, te, kako se sami izraziše, u duhu svetom tvorili odluke, koje spadaju na svukoliku cèrkvu, zahtěvajući od vĕrnikah, da ih obdèržavaju. (Děla ap. 15.)

Tako je i Pavao obćini u Korintu dao razne propise, što se tiče načina, kako treba službi Božjoj pribivati, pa i opet zapovědimice. „To je“, kaže, „moja zapověd.“ (1. Kor. 11, 17.) Na isti su način izvèršivali apoštoli vlast kaznenu. „Pèrvlje sam rekao, i velim, kano nazočan, premda sad odsutan, onim, koji su prije sagrěšili, i svim ostalim, da, ako opet dojdem, neću praštati.“ I odmah nakon toga; Zato pišem to odsutan, da nazočan strože nepostupam po vlasti, koju mi je dao Gospod za gradjenje, a ne za rušenje.“ (2. Kor. 13, 2. 10.) Kod iste obćine Korintske izključuje čověka, koji si je oskvèrnio rod, iz cèrkve (1. Kor. 5, 3—5.) a kasnije ga opet prima, kad se je bio poboljšao. (2. Kor. 2, 5—8.)

2. Apoštolom podĕljena vlast glavarska imala je po volji Isukèrstovoj prejti na njihove zakonite naslědnike. Jerbo ako je cèrkva u obće imala obstati, treba da obstoji sa svimi pèrvobitnimi sućnimi uredbami svojimi. Nu uredba glavarske vlasti očevidno je něšto posve sućna, budući ju zahtěvaju potreboće, koje su u sva vremena iste.

Vidi se takodjer iz jasnih městah svetoga pisma, da su apoštoli dobivene od Isukèrsta vlasti rukopolaganjem i sbilja prenosili na biskupe, koje su si na različitih městih postavili za naslědnike. U besědi, kojom se je opraštao u Miletu, nesamo što je sv. Pavao sakupljenim biskupom maloasijskim priznao vlast upravljati cèrkvom, nego je i rekao, da im je ta vlast dana odozgora. „Pazite na sebe i na svekoliko stado, u kojem vas je duh sveti postavio za biskupe, da upravljate cèrkvom Božjom, koju si je stekao kèrvju svojom.“ (Děl. ap. 20, 28.)

Osobito jasna svědočanstva za vladnu vlast biskupah podaju nam poslanice na Tita i Timotheja, od kojih onaj bijaše biskup na Kreti, a ovaj u Efesu. Sr. Tit. 1, 5.: „Toga radi ostavih te na Kreti, da ono što je ostalo urediš, i postaviš

Digitized by Google

po gradovih starešine, kao što sam ti ja (ustmeno) naložio.“ „Navěštaj slovo, nastoj sgodno i nesgodno, kori, prosi, k a z n i u svoj stèrpljivosti i nauku.“ (II. Tim. 4, 2.).

Prama tomu zovu se biskupi od najdavnijih vremenah glavari cèrkveni (vladike) i kao takvi obćenito se priznavaju. Sv. Ignatij, biskup Antiohijski, koji je bio jošte učenik apoštola Ivana, uvažava gotovo u svih svojih sedam raznim cèrkvam Asijskim pisanih poslanicah osobito vlast i ugled biskupah. „Koga god“ — kaže u poslanici na Efežane — „koga god gospodar pošlje da upravlja njegovom porodicom, moraju ga primiti kao onoga, koji ga pošilje, s toga je jasno, m i m o r a m o b i s k u p a p a z i t i, kô s a m o g a G o s p o d i n a.“ Na inom městu. „Tèrsimo se, da nebudemo proti biskupu nepokorni, da se Bogu pokoravamo.“ Tralljanom piše: „Jer kao kad ste vi biskupu podložni, kao Isusukèrstu, to vi očito živite ne po ćudi ljudskoj, nego po ćudi Isukèrstovoj, koji je nas radi umro, da oni, koji u njegovu smèrt věruju, smèrti izběgnu.“ Magnesijanom: „Kao što dakle nije Gospod ništa bez otca činio, sjedinjen vazda š njim, niti po sebi niti po apoštolih, tako valja da niti vi ništa nečinite bez biskupa i presbyterah.“ U poslanici na Smyrnjane: „Gdě je biskup, tu treba da bude i pnk, kô što je ovdě, gdě je Isukèrst, i cèrkva katolička.“ Suvremenik njegov pa takodjer još apoštolski učenik, sv. K l e m e n t R i m s k i, opominje u poslanici na Korintjane na jednaki način na pokornost prama glavarom cèrkvenim, biskupom, koje zove προηγούμενοι, budući se ugled njihov, kao levitsko sveštenstvo staroga zavěta, osniva na uredbi božjoj, i biskupi se smatrati imaju kao naslědnici apoštolski. „I apoštoli spoznaše po gospodu našem Isukèrstu, da će za časti biskupske službe prepirka nastati, te s toga razloga, znajući posve dobro u napréd, postaviše rečene za svoje naslědnike i ustanoviše za budućnost pravilo naslědja, da, kad ovi usnu, ini sposobni muževi u město njih njihovu službu cèrkvenu zadobe.“

§. 179.

4. Isukèrst je u cèrkvi svojoj ustanovio pèrvenstvo (primat), koje je predao sv. Petru i njegovim zakonitim naslědnikom.

Isukèrst, nevidljiva glava cèrkve, postavio je vidljivoj cèrkvi svojoj, da joj se jedinstvo i sloga učvèrsti, u osobi svetoga Petra i njegovih potonjih naslědnikah vidljiva glavara. 1. Isukèrst je Petru podělio pèrvenstvo u svojoj cèrkvi, jerbo je na njem, kako se kaže u sv. pismu, sagradio si cèrkvu kao na stěni, njemu je predao najvišu vlast ključevah, njega je postavio za pastira svojim janjcem i ovcam. Svi ovi različni izrazi znamenuju u sućtvu isto, naime pèrvenstvo nad svomkolikom cèrkvom.

a. Kao što se Petar od svih apoštolah odlikovaše krěpkom věrom i gorućom ljubavju, tako je i on od Isukèrsta bio odlikovan. Odmah kako ga je Gospod pozvao, promèni mu, označivajuć buduću njegovu čast, ime Simun u Ke-

Digitized by Google

phas iliti Petar (stènjak); dok što pita ili ište, svagda se najprije ili osebice na njega obratja; njega čini navlastito svědokom svih svojih dělah, naukah i čudesah; njega pošilje, da nadje novac za porez i da ga plati za sebe pa i za njega; za njega se posebice moli u borbi smèrtnoj, da neizgubi věre; njemu najprije noge pere; njemu se poslě uzkèrsnutja osebice prikaza; njemu proriče da će na križu umèrti. Tako očevidno odlikovanje nebi nam se smělo slučajno činiti, kad nas i nebi ina města iz svetoga pisma još jasnije obavěštala. Takvo se město nahodi Mat. 16, 17.—19. Kad je naime na pitanje gospodnje, za koga ga učenici dèrže, Simun Petar, kao obično, pèrvi rěč prihvatio te mu odgovorio: „Ti si Kèrst, sin Boga živoga“; odgovoriv Isus reče mu: „Blažen si, Simunè, sinu Jonin; jer ti put i kèrv neobjavi, nego Otac moj, koji je na nebesih; a ja tebi kažem: Ti si Petar i na toj stěni sagradit ću cèrkvu svoju i vrata paklena neće je nadjačati. I tebi ću dati ključeve kraljestva nebeskoga. Štogod svežeš na zemlji, bit će svezano i na nebu, i štogod razrěšiš na zemlji, razrěšeno će biti i na nebu!“

Ponajprije treba primětiti, da se rěči: „i na toj stěni“, i po pravilih slovničnih, i po čitavom savezu mislih samo na Petra mogu odnositi, a ne na věru, koju je on očitovao, il pak na Isukèrsta. Jer kad se veli: „i na toj stěni“, zaime „toj“ očito pokazuje na stěnu, o kojoj je već bio govor. Nu neposredno prije nazva Isus Petra stěnom; jer jer je syrski govorio, a u syrskom jeziku kaže se Petru: „Kipha“ (sr. Iv. 1, 42.). A Kipha znači: stěna. Gospodin je *dakle* rekao: „Ti si kipha i na toj kiphi“; ili latinski: tu es petra et super hanc petram etc., odakle slědi, da se rěčca „hanc“ samo na Petra, koji je ozvan stěnom, odnositi može. Da nije latinski prevodilac preveo: tu es petra, nego tu es Petrus, razlog je tomu, što je slědio gèrčki tekst; da pako gèrčki prevodilac nije preveo: σὺ εἶ πέτρα, nego město toga: σὺ εἶ πέτρος, razlog je tomu, što u Gèrkah i πετρα i πετρος znamenuje kamen iliti stěnu, a prikladnije se činilo, Petru mužko nego li žensko ime naděti. Nu drugi put nehtěde opet reći, ἐπὶ τῷ πέτρῳ, jer bi to bilo dvolično, već ἐπὶ τῇ πέτρᾳ, jer poslědnje samo stěnu znamenuje.

Ali i sav savez mislih dopušta samo to odnošenje. Ta kakov bi bio savez medju stavkom: „ti si stěnjak“, i stavkom: „na toj stěni sagradit ću cèrkvu svoju“, ako stěna nije onaj stěnjak Petar, nego Isukèrst ili izrečena unj věra? Pa gdě je nagrada Petru, kojemu se ipak ima očevidno nagrada uděliti za njegovo visoko očitovanje? Nadalje, Gospod počima rěčmi: „Blažen si, Simune, sinu Jonin“, a dočima rěčmi: „Tebi ću dati ključeve kraljestva nebeskoga.“ Kako bi dakle bez svakoga saveza bio čitav govor, kad bi Gospod odskočiv u govor od Petra, tuděr sebe samoga ili sve věrnike stavio cèrkvi svojoj za vidljiv kamenit temelj, pa onda opet vrativ se odmah k Petru, njemu da preda ključeve kraljestva nebeskoga!

Smisao dakle čitavoga města može samo ovaj biti: Isukèrst, da nagradi Petru toli odlučno izjavljenu věru, obriče mu, da će ga u jednaki odnošaj prama svojoj cèrkvi staviti, u kakovu stoji temeljni kamen prama sgradi, t. j. da će na

Digitized by Google

njem, kao na svojem neoborivom temelju njegova cèrkva stojati i da će po njem u jedinstvu dèržana biti, tako da jê nasèrti paklenih silah neće nikad nadjačati moći. Poslèdnjimi pako rèčmi: „Tebi ću dati ključeve kraljestva nebeskoga“ obećava mu najvišu vlast nad svojom cèrkvom, koja se baš vlaštju ključevah označuje (sr. izraze prema tomu Očit. 1, 18. 3. 7.). Poslèdnje je rèči Isukèrst istina i ostalim apoštolom rekao, hoteć i ovim njihov dèl od duhovne vlasti odmèriti, pòšto ju je Petru obaška, te u mèri neograničenoj podèlio. „Jerbo svi“ — veli učeni biskup Bossuet — „primaju istu vlast, svi od istoga izvora, nu ne svi u istom stupnju, niti u istom obsegu. Jer ju Isukèrst dèli u onolikom stupnju, kako mu se svidi, i vazda na takov način, koji je najprikladniji, da učvèrsti jedinstvo cèrkve. Zato počima kod pèrvoga, i u pèrvom tvori sve. On sám razvija ono, što je samo jednomu dao u najmudrijem redu.“

U to je slèdio pad Petrov, dočim je gospodina svoga tri puta zatajao. Nu kako je bèrzo duboko pao, tako se je opet bèrzo opet digao. A Isukèrst je pomilovav ga opet mahom, potvèrdio i izvèršio poslè uzkèrsnutja svoga, što mu bèše obećao na navedenom mèstu. Prikazav se naime izza uzkèrsnutja apoštolom tretji put na jezeru Tiberiadskom, uzazve Simuna Petra tri puta da mu očituje svoju ljubav (besèda sa Simunom i uzazov, da mu tri puta očituje ljubav, odnosi se poněšto na trikratno njegovo zatajavanje) i na svako ovo očitovanje odgovori spasitelj; na pèrva dva očitovanja s nalogom, da mu pase janjce, na poslèdnje s nalogom, da mu pase ovce. Sr. Iv. 21, 15.—18.: „Simune Ivanov“ — reče mu — „ljubiš li me više nego ovi?“ Petar mu odgovori: „Dà, gospodine, ti znaš, da te ljubim!“ Veli mu: „Pasi janjce moje.“ Opet mu reče: „Simune Ivanov, ljubiš ti mene?“ Veli mu; „Dà, gospodine, ti znaš, da te ljubim.“ Reče mu: „Pasi janjce moje.“ Kaže mu tretjom: „Simune Ivanov, ljubiš li me?“ Žalostan posta Petar, što mu tretjom kaže: ljubiš li me? pa mu reče: „Gospodine ti sve znaš, ti znaš, da te ljubim.“ Reče mu: „Pasi ovce moje.“

Time preda Isus Petru za sbilja pèrvenstvo nad svom cèrkvom, i nad glavari cèrkvenimi, koji se tu ovcami naznačuju, i nad podložnici, koji se janjci označivaju. Izraz pèrvenstvo znamenuje pravo uzevši baš isto, što izraz vlast ključevah, naime vèrhovnu duhovnu vlast vladnu.

Ako je pako, kao što se jasno vidi iz rečenoga, Isukèrst Petra sbilja cèrkvi za glavara postavio, time mu je takodjer sva ona práva i vlasti predao, koje mu potrebite bijahu za ovèršivanje njegove časti: právo, da može naredbe davati valjane za svu koliku cèrkvu, ili jih opet ukidati; da bdije nad obdèržavanjem tih naredbah; neposlušne da kazni izključivajuć ih tja iz cèrkvene obćine; u obće da sve ono čini i naredjuje, što je potrebno ili koristno za dizanje, za obstanak i za uzveličavanje cèrkve, za uzdèržanje njezina nauka i jedinstva.

b. Petar je poslè uzašaštja Isusova na nebo Bogom dano pèrvenstvo u cèrkvi u istinu i izvèršivao. On je odmah poslè Isusova uzašaštja na nebo izbiranje jednoga nova apoštola rukovodio; on se je na pèrvi duhovski dan pèrvi javno pokazao i na věru obratio do 3000 dušah; on je pèrvi s Ivanom Isusova imena radi suprotivštine tèrpio; on je pèrvi obrativ Kornelija poganom otvorio kraljestvo nebesko; on je kako veli sv. Zlatoust, kao vojvoda u vojski sve obćine

Digitized by Google

obišao da ih utvèrdi u věri; on je pèrvi dao odlučni svoj glas, kad je u pèrvoj skupštini apoštolskoj prepirka nastala o tom, da li jošte veže židovski obredni zakon; jednom rěči: on je u svih cèrkvenih stvarih svim ostalim apoštolom prednjačio kô vodja. Njega su u tom svojstvu i ostali apoštoli priznali; jer njega metju u svih popisih apoštolah na čelo (Mark. 3, 16. Luk. 6, 14. Děl. ap. 1, 13.); pače ga Matej 10, 2. imenuje izrěkom pèrvim, premda nije bio pèrvi pozvan za apoštola (sr. Iv. 1, 40.); š njim su u zajednici vazda učili i radili.

2. Isukèrst htěde, da pèrvenstvo po njem u cèrkvi osnovano za sva vremena obstoji, te svagda na naslědnika svetoga Petra prejde. Naslědnik je dako svetoga Petra svagda biskup u Rimu, gdě je sv. Petar mučeničkom smèrti umro. Dakle je vazda biskup rimski, papa, po uredbi božjoj vidljiva glava svekolike cèrkve i Isukèrstov naměstnik na zemlji.

a. Pèrvenstvo Isukèrstom ustanovljeno bijaše posve sućna uredba cèrkve, buduć ga sám Isukèrst k tomu odredio, da bude cèrkvi temeljnim kamenom i jediništem. Ako ima dakle cèrkva po volji Isukèrstovoj obstati, treba za cělo da i ova svedjer jednako sućna i nuždna njezina uredba, njezin temelj, središte njeno i jedinište obstoji. Pače, za dobe apoštolske, kadno je svaki pojedini apoštol imao dar nepogrěšivosti, kadno je cèrkva imala i manji obseg, kadno je pojedine cèrkve i njihove glavare čvèrst vez ljubavi vezao, nebijaše ni onoliko od potrebe takvo podupiralište i jedinište, kako kasnije, gdě su tolike krive věre nastale, gdě su se čitavi narodi cèrkvi pridružili te su sbog daljine městah i različnosti mněnjah veće i silnije bile pogibelji k razpadanju. S toga nije mogao Gospod pèrvenstvo osnovati za kratko vrěme apoštolsko: nego pače valja da ga je ustanovio za sva vremena, dok bude i cèrkva obstojala. Zato ono nije moglo s Petrom umèrti, nego je moralo kanoti s rukuh u ruke na sve njegove naslědnike prejti. A zakonita naslědnika imaše Petar uprav na onoj biskupskoj stolici, koju je, kao što utemeljio, tako i na poslědku posědovao, na biskupskoj stolici u Rimu. Zakoniti dakle vlastnik ove stolice naslědnik je Petrov u pèrvenstvu nad svomkolikom cèrkvom.

b. Biskupi su rimski i sbilja od početka cèrkve vèrhovnu vlast nad cèrkvom izvèršivali, pa právo toga izvèršivanja bijaše im s druge strane od početka svedjer neokèrnuto i bez prigovora priznavano.

Kad se je u p è r v o m věku te još za života sv. Ivana kèrstjanska obćina u Korintu, tužnim razkoljem razdvojena, obratila na svetoga Klementa u Rimu, tretjega naslědnika sv. Petra, pa ga prosila sa savět njegov i pomoć, usliša *jim* molbu, nagovarajuć u poslanici razcěpkanu u stranke obćinu svom važnostju svoga ugleda na mir i slogu.

U d r u g o m věku pokaza se papa Viktor glavom cèrkve proti tako nazvanim quartodecimanom (asijskim biskupom, koji su uzkèrs svetkovali proti običaju rimske cèrkve na 14. měseca nisana zajedno sa Židovi), dočim im se pače kaznom izobćenja iz obćine kèrstjanske grozio; u t r e t j e m věku Dionysij proti krivověrcu Pavlu Samosatjaninu: u č e t v è r t o m Sylvester i Julij proti Arianom, i tako dalje sva slědeća stolětja.

Digitized by Google

Valjane dokaze, da su rimski biskupi svedjer priznavani bili za pèrvake svoj kolikoj cèrkvi, nalazimo takodjer već u najdavnija vremena. Često već napomenuti apoštolski otac Ignatij Antiohijski, koj u svojih poslanicah onako glasno biskupsku čast brani, podaje jednako glasno svědočanstvo za pèrvenstvo rimskoga biskupa, dočim sve cèrkve čeloga světa, koje pojedine svoje imaju jedinište u svom biskupu, u rimskoj cèrkvi, kano u zaglavi njihovoj, u jedno skopčane smatra, te poslědnju u poslanici njoj pisanoj pozdravlja kanoti προκαθημενην της αγαπης t. j. kao predstojnicu ljubavnomu savezu svega kèrstjanstva. Iz drugoga věka podaje Irenej, kojega Theodoret světlom zapadne cèrkve zove, rimskoj cèrkvi prednost, koja ju nada sve ostale uzvisuje, veleć, da se s tom cèrkvom poradi njene veće prednosti (propter potiorem principalitatem) svaka druga u věri slagati mora, buduć u njezinu predavanju predavanje svih inih cèrkvah.

Iz tretjega věka piše sveti Cyprian karthažki, Ignatij zapadne cèrkve, da je u Rimu glavna cèrkva, od koje izlazi sve sveštensko jedinstvo, te zove tu cèrkvu majkom i korenom svih ostalih, a njena biskupa naměstnikom Petrovim (Vicarius Petri), vremenitim vlastnikom njegove stolice, s kojom je pèrvenstvo njegovo skopčano, i koja je Isukèrstom odredjena, da oko nje jedinstvo cèrkveno kolo svoje vodi. Pape su takodjer na obćenitih saborih cèrkvenih, od kojih pèrvi bijaše u Niceji, ili sami glavom ili preko poklisarah svojih predsědali (obćeniti sabor cèrkveni u Efesu [g. 431.] zove tadanjega papu Coelestina I. izrěkom glavom cèrkve i naslědnikom sv. Petra); smatrani bijahu takodjer vazda i kao vèrhovni zakonotvorci, i kao vèrhovni učitelji i zaštitnici prave věre, suglasje u věri s věrom rimskoga biskupa dèržano bijaše svagda znakom prave apoštolske věre; te pristup njegov k nauku kojemu steče mu pobědu u očijuh svega kèrstjanstva. Napokon je, kao što pověst svědoči, navlastito nad rimskom cèrkvom osobita zaštita božja bdila. Pored nje rušili su se tečajem věkovah gradovi i dèržave, narodi dolazili i izčezavali, i sama někoć toli cvatuća boravišta kèrstjanstva u Asiji i Africi, divljimi muhamedanskimi čopori poplavljena, stubokom su prevèrnuta; nu Rim osta Rim; ova cèrkva svim je buram vremena pèrkosila te se izvèršila na njoj do slovca rěč Gospodnja: „Udari daždj, i dodjoše vode, i dunuše větrovi, i udariše u kuću: nu ona nepade, jer je bila na stěni sagradjena.“ (Mat. 7, 25.).

§. 180.

III. Znakovi prave cèrkve Kèrstove.

Buduć Isukèrst cèrkvu svoju kao vidljivu osnovao, te hotio, da ljudi svih vremenah u nju stupe i tu za spasenje si rade, obiléži ju ujedno někimi razlučujućimi bilézi, po kojih se može u sva vremena kao prava cèrkva Isukèrstova spoznati. Ovi pako razlučujući bilézi prave cèrkve Isusove, nazvani takodjer znakovi cèrkve Kèrstove, mogu se lahko izvesti iz uredbe i ustrojstva, koje je Isukèrst, kao što malo pèrvlje dokazasmo, cèrkvi svo-

Digitized by Google

joj pèrvobitno podělio: jesu naime četiri u Nicejskom věrovanju uvažena znaka jednosti, svetósti, katoličtva i apoštolstva (credo in unam, sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam).

1. Isukèrstova je cèrkva jedna, te se kao takva pokazuje jednoštju nauka i věre, jednoštju svetih otajstvah i bogoslužja, pa jednoštju vidljive glave.

Tom jednoštju pokazuje se cèrkva kao věrna prilika jednoga gospodina i Boga, òtca svih ljudih, kao obladalica grěhom učinjenoga razdora, koji je poganske narode i božtva njihova dušmanski medju sobom dělio, i kao majka onoga mira, koji je Kèrst s neba donio i kojim je ljude i s Bogom i medju sobom opet sjedinio, jednom rěčju ona se tim pokazuje kao pravi sposonosni zavod, jer je grěh razdor i razkolje, spasenje je usuprot mir i jedinstvo. Ukidati dakle jednost cèrkve reći će ukidati i samu cèrkvu te sućni plod odkupljenja opet ništiti; s toga se pravedno u sv. pismu opetovano svom silom odvratjaju věrnici od svakoga razkolja i nesloge a na slogu opominju.

Sr. I. Kor. 1, 10.: Molim vas pako bratjo imenom gospoda našega Isusa Kèrsta: da svi isto govorite, i nebudu medju vami razkolja, nego da budete savèršeni u istoj misli i istom mněnju. I. Kor. 12, 12. ss.: Jer kao što je tělo jedno, a uda ima mnoga, pa premda su mnoga uda těla, ipak su jedno tělo: tako i Kèrst. Jerbo smo jednim duhom mi svi u jedno tělo kèrsteni, i Židovi i *pogani*, i robovi i slobodni, te smo svi jednim duhom pojeni. Efež. 4, 3.—6.: Nastojte da zadèržite jedinstvo duha vezom mira. Jedno tělo, i jedan duh, kao što ste pozvani k jednoj nadi vašega zvanja. Jedan gospodin, jedna věra, jedno kèrštenje; jedan Bog i otac svih, koji je vèrhu svih, i kroz sve, i u svih nas.

1. Cèrkva je sveta; a sveta je i u utemeljenju svojem, i u svèrhi i u sredstvih, koja vode k toj svèrhi; jerbo Bogom utemeljena i Bogom ravnana jedinu ima svèrhu ljude k Bogu voditi i s Bogom ih sjediniti, pa uprav se u tom sjedinjenju osniva sva svetost. Tu pako svèrhu, odgajati ljude za svetost, cèrkva postigava izvèršavajuć tri službe, koje joj Isukèrst u taj cilj predade: navěštanjem svetoga nauka Kèrstova, obavljanjem kèrstjanskoga bogoštovlja i dělјenjem Kèrstom ustanovljenih sredstvah milostih, svetih sakramentah, napokon vodjenjem i upravljanjem věrnikah u svetoj stegi i redu.

Oni članovi cèrkve, koji cèrkveni nauk valjano u se primaju, koji se njenimi sredstvi milostih věrno i gorljivo služe, te se njezinu materinskom upravljanju u směrnoj poslušnosti pokoravaju, i sbilja se svete, pa su se u vremena bezbrojni u krilu njezinu za sbilja i posvetili, ter su kao takvi nesamo od ljudih, nego i od

Digitized by Google

Boga darom čudesah priznani i proslavljeni. Usuprot je mněnje Novatianah (u tretjem věku), i Donatistah (u četvèrtom věku), kao i misao potonjih učiteljah krivověrstva, kao da cèrkva od samih svetacah sastoji pa nesmije u svom krilu grěšnike tèrpljeti, u očitu protuslovlju s naukom Kèrstovim, koji si cèrkvu prispodablja njivi, na kojoj pored pšenice i kukolj raste (Mat. 13, 24. ss.), i mreži, u kojoj ima i nevaljalih i dobrih ribah (Mat. 13, 47. ss.).

Sr. Efež. 5, 25.—27.: „Kèrst je ljubio cèrkvu, i sama sebe predao za nju, da ju posveti očistiv u vodenoj kupelji po rěči života, da si on sam učini cèrkvu slavnu, neimajuću ljage, ili mèrske ili šta takova, nego da bude sveta i neomèrljana.“ Apoštoli zovu kèrstjane, članove cèrkve, takodjer uprav svetci (Rim. 1, 7. 1. Kor. 1, 2.) i Petr. 2, 9.).

3. Cèrkva je katolička iliti obćenita, i to obćenita a) glede prostora, buduć odredjena, neozlediv joj jednosti, da se prostire po svemkolikom světu i da u se prima sve narode; b) obćenita glede vremena, jer ima trajati za sva vremena, i napokon c) obćenita glede nauka i uredabah svojih, buduć da prama nalogu Gospodnjemu sav nauk Kèrstov neokèrnjen čuva i navěšta, i njega se čvèrsto dèrži, što je Isukèrst ustanovio.

Mat. 28, 19.—20.: „Idući učite sve narode, kèrsteći jih u ime otca, i sina, i duha svetoga, učeći jih obdèržavati sve, što god sam vam zapovědio, i eto ja sam s vami sve dane do konca věka.“ Děl. apošt. 1, 8.: „Dobit ćete krěpost duha svetoga, koji će dojti na vas, i bit ćete mi svědoci u Jerusolimu i u svoj Judeji i Samariji i do nakraj zemlje.“ S toga je sveti Augustin (u ps. 47.) slaveć cèrkvu, ovako ju oslovio: „Srećna cèrkvo, kad oko svoje digneš i pogledom svèrneš po zemlji, vidiš baštinu svoju razprostrtu do nakraj kruga zemaljskoga.“

4. Cèrkva je Kèrstova apoštolska; jer je osnovana na apoštolih a navlastito na svetom Petru, kojega je Isukèrst stěnom cèrkve svoje učinio; pa na apoštolih osnovana može kao takva samo na njih obstojati, kao što može sgrada samo na svom temelju obstati. Taj pako bilég apoštolstva po tom izlazi na vidělo na cèrkvi, da u njoj naslědje apoštolsko neprekinuto obstoji, te se i trovèrstna služba, koju je Kèrst apoštolom predao, u naslědnicih apoštolskih svagda nastavlja.

Efež. 2, 19. 20.: „Dakle već niste gosti i tudjini, nego ste sugradjani svetacah i domari božji, sagradjeni na temelju apoštolah i prorokah, buduć sam Isukèrst glavni kamen uglovnjak.“ I Mat. 16, 18.: „Ti si Petar, i na toj stěni sagradit ću cèrkvu svoju itd.“

Digitized by Google

Poglavje drugo.

§. 181.

Rimo-katolička cèrkva prava cèrkva Isukèrstova.

Buduć Isukèrst samo jednu cèrkvu te oyu kao vidljivu cèrkvu utemeljio, slědi sasvim naravno, da od postojećih religioznih zadrugah kèrstjanskih samo jedna pravom cèrkvom biti može.

Ova pako prava cèrkva jest cèrkva rimo-katolička; jer to slědi neposredno iz onoga, što smo u oba prediduća poglavja razpravljali o utemeljenju jedne vidljive i neprekinuto obstojeće cèrkve, o njezinu ustrojstvu i uredbi, te o znakovih njenih.

1. Rimo-katolička cèrkva prava je cèrkva Isukèrstova, buduć ona jedina izmedju različitih religioznih zadrugah neprekinuto od Isukèrsta kroz sva vremena obstajala.

Buduć naime, da sám Isukèrst veli, da cèrkvu njegovu vrata paklena neće nadjačati, nemože se družtvo, koje nije već od Isukèrsta obstojalo, imalo inače kako mu drago sjajnih svojstvah, priznati pravom cèrkvom Kèrstovom. Nu izmedju sada obstojećih religioznih družtvah kèrstjanskih nije nijedno van rimo-katoličko, koje do Isukèrsta i apoštolah siže, pače se može od svih potonjih njihov postanak dá i dan i sát potanko naznačiti.

Taj potonji postanak ostalih družtvah očevidan je i jasan bilég njihove neistinitosti. Pověst prošlih věkovah neda se nikako proměniti, i nitko si nemože bez prodèrzljivosti prisvajati predakah, kojih neima.

2. Rimo-katolička cerkva jedina je prava cèrkva Kèrstova, jer je jedina još onako sućno uredjena, kako je Isukèrst svoju cèrkvu uredio.

Jerbo očevidno samo ona cèrkva može biti cèrkva Isukèrstova, koja je još onako sućno uredjena, kako je Isukèrst svoju cèrkvu uredio, nebuduć inače cèrkva Isukèrstova. Izmedju obstojećih pako kèrstjanskih religioznih družtvah ciglo je rimo-katoličko gore opisanu pèrvobitnu uredbu neokèrnjenu sahranilo; jer negledeć na ine sastojine te uredbe, nije nijedno ino religiozno družtvo pèrvenstvo Petrova naslědnika sačuvalo, s toga nijedno od njih nestoji više na temelju, na kojem je Isukèrst svoju cèrkvu sagradio.

Digitized by Google

U ostalom što tu rekosmo, potvèrdjuje nam posve očito i povèst. Jer baš ona družtva religiozna, koja su odbacila pèrvenstvo, izgubiše s tim središtem jedinstva takodjer svu samostalnost, svako poticalo i sav život, tako da su nalik granam od ovoga stabla odsèčenim. Pa dočim su n. p. razkolničko-gèrčka cèrkva i inglezka visoka cèrkva sasvim obumèrle, predstavljaju nam usuprot ine protestantske slèdbe priliku najbèdnijega razdora, te su nalik bujici sve sobom zanosećoj. Naprotiv tomu mir s kretanjem, postojanost sa živim poticanjem, red s pravom slobodom samo se ondè nahodi, gdè se još čvèrsto dèrže živa središta, Petrove stène.

3. Rimo-katolička cèrkva jedina je prava cèrkva Isukèrstova, buduć ona sama gorerečene znakove cèrkve Isukèrstove ima: jednost, svetost, katoličtvo, apoštolstvo.

Rimo-katolička cèrkva ima za sbilja ove znake; buduć a) jedna; jerbo su svi njezini članovi spojeni vezom iste věre, * obdèržavanjem istoga bogoštovlja, osobito žèrtve sv. mise, istimi sedmimi svetimi sakramenti, napokon istom glavom, rimskim papom, koji je obći otac svemu kèrstjanstvu, i koji kao čvèrsta živa karika čitavu verigu pojedinih članovah spaja i njih sve u živu jednost veže. **

* Buduć věra temeljem svemu kèrstjansko-nabožnomu življenju, suglasje s cèrkvom u věri pèrvi je i najpotrebitiji uvèt za svakoga, koji hoće da joj bude član, tako da se on, koji hotomice zabacuje ili neče ma samo jedan cèrkveni nauk věre, izključuje iz njena obćinstva. Toga su se načela, koje se u ostalom na naravi same stvari osniva, od vajkada u cèrkvi čvèrsto dèržali. Od apoštolah primljenu věru, veli sv. Irenaej (adv. haer. I. 10. n. 2.), čuva cèrkva brižljivo, premda po svem sionom světu razpèršena, kan da samo u jednoj kući stanuje, te ju věruje, kan da ima samo jednu dušu i jedno sèrce, pa navèšta i predaje jedno te isto, kan da ima samo jedna usta. Jer ako i jesu jezici na zemlji različiti, ipak je moć predavanja jedna te ista. Pak niti u Germaniji utemeljene cèrkve nevèruju drugo niti nenaučaju drugčije, niti cèrkve u Iberiji, niti u Galliji, niti na iztoku, niti u Misiru, niti u Lybiji, niti u sredini světa utemeljene; nego kao što je Bogom stvoreno sunce u svem světu jedno te isto, tako světli i navèštanje istine svagdè i razsvětlja sve ljude, hoji hoće k poznanju istine da dodju.

** „Jedno tělo" — piše sv. Cyprian u spisu „de unitate ecclesiae" — „Jedno je tělo i jedan duh, jedna nada zvanja našega, jedan gospodin, jedna věra, jedno kèrštenje, jedan Bog. Ovu jednost moramo mi dèržati i štititi, mi biskupi, koji imamo u cèrkvi prednost, da predstavljamo i biskupstvo kao jedno i nerazdiono. Nitko neka nevara bratje lažju, nitkò neka neizkrivljuje nevèrnom varkom istinu věre. Biskupstvo je jedno, od čèga svaki dèrži dèl jamčèć za cèlo. I cèrkva je jedna, koja se bujnom plodovitosti daleko do množtva razširava, kao što su suncu mnogi traci, ali samo jedno světlo, kao što su mnoge svèrži,

Digitized by Google

nu samo jedno stablo na čvèrstu korenu osnovano, i dočim iz jednoga vrela vèrlo mnogi potoci teku, premda se čini, da se iz obilja iztičuće gromadu mnogobrojno množtvo razlěva, ipak se u izvoru jednost čuva. Odtèrgni sunčani trak od těla njegova: jednost světla neda se děliti. Odkini od dèrva svèrž: odkinuta svèrž nemože više življeti. Razstavi od vrela potok: usahnu oděljen. Tako razprostire i cèrkva Gospodnja, světlom razasjana, trake svoje po svem sionom světu; nu samo je jedno světlo, štono se svakamo izlěva, pa se jednost těla nerazpada. Svèrži svoje pruža u obilatoj snazi životnoj preko čitave zemlje; iz krila siplje na daleko obilno tekuće potoke; ipak je samo jedna glava, i jedan izvor i jedna majka, bogato blagoslovljena plodnim. naraštajem. Iz njezina se krila radjamo, njezinim mlěkom gojimo, njezinim duhom oduševljujemo.«

b) Rimo-katolička je cèrkva sveta: jer joj je utemeljitelj svet, svet njen vodilac i ravnatelj; svetost je jedina svèrha, koju svojim članovom naznačuje, sveta su napokon sva sredstva, kojimi članove svoje k svèrsi vodi: nauk njezin, sakramenti, bogoštovlje, njen hierarhijski red i uredba. Iz njena su takodjer krila materinskoga u svako doba izašli mnogobrojni sveti, koje je sam Bog čudesi za takve priznao i odlikovao.

c) Rimo-katolička cèrkva pravom se imenuje katoličkom iliti obćenitom; jer je obćenita neprestanim i neprekinutim obstankom; obćenita je razširenjem svojim medju sve narode, kao i neokèrnjenim čuvanjem i navěštanjem svega onoga, što je Isukèrst učio.

Augustin (ver. relig. 12. n. 12.): Čvèrsto se moramo dèržati věre kèrstjanske i zajedničtva one cèrkve, koja je katolička, i katolička se zove nesamo od svojih vlastitih članovah, nego i od svih svojih protivnikah. Jerbo i sami krivovèrci i razkolnici zovu, govoreći ne sa svojimi nego s inostranimi, bilo hotomice ili nehotomice — cèrkvu katoličku ne drugčije nu baš katoličkom. Jerbo nemogu biti razumljeni, ako ju onim imenom neimenuju, pod kojim je na cělom světu poznata.

Napokon je d) rimo-katolička cèrkva u istinu apoštolska; jer biskupi cèrkve katoličke dolaze valjalim redjenjem u neprekinutoj povorci za sbilja od apoštolah, tako da je katoličko biskupstvo u istinu samo nastavljeno apoštolstvo te se cèrkva jošte osniva na temelju apoštolskom.

Tertullian (de praescr. c. 32.): Neka dakle dokažu (krivovèrci) porekla cèrkvah svojih; neka razviju red svojih biskupah, tako po naslědstvih od početka tekući, da je pèrvi onaj biskup imao za početnika i predšastnika kojega od apoštolah, ili apoštolskih muževah, nu koji je s apoštoli uztrajao. Jer na taj način dokazuju cèrkve apoštolske svoje poreklo: kao što Smyrnska cèrkva navodi Polykarpa od Ivana naměštena; kako Rimska Klementa od Petra redjenâ i

Digitized by Google

kao što i ostale dokazuju, koje li imaju od apoštolah u biskupstvu postavljene apoštolskoga sěmena razploditelje.

Jedina rimo-katolička cèrkva izmedju svih kèrstjanskih družtvah religioznih ima ta četiri znaka; jerbo od ostalih religioznih zadrugah nije nijedna

jedna, buduć se nijedna od njih nedèrži čvèrsto središta jednosti Isukèrstom utemeljenoga, stěne Petrove.

Nijedna od njih nije

sveta, buduć da neima nijedna Isukèrsta za svoga utemeljitelja, nedosižuć nijedna njih do Isukèrsta; nijednu od njih neravna neposredno duh sveti, što je Isukèrst samo svojoj cèrkvi obećao; niti nijedna od njih neima podpunoma sva sredstva k posvetjenju.

Nijedna njih nije

katolička, jer nije nijedna kroz sva vremena obstojala, i nijedna nije čvèrsto dèržala, što je Isukèrst učio ili naredio; napokon nije nijedna njih

apoštolska, jer njih nijedna nedosiže do apoštolah, i u nijednoj se od njih nenastavlja pèrvenstvo sv. Petra i apoštolstvo.

Poslědak od svega rečenoga možc se izraziti ovimi rěčmi sv. Augustina (contr. epist. fundam. c. 4, n. 5.):

„Ima jošte mnogo, što me pravom dèrži u krilu cèrkve katoličke. U njem „me dèrži suglasje pukah i narodah, u njem me pridèržava ugled cèrkve, koji „čudesi utemeljen, nadom gojen, ljubavlju čuvan, drevnoštju je učvèršten; u „njem me pridèržava od pèrvenstva apoštola Petra, kojega je Gospodin poslě uz„kèrsnutja za pastira svojim ovcam postavio, do sadašnjega biskupstva neprekinuto obstojeće naslědstvo, pridèržava me napokon i samo ime katoličko, koje „nije bez razloga usred tolikih krivověrstvah jedino ova cèrkva začuvala, tako da, „kad bi se i svi krivověrci katolicî zvali, ipak nijedan njih, upitan od inostranca, „gdě se u katoličku cèrkvu skupljaju, nebi se usudio na svoju basiliku ili svoju „kuću pokazati."

§. 182.

Rimo-katolička cèrkva jedino spasonosna.

1. Ako je pako, kao što je dosele dokazano, rimo-katolička cèrkva sbilja prava i to jedino prava cèrkva Kèrstova, slědi, da se po pravu zove jedino-spasonosnom.

Buduć da naime, kako veli apoštol Petar (Děl. ap. 4, 12.): „u nikom drugom spasenja neima, niti nije drugo ime pod nebom

Digitized by Google

dano ljudem, po kojem da se spasimo", nego li ime Isus; to treba ona jedina prava cèrkva Isukèrstova, kanoti jedina prava dèljitelica stečenoga nam po Isukèrstu spasenja, da je i jedini spasovni zavod, ili, sto je isto, jedina spasonosna cèrkva; pa nelma nerazboritije i štetnije tlapnje, nego kad se komu tlapi, da je moći budi u kakovu obliku kèrstjanstva jednako dobro steći spasenje. S toga se je vazda od najdavnijih vremenah u cèrkvi čvèrsto dèržalo načelo: tko se odcèpi od zajedničtva cèrkve, odcèpi se od Isukèrsta, tko krati cèrkvi poslušnost, krati ju Kèrstu, i tko prezire njezina spasovna sredstva, sam se odkida od vrela milostih.

U tom smislu piše sv. Cyprian u spisu o jednosti cèrkve: „Isukèrstova vèrenica nemože se preljubom obezčastiti; ona je netaknuta i čista. Samo jednu kuću zna; svetost jedne sobe čuva s čistom stidljivostju. Ona nas spasava Bogu, ona prisvaja dècu, koju rodi, njegovu carstvu. Tkogod se dèli od cèrkve a preljubnici se privija, izključava se od obećanjah cèrkve, i tko cèrkvu zapušta, neće doći k nagradam Kèrstovim. On je stran, nesvet, neprijatelj. Jer nemože imati Boga za otca, koji neima cèrkvu za majku; i kao što on, koji bijaše izvan korablje Nojeve, neizbègnu pogibiji, tako nemože ni on pogibiji uteći, koji je izvan cèrkve."

Pa ako ima u cèrkvi i korova to nemože izpričati kamo li opravdati ičiji izstup iz zajedničtva cèrkvenoga. „Ako se čini, da ima korova u cèrkvi", veli isti cèrkveni učitelj u njekoj poslanici svojoj, „nesmije vendar niti věra naša, niti ljubav naša zato odpasti pa se napeljati dati, da se, korova radi, koji vidimo u cèrkvi, od cèrkve oddružimo osobom svojom. . . . Nastojmo i tèrsimo se, da budemo mi zlatni i srebèrni sudovi; a zemljane tèrti, pripada Gospodu, kojemu i jest zato železno žezlo uručeno. Sluga nemože biti veći od gospodina. Nitko si nemože prisvajati, što je otac sinu izključivo predao, tako, da bi tko mnio, da ima on vejaču, kojom će očistiti gumno, ili da može on sav korov od pšenice po čověčjoj domisli odlučiti. To je ohol odpor i svetogèrdna prodèrzljivost, u koju pada ništetna ludost. Pa dočim si prisvajaju gospodstvo preko zahtěvah blage pravednosti, iztèrgnu jih pogibija iz cèrkve; i dočim se uzdižu puni oholije, izgube, zaslèpljeni svojom nadutosti, světlo istine."

2. Nu stavkom: „extra ecclesiam nulla salus" (izvan cèrkve nejma spasenja), neizriče se nipošto odsuda vèrhu nezakrivljene bludnje. Tko plemenitom željom za istinom oduševljen, istinu iskreno traži, njemu se nemože upisati u grěh, ako je nebi našao. U obće cèrkva nesudi, dèržeć sebe jedino-spasonosnom, osobnu krivnju ili nekrivnju onih, koji su izvan nje ostavljajuć sud Gospodinu; nu ona želi sve predobiti i uvesti u jednu ovčarnu, da bude jedan pastir i jedna ovčarna, i blaženimi nazivlje one, koji, kano živa uda njezinu krilu utělovljeni, do konca svoga življenja kod nje uz-

Digitized by Google

traju, děleći njene žalosti i radosti, te od nje blagoslovljeni idu na drugi svět.

3. Da je stroga dužnost stupiti u krilo rimo-katoličke cèrkve i u njoj věrno uztrajati, bělodano je iz svega dosele rečenoga. Te kao što cèrkva sebe dèrži posrednicom spasenja; nemože nikoga te dužnosti odrěšiti, ili se odreći prava, tražiti, da se ta dužnost izpuni. Zato pošilje svake godine, prama nalogu božjemu, svakomu svoje věstnike, da po mogućtvu sve u jednu ovčarnu i oko jednoga pastira sakupi.

Poglavje tretje.

Odredba i zadaća (rimo-katoličke) cèrkve i njena božanstvena sposobnost, da izvèršava tu zadaću.

§. 183.

I. Rimo-katolička cèrkva naměstnica Isukèrstova u trovèrstnoj časti njegovoj.

1. Pod cèrkvom razuměva se ovdě cèrkva u najužem smislu, naime glavarska i učeća cèrkva, sastojeća od svih kolikih biskupah, koji s rimskim papom u obćenju stoje i njemu su pokorni. Odredba pako i zadaća ove glavarske i učeće cèrkve može se iz gore rečenoga neposredno izvesti, te u kratko tako označiti: da ima ona biti naměstnica Kèrstova u nastavljanju trovèrstne časti njegovc, proročke, sveštenske i kraljevske časti, da dělo njegovo, kojim obnavlja čověčanstvo, do poslědka svèta nastavlja i na pojedinih obavlja.

Isukèrst bijaše naime obnovitelj čověčanstva upravo izvèršavanjem ove trovèrstne svoje časti: Kao prorok navěštaše čověčanstvu spasonosnu istinu; kao sveštenik žèrtvova se za čověčanstvo te mu zasluži oproštenje grěhah i milosti potrebite za spasenje; kao kralj napokon satvori mudre zakone i naredbe, sposobne, da ljudsko pokolenjc vode k njegovoj věčnoj odredbi. A ta trovèrstna čast imala se i poslě odlazka njegova na město njega i u njegovo ime svedjer nastavljati na zemlji, pa kao što je gore razloženo, predao ju je uprav apoštolom svojim i njihovim naslědnikom, ili, što je svejedno, svojoj (glavarkoj) cèrkvi.

2. To njezino svojstvo, da je naměstnicom Kèrstovom na zemlji, samo sobom tumači različna častna imena, kojimi se u sv.

Digitized by Google

pismu, kao i kod svetih otacah naznačuje; zove se tělo Isukèrstovo, onaj zavod, u kojem sam Isukèrst, kanoti utělovljen, tu na zemlji sveudilj žive; ona je učiteljica i gojiteljica narodah, odtvaraljica i dĕliteljica svih milostih, nosilica svih duhovnih vlastih, majka svih vĕrnikah, koje po svetom kèrstu porodi nebu i koje hlebom istine i milosti neprestano hrani, rĕčju ona je kako Isukèrst jedini posrednik medju Bogom i ljudmi, jedina vidiva posrednica na zemlji.

3. Nu Isukèrst je s razlogah premudrih i preljubaznih takovu vidivu posrednicu našega spasenja ustanovio, te nehtĕde, da budemo mi ikada bez posredovanja njegove cèrkve u nastojanju oko spasenja našega. Jer isti razlozi, koji ga ganuše, da sám na svĕt dodje kao posrednik medju Bogom i ljudmi i obnovu čovĕčanstva da obavi, jesu ga takodjer ganuli, da takvo posredovanje za potonja vremena ustanovi; osobito je pako hotio takovo posredovanje

a) da imajući se u tečenju spasenja našega pokoriti božanstveno-čovĕčanskomu ugledu, tim pèrvlje izlĕčeni budemo od glavnoga zla, koje imamo na sebi usled pada grĕšnoga, od zla ohološti i gizdosti;

b) da, buduć u nastojanju oko spasenja jedan drugoga treba, tim većma učvèrštjen bude medju nami vez ljubavi i zajedničtva, koji, kao što bĕše grĕhom razkinut, tako se odkupljenjem ima opet spojiti.

II. Božanstvena usposobljenost cèrkve, da vèrši svoju zadaću.

§. 184.

Cèrkvi poděljena osobito vèrhunaravna pomoć.

Naznačiv Isukèrst cèrkvi svojoj toli važnu i uzvišenu zadaću, dao joj je takodjer primĕrenu vèrhunaravnu sposobnost, da zadaću izpunjava. Kao što gore dokazasmo, obećao bĕše apoštolom, pèrvim glavarom cèrkvenim osobitu pomoć duha svetoga, koju jim je na duhove sbilja i podělio. Nu' ta obećanja nisu nipošto dana samo apoštolom, nego isto tako i zakonitim naslĕdnikom njihovim. Jer stranom rabi spasitelj kod tih obećanjah takve rĕči, koje zahtĕvaju, da se obećanja i na naslĕdnike apoštolske protegnu; *

Digitized by Google

stranom nebijaše ta osobita pomoć, koju Isukèrst apoštolom obreče, naslědnikom njihovim zaisto manje potrebita nego li njim samim.

Ova pak osobita pomoć duha svetoga pomaže cèrkvu u obavljanju svih trijuh njezinih častih, učiteljske njene časti, da istine Isukèrstom objavljene neokèrnjene čuva i nepogrěšivo navěšta, njene sveštenske časti, da kèrstjansko bogoštovlje pravim i dělotvornim načinom svetkuje i svete sakramente valjalo izvèršava, napokon kraljevske njezine časti, da mudrimi zakoni i njihovim izvèršivanjem podložene věrnike k věčnoj njihovoj odredbi vodi. —

* Sr. Mat. 28, 18.—20.: „Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji. Idući dakle naučajte sve narode, kèrsteći jih u ime otca i sina i duha svetoga; učeći jih obdèržavati sve, štogod sam vam zapovědio, i eto ja sam s vami sve dane do kónca věka", koje poslědnje rěči bělodano dokazuju, da ima obećana tuděr apoštolom osobita pomoć cèrkvi i u potlanja vremena svedjer ostati. Tako i Iv. 14, 16.: „I ja ću moliti otca, pa će vam dati inoga těšitelja, duha istine, da ostane kod vas do věka.

Buduć nepogrěšivost cèrkve u izvèršivanju svoga učiteljstva temelj, na kojem se osniva božanstvena istinitost svega kolikoga katoličkog nauka, věre i ćudoredja, zato će se o tom u slědećem još posebice razpravljati.

Nepogrěšivo učiteljstvo u cèrkvi.

I. Nepogrěšivo učiteljstvo za dobe apoštolske.

§. 185.

Nepogrěšivo navěštanje spasonosnoga nauka kèrstjanskoga po apoštolih pismom i predavanjem.

Da su apoštoli, i to svaki pojedini od njih da je imao dar nepogrěšivosti pri navěštanju objave Kèrstove, već je gore §. 176 dokazano. Apoštoli su pako objavu Kèrstovu navěštali dvojakim sredstvom, pismenim i ustmenim priobćivanjem. Knjige, u kojih je objava (nauk i pověst) Isukèrstova pismeno pobiležena, zovu se, razuměvajuć ovamo i knjige suapoštolah Marka i Luke, novi zavět (testament); objavljene istine, koje nisu pismeno nego samo ustmeno po njih razplodjene, zovu se predavanje (traditio).

Digitized by Google

Kod obijuh vèrstih navěštanja, kod pismenoga kao i ustmenoga imali su osobitu pomoć duha svetoga; tako, da su 1) u onom, što su navěštali, bili nepogrěšivi, i da su 2) tim pismenim i ustmenim priobćivanjem i sve podpunoma navěstili, što je Isukèrst bio objavio. Sveto pismo i predavanje dakle imaju pèrvo ugled božanstven a ne čověčji, te sveto pismo i predavanje sadèržavaju drugo cěl i podpun sadèržaj objave Isukèrstove: iliti ona su obadva izvora, iz kojih se ta objava podpunoma poznavati i cèrpsti može, dočim sadèržaj kèrstjanske objave nije u ciglom sv. pismu podpunoma pobilěžen.

A napose glede na

§. 186.

a) *Svete spisove novoga zavěta*, kao pověstne izprave već su gore navedeni i očěnjeni. Ovdě nesmatraju se samo kao pověstne, nego ujedno kao prave božanstvene izprave ob objavi. Božanstvene se pako izprave kèrstjanske objave zato zovu, što su jih pisci njihovi spisali uz osobitu pomoć i uticanje duha svetoga. A da su tu pomoć i uticanje duha svetoga u istinu imali pri spisanju njihovu, slědi već iz toga, što su apoštoli nepogrěšivi bili pri navěštanju nauka spasonosnoga u obće. Jer ako su bili nepogrěšivi kod navěštanja nebeskoga nauka u obće, bili su nepogrěšivi i kod pismenoga navěštanja njegova, budući, da se nemože dokučiti, zašto da su kod pismenoga navěštanja manje, nego li kod ustmenoga, na koje se svakako obećanja Kèrstova ponajprije odnose. To pako dèlovanje duha svetoga, koje je svete pisce kod sastavljanja njihovih spisovah na osobit način podupiralo i vodilo, zove se nadahnutje, inspiracia ili theopnevstija, a pod tim uticanjem duha svetoga sastavljeni spisovi zovu se nadahnuti, inspirovani ili theopnevstični.

Nadahnutjem bili su sveti pisci 1) na sastavljanje svojih pisamah na vèrhunaravan način pobudjeni; 2) kod sastavljanja njihova od svake grěške štitjeni, i 3) zajedno pri tom tako vodjeni, da su od mnogoga baš ono napisali pa to na takov način, takovimi izrazi i u takvom směru napisali, što i kako je bilo prama naměri i osnovi Božjoj, a da nije ipak sobstvena osobnost njihova sasvim udručena bila, i da nisu bili puka mèrtva orudja. Koje se knjige imaju brojiti medju duhom svetim nadahnute, budući, da se te knjige kao takve same ovčroviti nemogu, može opet samo cèrkva nepogrěšivo posvědočiti, koja je svete knjige iz rukah apoštolskih primila, te jih

Digitized by Google

u kanon (popis) božanstvenih spisovah uvèrstila, za razliku od ostalih spisovah, koje je ili samo kao koristne preporučila, ili kao neprave i škodljive posvema zabacila.

Medjuto božanstveni je značaj svetoga pisma (božanstvenost svetih pisamah staroga zavěta u novom se zavětu stranom predpostavlja, stranom naročito izriče), u cèrkvi vazda bio priznan i věrovan. „Čitajte u svetom pismu“ — piše sveti papa Klement rimski u pèrvoj svojoj poslanici na Korintjane — „buduć ono orakul duha svetoga.“ A sv. Irenaej veli, da je sveto pismo savèršeno, buduć od slova božjega i duha njegova kazivano“, sbog česa ga i naprosto dominicae scripturae imenuje (advers. haer. v. 20.). Cèrkva se je takodjer u naucih i odlukah svojih na izreke svetoga pisma vazda kao na izreke božje i duha svetoga opozivala.

§. 187.

b. Predavanje.

Apoštoli nisu podpunoma pobilèžili u svojih svetih spisovih sadèržaj istinah Isukèrstom nam objavljenih, nego su mnogo, što nam je znati potrebito, samo ustmenim predavanjem razplodili. Jerbo

1. prije svega apoštoli nisu naloga dobili od Isukèrsta, da popišu objavu, nego pače nalog, da ju ustmeno navěštaju, kao što ljudem u obće nije zapovědio čitanje već slušanje rěči božje. * Zato i jesu svi apoštoli evangjelje propovědali, ali nam nisu svi ostavili pisamah. Pa nesamo što nije kèrstjanstvo pismenim priobćivanjem pèrvotno razplodjeno, nego je pače bilo već daleko razšireno i cvalo, prije nego li je i jedan apoštol pisao. **

* Mark. 16, 15.: „Iduć po svem svetu propovědajte evangjelje svakomu stvoru.“ Luk. 8, 21.: „Majka moja i bratja moja oni su, koji slovo božje slušaju i čine.“ Rim. 10, 17.: Věra iz slušanja, slušanje pako po rěči Kèrstovoj.“

** Pače je Isukèrst, kao što veli glasovit bogoslovac (stožernik Wizeman) najlěpši cvatući věk cèrkve puštao proći, prije nego li je rěč napisana: cèrkva se u Jerusolimu, koja bijaše jedno sèrce i jedna duša, bila razpèršila; stolica Antiohijska, gdě kèrstjanstvo najprije zadobi ime, prenesena běše u Rim, te pusti samo sěnku pèrvenstva u onom veliku milost uživavšem gradu; kolěvka cèrkve kèrvlju bijaše poštrapana, prije nego li je pèrvo pero pod zakriljivajućima krilima duha svetoga u divit umočeno, da pèrve rěči novoga nadahnutja popiše. Sveti muževi ušli su u slavu, Štěpan běše kamenjem obasut, Jakov mučen, „dà Marija, majka spasitelja našega, u nebo běše uzeta, a još nebijaše ništa napisano. Do slovca je dakle istinito, što veli sveti Irenaej: da su mnogi narodi imali kèrstjanstvo „bez divita i hartije.“

Digitized by Google

2. Niti u svetom pismu nigdě se nekaže, da su apoštoli svekolike istine kèrštjanske popisali, pače se u njem baš protivno kaže, te sami apoštoli naputjuju vèrlo često věrnike na svoj ustmeni nauk.

Sv. Luka pripověda nam u svojem evangjelju 24, 27., da je uzkèrsnuli spasitelj dvojici učenikah putujućih u Emaus proročanstva staroga zavěta o sebi iztumačio, pa isti primětjuje u děl. ap. 1, 3. da je Isukèrst četèrdeset danah poslě uzkèrsnutja s apoštoli često o carstvu Božjem govorio; a ipak nam nije niti ono tumačenje proročanstvah staroga zavěta, niti sadèržaj ovih dogovorah o carstvu Božjem nigdě u pismih novoga zavěta priobćen. Nadalje sv. Ivan piše na zavèršetku svoga evangjelja: „Ima pako i mnogo drugo, što je činio Isus; što da se pojedince piše, mislim, da nebi ni svět shvatio knjigah, koje bi valjalo pisati.“ Te u svojoj drugoj poslanici 12.: „Imajuć vam više pisati, nisam hotio hartijom i divitom; jer se nadam, da ću doći k vam, i govorit iz ustijuh u usta, da bude veselje vaše podpuno.“

Na drugih městih naputjuju apoštoli izrěkom na nauk, štono su ga ustmeno priobćili, 2. Thessal. 2, 14.: „Stojte dakle bratjo, i dèržite predavanja, koja ste naučili, budi po besědi, budi po poslanici našoj.“ A 2. Tim. 1, 13. opominje apoštol ljubljenoga učenika svoga: „Dèrži oblik zdravih rěčih, koje si od mene čuo, u věri i u ljubavi Isukèrstovoj.“ Pa u istoj poslanici 2, 2.: „I što si čuo od mene pred mnogo svědokah, to povéri věrnim ljudem, koji budu sposobni i druge naučati.“

3. Svakolika pisma novoga zavěta spisana su kao prigodna pisma s obzirom na něke potrebоće tadanjega vremena, u nalogi okolnostih, da se odgovori na predložena pitanja, da se odstrane vladajuće dvojbe ili sumlje, na prošnju prijateljah, rěčju s někih spoljašnjih vremenih ili městnih povodah, te s toga nisu nipošto tom naměrom pisana, da se u njih savkolik sadèržaj kèrštjanske objave izcèrpen nahodi.

Sve je to gore pri razlaganju glavnoga sadèržaja knjigah novoga zavěta potanko dokazano.

4. U cèrkvi su se takodjer od najdrevnijih vremenah, nedèržeći nímalo sveto pismo jedinim i dostatnim izvorom, iz kojega da se saznade objava kèrštjanska, kod razlaganja, tumačenja ili branjenja spasonosnoga nauka kèrštjanskog uprav osobito na božanstveno predavanje pozivali; te su bili osvědočeni, da se živim slovom, štono je kaoti po apoštolih razplodjeno u ustijuh naslědnikah njihovih čisto, jasno i svagdě isto odjekivalo, slavodobitnije savladati mogu pustolovska mněnja krivověrskih učiteljah, nego li mèrtvim pismenom svetoga pisma, koje se pače može, odkinuv ga

Digitized by Google

od saveza sa živim cèrkvenim predavanjem, sasvim krivo i naopako tumačiti.

„Biskupom cèrkve", piše sv. Irenaej u spisu advers. haeres., „valja se pokoriti; njim, koji imaju naslèdje od apoštolah, kô što dokazasmo; koji s naslèdjem u biskupstvu sègurni dar istine po volji otčevoj primiše."

„Staza onih, koji se cèrkve dèrže, ide oko cèloga svèta; jer ima sègurno predavanje od apoštolah i obavèšta nas, da imadu svi jednu te istu vèru. Tu dobivenu vèru čuva cèrkva, premda po svemkolikom svètu razasuta, najvećom pomnjom, kan da ima samo jednu dušu i jedno sèrce; pa to navèšta, nauča s divnim suglasjem, kan da ima samo jedna usta. Jer premda su jezici na zemlji različiti, ipak je sadèržaj predavanja jedan te isti. Te kao što je sunce, stvor Božji, po cèlom svètu jedno te isto, tako svètli i propovèdanje istine svagdè, i razsvètlja ljude, koji hoće k njezinu poznanju da dodju."

Pokazav zatim za primèr suglasje nèkojih cèrkvah s rimskom, dovèršuje ovimi rèčmi:

„Budući dakle toliki dokazi, netreba jošte kod inih tražiti istinu, koju je lako moći od cèrkve primiti, budući apoštoli u nju, kanoti u bogatu spremu, preobilato uložili svukoliku istinu; tako da svatko, koji god hoće, cèrpsti može iz nje napitak života. Ona je cigla ulaz u život; sve druge su kradljivice i razbojnice. S toga treba ove izbègavati, a što cèrkva podaje, s najvećom pomnjom birati i hvatati se predavanja istine. Jer što? ako bi o znatnoj stvari razpra nastala, zar se nebi valjalo povratjati na najstarije cèrkve, u kojih su apoštoli živèli, pa o tekućem pitanju potražiti, što je jamačno i cdrèšito. A što, da nam nisu apoštoli pisamah ostavili, zar nebi trebalo slèditi red predavanja, koje su apoštoli onim izručili, kojim su cèrkve povèrili? Te uredbe dèrže se mnogi narodi varvarski, koji u Kèrsta vèruju bez hartije i divita, imajući spasenje u sèrcih svojih upisano po duhu svetom, i staro predavanje pomnjivo čuvajući. Bili oni, koji su bez pisamah vèru primili, po jeziku varvari, ipak su po mišljenju, ponašanju i čudorednosti vèrom vèrlo mudri i bogomili."

Na isti način izrazuje se Klement Aleksandrijski, koji, dokazav u svojih stromatih božanstveni ugled svetoga pisma, ovako nastavlja: „Imaju istina svi ljudi jedan te isti um, ali ga različito upotrebljuju. Jedni slède ponuku milosti, te dodju k vèri; a drugi se prepuštaju požudam svojim, pa izvèrtju silovito po svojoj domisli sveto pismo. Nu svakako moraju oni u najveće bludnje ugreznuti, koji nisu pravilo istine od same istine primili ili zadobili.

„Častohleplje vlada svimi, koji ono, što je u naravnom savezu s božanstvenim pisanim slovom predano, krivim tumačenjem samovoljno izbègavaju, ili se inimi varavimi izvodi božanstvenomu predavanju čovèčjim naukom opiru, da tako svoje osobito učevno mnènje obrane. Samo nam je on mudracem, koji, osèdiv u svetom pismu, čvèrsto se dèrži apoštolskoga i cèrkvenoga pravila stavakah vère."

5. Napokon su oni, koji stavljaju načelo, da je sveto pismo sámo svestrano dostatno, sami sobom u mnogovèrstnom protu-

Digitized by Google

slovju, dočim s jedne strane i sveto pismo jedino po božanstvenom predavanju cèrkvenom poseduju, a s druge strane koješta věruju ili izvèršuju (n. p. kèrštenje děce, prisegu itd.), čega ili u svetom pismu neima, ili se prividno baš protivno u njem sadèržava.

Sr. izreke svetoga pisma o prisegi, m. o. Mat. 5, 33 ss.: „Čuli ste, da je rečeno starim: nepriseczi krivo, a vratjaj gospodinu prisege svoje. A ja vam kažem: niti nepriseći itd.“

6. Što se tiče odnošaja predavanja prama svetomu pismu, valja lučiti predavanje u užem i širem smislu. Po predavanju u užem smislu razumčva se skup onih istinah kèrštjanskih, koje se u svetom pismu nesadèržavaju, ili se barem nesadèržavaju jasno i naročito, nego su po apoštolih ustmeno predane: nadahnutje svetoga pisma, sedmori broj svetih otajstvah, děcu da treba kèrstiti, nauk o čistilištu, korist naših prošnjah za umèrle, nauk o štovanju svetacah, kao i njihovih slikah i moćih, nauk o proštenju i dr.

Ovo predavanje u užem smislu, koje ima isti božanstveni ugled, kao sveto pismo, te ga zato, kako veli sveti sbor Tridentinski,* jednako treba štovati i ceniti, dopunjuje i razjašnjuje sveto pismo.

Usuprot po predavanju u širem smislu razuměva se svakolika věra cèrkvena iliti svěst věre kèrštjanske, kao što je svako doba u cèrkvi živa; pa u tom smislu predavanje je pravilo za razlaganje svetoga pisma, jer cèrkva uslěd obećanja božanstvenoga utemeljitelja svoga poseduje u svako doba podpunoma istinu kèrštjansku, tako da se o živu stěnu cèrkvene věre svi valovi bludnjah, predsudah i dvojbah o smislu svetoga pisma razbiti moraju.

* Sr. Sess. IV. Cělo město glasi: Sacrosancta et generalis Tridentina Synodus . . . . hoc sibi perpetuo ante oculos proponens, ut sublatis erroribus puritas ipsa evangelii in ecclesia conservetur, quod promissum ante per prophetas in scripturis sanctis Dominus noster Jesus Christus Dei filius proprio ore primum promulgavit, deinde per suos apostolos tanquam fontem omnis et salutaris veritatis et morum disciplinae omni creaturae praedicari jussit; perspiciensque hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus, que ipsius Christi ore ab apostolis acceptae aut ab ipsis apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ ad nos usque pervenerunt, orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros tam veteris quam novi testamenti, quum utriusque unus Deus sit auctor, nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus a Cristo, vel Spiritu sancto dictatas, et continua successione in ecclesia catholica conservatas pari pietate et reverentia suscipit et veneratur.

Digitized by Google

§. 188.

Nastavak.

Znakovi pravoga božanstvenoga predavanja.

Premda nisu sami apoštoli predavanje pismeno ustanovili, ipak se nije nimalo proměnilo kao ni sveto pismo, jer nije manje nad njim nego li nad svetim pismom duh sveti, koji po obećanju Kèrstovu cèrkvu ravna, i u svoj ju istini uzdèržava, neprestano božanstvenom zaštitom bdio. Pa nije težko razlučiti pravo, božanstveno predavanje od pukih čovečjih naukah. Samo se treba dèržati kriterija Vincentijem Lirinskim (u petom věku) postavljena: da nauk, da bude smatran božanstveno predanim, valja da je svagdě, svagda i od svih věrovan bio: Id teneamus, quod ubique, quod semper ét quod ab omnibus creditum est; hoc enim est vere proprieque catholicum.

Pojedince treba pri tom još na ovo paziti:

a) Ako svakolika cèrkva nauk, koji nije pobilježen u svetom pismu, dèrži dogmom, taj se nauk ima smatrati božanstveno predanim. Jer što svakolika cèrkva, koja nemože pogrěšiti, priznava dogmom, jest sbilja dogma: a dogma se može samo na božanstvenoj objavi osnivati, te s toga, ako nije u svetom pismu sačuvana, valja da je po Isukèrstu i apoštolih ustmeno predana.

b) Ako se uredba religiozna, koja nije u svetom pismu ubilěžena, od sve kolike cèrkve izvèršava a ujedno je takva, da se za nju po gotovu može reći, da je samim Bogom ustanovljena, ona je takodjer od božanstvenoga predavanja. Jer, kô što nemože cèrkva grěšiti u naučanju, nemože ni u dělovanju, pa pravom primětjuje Augustin u jednoj svojih poslanicah, da je dèrzovita ludost, misliti, da je nepravo, što svakolika cèrkva izvèršava.[1]) Ako se dakle uredba, za koju se po gotovu kazati može, da je samim Bogom ustanovljena, a nije u svetom pismu ubilěžena ipak od svekolike cèrkve obavlja, mora svakako da je po Kèrstu i apoštolih ustmeno predana, mora da je božanstveno predavanje. K takvim božanstveno predanim uredbam u cèrkvi može se medju ostalim brojiti običaj, da se děca kèrste, i da se po krivověrcih kèršteni opet nekèrste.

c) Ako je običaj u svojkolikoj cèrkvi obstojeći u sva vremena obdèržavan bio, ima se takodjer smatrati kao od apoštolah predan, ako i je takov, da bi ga sama cèrkva bila mogla uvesti. Tako je n. p. glede korizmenoga posta (jejunium quadragesimale). Bila bi ga istina i cèrkva mogla odrediti; nu buduć da mu se natrag čak do dobe apoštolske slědi nalaze, valja da je, kao što Bellarmin pravo opaža, od samih apoštolah predan bio.

d) Ako svi učitelji cèrkveni, budi na obćenitom saboru sakupljeni budi posebice u svojih spisih, kakov nauk ili praksu na božanstveno predavanje jedno-

[1]) Epist. 118.

Digitized by Google

glasno odvode, takov se nauk ili praksa ima sbilja priznati naukom ili praksom od Isukèrsta ili apoštolah predanom. Jer ako se svi cèrkveni učitelji u kojem nauku slažu, nemogu u tom, što uče, grčšiti, jer bi inače sama cèrkva mogla grčšiti, buduć cèrkva baš na svoje učitelje uputjena. Ali netreba, da upravo svi otci i učitelji bez iznimke dotični nauk kao božanstveno predan naročito označuju, već je dosta, ako to čine više njih osobito glasoviti i gledani učitelji cèrkve, a ini da jim neprotuslove. Jer nijedan od cèrkvenih učiteljah nije mogao glede na koju i samo nèšto znatniju točku bludje izreći, a da mu nebi bili mnogi ini protuslovili.

e) Ako se u onih cèrkvah, koje imaju naslèdje od apoštolah neprekinuto i neokèrnjeno, nèšto odvodi na božanstveno predavanje, to treba i sbilja smatrati božanstveno predanim; jer su apoštoli naslèdnikom svojim, kako Irenæj kaže, s naslèdjem u biskupstvu ujedno sègurni dar istine povèrili. Takvo se neprekinuto naslèdje uzdèržalo bèše za pèrvih vèkovah cèrkve podpuno i neokèrnjeno nesamo u Rimu, nego i u Efesu, u Korintu, u Antiohiji, u Aleksandriji, u Jerusolimu i drugdè, i zato raputjuje medju ostalimi Tertullian suvremenike svoje na jednu tih apoštolskih cèrkvah, da se tu osvèdoče o apoštolskih predavanjih; a dan danas, kadno je naslèdje u svih apoštolskih cèrkvah, izuzamši rimsku, prekinuto, dovoljno je samo svèdočanstvo ove jedine rimske cèrkve, da se predavanje koje dokaže apoštolskim i božanstvenim. [1])

§. 189.

Nastavak.

Sveti otci kao svèdoci predavanja.

Nu varao bi se, tko bi mnio, da nauk, kojega nisu apoštoli popisali, nije ni kasnije popisan. Pače je počeo već sv. Ignatij Antiohijski različita apoštolska predavanja pismeno biležiti, a njegov primèr slèdeći, jesu i sveti otci a pa učitelji cèrkveni potonje dobe ustmeno od apoštolah razplodjeni nauk kèrštjanski u svojih nam ostavljenih dèlih izpisali, sbog česa se sveti otci pravom i zovu svèdoci predavanja. Kano takovi neizrazuju osebno svoje mnènje, nego vèru cèrkve, te jednodušno suglasje njihovo u nauku kojem (unanimis consensus patrum) jamči nam baš za njegovo apoštolsko i božanstveno podrètlo. Nu nezahtèva se, kao što je već u predišlom paragrafu primètjeno, k tomu jednodušnomu suglasju (unanimi consensui), po pravilu od pape Benedikta XIV. potvèrdjenu, uprav svèdočanstvo svih otacah, nego je dosta, ako se više osobito odličnih i glasovitih otacah različitih cèrkvenih pokrajinah ili narodah u nauku kojem slaže.

[1]) Sr. Bellarmin, de controv. Tom. I. lib. IV. cap. IX.

Digitized by Google

K najvažnijim svědokom predavanja u šest pèrvih stolětjah valja ove brojiti: Klementa Rimskoga, Barnabu, Ignatija Antiohijskoga, Polykarpa Smyrnskoga, Justina mučenika, Irenaeja, biskupa Lionskoga, Klementa Aleksandrijskoga, Tertulliana, Origena, Cypriana, biskupa Karthažkoga, Laktantija, Eusebija, biskupa Caesarejskoga, Athanasija Velikoga, Hilarija biskupa Poitierskoga, Cyrilla, biskupa Jerusolimskoga, Basilija Velikoga, Efrema Sirca, Gregorija Nazianžanina, Gregorija Nyškoga, Zlatousta, Epifanija, biskupa Cyparskoga, Ambrosija, biskupa Milanskoga, Jerolima, Augustina, Cyrilla Aleksandrijskoga, Lava Velikoga i papu Gregorija Velikoga.

Nu ovdě treba jošte primětiti razliku, koja se tvori medju otci cèrkvenimi (patres ecclesiae), učitelji cèrkvenimi (doctores ecclesiae) i cèrkvenimi pisci (scriptores ecclesiastici). Otci cèrkveni zovu se, koji se odlikuju drevnoštju, znanoštju i svetoštju življenja pa su od cèrkve priznani. Oni medju njimi, koji su još s apoštoli obćili: Klement Rimski, Barnaba, Herma, Ignatij, Polykarpo, zovu se otci apoštolski; u koliko su se pako ti otci u dokazivanju i branjenju nauka kèrštjanskoga osobito visokim stupnjem znanosti odlikovali, zadobiše odlično ime: cèrkveni učitelji ili naučitelji, iz cèrkve iztočne: Athanasij, Basilij Veliki, Gregorij Nazianžanin, Zlatoust; iz zapadne cèrkve: Ambrosij, Augustin, Jerolim, Gregorij Veliki, kojim su bili kašnje uvèrštjeni Lav Veliki, Toma Akvinski, sv. Bonaventura i Hilarij. Oni svědoci napokon, kojih svetost nije bila od cèrkve priznana, ili koji nisu dosta čisto i u duhu cèrkve predstavljali nauk kèrštjanski, zovu se cèrkveni pisci.

II. Nepogrěšivo učiteljstvo u cèrkvi u vrěme izza apoštolah.

§. 190.

Nužda toga nepogrěšivog učiteljstva.

1. Ako je nuždno, da je cèrkva u nauku nepogrěšiva, samo sobom slědi, da joj je Kèrst taj dar nepogrěšivosti i podělio. Jer je Isukèrst očevidno hotěo, da njegov nauk svagda i svi věruju, buduć hoće, da se svi ljudi spase i k poznanju istine dojdu (1. Timot. 2, 4.). Nu bez nepogrěšiva učiteljstva u cèrkvi nemože si pojedinac bezdvojbene izvěstnosti dobaviti o sadèržaju objave Kèrstove, te zato nemože ono, što se u pravom smislu věra zove, niti postati niti obstati. Gdě neima uz božanstvenu objavu nepogrěšiva ugleda, koji ju nevaravo tumači, neokèrnjenu čuva i svaku dvojbu o pravom njezinu smislu uklanja, tu može istina biti subjektivnih, samovoljnih mněnjah, samotvornih, proměnljivih nabož-

Digitized by Google

nih nazorah, ali čvèrstih, neuzkolebivih i neproměnljivih osvědočenjah nipošto, pa se i sama svèrha objave osujeti.

a) Bez ugleda nepogrěšiva nebi ljudi u vremena izza apoštolah niti to pravo znali, koja su pisma i koja predavanja od apoštolah, i koja pisma treba dèržati Bogom nadahnutimi. Ta dokazano je iz pověsti, da su pojedini učitelji krivovèrski i čitave slědbe religiozne prava pisma apoštolska sakatili, ili naměsto njih posve druga podmetali. Tako su Marcion i Manes sva pisma novoga zavěta zabacili do Lukina evangjelja i nčkoliko poslanicah Pavlovih; ovako su se pozivali Basilidiani na proroka Parchora, Valentiniani na misirsko evangjelje, Ofite na evangjelje Judino. Na isti način usudilo se više krivovèracah pèrvih stolětjah, da oslabe važnost pravim apoštolskim predavanjam. oprčćiti jim ina, dobivena tobože po tajstvenom poučanju. Pak akoprem je moći te sumnje i dvojbe nepristranim, znanstvenim iztraživanjem srećno ukloniti, ipak je osvědočenje tako polučeno samo znanstveno, koje, kao što nemože svatko do njega doći, tako nije niti dovoljno k nabožnoj věri. Bez nepogrěšive cèrkve neima dakle niti svetoga pisma. Pa izvijao se i ševèrdao tkó kako mu drago, svagda mu je opet doći na poznate rěči svetoga Augustina: Ego autem evangelio non crederem, nisi me catholicæ Ecclesiæ commoveret auctoritas.

b) Nu doba poapoštolsko nemože bez ugleda nepogrěšiva nauk Isukèrstov iz obadva izvora njegova s onom izvěstnosti niti cèrpsti, koja je sućno potrebita k pravoj věri.

Znamo, da je sveto pismo pisano jezikom tudjim, u městnih i vremènih okolnostih nam stranih, pa da i stvari, o kojih govori, često otežčaju razumljenje K iztraživanju dakle njegova smisla potrebna je visoka obraženost a navlastito sila jezikovnih i pověstnih znanjah, kakvih si svatko nemože nabaviti. Pa se niti svimi sredstvi učenosti nemogu sva težko razumljiva i tamna u njem města razjasniti; pače nas izkustvo uči, da je smisao gděkojih velevažnih městah isto toli različito shvatjen, koliko bijaše učenih tumačah, i da su iz gděkojega města sasvim protivni nauci bili tumačeni. Tako su se krivovèrci gotovo svih věkovah, premda u mněnjih svojih često baš protivnici, s jednakim pouzdanjem, s jednakim pravom ili nepravom pozivali na izreke svetoga pisma.

Kako će se sad u tom metežu i mutežu mněnjah i tumačenjah iznaći pojedinac, i što će on činiti, koji, buduć nevěšt da sam iztražuje, mora se samo na druge posve osloniti? Odatle se vidi, kako je neuměstno i bezumno, slobodno iztraživanje u svetom pismu postavljati sredstvom za postizanje istine kèrštjanske. Ako pak kažu, da svatko, koji s pobožnim i pravim sèrcem sveto pismo čita, kao sam sobom ili duhom Božjim razsvětljen, pravi mu smisao najde, to tvèrdjenje samo izkustvo dovoljno oprovèrgava.

Nije druga niti glede naukah predavanja, koji su takodjer popisani tudjim jezikom. I njihovo tumačenje zahtieva osobitu znanstvenu obraženost, pa i njom nije jošte uklonjena pogibelj bludnje i kolebanja. Da nije dakle Isukèrst ništa ino odredio, čim da nas k sěgurnu poznanju svoga nauka dovede: vèrljali bismo se sveudilj po neizvěstnu, ili bi nas valovi svaki dan osěcajućih i plimajućih mně-

Digitized by Google

njah nosili, pače bi i sama objava, čiji pravi sadèržaj nikad nebismo znali, bila za nas bez svèrhe i koristi.

Kao što je god dakle Isukèrst u istinu hotio, da ljudi svih vremenah u njegov nauk věruju i tom věrom spasenje si teku: tako je u istinu morao hotěti i potrebit k tomu uvět, t. j. morao je htěti, da apoštolom poděljeni duh nepogrěšivosti i nakon njih cèrkvi njegovoj vazda ostane.

2. Nepogrěšivost cèrkve dokazuju takodjer jasne i razgovětne izreke svetoga pisma.

Sr. Mat. 28, 29.: Eto, ja sam s vami sve dane do konca světa; i Iv. 14, 16.: I ja ću prositi otca, pa će vam dati drugoga těšitelja, duha istine, da ostane s vami u věke. Jer budući da apoštoli nisu živěli do konca světa, ovo se obećanje očito proteže i na one, u kojih oni i po smèrti svojoj još živu t. j. na njihove zakonite naslědnike, biskupe, kojim dakle takodjer (svimkolikim skupa) nepogrěšivost pripada. Sr. i Mat. 16, 18., gdě Isukèrst Petru pèrvenstvo te na tom pèrvenstvu osnovanoj cèrkvi nepobědivost obećava. Jer u obećanju o nepobědivosti cèrkve sadèržava se podjedno obećanje osobite zaštite proti svakoj grěški u nauku; budući bi cèrkva u onaj par, kad bi pogrěšila u nauku, svladana bila od vratah paklenih, od sile laži i zlobe.

Oslanjajuć se na takva jasna obećanja a vodjen i sam duhom Božjim, zove apoštol 1. Timot. 3, 15. cèrkvu „piljem i temeljem istine;“ i cèrkva se je od početka svoga dèržala u nauku svom nepogrěšivom. Ona se je vazda pojavljivala s podpunim ugledom duhom Božjim oduševljivane i vodjene svědokinje i navěstiteljice istine, dočim je sva mněnja, koja su se razlikovala od njena nauka o věri i čudoredju, kaoti samomu nauku Isusovu protuslovna odsudjivala i od sebe odbijala.

§. 191.

Na kom je nepogrěšivo učiteljstvo?

Svaki pojedini apoštol imadijaše, kako gore rekosmo, dar nepogrěšivosti, jer je zvanje, štono ga je imao pojedini izvèršiti, zahtěvalo nepogrěšivost u nauku. Nu u vremena izza apoštolah imade ju samo skup zakonitih naslědnikah apoštolskih t. j. svikoliki biskupi skupa podčinjeni rimskomu papi. Tako su dotična obećanja spasiteljeva i izreke svetoga pisma od negda u cèrkvi razuměvali; pa tom je zajedno uredbom kao novim vezom cèrkveno jedinstvo i zajedničtvo bilo učvèrštjeno. Skup s rimskim papom sjedinjenih i njemu podčinjenih biskupah zove se s toga takodjer naprosto učeća cèrkva, te je uprav ova, kako apoštol (1 Timot. 3, 15.) kaže, „piljem i temeljem istine;“ kroz njena usta govori duh, i sve, što ona uči, tako treba uzimati i tako čvèrsto věrovati, kan da ga

Digitized by Google

sam Bog duh sveti uči. Pa će nebo i zemlja proći, nu njena rěč neće proći kako ni sobstvena rěč Isukerstova.

§. 192.

Predmeti, na koje se proteže nepogrěšivo učiteljstvo cèrkovno.

Nepogrěšivost učeće cèrkve proteže se na svekoliko polje kèrstjanskoga nauka spasovnoga (depositum fidei), buduć Isukèrst svojoj cèrkvi uprav zato podělio dar nepogrěšivosti, da bude sav kolik nauk spasovni, koji nam je objavio, ljudem svih vremenah na nevarav način dostavljan. Nepogrěšivost pako glede kèrstjanskoga nauka spasovnoga sadèržava zajedno nepogrěšivost glede izvorah, iz kojih se spasovni nauk cèrpi, svetoga pisma naime i božanstvenoga predavanja, jer bi grěšku glede tih izvorah morala naravno slěditi grěška glede nauka, koji se iz njih izvodi. Napokon mora cèrkva, ako hoće kèrstjanski nauk spasonosni nepogrěšivo da čuva i navěšta, zajedno nepogrěšivo odlučivati o dvojbah i prepirkah, koje bi nastale glede toga nauka, te protivne mu bludnje nepogrěšivo kao takve spoznavati i odsudjivati.

Predmeti, na koje se nepogrěšivost cèrkovnoga učiteljstva proteže, jesu dakle pojedince ovi:

1. Cèrkva je nepogrěšiva u ustanovljivanju kanona svetih spisovah i staroga i novoga zavěta.

Stari je naime zavět po Kèrstu stranom potvèrdjen stranom usavèršen, pa u tom obziru valja s pravom takodjer kao izvor nauka spasovnoga, na koji se cèrkveno učiteljstvo proteže.

2. Cèrkva je nepogrěšiva u odredjivanju božanstvenoga predavanja, t. j. u odlučivanju, koji su nauci sbilja božanstveno predani a koji nisu.

3. Cèrkva je nepogrěšiva u tumačenju smisla i sv. pisma i božanstvenoga predavanja.

4. Cèrkva je u obće nepogrěšiva u čuvanju i navěštanju svega kolikoga kèrstjanskoga nauka spasovnoga, protezao se na věru ili na ćudorednost (res fidei et morum). Napokon je

5. cèrkva nepogrěšiva u sudačkih svojih odlučivanjih o dvojbah i prepirkah, koje nastanu glede kèrstjanskoga nauka spasonosnog, i u spoznavanju i odsudjivanju krivih naukah pravomu nauku protivnih.

Digitized by Google

Kao što se vidi iz dosele rečenoga, nepogrěšiva cèrkva neuči nikakvih novih naukah, nego svagda samo ono uči, što su Kèrst i apoštoli učili, premda istu staru, svetu i častnu istinu često većma razvijenu, često i novimi rěčmi. Često ju uči većma razvijenu, buduć i kèrstjanska istina sěmenka, uložena u dušu věrnikom te razvijajuća se s rastućim razborom. Često ju uči novimi rěčmi, jer da se odbiju nastale bludnje ili da se mněnjem i potrebam vremènim valjano doskoči, nemogu se nove rěči ὁμοούσιος; transsubstantio itd.) izběći.

§. 193.

Način, kako cèrkva nepogrěšivo svoje učiteljstvo izvèršava.

Način, na koji cèrkva nepogrěšivo učiteljstvo izvèršava, različit je prema okolnostim vremena i potrebóćam.

1. Cèrkva bi dobivši povoda glavne točke věre kèrstjanske u tako zvana (javna) v ě r o v a n j a iliti s y m b o l a sastavila, budi porad pouke, da na taj način věrnici što lakše upamte glavne istine kèrstjanstva, budi porad toga, da se nastala protuslovja i bludnje neupravce odsude te věrnici od njih zaštite.

Najstarije je od tih věrovanjah po apoštolih nazvano, koje je svim slědovavšim věrovanjem za osnovu postavljeno, i od kojega se ova slědovavša věrovanja imaju smatrati kao dalji razvitci.

U n i c a e j s k o m symbolu (325) ustanovljuje se točniji, s obzirom na Arijevo krivověrstvo, nauk o Kèrstovoj osobi. U N i c a e j s k o - C a r i g r a d - s k o m symbolu, koji rabi kod svete mise, pridane su opet točnije ustanove glede nauka ob osobi duha svetoga. Najtočniji i najobširniji je od svih tako zvani T r i d e n t i n s k i (professio fidei Tridentina), kojemu su povodom bila krivověrstva šestnaestoga věka, i koji podpunoma sadèržava věrovanje Nicaejsko-Carigradsko. Ina věrovanja obširnije govore o pojedinih znatnih istinah věre kèrstjanske, tako A t h a n a s i j e v o, koje je posvetjeno razlaganju cèrkvenoga nauka o presvetoj trojici i o uputjenju. Valja još tudě spomenuti věrovanje na četvèrtoj občenitoj Lateranskoj synodi (1215) za Innocentija III. sastavljeno, u kojem se takodjer različiti kèrstjanski nauci, medju njimi dogma o presvetoj trojici, obziruć se na tadanja kriva mněnja, točnije ustanovljuju i razjašnjuju. Spomenuta ovdě věrovanja naći ćeš dole u dodatku rěč po rěč saobćena.

2. S povodah izvanrednih sabrala bi se učeća cèrkva poput apoštolah (děl. ap. 15.) na občenitih cèrkvenih saborih te se tu izrazila kratkimi naukovnimi ustanovami (dogmata formalia ili declarata *), navlastito da se suzbiju kriva ili krivověrska mněnja, o predmetih věre ili ćudoredja. **

* Dogmom u užem smislu razumněva se u cèrkvenom govoru svaka cèrkvom naučana objavljena istina, ticala se věre (dogma fidei) ili ćudoredja (dogma morum). Kao istine o b j a v l j e n é sve kolike se dogme nahode u svetom pismu

Digitized by Google

i božanstvenom predavanju, budući u ta dva izvora sav sadržaj objave uložen. Nu nekoje su u ta oba izvora naročito (explicite) ili upravce, a nekoje uklopno (implicite) ili neupravce izražene; one se zovu dogmata explicita ili directa; ove dogmata implicita ili indirecta. Kano crkvom naučane objavljene istine ili su formalno te naročito kao takve od crkve izražene, ili, premda nisu formalno kao takve njom izražene, ipak se u crkvenoj svesti i u životu crkvenom priznavaju; one se zovu dogmata formalia ili declarata, ove pako dogmata materialia ili revelata.

** Obćeniti crkveni sabori (concilia generalia, oecumenica) takve su skupštine, na kojih su biskupi svega katoličkoga krstjanstva od glave svoj crkvi, pape, sazvani i pod njegovim predsedničtvom sabrani ili zastupani, da se, sazvavši duha svetoga, o važnih stvarih crkvenih zajedući posavětuju i odluke tvore. Od njih treba razlikovati narodne, pokrajinske i biskupijske crkvene skupštine, sastojeće od duhovnih dostojanstvenikah čitave koje zemlje ili pokrajine ili pako od duhovničtva koje biskupije. Izreke tih čestnih (partikularnih) crkvenih skupštinah o naucih věre i čudoredja po tom se stopérv drže nepogrešnimi, kad uz njih pristane sva kolika učeća crkva ili njena glava, rimski papa, kô što bijaše n. p. s drugim saborom crkvenim u Orangu g. 529. proti Semipelagianom držanim.

Od obćenitih crkvenih saborah do sada držanih najvažniji su glede naukovnih ustanovah u stvarih věre ili čudoredja ovi:

Pèrvi sabor u Nicaei (325), obdržavan proti Arianom nečućim božtvo sinovo (ὁμοούσιος, symbolum Nicaenum);

pèrvi sabor u Carigradu (381), obdržavan proti Macedonianom nečućim božtvo duha svetoga (Pneumatomachi. Symbolum Constantinopolitanum);

sabor u Efesu (431), držan proti Nestorianom nečućim hypostatično sjedinjenje obijuh naravih u Krstu (θεοτοκος);

sabor u Chalcedonu (451) proti Eutychianom nečućim dvoju narav u Krstu (Monophysite);

drugi sabor u Carigradu (553), držan proti trima kapitulima;

tretji sabor u Carigradu (680), obdržavan proti monotheletam;

drugi sabor u Nicaei (787), držan proti kipoborcem (εἰκονοκλαστται);

četvèrti Lateranski sabor (1215 za pape Innocentija III.), držan sbog križarske vojne i proti tadanjim krivověrcem. Lateranski symbol. Zapověd svake se godine izpovědati i pričeštjati;

sabor u Ferrari i Fiorenci za Eugenia IV. (1438—1439), zarad sjedinjenja Grkah s crkvom zapadnom;

napokon poslědnji, sabor u Tridentu (od Pavla III. 1545 otvoren, za Julija III. nastavljen i za Pia IV. 1563 dovèršen), u dvadeset i pet sědnicah držan proti tadanjim krivověrcem, pa da se crkvena stega poboljša.

Oba sabora Kostnički (1414—1418) i Basilejski (1431) mogu se samo uvětno smatrati obćenitimi.

3. Crkva se nepogrěšivo izrazuje o predmetih věre i čudoredja kad što takodjer samo svečanimi odlukami ili izjavami svoje

Digitized by Google

glave, rimskoga pape, kojim potlam ostali biskupi ili naročito ili pak muče pristaju (ecclesia dispersa u opreki prema: ecclesia congregata sc. in conciliis).

Rimski papa, glava cèrkvi, sasvim je osobito od Isukèrsta postavljen čuvarom i zaštitnikom věri pravověrnoj (Luk. 22, 32.: Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos) te su više putah nastale razpre u věri jednostavno takvimi ustanovami svete apoštolske stolice bile razpravljene i opasne bludnje svladane.

4. Na poslědku jošte su vèrlo važni svědoci o věri i nauku cèrkvenom. Tridentinski iliti Rimski katehisam s jedne strane, * a s druge liturgijske knjige cèrkvene, navlastito Rimski misal, pontifical i ritual. **

* Taj je katehisam izdan godine 1566. na zapověd Pia IV. povodom svete synode Tridentinske, ponajvećma kao knjiga priručna duhovnikom; bio je izrěkom odobren od više papah, čćstnih synodah i biskupah, te u različitih cèrkvenih pokrajinah priznan i uveden.

** U cèrkvenoj se je naime liturgiji cèrkvena dogma upravo samo utělovila; pa cèrkva nemože isto tako grěšiti u dělovanju svojem kako niti u svom nauku, i pravo opaža sveti Augustin u poslanici někoj (epist. 118.), da je dèrzovita ludost misliti, da može ono biti nepravo, što sva kolika cèrkva izvèršava.

Digitized by Google

Dodatak.

Cèrkvena věrovanja (symbola).

I. Věrovanje apoštolsko.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem coeli et terrae. Et in Jesum Christum, filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria Virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit ad coelos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus est judicare vivos et mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam aeternam. Amen.

II. Symbol Nicaejski.

Credimus in unum Deum, Patrem omnipotentem, omnium visibilium invisibiliumque factorem. Et in unum Dominum nostrum Jesum Christum, Filium Dei, natum ex Patre unigenitum, hoc est ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero, natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, quae in coelo et quae in terra. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit, et incarnatus et homo factus, passus est, et resurrexit tertia die, et ascendit in coelos, et venturus est judicare vivos et mortuos; et in Spiritum sanctum.

III. Symbol Nicaejsko - Carigradski.

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum (et) ex Patre natum ante omnia saecula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de coelis et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine et homo factus est, crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est, et resurrexit tertia die secundum scripturas et ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris et iterum venturus est cum gloria, judicare vivos et mortuos, cujus regni non erit finis.

Et in Spiritum Sanctum Dominum et vivificantem, qui ex Patre (Filioque) procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas.

Digitized by Google

Et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum et exspecto resurrectionem mortuorum et vitam venturi saeculi. Amen.

IV. Symbol Tridentinski.

Ego N. firma fide credo et profiteor omnia et singula, quae continentur in Symbolo, quo sancta romana ecclesia utitur: videlicet: Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum. Et ex Patre natum ante omnia saecula. Deum de Deo, Lumen de Lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et proper nostram salutem descendit de coelis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine: et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est. Et resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et ascendit in coelum: sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos: cujus regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per Prophetas. Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum. Et excepto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi. Amen.

Apostolicas et ecclesiasticas traditiones reliquasque ejusdem ecclesiae observationes et constitutiones firmissime admitto et amplector. Item sacram scripturam juxta eum sensum, quem tenuit et tenet sancta mater ecclesia, cujus est judicare de vero sensu et interpretatione sacrarum scripturarum, admitto: nec eam unquam nisi juxta unanimem consensum patrum accipiam et interpretabor. Profiteor quoque septem esse vere et proprie Sacramenta novae legis, a Jesu Christo Domino instituta atque ad salutem humani generis (licet non omnia singulis) necessaria: scilicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium: illaque gratiam conferre: et ex his baptismum, confirmationem et ordinem sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos ecclesiae catholicae ritus in supradictorum omnium Sacramentorum solemni administratione recipio et admitto.

Omnia et singula, quae de peccato originali, et de justificatione in Sacro-Sancta Tridentina Synodo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio. Profiteor pariter in missa offerri Deo verum, proprium, et propitiatorium Sacrificium pro vivis et defunctis; atque in Sanctissimo Eucharistiae Sacramento esse vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem, una cum anima et Divinitate Domini nostri Jesu Christi; fierique conversionem totius substantiae panis in corpus, et totius substantiae vini in sanguinem, quam conversionem ecclesia catholica transsubstantiationem appellat. Fateor etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum verumque sacramentum sumi. Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari. Similiter et sanctos una cum Christo regnantes, venerandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre: atque eorum reliquias esse venerandas. Firmissime asséro, imagines Christi ac Deiparae semper virginis, nec non aliorum sanctorum habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem et venerationem impertiendam. Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in ecclesia relictam fuisse, illarumque usum Christiano populo maxime salutarem esse affirmo. Sanctam catholicam et apostolicam Romanam ecclesiam, omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco: Romanoque Pontifici, beati Petri Apostolorum Principis Successori, ac Jesu Christi Vicario veram obedientiam spondeo ac juro. Caetera item omnia a sacris canonibus et oecumenicis conciliis, ac praecipue a sacrosanta Tridentina Synodo tradita, definita et declarata, indubitanter recipio atque profiteor: simulque contraria omnia atque haereses quascumque ab ecclesia damnatas, rejectas, atque anathematizatas, ego

*

Digitized by Google

pariter damno, rejicio et anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in praesenti sponte profiteor et veraciter teneo, eandem integram et inviolatam, usque ad extremum vitae spiritum, constantissime, Deo adjuvante, retinere et confiteri, atque a meis subditis, seu illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, et praedicari, quantum in me erit, curaturum, ego idem N. spondeo, voveo, ac juro, sic me Deus adjuvet, et haec sancta Dei evangelia.

V. Symbol Athanasijev.

Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est, ut teneat catholicam fidem. Quam nisi quisque integram, inviolatamque servaverit, absque dubio in aeternum peribit. Fides autem catholica haec est: ut unum Deum in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneremur. Neque confundentes personas, neque substantiam separantes. Alia est enim persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Sed Patris, et Filii, et Spiritus sancti una est divinitas, aequalis gloria, coaeterna majestas. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus. Increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus. Immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus. Aeternus Pater, aeternus Filius, aeternus Spiritus sanctus. Et tamen non tres aeterni: sed unus aeternus. Sicut non tres increati, nec tres immensi, sed unus increatus, et unus immensus. Similiter omnipotens Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus. Et tamen non tres omnipotentes: sed unus omnipotens. Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Et tamen non tres Dii: sed unus est Deus. Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus. Et tamen non tres Domini: sed unus est Dominus. Quia sicut singillatim unamquamque personam, Deum, ac Dominum confiteri christiana veritate compellimur: ita tres Deos aut Dominos dicere catholica religione prohibemur. Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus. Filius a Patre solo est: non factus, nec natus, sed genitus. Spiritus sanctus a Patre et filio; non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Unus ergo Pater, non tres Patres; unus Filius, non tres Filii; unus Spiritus sanctus, non tres Spiritus sancti. Et in hac Trinitate nihil prius aut posterius, nihil majus aut minus, sed totae tres personae coaeterne sibi sunt, et coaequales. Ita ut per omnia, sicut jam supra dictum est, et unitas in Trinitate, et Trinitas in unitate veneranda sit. Qui vult ergo salvus esse, ita de Trinitate sentiat. Sed necessarium est ad aeternam salutem, ut Incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat. Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Jesus Christus, Dei Filius, Deus et homo est. Deus est ex substantia Patris ante saecula genitus; et homo est ex substantia matris in saeculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali, et humana carne subsistens. Aequalis Patri secundum divinitatem; minor Patre secundum humanitatem. Qui licet Deus sit, et homo; non duo tamen, sed unus est Christus. Unus autem, non conversione divinitatis in carnem; sed assumptione humanitatis in Deum. Unus omnino, non confusione substantiae, sed unitate personae. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo; ita Deus et homo unus est Christus. Qui passus est pro salute nostra; descendit ad inferos; tertia die resurrexit a mortuis. Ascendit ad coelos; sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis; inde venturus est judicare vivos et mortuos. Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis; et reddituri sunt de factis propriis rationem. Et qui bona egerunt, ibunt in vitam aeternam; qui vero mala, in ignem aeternum. Haec est fides catholica, quam nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.

VI. Symbol četvèrte Lateranske synode.

Firmiter credimus et simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus, aeternus, immensus et incommutabilis, incomprehensibilis, omnipotens et ineffabilis, Pater et Filius et Spiritus sanctus; tres quidem personae, sed una essen-

Digitized by Google

tia, substantia seu natura simplex omnino; Pater a nullo, Filius a Patre solo, ac Spiritus sanctus pariter ab utroque; absque initio semper ac sine fine; Pater generans, Filius nascens et Spiritus sanctus procedens, consubstantiales et coaequales et coomnipotentes et coaeterni; unum universorum principium, creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam scilicet et mundanam, ac deinde humanam, quasi communem ex spiritu et corpore constitutam. Diabolus enim et alii daemones a Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali. Homo vero diaboli suggestione peccavit. Haec sancta Trinitas secundum communem essentiam individua et secundum personales proprietates discreta, primo per Mosen et sanctos Prophetas aliosque famulos suos juxta ordinatissimam dispositionem temporum doctrinam humano generi tribuit salutarem. Et tandem unigenitus Dei Filius Jesus Christus a tota Trinitate communiter incarnatus, ex Maria semper Virgine Spiritus sancti cooperatione conceptus, verus homo factus ex anima rationali et humana carne compositus, una in duabus naturis persona, viam vitae manifestius demonstravit. Qui quum secundum divinitatem sit immortalis et impassibilis, idem ipse secundum humanitatem factus est mortalis et passibilis. Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus et mortuus descendit ad inferos, resurrexit a mortuis et ascendit in coelum; sed descendit in anima et resurrexit in carne, ascenditque pariter in utroque, venturus in fine saeculi, judicaturus vivos et mortuos, et redditurus singulis secundum opera sua, tam reprobis quam electis, qui omnes cum suis propriis resurgent corporibus, quae nunc gestant, ut recipiant secundum opera sua sive bona fuerint, sive mala; illi cum diabolo poenam perpetuam, et isti cum Christo gloriam sempiternam. —

Digitized by Google

Izpravci.

Strana	15	redak	34	město „pasrednici“, čitaj: „posrednici.“
„	22	„	37	„iz rebra Adamova“ dodaj „načinjena.“
„	24	„	22	město „čov ku“ čitaj: „čověku.“
„	26	„	14	„ „zimji“ „ „zmiji.“
„	31	„	7	„ „Borbe“ „ „Borba.“
„	31	„	18	„ „potonjenoga“ čitaj: „potonjega.“
„	32	„	13	„ „věme“ „ „vrěme.“
„	34	„	32	„et finis esset“ dodaj „vitiis.“
„	37	„	18	město „da lise“, čitaj „da li se.“
„	40	„	37	„ „bětu“ „ „běhu.“
„	42	„	10	„ „benedicetur“, čitaj „benedicentur.“
„	57	„	16	„ „sa“ „ „se.“
„	67	„	27	„ „ovo“ „ „ova.“
„	69	„	29	„ „nepomenuti“ „ „napomenuti.“
„	70	„	30	„ „za“ „ „sa.“
„	74	„	14	„ „prepisuju“ „ „propisuju.“
„	74	„	23	„ „ „ „
„	76	„	17	„ „pripisuje“ „ „propisuje.“
„	76	„	18	„ „bogosužje“ „ „bogoslužje.“
„	76	„	19	„ „(obsolutno)“ „ „(absolutno).“
„	76	„	38	„ „na“ „ „ne.“
„	86	„	13	„ „žèrtvenika“ „ „žèrtveniku.“
„	109	„	2	„ „knjiga“ „ „knjige.“
„	115	„	15	„ „ovc“ „ „ova.“
„	121	„	34	„ „ze“ „ „za.“
„	126	„	5	„ „do“ „ „od.“
„	127	„	10	„ „drug“ „ „drugi.“
„	131	„	9	„ „baaili“ „ „bacili.“
„	134	„	2	„ „děvic“ „ „děvici.“
„	139	„	18	„ „te“ „ „to.“
„	148	„	10	„ „žestoga“ „ „žestokoga.“
„	165	„	3	„ „obrezavan je“ „ „obrežavanje.“
„	167	„	12	„ „zjaviti“ „ „izjaviti.“
„	169	„	21	„ „kirivo“ „ „krivo.“
„	173	„	16	„ „uputluje“ „ „uputjuje.“
„	182	„	30	„ „sakramenta“ „ „sakramenat.“
„	195	„	41	„ „njegovjo“ „ „njegovoj.“
„	217	„	36	„ „nago“ „ „nego.“
„	218	„	5	„svežete na zemlji“ dodaj „bit će svezano i na nebu: a štogod odrěšite na zemlji.“
„	220	„	37	město „ključeva“ čitaj „ključeve.“
„	220	„	38	„ „govor“ „ „govoru.“
„	222	„	10	„ „dako“ „ „dakle.“
„	222	„	35	„ „sa“ „ „za.“
„	222	„	40	„ „za“ „ „sa.“
„	223	„	10	„ „koja“ „ „koju.“
„	223	„	10	„ju“ valja izbrisati.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google